

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FRA RIBE AMT

2003

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND FOR RIBE AMT

Historisk Samfund for Ribe Amt

Stiftet 1902. Danmarks ældste amtshistoriske samfund

Bestyrelse

Formand: Arkivleder Jørgen Dieckmann Rasmussen,
Grønlandsparken 58 C, 6715 Esbjerg N. Tlf 75155630
Fax: 75155633. E-mail: jd@esbkomm.dk

Næstformand: Lærer Søren Mulvad,
Varming Vesterby 9, 6760 Ribe. Tlf. 75441177
E-mail: sergeiradonetskij@yahoo.com

Redaktør: Lokalhistoriker Olga Pedersen,
Vestergade 6, 6670 Holsted. Tlf. 75198280
E-mail: Olga@post8.tele.dk

Kasserer: Edel Overgaard,
Byagervej 41, 6650 Brørup. Tlf. 75383024
E-mail: Jens.aaby@mail1.stofanet.dk
Museumschef Mogens Hansen,
Frederiksberg Alle 13, 7200 Grindsted. Tlf.75323977
E-mail: mogenshansen@mail.dk
Skoleinspektør Roll Præstegaard,
Kongeådal 7, Gredstedbro. Tlf. 75431240
E-mail: Roll@priestyard.dk
Fuldmægtig Søren Frederiksen,
Tværvej 10, 6622 Bække. Tlf. 75389706
E-mail: Fredensbo@12move.dk

Suppleanter Fhv. skoledirektør Sv. E. Tygesen,
Stadionvej 4a, 6623 Vorbasse. Tlf. 75333139
Fhv. seminarielektor Uwe Dall,
Vedelsvej 8, 6760 Ribe. Tlf. 75420065

Redaktion: Olga Pedersen, Søren Mulvad og Uwe Dall

**Ekspedition
og kasse:** Edel Overgaard,
Byagervej 41, 6650 Brørup. Tlf. 75383024

Gironummer: 6 04 31 94

Kontingent 125 Kr.

Fra Ribe Amt

Fra Ribe amt 2003

Udgives af Historisk Samfund for Ribe Amt.

Produktion: Rosendahl · Esbjerg

ISSN 0046-4864

Eftertryk af årbogens artikler kun
med tilladelse fra forfatterne.

Omslagsbillede:

Endrup Møllekro. Foto: Peder Thellesen.

Endrup Møllekro

Af Vagn Husted

Lidt løst og fast om Endrup Møllekros historie og om livet i og omkring kroen. Endrup Møllekro er gammel, hvor gammel ved jeg ikke, men i nogle hundrede år har den ligget der, og det vil være svært for os at tænke os Endrup uden Møllekroen. Mange slags folk er kommet på kroen i tidens løb. En mere hyggelig kro kan jeg heller ikke tænke mig. På nord-siden af vejen den store mølledam, hvor åens vand endnu i min barndom var stemt meget højt op, så den kunne trække det store møllehjul. På begge sider af mølledammen var en forholdsvis lav bevoksning og lidt ude i dammen en lille holm, hvor svanerne havde deres rede. Et par hundrede meter ude indsnævredes dammen og trævæksten trak sig sammen ved åens bredder. Længst ude anede man åen, der snoede sig videre mod nord, eller det var jo egentlig herfra den kom. Hvor langt nordfra vidste vi børn ikke noget om. Syd for vejen og møllen fortsatte åen sit løb, lidt træt forestillede man sig, efter at den havde brugt sine kræfter på det store møllehjul, hen gennem de lave enge snoede den sig over mod herregården Endrupholm.

I denne idyl er landsbyen Endrup groet op og centrum i den var Endrup Mølle og Endrup Møllekro.

I gamle dage var det ret almindeligt, at der til en større købmandsgård også hørte et gæstgiveri, hvor kunderne, af hvilke mange ofte langvejs fra kom kørende med hestevogn,

kunne hvile og hygge sig en stund, nyde et måltid mad, mens hestene fik sig et foder i hestestalden, der hørte til ethvert større handelshus.

I Endrup var det måske lidt omvendt. Her var mølleriet den betydeligste del af det store foretagende, der bestod af mølleriet, kroen med et stort jordtilliggende og en butik, hvor folk kunne købe de mest almindelige købmandsvarer.

I gamle dage, ja helt op til midten af 1900-tallet havde Endrup Mølle stor søgning fra en ret betydelig omegn, og der holdt ofte mange vogne parkeret på den store åbne plads over for kroen. Hestene blev spændt fra og fik sig et foder inde i krostalden.

Endnu i min barndom i 1920'erne var der en smule tilbage af dette brogede folkeliv. Mon ikke de fleste ældre, der husker en smule af dette fra deres barndom og ungdom har en reminiscens i sindet af længsel efter disse fjerne dage.

Dengang var møllen og kroen to af hinanden uafhængige virksomheder, og den oprindelige købmandsforretning i kroen var blevet afløst af en brugsforening i byen.

Mølleren var Laurids P. Kudsk, og kroen ejedes af Anna og Peder Hansen. Anna Hansen var af en slægt, der var meget gammel i Endrup Kro. Det må have været hendes bedstefar, Niels Mathiasen Gram, der i 1836 købte Endrup Møllekro og flyttede ind i denne. Anna Hansens mor hed Bothilde Gram, og hun og

hendes mand, Niels Kongstad Jensen, Niels Møller kaldte vi ham, drev både kroen og købmandsbutikken, der dengang hørte til.

I 1908 bortforpagtedes møllen til Jens Lauridsen, og da han og Sofie blev gift i 1910, forpagtede de også kroen og drev begge dele indtil 1927, hvor de købte en gård, der lå lidt østligere ved landevejen til Vejrup. Deres søn Kristian, kendt som Kedde, havde i Bramming Lokalhistorisk Forenings årbog i 1999 en læseværdig artikel om deres tid i Endrup Møllekro.

Møllen blev solgt til ovennævnte Laurids P. Kudsk, og kroen blev overtaget af Anna og Peder Hansen, så den var nu tilbage i den gamle kroslæggt.

Deres søn, Niels Kongstad Hansen og hans kone Selma, overtog kroen i 1947. Niels døde i 1976, og Selma drev kroen videre indtil 1989.

Et par enkelte træk fra den gamle møllekro

Som navnet Endrup Møllekro siger, var der i gammel tid både mølleri og kro og ved kroen en butik med kolonialvarer. Butikken lå i samme bygning som kroen, og man kunne gå lige fra krostuen ind i butikken.

I et hjørne af butikken stod der en tobakskasse, hvor kunder og krogæster frit kunne stoppe deres piber, hvilket folk flittigt benyttede sig af. Fra kromandens side har der vel ligget den tanke bag, at denne service betalte sig,

Endrup Kro, til venstre for Kroen ses Møllehuset. Foto: Peder Thellesen 1994. Privat eje.

hvilket sikkert var rigtigt. Engang kom butiksbestyrelsen dog lidt i tvivl.

I 1884 blev der oprettet et andelsmejeri i Endrup, et af de allerførste andelsmejerier forresten. Der blev ansat mælkekuske, der med store vogne med hesteforspand kørte rundt og hentede mælken hos leverandørerne, bragte den til mejeriet og returnerede med skummetmælk.

Helt fra mejeriets start blev det bestemt, at mælkekuskene kun skulle samle mælken langs de større veje, og altså ikke køre ad småveje til afsidesliggende ejendomme eller gårde. Herfra måtte man selv bringe mælken til de veje, hvor mælkekusken kom forbi. For dette modtog de en mindre godtgørelse.

Ganderup, jeg husker ikke om det var Jørgen Ganderup, boede på en sådan mindre ejendom langt ude mod sydøst Hjortkjær. Han havde vel en ko eller to, og megen mælk gav de ikke. Over til Møllevejen, hvor mælkekusken kom, var der langt at gå, så Ganderup valgte i stedet at gå tværs over marken og aflevere sin mælk direkte på Endrup Mejeri. Måske fik han lidt flere bærepenge, som det kaldtes, ved at gå direkte til mejeriet, men der var nu nogle »skumlere«, der mente, at Ganderup ikke fik ret meget med sig hjem af disse bærepenge, da han ikke havde let ved at gå forbi kroen, og at kaffepunchene tærede hårdt på beløbet.

Følgende episode viser imidlertid, at skumlerne ikke havde ret desangående. Engang var der kommet en ny butiksbestyrer i butikken ved kroen. Han lagde i flere dage mærke til en mand, der kom henne fra mejeriet bærende på en mælkespand, som han satte fra sig ude i smøgen, hvorefter han kom ind i butikken, gik lige hen til tobakskassen og stoppede sin pibe. Den nye bestyrer så ikke, at han gjorde indkøb hverken i butikken eller kroen. Dette må han åbenbart ikke rigtig have syntes om, for da der

var gået nogle dage på den måde, og Ganderup igen havde stoppet sin pibe og skulle til at gå, trådte bestyreren hen foran ham og spurgte: »Hvem er du, min gode mand?«

Ganderup tog piben ud af munden, så roligt på butiksbestyrelsen og sagde så: »Hva! Kender du eet mæ? Det er da mæ, der hver daw kommer ind o stopper mi pib!«

Den vending af sagen havde butiksbestyrelsen nok ikke helt forudset. Hvis han havde et par barske ord parat, blev de vist siddende i halsen på ham.

Så Ganderup stak roligt piben i munden igen og gik ud og traskede hjemad med sin mælkespand, sandsynligvis med et lunt smil i øjenkrogene.

Lige uden for indgangsdøren til butikken stod altid en lav bønne med klipfisk. Måske var den anbragt uden for døren på grund af den lugt, der altid afgives fra fisk. Gamle folk sagde at byens hunde, havde den grimme vane at lette ben op ad klipfisk-bønnen. I mit stille sind glædede jeg mig over, at jeg aldrig havde spist klipfisk, selv om dette skete noget før min tid. Min far kunne godt lide klipfisk, men han vidste nok ikke noget om hundene.

Stærkt skulle det gå

I min barndom havde mine forældre en ejendom på 12 tdr. land i Hjortkjær. Landbruget var dog nok ikke min fars største lyst. Han hentede helst sine indtægter på anden vis, f.eks. ved handel. Lidt kreaturer havde han dog altid på ejendommen.

Kromanden i Endrup Møllekro havde det på samme vis som min fader. Det var mest hans kone, der stod for kroens drift, hvorved kromanden fik mulighed for at handle lidt. Det var jo før bilernes tid, eller der var i al fald ikke ret mange, der havde et sådant køretøj. Derfor var kromanden på cykel, når han var på handelen,

og hans cykel var ikke ny. Mens de fleste voksne sad i sadlen, når de cyklede, stod kromanden næsten altid op. Han mente vel, at det så gik stærkere, for han havde altid fart på.

Det hændte, at han kom for at se, om min far havde et par kalve, han ville sælge. Men der var det uheldige for kromanden, at når man kom fra Endrup og skulle over til os, måtte man køre i en stor bue op omkring Hjortkjær Skole. Det havde kromanden skam ikke tid til, han kørte derfor over Peder Bertelsens græsmark og sparede derved et par hundrede meter. Nu er en græsmark jo ikke helt jævn at cykle på, især ikke når man har travlt og står op i pedalerne. Derfor skete det, at kromanden halvejs ovre smed cyklen og kom løbende resten af vejen. Var vi børn udenfor, råbte han, længe før han nåede os: »Er han hjemm?«

Var han hjemm, for kromanden ind ad stald-døren. Om min far nogensinde fik gjort en handel med ham, ved jeg ikke. Min fars kalve var, efter min vurdering i dag, mest nogle sølle skravl, men derfor skulle de jo ikke sælges for billigt.

En bil er nu god at have

Kromanden købte dog senere en bil, en af disse dejlige gamle Ford'er, som man så i 1930'erne. Der skulle naturligvis et kørekort til, for at man måtte køre bil, men bilkørsel blev trods dette aldrig kromandens stærke side.

Med den smule trafik der var, betød det dog ikke så meget om man ikke mestrede køretøjet alt for godt. En dag kom kromanden kørende på vejen fra Endrup op mod Hjortkjær. Her overhalede han en af Hjortkjær-mændene, der var til fods. Kromanden standsede bilen og spurgte, om manden ville køre med. Jo tak, det er jo bedre at køre, end at gå. Manden kom til sæde ved siden af kromanden. Det gik fint, de havde vejen for sig selv, indtil de nåede bakken,

hvor det går nedad mod Hjortkjær Skole. Da kom der et stykke nede ad vejen en bil lige imod dem. Det må vist være kommet lidt bag på kromanden, for da han fik øje på den modkørende brast det ud af ham: »Så sku' da satan! No kommer der en bil!«

Gæster i kroen

Engang sad der en flok unge karle fra egnen om bordet i kroens skænke- eller såkaldte slyn-gelstue. De havde bestilt en øl til hver, og kromanden serverede.

For at forstå det replikskifte, der her forekom, må man vide, at kromanden var en lille og ikke særlig kraftig mand. Dette til trods kunne han dog godt ved en resolut optræden tage en besværlig krogæst ved skulderen og trække ham ud til yderdøren.

Dette var der ingen grund til den pågældende dag. Kromanden gik rundt og satte en øl foran hver af karlene. Men da han kom til Helmuth, der var lidt lille af sin alder, stoppede han op, kiggede på fyren og spurgte: »Hva! Er du 18 år?« Ellers måtte der jo ikke serveres øl for ham. Helmuth svarede rask ja på spørgsmålet og fik sin øl. Da kromanden havde været raden rundt og gik tilbage, kiggede han igen over på Helmuth og sagde: »Ja! Det må ikke altid være rart at være så lille.«

Helmuth var nok lille, men rap i replikken svarede han: »Nej! Hår do eet ow døjet møj med det?«

Vandmøllen

Oprindeligt hed Endrup Mølle Endrupholms Vandmølle, og måske har den første ligget ved Endrupholm. I et bogværk om vandmøller i Ribe Amt hedder det således:

»Møllen er grundlagt samtidig med Endrupholm (1580) som et tilbehør til en herregård«. I 1663 omtales møllen som værende

Møllen beskrives med et vandhjul, der var syv alen i diameter og havde to kværne. I 1927 nedbrødes det gamle vandhjul, der var seks meter højt, og blev erstattet med en turbine. Den sidste ejer af møllen, overtog den 1923 og solgte den i 1949. Dermed ophørte møllevirksomheden. Foto: Peder Thellessen 1994. Privat eje.

»meget brøstfældig«. Lægger man mærke til dette årstal, undres man ikke, idet en meget stor del af Jylland efter 1600tallets krige og pestepidemier kunne have fået denne betegnelse. I Ribe Amt var befolkningen mange steder reduceret med en trediedel efter peståret 1659, og de der var tilbage, var meget forarmede.

Dog hedder det i 1683 om Endrupholm: »Under gårdens takst, en vandmølle kaldet Endrupholms Mølle. Til samme mølle findes

en del ager. Der er to kværne og et hjul, der er syv alen i diameter«.

Endvidere hedder det i 1683: »Vandfaldet til samme mølle kommer af en mose ved Styll Krat og samles fra adskillige steder og gør en å, der kaldes Vong Å. Når sommertørke eller skarp vinter er, kan samme mølle intet male, og når vandet står for højt, står den ud i bagflod, så den skal altid have middelmådig vand«.

Denne redegørelse kan man i dag undre sig lidt over. Selv i meget tørre somre er der altid

vand nok i Sneum Å ved Endrup til at trække et møllehjul som det omtalte. Man forstår bedre at der til tider kunne være for meget vand, da man vel ikke som senere havde et anlæg, hvormed man kunne regulere vandtilførselen.

I samme redegørelse fra 1683 hedder det: »Oplandet er ret stort, 58 gårde og 23 huse med i alt 263,78 tønder hartkorn og et dyrket areal på 2198,1 tdr. land«. Dette synes at svare til fæstegodset under Endrupholm på den tid, hvor fæstebønderne havde pligt til at lade deres korn male i Endrupholms Mølle.

I 1688 matriklen hedder det om møllens hartkornsansættelse: »Mølleskyld. Hartkorn 5 tdr. 2 skpr. 2 fjdk., og ager og eng 0 tdr. 5 skpr. 3 fjdk. 2 album, hvilket vil sige 0,74 tdr. hartkorn, og et dyrket areal på 5,4 tdr. land.«

I 1743: »Under herregårdstakst er Endrupholm Mølle. Mølleren betaler fire rigsdaler i kopskat og angives at have en liden tyendepige, der ej kan fortjene andet end føde og klæder«. Så da har mølleren altså ikke været i særlig gode økonomiske kår.

I 1747 hed mølleren Joen Christensen.

Hans Tranberg

Den næste møller var Hans Tranberg, der må have overtaget møllen kort efter 1747. Hans kone hed Birgitte Toft, og i deres tid må Endrup Mølle have været i god fremdrift, hvad bl.a. det store folkehold på møllen ved folketællingen i 1787 tyder på.

Mens møllen var fæstemølle under Endrupholm havde mølleren pligt til toldfrit at male gårdens korn. Ellers toldede mølleren af kornsækkene som betaling for sit arbejde. Desuden skulle han til Endrupholm levere 20 tdr. rugmel efterhånden som der forelå tilsigelse derom, samt udrede 20 rigsdaler årligt i landgilde.

1797 ansøgte om tilladelse til at nedlægge

Ålbæk Mølle, der altså også må have hørt under Endrupholm. Der blev givet tilladelse til dette, samt til en tilsvarende udvidelse af Endrupholms Mølle mod at sidstnævnte fik Ålbæk mølleskyld pålagt. Ålbæk Mølle blev ganske vist ikke nedlagt, men Endrupholms Mølle fik sin udvidelse.

Dog hedder det i 1683 om Endrupholm: »Under gårdens takst, en vandmølle kaldet Endrupholms Mølle. Til samme mølle findes en del ager. Der er to kværne og et hjul, der er syv alen i diameter.«

Endvidere hedder det i 1683: »Vandfaldet til samme mølle kommer af en mose ved Styll Krat og samles fra adskillige steder og gør en å, der kaldes Vong Å. Når sommertørke eller skarp vinter er, kan samme mølle intet male, og når vandet står for højt, står den ud i bagflod, så den skal altid have middelmådig vand«.

Denne redegørelse kan man i dag undre sig lidt over. Selv i meget tørre somre er der i dag altid vand nok i Sneum Å ved Endrupholm til at trække et møllehjul som det omtalte. Man forstår bedre, at der til tider kunne være for meget vand, da man vel ikke som senere havde et anlæg, hvormed man kunne regulere vandtilførslen.

Måske var møllens storhedstid ikke rigtig begyndt i 1761, hvor det hed: »Ejeren mener ikke, den er forandret siden taxationen, hverken forbedret eller forværret«. Men man prælede jo ikke, i al fald ikke når det gjaldt vurdering til beskatning.

I 1747 hed mølleren som nævnt Joen Christensen, han blev før 1761 afløst af Hans Tranberg. Denne blev en velanset mand, der arbejdede møllen op. I 1783 ansøgte han om bevilling til et grubbeværk, men tilladelsen blev først givet i 1794, og da havde Hans Tranberg afstået fæstet på Endrup Mølle til sin svigersøn Gabriel M. Friis.

Vejen gennem Endrup. Bag træerne til højre skimtes Endrup Kro og Møllehus, til venstre ses Kroens kørestald og lagerbygning. Foto: Peder Thellessen 1994. Privat eje.

I 1796 blev der givet bevilling til at hæve bropenge ved de to broer ved møllen. Bønderne blev pålagt pligtarbejde ved jordarbejde og i tilfælde af vandflod.

Fæstemølle

Medens møllen var en fæstemølle under Endrupholm havde den pligt til toldfrit at male gårdens korn. Ellers toldede mølleren af kornsækkene som betaling for sit arbejde. Desuden skulle han levere 20 tdr. rugmel efterhånden som der forelå tilsigelse derom, samt udrede 20 rigsdaler årligt i landgilde.

I 1797 ansøgte om tilladelse til at nedlægge Ålbæk Mølle, der altså også må have hørt under Endrupholm. Der blev givet tilladelse til dette samt til en tilsvarende udvidelse af Endrupholms Mølle mod, at sidstnævnte fik Ålbæk mølleskyld pålagt. Ålbæk Mølle blev ganske vist ikke nedlagt, men Endrupholms Mølle fik sin udvidelse.

Gabriel Friis

Hans Tranbergs efterfølger som møller i Endrup blev hans svigersøn Gabriel Friis. Han havde været møllersvend på møllen og blev gift

med Hans Tranbergs datter, Frederika. Det unge par overtog stedet i 1789, og vi kender Gabriel Friis fæstebrev, der er udstedt i 1795.

Det hedder i fæstebrevet at Gabriel Friis årlig til Endrupholms ejer, i landgilde skulle betale 20 rigsdaler og af rugmel årlig skal yde 20 tdr. eller 240 lispund. Desuden skulle han formale gårdens korn toldfrit, altså uden at tage et mål korn af hver sæk. Han måtte ikke regulere vandstanden i åen, så vandet derved kunne skade såvel gårdens som bøndernes enge.

Så længe der ikke skete forandring af hoveriet til gården skulle denne, som hidtil til broerne og mølleværket lade hjemkøre tømmer og kværnsten, samt vedligeholde dæmningen.

Mølleren havde pligt til at påse at bygningerne og møllerriet blev holdt i forsvarlig stand, samt at den jord, der hørte til møllen blev dyrket og drevet forsvarligt.

En syns- og taxationsforretning, afholdt den 17. juli 1792, blev vedhæftet møllerens fæstebrev.

Det nævnes til sidst i fæstebrevet at selv om møllen ved syns- og taxationsforretningen var i brugelig og antagelig stand, havde Gabriel Friis alligevel på egen bekostning efter den tid, fra grunden nyopført mølleværket.

Dette må dog ikke have ført til nogen uoverensstemmelse mellem Endrupholms ejer og mølleren, da denne beholdt fæstet til sin død i 1829.

Gabriel Friis'erindringer

Det synes at have været en dygtig og energisk ung møller, der har overtaget Endrupholms Mølle. Hans kone, Frederika, var født og opvokset i møllen, og det må antages at hendes oplæring til hvervet som møllerkone har været i orden. Da man har det indtryk, at møllerne i gamle dage ofte blev velstående og ansete folk,

kunne man tænke, at det unge møllerpar kunne se en rimelig god fremtid i møde.

Der blev nok heller ikke mangel på søgning til møllen, men alligevel blev Gabriel Friis, ifølge sine erindringer, der er nedskrevet kort før hans død, ikke nogen velhavende mand. Dette til trods for, at han foruden en velfungerende mølle havde biindtægter som herredsskriver.

Læser man Gabriel Friis'erindringer fra hans tid som møller i Endrup, hvoraf nogle har været gengivet i Fra Ribe Amt 1962 ved Carsten Teilman Hald, kan man med lidt god vilje og lidt kendskab til egnen iøvrigt, ane noget om livet i møllen for omkring 200 år siden, selv om det kun er mølleren og hans kone, der direkte omtales. Vi ser mølleren som flittig, sparsommelig, gæstfri og retsindig, og vi ser hans livlige kone, som vi kan ane har været afholdt og som måske over for de mange gæster, der kom til møllen, har været lidt mere rundhåndet med beværtningerne, end indtægterne kunne bære.

Gabriel Friis vil ikke gerne bebrejde sin kone noget, men lidt skinner det igennem, at til hans trods for hans sparsommelighed hans dårlige økonomiske omstændigheder skyldes hendes lidt ødsle husholdning.

Meget oplysende kunne det have været om vi havde fået lidt at vide om udgifter og indtægter i møllen på den tid. Lidt senere hørte der til møllen både gæstgiveri og en butik. Hvornår butikken er etableret ved vi ikke, men et gæstgiveri har der sikkert været i forbindelse med møllen meget langt tilbage. Krobevillingen er fra 1871.

Efter Gabriel Friis'oplysninger, ser det ud som gæstgiveriet kun har bragt ham udgifter.

Han døde i 1829. Hans kone Frederika Tranberg levede til 1844, da hun døde hos sin søn i Brøns, hvorfra slægten Gram, der skulle komme til at sidde på Endrup Møllekro meget længe, var kommet.

Den gamle kørestald nord for vejen. Foto: Peder Thellesen 1994. Privat eje.

Salg af møllen

1829 averteredes møllen til salg på auktion: ».....den for sin fortrinlige beliggenhed og gode søgning fordelagtigt bekendte Endrupholms Mølle. Møllen har tilstrækkelig vand, en rugkværn, en boghvedekværn og to pillekværne, og værket drives ved to vandhjul. Møllen er ansat til hartkorn, mølleskyld, fri herregårdstakst 5 tdr. 2 skpr. 2 fjdk., og den tilhørende parcel, hvis jorder er fortrinlig gode, har hartkorn, fri herregårdstakst 0 tdr. 7 skpr. 1

fjdk. 1 album. Ligeså følger med møllen to ved møllen beliggende træbroer med rettigheder deraf at hæve bropenge«.

Om selve salget ved jeg ikke noget, men ved folketællingen i 1834 var ejeren Jørgen Hansen Møller. Måske har hans økonomiske omstændigheder ikke været for gode, for i 1835 kom møllen atter på auktion.

»Efter rekvisition fra vedkommende secundaier panthaver i Endrupmølle og ejeren af samme, Jørgen Hansen Møller, bliver følgende

overenskomst mellem den bemeldte Endrupmøllegård og mølle beliggende i Nykirke Sogn, Skads herred, ved landevejen mellem Kolding og Varde, stillet til absolut bortsalg, dersom nogenlunde bud sker, ved een eneste auktion, som holdes i møllen lørdag den 20 februar 1836, formiddag kl. 11.

Til møllen er mølleværk, rugkværn, maltkværn, dobbelt pille- og boghvedekværn og tvende vandhjul; Ligeledes hører til møllen 2 nylig istandsatte broer, med rettighed til at hæve bropenge af rejsende, og der er til møllen privilegium på gæstgiveri.

Møllen står for mølleskylds hartkorn, fri hovedgårdstakst 5 tdr. 2 skpr. Jordejendomme består af parceller af hartkorn i alt 1 tdr. 2 skpr. 3 fjdk. 2 7/10 album., hvoaf 7 skpr. 1 fjdk 1/2 album er fri hovedgårdstakst. Til en af parcellerne nemlig på 2 fjdk 1 5/8 album hører i forhold til hartkornet anpart i kirke- korn- og kvægtiende.

De lysthavende indbydes, conditionerne erfares på auktionsstedet, og står desuden fra dato til eftersyn i den sælgende ejendom.

Herredskontoret på Gjellupholm den 18. dec. 1835. Neest, vt. const.»

Slægten Gram på Endrup Mølle

Om selve auktionen ved jeg ikke noget. Men fra 1836 nævnes Niels Mathiasen Gram og Bodil Occesdatter Brodersen som ejere af møllen. De stammede fra Sønderjylland, men var kommet til egnen nogle år tidligere.

Alt tyder på at det var en dygtig møller, der nu var kommet til Endrup mølle. Alene det, at slægten blev der meget længe, i møllen henved 100 år, og i gæstgiveriet, der efterhånden blev til den kendte Endrup Kro, til helt op mod slutningen af 1900 tallet, fortæller noget om, at de kunne deres metier.

Fra de første år, er det kun få og korte oplys-

ninger vi har om livet i Møllekroen, som hele virksomheden efterhånden kaldtes. At der har været megen aktivitet og et broget folkeliv i den lille landsby, der efterhånden voksede op omkring møllen, kan vi dog levende forestille os, især vi ældre, der ved noget om menneskers levevis og færden her i egnen på den tid, der vel ikke var så meget anderledes end livet i vores barndom i de første tre- fire årtier af 1900tallet. Vi ser for os en række hestekøretøjer, landbrugsvogne læsset med kornsække på vej til og fra møllen, samt bønder, der har sat deres heste ind i den store krostald, og som selv er søgt ind på kroen, hvor de får sig en god snak og måske en enkelt kaffepunch, mens de venter på at deres tur kommer til at få korn malet.

Kommet hertil i vore forestillinger, er vi måske lige ved at blive en smule misundelige på de gamle i den hyggelige krostue, men vi skal nok ikke misunde dem en kort pause i deres slidsomme hverdag.

Krostalden

Det var i Niels M. Gram og Bodil Brodersens tid, at den store krostald blev bygget. Begges initialer ses på muren ud mod gårdspladsen. De kan selvfølgelig også godt have bygget den lille smukke lagerbygning på den anden side af gårdspladsen, men jeg kunne godt forestille mig, at denne bygning er ældre. Lagerbygningen er der ikke mere, men den lå rart og praktisk lige over for indgangsdøren til køkkenregionerne i kroen.

Efter Niels M. Gram og Bodil Brodersen overtog deres søn, Mathias Nielsen Gram og hans kone Karen Møller, Endrup Mølle med gæstgiveriet, og i deres tid, nemlig i 1871, søgte og fik de krobevilling. Der var på de tider et stort folkehold på møllen, foruden mølleren og hans kone, deres tre børn og hans forældre

og søster, var der syv ansatte, et tegn på at der var gang i virksomheden.

De gamle møllefolks datter Bothilde, blev gift med møllersvenden Niels Kongsted Jensen, og de overtog møllen efter Mathias Nielsen Gram og Karen Møller.

Som nævnt i begyndelsen af denne artikel, kom Bothilde Gram og Niels Kongsted Jensens datter Anna og hendes mand Peder Hansen til at videreføre slægten på Endrup Møllekro, og efter dem deres søn Niels Kongstad Hansen og hans kone Selma helt frem til 1989, hvor kroen kom på andre hænder.

Møllen har nu ligget stille i en lang årrække, kroen i nogle få år, og om dens fremtidige skæbne ved vi ikke noget.

PS. Efter at denne artikel er skrevet, er der sket det glædelige at Endrup Møllekro er blevet genåbnet under navnet Samlingsstedet.

En gruppe borgere iværksatte en indsamling blandt egnens beboere og fik samlet en kapital på 200.000 kr., hvorefter Bramming Kommune gav yderligere 600.000 kr., og man blev i stand til at købe og genåbne kroen.

Ved et stort frivilligt arbejde er stedet blevet sat smukt i stand, og Marie Nissen Sørensen fra Vejrup driver nu Samlingsstedet, hvor man efter bestilling kan afholde fester og møder, ligesom hun holder åbent for gæster fredag kl. 17-22 og lørdage søn- og helligdage kl. 12-22.

Endrup Kros lagerbygning nord for vejen. Foto: Peder Thellesen 1994. Privat eje.

Kilder:

Steen B. Bøcher. Vandmøller fra Ribe Amt. 1944.

Carsten Teilman Hald: »Herredsskriver G.M. Friis's biografi«, Fra Ribe Amt 1962 s. 445-466.

Vagn Husted, født 1919, Plantagevej 17, 6740 Bramming. Pensionist. Uddannet ved landbrug og læreruddannet. Har tidligere skrevet artikler til RA. Har udgivet en række lokalhistoriske bøger.

Ribekredsen på tinge – en grænselandskreds

Af Verner Bruhn

I tidligere artikler er Ribe Amts 2. kreds Esbjerg behandlet i Fra Ribe Amt 1977 side 456-88 og 1. kreds Varde i årbog 2001 side 427-440. Ribe Byhistoriske Arkiv, Byhistorisk Arkiv Esbjerg og Centralbiblioteket i Esbjerg takkes for uundværlig hjælp ved fremskaffelse af kildemateriale.

Nogle vil måske finde overskriften på denne artikel lidt uklar – en valgkreds er vel en valgkreds. Forhåbentlig vil det af det følgende fremgå at Ribe Amts 3. kreds på grund af den nære beliggenhed til Sønderjylland har haft en lidt mere indviklet historie end de andre kredse i amtet, ikke mindst i folkestyrets tidlige år. Både krigen 1864 og Genforeningen 1920 satte sig spor i valgkredsens geografi. Det er derfor nødvendigt at begynde et andet sted end det vi ellers kalder Ribekredsen, nemlig syd for Kongeåen med Ribe Amts 5. kreds.

Bredebro

Med Grundloven af 1849 gik Danmark ind i en ny politisk epoke, men det var alene kongeriget der fik en ny forfatning. Grundloven gjaldt ikke for hertugdømmerne Slesvig og Holsten, og der måtte derfor efter Treårskrigen afslutning oprettes en særlig forfatning for Helstaten, dvs. kongeriget Danmark og hertug-

dømmerne. Der blev oprettet et særligt Rigsråd som skulle tage sig af fællesanliggender, og det var sammensat og valgtes anderledes end Rigsdagen i kongeriget. Det medførte en kompliceret forfatningsmæssig situation, men den indviklede slesvigske historie mellem 1849 og 1864 skal ikke gennemgås her. Derom må henvises til andre værker f.eks. den udmærkede bog Slesvig og Holsten efter 1830 af Lorenz Rerup, udgivet 1982.

Sagens kerne i vor sammenhæng er at Grundloven gjaldt for kongeriget og dermed også for de såkaldte »kongerigske enklaver«. Det var de landområder i hertugdømmet Slesvig der fra gammel tid tilhørte den danske konge, selv om de lå uden for kongerigets grænser. For enklavernes vælgere oprettedes derfor en særlig valgkreds – Ribe Amts 5. kreds med valgsted i Bredebro – ikke at forveksle med den senere Guldagerkreds som i 1918 blev en ny 5. kreds. Den gamle kreds omfattede Mjolden, Døstrup, Ballum, Randerup, Visby, Møgeltønder samt de danske indbyggere på Før, Amrum, Rømø og Sild.¹ Imidlertid var der også en række »blandede« sogne umiddelbart syd for Kongeåen, og de danske beboere som havde valgret der, indgik i kreds 3 – altså i Ribekredsen. Det gjaldt f.eks. vælgere i Nr. Farup, Hillerup, Jedsted, Hjortlund, Kålvslund, Lintrup, Hjerting, Fole, Skodborg, Rødding og Gram. Nogle sogne havde dansk sogneforstanderskab, andre havde tysk, og nogle havde

Sofus Høgsbro var ikke blot Bredebrokredsens folketingsmand, men også en fremtrædende skikkelse i den sønderjyske sag og det folkelige oplysningsarbejde. Det var derfor næsten en selvfølge at der blev rejst et minde for ham og hans hustru i den nationale mindepark Skibelund Krat. Såvel tekst som bronzerelief er udført af billedhuggeren Niels Hansen-Jacobsen, Væjen. Stenen blev rejst i 1907 og afsløringstalen holdt af I.C. Christensen. Foto: Privat eje.

begge dele. F.eks. blev Seem regnet for at være et dansk sogn, selv om det havde slesvigsk sogneforstanderskab, modsat Obbekjær der havde dansk sogneforstanderskab. Men de danske indbyggere havde altså stemmeret ved rigsdagsvalg, og de indviklede regler gav anledning til mange fortolkninger og diskussioner om hvem

og hvor mange der havde stemmeret. I det små er Bredebrokredsen og de blandede sogne et godt eksempel på det næsten uoverskuelige i administration og forvaltning i Helstaten.²

Antallet af vælgere var ikke stort i disse enklaver og sogne, kun ca.600-800, og da de jo var spredt over et stort område, var der ikke tale om nogen egentlig valgkamp forud for valgene. Tillidsmænd fra de forskellige områder talte sig til rette. Til den grundlovgivende forsamling 1848 valgtes sognepræst C. F. Gram fra Daler ved kåring, og han genvalgtes året efter til folketingsmand ligeledes ved kåring. Han flyttede dog efter en enkelt valgperiode til sin fødeø Bornholm som han repræsenterede på tinge i mange år. Om hans politiske placering er det svært at finde en præcis betegnelse han karakteriseres i Elberlings bog Rigsdagens medlemmer gennem 100 år som »nærmest Nationalliberal«. De næste repræsentanter for Bredebrokredsen havde alle tilknytning til Rødding Højskole som tidligere elever eller bestyrelsesmedlem. Forbindelsen blev yderligere styrket da vælgerne i 1858 valgte skolens forstander Sofus Høgsbro der efterfølgende valgtes ved kåring indtil kredsen blev nedlagt. Ved fredsslutningen efter krigen 1864 gav Danmark afkald på enklaverne og fik som erstatning bl.a. de såkaldte »otte sogne« syd for Kolding. De blev valgmæssigt henlagt til Vejle Amts 5. kreds, og hermed sluttede Ribe Amts 5. kreds sin korte historie. Høgsbro forblev dog i Folketinget sin periode ud og blev derefter valgt i Svendborg Amt som han repræsenterede til sin død 1902. Han udgav fra 1864 ugebladet Dansk Folketidende der fik stor udbredelse, men blev nedlagt i 1884 da den bergske venstrepressen overtog det politiske oplysningsarbejde for Venstre. Høgsbro var højt agtet i tinget og opnåede at blive først næstformand og senere formand for Folketinget.

Ribekredsens geografi

Udover de nævnte distrikter i de »blandede sogne« syd for Kongeåen bestod den egentlige kreds af Ribe Købstad, Ribe og Skt. Catharine Landsogne samt Gørding, Føvling, Vejrup, Holsted og Folding-Malt sogne. Ved en revision af valgkredsene i 1894 overførtes nogle sogne i amtets østlige del til Vejle Amt, og det medførte en forskydning i Ribe Amt. Holsted, Folding og Malt blev således flyttet fra Ribekredsen til amtets 4. kreds, Bækkekredsen, som bestod af Malt, Andst og Slavs herreder. Genforeningen i 1920 førte kun til nogle ubetydelige ændringer i Ribekredsen, og heller ikke den nye Grundlov i 1953 ændrede kredsens geografi. Derimod medførte kommunalreformen 1970 en større revision, idet Føvling overgik til 4. kreds der fra da af hed Grindstedkredsen, mens den nye Helle Kommune med sognene Øse-Næsbjerg, Vester Starup, Fåborg, Årre og Grimstrup indgik i Ribekredsen. Vester Nykirke havde hele tiden tilhørt Ribe.

Valgstedet var gennem alle årene i Ribe, hvor de første valg handlinger fandt sted ved Skt. Catharine Kirke, senere ved Rådhuset. Her måtte vælgerne altså møde op uanset bopæl, hvad der naturligvis havde betydning for valgdeltagelsen fra de fjernestliggende sogne. De havde ofte en lavere valgdeltagelse, afhængig af vind og vejr og vejenes tilstand. Senere indførtes en bestemmelse om at beboere på mindre øer kunne stemme hjemme; for Ribe havde det kun betydning for de ca. 30 vælgere på Mandø.

Valgordning

Fra 1849 var landet inddelt i 100 valgkredse der i princippet skulle give et mandat i gennemsnit for ca. 12.000 vælgere. Efter grundloven af 1866 var antallet af valgkredse udvidet til 102 der skulle give et mandat for ca. 16.000 vælgere. Mandatfordelingen var dog i virkeligheden

dybt uretfærdig. I København kostede et mandat således over 34.000 stemmer, mens det i det øvrige Danmark kun krævede lidt over 20.000 i gennemsnit at vinde et mandat. Forholdene udjævnedes lidt ved den nye valglov i 1894 hvor antallet af mandater forøgedes til 114. Det betød ingen ændringer i Ribe Amt hvor et mandat før 1894 i gennemsnit kostede 12.600 stemmer, efter 1894 15.666 hvad der nogenlunde svarede til befolkningsvæksten. Det var alene flertallet i den enkelte kreds der var afgørende for hvem der vandt mandatet, og det betød store skævheder i fordelingen af mandater, fordi stemmerne på alle andre partier gik tabt. Det misforhold blev der rettet op på ved indførelsen af forholdstalsvalg der første gang blev taget i brug ved valget 1918.

De første valg til en begyndende vælgerforsamling gik tilbage til valgene til stænderforsamlingerne fra 1834. Vælgertallet var stærkt indskrænket, kun ca. tre procent af befolkningen havde valgret, og disse valg falder uden for denne artikels rammer. Da det første valg til den grundlovgivende forsamling fandt sted i 1848, benyttede valgbestyrelsen i Ribe dog den gamle stænderforsamlings protokol som sluttede med et valg af deputerede og suppleanter for »22. valgdistrikt for de mindre landejendomsbesiddere ... alt meddelt ved kirketævne i alle sogne« som det hed. Derefter har sekretæren afsluttet denne del af protokollen med en række kunstneriske sløjfer og indvarslet den nye politiske tid på en ny side. Ingen papirspild der. Den første indførsel gjaldt naturligvis resultatet af valget 1848: »Den 5. oktober 1848 formiddag kl. 10 blev i Ribe Købstad Skt. Catherine Kirke ... afholdt valg af deputeret til den grundlovgivende forsamling.«³

Stemmeret havde kun mænd fra 30 år og opefter, som havde egen husstand og havde boet i valgkredsen mindst et år. Det betød at ca.

Valghandling foran det gamle Rådhus i sommeren 1903. Som det ses foregik valg mødet udendørs med tilhørerne stående i en halvcirkel foran Jens Busk på talerstolen. Manden nr. 3 til højre med lys sommerhat og hånden på balustraden er Søren H. Salling, forstander på Mælkerskolen i Lustrup som Busk støttede varmt. Foto: Det Kgl. Bibliotek, udlånt af Ribe Byhistoriske Arkiv.

15% af befolkningen havde valget, men kun omkring 25-30 % benyttede sig af retten til at stemme. Senere udvidedes stemmeretten, men først med Grundloven af 1915 kom den til at gælde for kvinder og tyende. Indtil 1898 kunne valg ske ved kåring. Det vil sige at hvis der kun var opstillet én kandidat, og valgbestyrelsen skønnede at halvdelen af vælgerne ved håndoprækning godkendte vedkommende, var valget afgjort. Var der flere kandidater, skete valget ligeledes ved håndoprækning, men fra 1867

kunne en kandidat dog begære »navnlig« afstemning hvis der var tvivl om, hvilken kandidat der havde fået flest stemmer. Så skulle vælgerne mundtligt meddele valgbestyrelsen hvem de ville støtte, og valglisteføreren satte krydset i valgbogen. Først i 1901 indførtes skriftlig og hemmelig afstemning sådan som vi kender det, og samtidig bortfaldt reglen om valg ved kåring.

Kåringsvalg var ret almindelige i folkestyrets første år. I Ribekredsen var der ved de seks valg fra 1849 til 1855 kun ét valg og fem kåringer.

Derefter fulgte en lang periode fra 1858 til 1881 hvor der var 11 valg og kun en enkelt kåring. I 1881 og 1884 var der igen kåring, åbenbart fordi ingen ville stille op mod den populære Jens Busk. Han fik dog modkandidater i 1887 og 1890, men kåredes igen i 1892, og det var det sidste kåringsvalg i Ribe.

Grundloven af 1915 betød store forandringer i det politiske system, først og fremmest ved at kvinder og tyende fik valgret, men også ved afgørende ændringer i valgloven. Valgrets alderen blev nedsat til 25 år, og det betød at næsten 95% af befolkningen efterhånden havde fået adgang til at stemme ved folketingsvalg. Særlig betydning fik en helt ny valgordning, nemlig at hvert amt tildeltes et fastsat antal mandater fordelt på kredsene og desuden indførtes i alt 40 tillægsmandater som fordeltes efter partiernes samlede stemmetal i hele landet. Det betød at de mindre partier fik en mere retfærdig repræsentation, og at de politiske partier indgik som mellemed ved fordelingen af mandater. Derved blev de politiske partier en del af selve valgsystemet, og det krævede naturligvis at de enkelte partier måtte organisere sig i hver enkelt kreds og amt. Det var herefter amtet der var den egentlige valgkreds, og de tidligere valgkredse var alene opstillingskredse. Det gør det næsten umuligt direkte at sammenligne folketingsvalg før og efter denne reform.

Parti og presse

Der var forskellige måder at organisere sig på politisk i folkestyrets barndom. Nogle steder dannedes der før et valg en lokal komité der sørgede for kandidatopstilling og stillere, men ellers ikke arbejdede mellem valgene. Kandidaterne blev opstillet mere som personer end som kandidater for et parti. Senere oprettedes egentlige partiforeninger eller vælgerforenin-

ger der også arbejdede politisk mellem rigsdagsvalg og ved kommunale valg. Med Grundloven af 1915 og den efterfølgende valglov blev de politiske partier som nævnt en del af det politiske system, og kandidaterne blev opstillet på partilister – bortset fra sjældne tilfælde med løsgængere, men dem har Ribekredsen ikke haft. Det var ved folkestyrets begyndelse svært at sætte partibetegnelse på politikerne. En af Bondevennernes kendte skikkelser, J. A. Hansen, satte i 1849 »navn« på partigrupperne i den grundlovgivende forsamling i en artikel i sit blad *Almuevennen*, men den bar unægtelig præg af hans egen holdning. De Nationalliberale forsvandt efter krigen i 1864 og den reviderede grundlov 1866, og den mere konservative fløj kaldtes derefter enten Højre eller Centrum. Modstanderne af 1866-loven betegnedes som Venstre selv om dette parti endnu ikke var stiftet. Denne usikkerhed om partiforhold belyses udmærket i forordet til Nordengaards bog *Valgene til Rigsdagen gennem 100 år* hvor det hedder: »Hvor der f.eks. er anført V+ betyder det, at vedkommende nærmest tilhører Venstre, men dog har berøring med de konservative grupper eller der, hvor der findes ++ bag et V er denne berøring selvfølgelig stærkere. Man vil heraf slutte at mærket ... H+ betyder nærmest konservativ, men ikke uden demokratisk påvirkning«. Det var først i 1870'erne og de følgende tiår der kom gang i partidannelsen, og der blev formuleret egentlige partiprogrammer i stedet for enkeltstående valgprogrammer.

I begyndelsen af 1870'erne stiftedes Socialdemokratiet der dog først blev repræsenteret på tinge i 1884. Venstre regnedes som parti fra 1872 da 41 medlemmer af Rigsdagen under navnet *Det Forenede Venstre* udsendte et fælles program som de gik til valg på og vandt flertal i Folketinget. Det omfattede dog

ikke alle Venstremænd. Den kendte politiker N. J. Termansen fra Bækkekredsen ville f.eks. ikke underskrive erklæringen, og han kaldte sig selv »nærmest konservativ«, men endte dog i Landstinget valgt af Venstre. Der var også trods navnet »forenede« store spændinger inden for Venstre, og allerede året efter splittedes det i to grupper – for eller imod finanslovsnægtelse. Efter forliget med Estrup-regeringen i 1894 deltes Venstre reelt i to partier, Det Forhandlende Venstre og Venstre-reformpartiet, og i 1905 kom endnu en deling med oprettelsen af Det Radikale Venstre. Uenigheden mellem moderate og radikale fløje var således stor, men i Ribekredsen hørte Venstres kandidater til partiets radikale fløj, hvad der i øvrigt også gjaldt de fleste andre Venstrekandidater i amtet. I 1906 oprettedes Det Jyske Venstre, og først fra 1910 kan der tales om et egentligt Venstre sådan som vi i dag opfatter partiet. Om Estrups støtter på Rigsdagen brugtes ordene Højre og Konservativ i flæng helt til 1915, hvor Det Konservative Folkeparti blev dannet på resterne af det gamle Højre.

Det er vanskeligt præcist at sige hvornår der blev dannet en Venstreforening i Ribekredsen, for mange protokoller fra de gamle vælgerforeninger, herunder Ribes, er desværre gået tabt eller i hvert fald ikke opsporet. Man kan imidlertid godt betragte de mange Grundlovs-værnsforeninger og Demokratiske Foreninger fra 1880'erne der alle var modstandere af 1866-loven som en slags forløbere for Venstreforeninger. I Holsted blev der dannet en Demokratisk Forening i 1883 som i 1915 indgik i Venstre. I Føvling var der en Grundlovs-værnsforening i 1885, i Darum fandtes også en Demokratisk Forening i 1880'erne, men den var åbenbart sygnet hen, for den blev »genstiftet« i 1898. Den havde en omfattende formåls-

bestemmelse som sikkert har været gældende for mange tilsvarende foreninger. Det hed heri at foreningen skulle støtte demokratiet mod provisoriet og militarismen, og ved valg få indflydelse der hvor »Højre tidligere har rådet«, og endelig ville foreningen arbejde for at »indføre sund demokratisk læsning« hvad der i denne forbindelse betød at læse Venstreblade.⁵

Hvornår Ribe By fik sin Venstreforening er også usikkert, men der var i hvert fald tidligt tilslutning til Venstres ideer. Det ses bl.a. af at en kreds af tilhængere i 1875 stiftede Ribe Folkeblad sammen med den kommende folketingsmand Jens Busk som et modstykke til det konservative Ribe Stiftstidende. Bladets første redaktør var Poul Christensen der var lærer på Ribe Borgerskole, og Ribe Folkeblad blev de følgende år talerør for den radikale fløj i Venstre og Jens Busk. Bladet levede efter århundredskiftet med økonomiske vanskeligheder, men udkom til 1918 efter at det året før var blevet solgt til Den sydvestjyske Venstrepressen der begyndte udgivelsen af dagbladet Vestkysten.

Tilslutningen til Venstre kom mest fra Ribes opland især fra sogne som Vilslev, Farup, Føvling og Darum samt fra de nye stationsbyer Bramming og Holsted. Naturligvis var der også Venstrefolk i Ribe, men den var i højere grad en solid borgerlig by, præget af de mange embedsmænd fra stiftet, amtmandsinstitutionen og Katedralskolen. De var både kulturelt og politisk toneangivende i det gamle købstads-miljø, og Højre havde i mange år en fast position i Ribe. Højre havde også et pressemæssigt forspring i det ærværdige Ribe Stiftstidende som var udkommet som ugeblad siden 1786 under navnet Ribe Stifts Adresse-Contoires Efterretninger. Det blev dagblad fra 1867 og i 1894 købt af Ribeborgere der gjorde det til et politisk organ for de konservative ideer. Fra

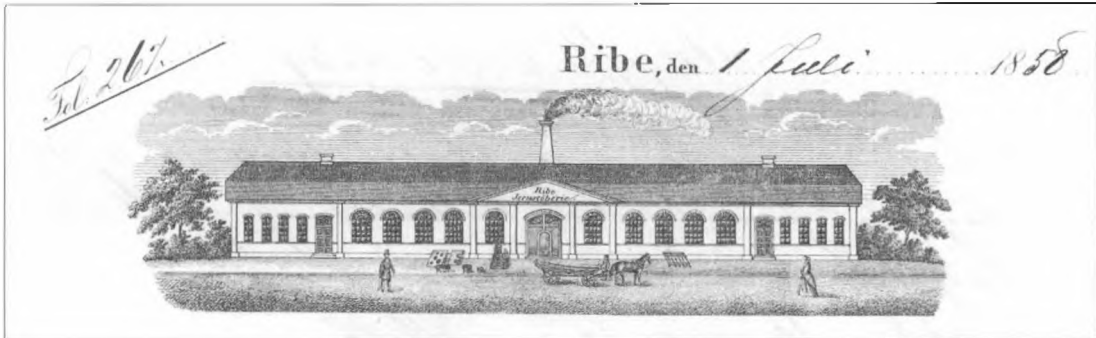
1898 til 1937 havde det den højt respekterede pressemand Carl Willemoes som redaktør. Ligesom Folkebladet og så mange andre lokalaviser havde Stiftstidende en dårlig økonomi, men det overlevede dog til 1960. Under regeringen Estrup og »godsejerstyret« opstod der en samling af Højrekræfter, ikke mindst i provisorieårene. Der opstod Højreforeninger og klubber i alle købstæder, i Ribe var den stiftet i 1883.⁶ Også i omegnens sogne dannedes der Højreklubber, flere af dem med sognepræsten som central skikkelse. Ved Estrups afgang som konseilpræsident i 1894 sendte Højreforeninger fra hele landet en hyldestadsadresse til ham og udtrykte deres dybe tak fordi han havde »gennemført regeringens opfattelse af Grundloven« og for hvad Hans Excellence havde »udrettet for vort fædreland og de konservative livsinteresser«. Den var fra Ribe Amt underskrevet af Den Konservative Højreforening i Varde og Esbjerg, fra Lunderskov i amtets 4. kreds, og fra Ribekredsen af Højreforeningen i Ribe samt Højreforeninger i Jedsted og Vilslev, Føvling, Farup og Gørding-Vejrup Højreforening.⁷ Ingen andre partier havde på det tidspunkt en så udbygget organisation, men den gav sig trods alt ikke synlige udslag på tinge. Ingen af Ribekredsens Højrepolitikere tilhørte partiets top, og kredsmandatet gik allerede tabt i 1866. I 1916 tog Højreforeningen navneskifte til Ribe Konservative Vælgerforening – en beslutning der ikke var »noget egentligt brud med fortiden ...men markerer at tider og vilkår ændredes« som det hed i en jubilæumsartikel ved 25-års jubilæet.⁸ Den førnævnte redaktør Willemoes var formand den konservative partiforening i over 25 år. Det »nye« parti opstillede første gang ved valget 1918 med adjunkt H. C. C. Reincke som kandidat. Han havde dog ingen chance for valg med sine 653 stemmer, og

Venstres Søren Brorsen valgtes med over 3.000 stemmer, svarende til 54,2% af de afgivne stemmer.

Også Socialdemokratiet havde svært ved at markere sig politisk i kredsen, hvad der både skyldtes byens borgerlige præg og Ribes almindelige økonomiske nedgang efter 1850. Ribes købmænd forsøgte at udnytte de nye industrielle tider i England ved at genetablere Ribe som havneby ved at forbedre besejlingsforholdene bl.a. andet ved udretning af Ribe Å, indledt med kanalbyggeriet 1858. Ribe havde faktisk midt i århundredet en blomstrende industri og dermed grobund for en arbejderbevægelse. Grosserer J. Lauritzen havde sin tømmerhandel, der var Jernstøberi, Bomuldsfabrik og Cikoriefabrik, men men intet lykkedes og initiativtagerne forsvandt en efter en. Tilbage blev kun Ribe Jernstøberi som byens største og eneste industrielle virksomhed. En arbejderbevægelse var dog på vej, og i 1889 indbød en lille kreds til møde om oprettelse af en socialdemokratisk partiforening i byen. Ribe Stiftstidende bragte et hånligt referat af mødet og erklærede at en sådan forening umuligt kunne få »noget stort medlemstal«. ⁹ Det fik den heller ikke, men stiftet blev den dog. Politisk måtte partiet foreløbig nøjes med at støtte Venstres Jens Busk ved valgene. Da Busk i 1906 ikke genopstillede, forsøgte Socialdemokratiet for første gang i Ribe med egen kandidat, gårdejer L. M. Lauridsen fra Vilslev, men han havde ingen chance for at vinde kredsen. Der skulle gå 40 år før det lykkedes.

Valgdeltagelse

Valgdeltagelsen var før 1901 ofte under 50%, men heri adskilte Ribekredsen sig ikke fra andre kredse. Ved flere valg var der i adskillige landdistrikter slet ingen der stemte, mens Ribe By var mere flittig, hvad der for en stor del

3. Ribes industrielle opblomstring i midten af 1850'erne fik en hurtig ende, og det skabte sammen med nederlaget i 1864 og anlægget af Esbjerg Havn store problemer for byens erhvervsliv. Tilbage i Ribe blev små virksomheder og så Ribe Jernstøberi. Fabrikens hovedbygning prydede firmaets regninger, her en opgørelse til »Interessenter i Ribeklublokale fra juli 1858. Efter original i Ribe Byhistoriske Arkiv.

skyldtes at vælgerne ikke skulle rejse efter valgstedet. Fra yderområderne i valgkredsen var deltagelsen naturligvis ofte ringere end fra byen, især ved valg i høsttiden hvor bønderne havde travlt derhjemme, eller i januar måned hvor det kunne være vanskeligt at komme frem. Mandø havde indtil det blev tilladt at afholde valg på øen almindeligvis en valgdeltagelse på omkring 20%. I 1866 var der 20 stemmeberettigede på øen, hvoraf fem stemte – alle på pastor Kühnell.

Ved valget i 1858 havde vælgerne tre kandidater at vælge imellem – overlærer Kinch, grosserer Puggaard og gårdmand Juncker. I Ribe By stemte 193 fra byen mens resten af kredsen tegnede sig tilsammen for 113. Mandø, Obbekjær og Øster Vedsted tegnede sig for hver tre stemmer, i Folding Sogn var der kun en enkelt stemme, og bunden nåede Gram hvorfra ingen mødte op. Valgene mellem 1849 og 1900 havde generelt udover Ribe By højest valgdeltagelse i Farup og Vilslev-Hunderup. Hvorfor netop disse sogne var særlig aktive, synes der ikke at være nogen indlysende forklaring på, men akti-

ve var de, også med hensyn til at levere både kandidater og stillere. F.eks. var de to sognepræster Bendt Lindhardt og Th. Kühnell der begge opnåede valg fra Vilslev eller Farup. Den gennemsnitlige valgdeltagelse for hele landet var i 1870'erne og 80'erne omkring 35-40%, selv om vi måske er tilbøjelige til at tro at provisorietidens politiske kriseår ville kalde på en større interesse. Ved enkelte valg kunne stemmeprocenten nå op over 60, ofte i forbindelse med et kandidatskifte. Det kan iagttages ved valget i 1876 hvor Jens Busk opstilledes første gang. Ved det foregående valg i 1873 havde Ribe inklusive Ribe Landsogn en valgdeltagelse på 41,7%, Farup havde 43% og Darum 26. I 1876 steg valgdeltagelsen i Ribe til 59%, i Farup til 65 og i Darum til 55%. Næsten halvdelen af alle sogne nåede over 50% og de resterende over 40%. Tilsyneladende var kun Føvling uinteressert i dette valg og nøjedes med en stemmeprocent på 12,6%. Resultatet var et ekletant nederlag for J. A. Kruse der havde siddet i tinget siden 1869. I ni sogne fik han overhovedet ingen stemmer og tilsammen

nåede han kun 21 stemmer, mens Jens Busk stormede ind på hans plads.

I den lange periode Busk sad på mandatet var det typisk sådan at Ribe By, Seem, Vester Vedsted og ofte Kalvslund stemte imod Busk, mens han havde flertal i samtlige andre sogne. I 1895 var antallet af vælgere 2.703 hvoraf 1.786 stemte, altså 66,1%. Jens Busk hentede 1.219 stemmer, mens hans modkandidat, gårdejer P.K. Petersen, Kalvslund, måtte nøjes med 567, næsten alle fra byen og Kalvslund, I 1898 var stemmeprocenten kun 45,9% hvad der sikkert hang sammen med at Busk var eneste kandidat; også denne gang var Ribe By, Seem og Vester Vedsted ene om at stemme imod Busk der tog alle andre sogne.

Efter systemskiftet i 1901 steg valgdeltagelsen langsomt og var herefter altid over halvdele. I 1901 var stemmeprocenten 53,6, i 1903 steg den til 57,5 og i 1906 til 69,8 %; det var året hvor Jens Busk ikke genopstillede, hvad der sikkert påvirkede interessen for valget. Efter systemskiftet blev Jens Busk udsat for mere kritik end tidligere, og i 1901 forsøgte en gruppe vælgere at finde en modkandidat. Kritikken mod Busk gik først og fremmest ud på at »han udrettede for lidt for den egn han repræsenterer«, og hans modstandere fandt at han havde for mange lønnede bierhverv og »andre interesser«. ¹⁰ Trods kritikken lykkedes det ikke at finde en modkandidat og ved det efterfølgende valg gik han frem i stemmetal bl.a. fordi Socialdemokratiet opfordrede deres vælgere til at støtte ham. Også ved det efterfølgende valg var der en del kritik af Busk, men ingen kunne true hans position. Det første valg efter hans afgang i 1906 afpejlede den usikre situation Venstre stod i. Busk havde tilsluttet sig Venstrereformpartiet, og ved valget opstillede det splittede Venstre ikke færre end tre kandidater der alle kaldte sig Venstre: gårdejer

Jørgen Jørgensen, Kalvslund, dr.phil. L. J. Moltesen, Charlottenlund, der senere valgtes i Ringkøbing Amt, samt Søren Brorsen, Farup. Ved dette valg opstillede Socialdemokratiet for første gang på egen liste med gårdejer J. M. Lauridsen, Vilslev der nåede 279 stemmer. Jørgen Jørgensen vandt valget, men døde pludselig året efter, og efter et suppleringsvalg blev hans mandat overtaget af Søren Brorsen. Stigningen fortsatte ved de følgende valg hvor stemmeprocenten nåede over 71 i både Ribe- og Esbjergkredsen, hvorimod Varde- og Bækkekredsen endnu nogle år lå omkring 60%.

Valgkamp

Valgkampe var sjældne i de første mange år efter Grundlovens indførelse. Vælgerne mødte op på valgstedet på selve valgdagen, og der kunne de høre kandidaternes præsentation af sig selv og måske nogle få »anbefalere« eller stillere. Da grev Spønneck der var finansminister 1849-55, blev bedt om tale før valget, afslog han lettere indigneret, og der var heller ingen grund til valgkamp, for han blev kåret uden modkandidat. En skildring af et valg mellem flere kandidater og af selve valgforløbet findes i et brev fra pastor Hans N. T. Friis, Vilslev, der kort før valget i 1858 og dagen efter skrev til sin søn. Pastor Friis var stiller for P. A. Juncker, men skrev at han ikke var særlig optimistisk med hensyn til sin kandidats evner, og det gik som han havde frygtet, Juncker fik kun 62 stemmer. Friis fortsætter brevet med at beskrive selve valghandlingen: »Jeg anbefalede ham på det bedste, men da turen kom til ham, tabte han couragen og ville ikke. Jeg havde dog opskrevet ham en lille tale, han skulle holde. Der er ingen tvivl om, at hvis han havde trådt frem og talt en halv snes fornuftige ord, ville valget falde ud til ham ... Grosserer Hans

	Stemmer	Puggaard	Kinch
Friis	118	72	3
Overlæreren		3	
Alamy	2	1	
Blakper	"	3	
Chr. Færderup suppl.	"	19	7
Kinch suppl.	1		
Spær	"	4	
Stær	"	9	
Willef og Hunderup			39
Stær og Brømming	1	4	5
Juncker	2		6
Spær og Kirup	"	2	2
Færderup og Hæder	"	6	
Eller og Fælling			
	124	120	62

124
120
62
306

Side fra valgprotokollen før valget 1858 med de kandidater pastor Friis i Vilslev fortæller om: Kinch, Puggaard og den »modløse» Juncker. Det ses hvor dominerende Ribetallene er, kun i Vilslev-Hunderup og Nr. Farup var der afgivet et rimeligt antal stemmer; i mange sogne slet ingen. Foto: Efter original i Landsarkivet i Viborg.

Puggaard og overlærer J. Kinch som fik henholdsvis 120 og 124 stemmer var så ringe anset af vælgerne, at mange gik bort uden at stemme ... Det var i øvrigt en ret morsom dag, og de ripensiske kamphaner viste sig som gode klapfægttere. Din ven, teglbrænder Raæ, var en af

Kinchs stillere. Hans tale forkom mig dog mindre heldig, den gik ud på at demonstrere ... de med den frie forfatning forbundne fordele, hvor næst han opmuntrede til for fremtiden at kalde Grundlovens ophøjede gaver for Frederik den Store.«¹¹ På grund af den »manglende cou-

rage« valgtes altså overlærer Kinch som på sin stillerliste havde den omtalte teglbrænder Raae samt to købmænd, en borgerrepræsentant og en adjunkt ved Katedralskolen, men ingen uden for Ribe By. Der var ikke mere liv over valget i 1865 hvor pastor Kühnell opstillede mod sin kollega fra Brørup pastor Riis-Lowzon. Det hedder i valgprotokollen at foruden de to kandidater »benyttede 4 stillere sig af muligheden for at anbefale kandidaterne over for forsamlingen«. ¹² Det var den valgkamp. Derimod førtes en livlig debat 1865-66 i forbindelse med forslaget om den nye grundlov, ikke ved møder, men mest i form af læserbreve i Stiftstidende. De var tydeligt bestilt arbejde og bragtes under overskrifter som »Det er os tilsendt« eller »Vi har modtaget« og underskrevet af »en samfundsborger« eller blot »en vælger«. Dannelsen af Det forenede Venstre i 1872 førte også til mere debat før valgene, ikke altid mellem Højre og Venstre, men lige så meget mellem de stridende Venstregrupper. Om J. A. Kruse der var folketingsmedlem i begyndelsen af 1870'erne, skrev ugebladet Tiden at han ikke var nogen stor politiker, og han havde svært ved at »tumble Højrepartierne som holdt et syndigt hus med ham på vælgermøderne«. ¹³ Valgmøder blev hyppigere i 1870'erne og 80'erne, men betød dengang oftest at en kandidat holdt møde alene med vælgerne, og tilhængere mødte naturligvis op for at støtte deres kandidat og modstanderne for at kritisere ham. Da Jens Busk stillede sig første gang i 1876 holdt han ét møde – i Darum, og ved valget 1901 hvor der som nævnt var en del kritik af ham forud for valget, holdt han to møder – et i Bramming og et i Gørding. »Det er sørgeligt at se den begejstring den store del af gårdmændene lægger for dagen med Venstretalerne, mens hadefulde blikke sendes til de tilstedeværende Højremænd«, skrev Ribe Stifts-

tidende bittert efter et møde i 1880'erne. ¹⁴ Måske var tilslutningen til møderne stor fordi der kun var så få møder, i hvert fald var der mange tilhørere, ofte 5-600. Referater i aviserne tyder ikke på egentlig debat, der var mere tale om spørgsmål fra tilhørerne til taleren om forståelse af konkrete emner. Ikke alle deltagere var lige velformulerende. Brorsen fortæller om sit første valgmøde i 1907 at en deltager gik på talerstolen og sagde: »Det kan faneme ikke blive ved med at gå, som det går. Han gentog de samme ord en gang til og gik derpå«. Hvad Brorsen svarede, har han ikke noteret. ¹⁵ Vore dages mange og store valgannoncer kendtes tilsyneladende ikke. Ved adskillige valg i 1870'erne var der slet ingen annoncer i Stiftstidende, og kun en enkelt lille i Ribe Folkeblad ganske få dage før valget blev afholdt. De valgmøder der senere blev almindelige som »firkantede« møder mellem kandidater fra de fire gamle partier hører til efter Første Verdenskrig. Det første i Ribekredsen synes at have fundet sted i april 1918 hvor Søren Brorsen, Venstre, redaktør Aubeck, Radikale Venstre, adjunkt H. Reincke, Konservative og højskolelærer Rasmus Vind fra Socialdemokratiet var opstillet. De mødte hinanden ved ti møder i løbet af to uger, så de må have kendt hinandens synspunkter ganske godt. Hver af dem havde tre kvarter til et indlæg, hvorefter der var lejlighed til at stille spørgsmål. Det blev midnat inden møderne sluttede, men det var nu ikke noget nyt. Jens Busk plejede at tale halvanden time ved de møder han holdt, fordi vælgerne som han sagde »skulle have ordentlig besked«.

Ribekredsens særpræg

Man kan spørge om Ribekredsen var anderledes end amtets øvrige kredse. Der var mange lighedspunkter, f.eks. lignede Ribekredsen

både 1. kreds Varde og 2. kreds Esbjerg ved at bestå af en by og et opland, hvor interesserne mellem by og land tydeligt slog igennem. I Vardekredsen var modsætningerne ofte mellem Venstre i byen og mere radikale Venstregrupper i oplandet. I Esbjerg var arbejderbefolkningen i mindretal over for omegnens landboere indtil kredsen blev delt i 1918. I Ribe måtte byens borgerskab finde sig i at Venstre tidligt opsamlede omegnens landboere. På et par områder havde Ribekredsen alligevel et særligt præg, f.eks. var kredsens geografi berørt af flere grænseændringer på grund af placeringen mellem kongeriget og hertugdømmerne. En lille forskel af helt anden karakter kan der peges på med hensyn til kvindelige kandidater. Efter at den kvindelige stemmeret og valgbarhed blev indført i 1915, var Ribekredsen den første der sendte en kvinde på tinge fra Ribe Amt, Camma Larsen-Ledet i 1964. Siden har kredsen markeret sig yderligere på kvindesiden med to socialdemokrater Kirsten Andersen og Margot Torp samt den konservative Lis Aaltonen. Vardekredsen har haft ét kvindeligt folketingsmedlem, Nathalie Lind i 1968, hvorimod hverken Esbjerg-Grindsted- eller Guldagerkredsen overhovedet har haft en kvindelig repræsentant på tinge.

Mest markant skiller kredsen sig dog ud ved at fremvise et meget ujævnt billede med hensyn til repræsentation i Folketinget. For Ribes vedkommende falder folkestyrets mere end 150-årige historie i tre hovedperioder: De første 58 år -1848-1906 – havde kredsen ni repræsentanter der i gennemsnit kun sad et par perioder, og ingen af dem kan kaldes markante politikere. De næste 56 år – fra 1876 til 1932 – blev dækket af to Venstrepolitikere, nemlig Jens Busk og Søren Brorsen, der begge spillede en betydelig rolle både i partiet og i dansk politik som helhed. De næste 56 år – 1932 til 1998 –

har kredsen kun periodisk haft en repræsentant på tinge – i alt seks personer bortset fra et par enkelte tillægsmandater.

Det vil næppe være nogen der finder det ubalanceret at give de to folketingsmænd der repræsenterede kredsen i mere end et halvt århundrede en særlig omtale. Forinden skal dog nævnes to navne der begge sad i tinget i byens nedgangstid efter 1864. Th. Kühnell var sognepræst i Nørre Farup 1862-68, stærkt interesseret i samfundsudviklingen og skrev bl.a. en lille pjece om arbejderbevægelsen og kirken. Han stillede op til valget i 1864 og med ham erobrede Venstre kredsen fra Højre. Selv om han kun var medlem til 1868, var han på valg tre gange, et ordinært foruden de to valg i 1866 som en ændring af Grundloven krævede. Han afløstes af gårdejer J. A. Kruse, Hedegaard i Øster Vedsted, der sad til 1876 hvor han som tidligere nævnt blev fejlet af banen af Jens Busk. Fredsslutningen efter krigen med den nye Kongegrænse havde berøvet Ribe hele oplandet mod syd og en del af det østlige, og det led byens erhvervsliv stærkt under. Med loven om Esbjerg Havn i 1868 og anlægget af den jyske tværbane langt nord for Ribe blev byen ramt endnu hårdere. Befolkningstallet stagnerede og erhvervslivet gik i stå, mens man bittert måtte se opkomlingen Esbjerg vokse og vokse. Det var ikke nogen taknemmelig opgave at repræsentere Ribe i disse år, og selv om begge var stærkt optaget af byens overlevelse, gav deres indsats ikke store resultater.

Kühnel deltog ivrigt i diskussionen om jernbaneanlæg i Jylland, især naturligvis den jyske tværbanes forløb. Regeringens forslag gik ud på en bane fra »Vamdrup Station ... til Strandby (Esbjerg) på Jyllands Vestkyst«. Både Kühnel og senere Kruse stred forgæves for en sydligere placering af tværbanen, fordi de med rette kunne se at Bramming ellers ville fratage

Pastor Theodor Kühnell, Farup, folketingsmand 1864-68, og lærer Thisenius Kruse, Greve på Sjælland, folketingsmand 1873-79. De to gjorde sig ihærdige anstrengelser for at hjælpe Ribe gennem nedgangsårene, dog uden synderligt held. Efter Rigsdagens medlemmer gennem 100 år, bd. 1.

Ribe også det nordlige opland. Om anlægget af Esbjerg Havn erklærede Kühnel at det var en »forfængelig tanke« at tro at man ved at bygge en havn ved Strandby kunne skabe en »blomstrende handelsstad«. Han anbefalede ikke overraskende at den nye havn i stedet for blev anlagt ved Ribe. Da diskussionen om jernbane og havn senere blev genoptaget, fortsatte Kruse forsvaret for Ribe. I debatten hævdede han at »Esbjerg Havn er ikke anlagt for at gavne Ribe, men tværtimod til dens ruin«. Som bekendt

lykkedes de to Ribefolks anstrengelser ikke. Hverken havn eller tværbane kom til Ribe, men Kruses ihærdige arbejde var dog medvirkende til at banen fra Bramming over Ribe til grænsen ved Vester Vedsted – senere videreført til Tønder – blev anlagt i 1875. I de næste mange år forsøgte Ribe at formå staten til at yde en form for økonomisk kompensation til byen og bl.a. at få bevilget penge til at udbygge den hensygnende havn – alt sammen forgæves.¹⁶

De to B'er

Den mest farverige af Ribekredsens folketingsmænd var Jens Busk (1845-1908). Han var søn af en velstillet gårdejer i Aas ved Horsens og overtog som 18-årig gården som eneste søn, selv om hans lyst gik i retning af det boglige. Han voksede op i et grundtvigsk miljø der blev yderligere styrket af et ophold på Gedved Højskole 1862-63, ligesom hans interesse for samfundsforhold blev stærkere. Han engagerede sig især i arbejdet for socialt svage grupper f.eks. i husmandssagen og åndssvageforsorgen som han livet igennem bevarede sin interesse for. I 1875 stillede han første gang op ved et suppleringsvalg i Horsens uden at blive valgt, men hans valgtaler havde gjort indtryk andre steder. Året efter blev han fra Ribekredsen opfordret til at stille op mod Kruse; han valgtes og beholdt mandatet til 1906 hvor han ikke genopstillede.

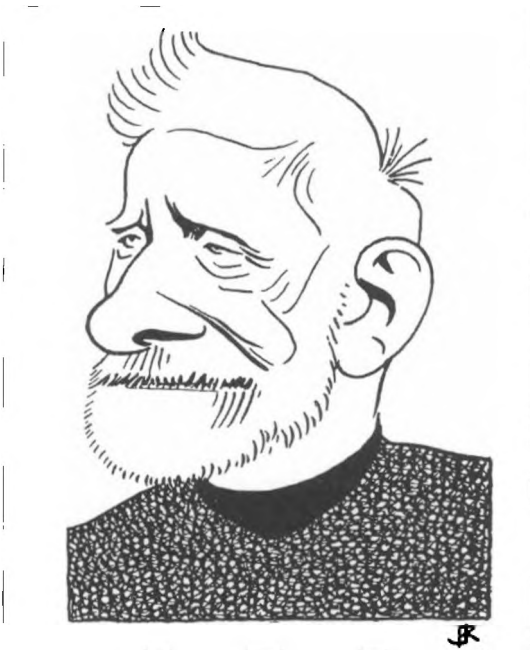
Busk gjorde sig bemærket allerede i sit første rigsdagsår da han rejste den såkaldte »rekrut-sag«. Ud fra egne erfaringer som dragon og fra andre værnepligtige om dårlig behandling af rekrutter, på visse kaserner nærmest mishandling, rejste Jens Busk en forespørgselsdebat om befalingsmænds optræden var i overensstemmelse med »anordnede instrukser og humane hensyn«. Debatten mandede ud i nedsættelse af en kommission og endte med fængselsstraffe og degradering til fire officerer for mishandling.¹⁷ Sagen vakte voldsom opsigt og gjorde med ét slag Busk landskendt. I Venstre blev hans indsats modtaget med begejstring, og han modtog takkebreve fra kredse landet over. »Vær derfor overbevist om, at den kærlighed De har lagt for dagen i denne sag, gengældes med taknemmelighed hos Deres medborgere«, skrev f.eks. Venstre i Frederiksborg Amt.¹⁸ Til gengæld betragtede Højre hele sagen med dyb harme, og Busk blev fra begyndelsen af sin kar-

Den berømte og i Højrekredse berygtede Jens Andersen Busk, fotograferet omkring århundredskiftet, ca. 45 år gammel, og på højden af sin karriere. På Ribe Kunstmuseum findes desuden et maleri af Jens Busk fra 1908 – hans sidste levedr. Foto: Det Kgl. Bibliotek, udlånt af Ribe Byhistoriske Arkiv.

riere anset for en farlig fjende og derfor genstand for utallige angreb fra Højre. Busk sluttede sig den radikale fløj i Venstre sammen med Chr. Berg og Viggo Hørup. Sammen med Hørup var han en af de ledende skikkelser i den såkaldte »Margarinekrig«, hvor Venstrepolitikere prøvede at indføre et forbud mod margarine fordi det ville skade bøndernes interesse. I finansudvalget var han en varm fortæller for højskolerne da kultusminister Jakob Scavenius forsøgte at skræmme nogle skoler til at nedtone deres kritik af regeringen ved at

tage statstilskuddet fra dem. En brevveksling mellem højskoleforstander Ludvig Schrøder, Askov, og Jens Busk vidner om hvordan de to drøftede den rigtige taktik over for Scavenius. Han spillede også en væsentlig rolle i de mislykkede forligsbestræbelser mellem Højre og Venstre i slutningen af 1880'erne. Disse forhandlinger gav anledning til en del uenighed i Venstre, men Jens Busk gjorde på adskillige møder rede for sin holdning og erklærede at al »den snak om underhandlinger var den reneeste rummel om en pandekage«. ¹⁹ Det var nu ikke ganske sandt, for forhandlingernes forløb førte efterfølgende til en strid i Venstre, hvor Busk sammen med Hørup forlod Bergs linje

Jens Busk var et yndet offer for vittighedstegnere i datidens satiriske blade f. eks. Klods Hans og Punch. Karikaturen her er et af de mere godmodige, hentet fra Klods Hans 1905.

ligesom han stemte imod det politiske forlig i 1894. ²⁰ Busk fulgte dog ikke Hørup i 1905 da denne brød ud af Venstres gruppe og var med til at stifte Det Radikale Venstre. Hans indflydelse blev svækket efter systemskiftet 1901 og hans stilling i gruppen blev ikke bedre af at han offentligt kritiserede regeringen og specielt I. C. Christensen. På det traditionelle grundlovmøde i Ribe i 1905 faldt det ikke i god jord at han sagde at Venstre var gode til at opponere, spørgsmålet var »om partiet var modent nok til at regere«. Han mødte derfor en del kritik også i Ribekredsen, og han valgte selv ikke at genopstille i 1906 idet han erklærede at efter 30 års politisk arbejde, måtte »det være tilstrækkeligt«. Den egentlige årsag var snarere at han efter systemskiftet ikke fandt sig til rette i det politiske liv.

Jens Busk var en større agitator end politiker, selv om han i en snes år var medlem af finansudvalget med den indflydelse det gav. Han interesserede sig ikke overvældende meget for det egentlige lovgivningsarbejde, men befandt sig bedst i provisorieårenes tummel hvor hans agitatoriske evner kom bedst til udtryk; han nød provokationer og forstod at udnytte dem. I 1882 talte han i Studenterforeningen om Venstres politik, og blev året efter af »regensprovsten« opfordret til at tale på Regensen hvor politiske møder ellers ikke var tilladt. ²¹ Mødet blev skarpt kritiseret af den daværende kultusminister, provsten fik en næse af ministeren, hvorimod Busk fik rosende omtale i Venstres presse. Han var barsk og voldsom i sine udtalelser, og hans møder udartede somme tider til tumult og slagsmål blandt tilhørerne. I Horsens blev Busk selv overfaldet efter et møde, og aviser landet over skrev om den »uhyggelige og hæslige voldshandling«. ²² Ved et møde i Nibe med konseilpræsident (statsminister) Estrup angreb han regeringen

for grundlovsbrud i så voldsomme vendinger at Estrup anlagde injuriersag mod ham. Busk blev idømt en bøde på 500 kr. som den nyoprettede Grundlovsværnforening betalte. Om Højrepolitikerne mente Busk generelt at »de var et slæng af øgler«, og om kongehuset erklærede han i Folketinget at det ikke var værd at ofre en 25-øre på.²³ Ikke mærkeligt at hans stærkeste modstandere var at finde i Højre. Også som personlighed var Busk lidt af en original. Han gik altid klædt i den karakteristiske sorte bondedragt, han holdt alle taler – også i tinget – på jysk, og han sagde »do« til alle, høj eller lav hvad stiftamtmanden i Ribe havde det svært med når de mødtes ved nødvendige repræsentative lejligheder. Trods det bondepræg Busk yndede at fremtræde med, var han stærkt litterært interesseret og omgikkes bl.a. Georg og Edvard Brandes, og han omtales med respekt i såvel Klaus Berntsens som Jeppe Aakjærs erindringer. I 1896 konverterede Busk til katolicismen og kom sammen med kendte katolikker bl.a. digteren Johannes Jørgensen, og han og hans hustru støttede økonomisk de katolske kirker i Jylland. Han døde i 1908 og blev bisat fra den katolske kirke i Horsens.

Søren Brorsen, Ribekredsens repræsentant på tinge i over 20 år. Han opnåede at være forsvarsminister under fire statsministre – Neergaard 1922-24, Madsen-Mygdal 1926-29, Stauning 1940-42 og Scavenius 1942-29. august 1943. Udover sine forsvarspolitiske opgaver var Brorsen stærkt optaget af Genforeningen 1920 og bevarede hele livet sin interesse for den sønderjyske sag. Efter Rigsdagens medlemmer gennem 100 år, bd. 1.

Ribekredsens andet kendte navn, Søren Brorsen (1875-1961), var unægtelig en ganske anden type end den rebelske Jens Busk. Han var gårdmandssøn fra Nørre Farup, og efter præliminæreksamen fra Ribe Katedralskole, ophold på Dalum Landbrugsskole 1895-96 og på Askov Højskole 1901-02 overtog han fædrenejde Granvang. Han var stærkt forankret i det lokale, blev snart medlem af og formand for sognerådet og var bl.a. formand for Ribe og Omegns Landboforening 1905-21. Han deltog i organisatorisk arbejde for Venstre og var medstifter af dagbladet Vestkysten og medlem af bladets bestyrelse.

Han blev opfordret til at stille sig ved folketingsvalget i 1907, men tabte til gårdejer Jørgen Jørgensen, Kalvslund. Jørgensen døde pludselig året efter, og Brorsen vandt suppleringsvalget og overtog hans mandat. Han blev derefter valgt fra 1909-32 hvor han skiftede til

Kellerupkredsen i Viborg Amt. Om årsagen til dette skift skriver Brorsen i sine erindringer at »ved Socialdemokratiets stærke vækst i Ribe Amt, måtte Venstre aflevere en af kredsene, og det blev Ribekredsen der var langt den mindste«. ²⁴ I Venstres foketingsgruppe fik Brorsen betydelig indflydelse og var således formand eller næstformand i gruppen fra 1920 til 1939 bortset fra de perioder han var minister. Han var ikke overraskende meget aktiv ved tilblivelsen af den første digelov 1909 og sad i Statens Jordlovsudvalg 1919-40. Han var forsvarsminister 1922-24 og atter 1926-29. I tredivernes politisk urolige år markerede han sig som stærk modstander af LS-bevægelsen, og det kom til mange sammenstød mellem Brorsen og LS-folk ved møder i amtet. Han »kunne være skarp i sine standpunkter, blive ilter når han mødte modstand, men om hans ærlige vilje og retsindighed var der ikke tvivl« hedder det om ham i Dansk Biografisk Leksikon.

Hans vanskeligste år som politiker var besættelsesårene 1940-45. Han blev minister uden portefølje i Stauings samlingsregering 1940 og senere forsvarsminister, og det var ham der måtte lægge navn til det cirkulære der tillod danske officerer at træde i tysk krigstjeneste. Under en folketingsdebat kort efter Befrielsen 1945 sagde han at »vi var mange der havde den følelse, at det til sidst nærmest var en tortur at sidde i ministeriet ...fordi vi havde denne stadige kamp med hensyn til de tyske krav, der kom stærkere og stærkere, indtil vi sagde nej den 29. august 1953«. Hans retfærdighedssans kom til udtryk bl.a. i debatten om Tillæg til den Borgerlige Straffelov hvor han forsvarede de unge der havde ladet sig hverve til Frikorps Danmark. Han indledte sin tale med at sige at han ikke kunne mindes »et lovforslag der har givet mig så mange kvaler som dette ... Streng skal denne lov være, derom er vi alle enige,

men den skal også være retfærdig. I udvalgsbetænkningen var det foreslået at kun unge under 18 år, skulle anses for så umodne at de kunne slippe for straf. Brorsen mente at bestemmelsen var alt for kategorisk, for der kunne være unge mænd på 18 eller 19 »som ikke har vidst, hvad de gik ind til og lod sig overtale af disse hververe.« ²⁵ Det lykkedes ham dog ikke at ændre Folketingets beslutning hvad han følte som et personligt nederlag. Han kunne dog glæde sig over at Socialdemokraten Hartvig Frisch i sin bog om Besættelsen roste ham for denne »dybt menneskelige tale«. ²⁶ I hans ikke-udgivne erindringer på Rigsarkivet fylder Besættelsesårene mere end halvdelen og giver et godt indtryk af de vanskelige vilkår samlingsregeringen arbejdede under. Han fortrød ikke samarbejdspolitikken som han fastholdt var den bedste for at føre landet nogenlunde helskindet gennem krigen.

Søren Brorsen genopstillede ikke ved valget i oktober 1945 og sluttede dermed en menneskealders politisk arbejde. Han døde 85 år gammel i 1961.

Efter Brorsen

Med de to markante navne havde Venstre sat sig tungt på kredsen, og det var ikke let for andre partier at hævde sig. Heller ikke for Venstre, for Ribe havde svært ved at klare sig mod de stærke kredse i amtet der sad med sikre mandater, f.eks. Erik Eriksen i Varde og Julius Bomholt i Esbjerg.

De Konservative har set i folketingssammenhæng ikke været i front i Ribe, siden Kruse tog mandatet fra Højre i 1864 og Busk-Brorsen fyldte dernæst pladsen i to generationer. Senere har partiet periodisk opnået et par tillægsmandater i amtet – direktør Chr. Boeck-Hansen, Mariager, 1935-39, opstillet sammen med Esbjergkredsen, den hæderkronede redaktør

Det er forbløffende så få valgmøder der blev holdt i Ribe By. Jens Busk holdt helst møder i Darum og både han og Brorsen holdt møder på Kikkenborg i Bramming. Den gamle kro blev ombygget til Hotel Kikkenborg i 1898, og det var her i hotellets store sal valgmøderne holdtes. Billedet er fra kort efter århundredskiftet, omkring 1903-08. Privat eje.

Erik Finnemann Bruhn, Gentofte, 1943-45 og langt senere oberst Adam Møller, København. Dog har de Konservative på anden måde været stærkt repræsenteret politisk. Ejeren af Ribe Stampemølle og Ribe Tømmerhandel H. Windfeld-Hansen var medlem af Landstinget 1910-16, og 1939 blev førstelærer P. A. Poulsen, Stenderup, landstingsmedlem. Stærkest har Det konservative Folkeparti dog gjort sig gældende på det kommunale plan. Da borgmestervalgene fra 1921 blev folkevalgte, sad partiet ubrudt på borgmesterpladsen 1921-41 og fra 1950 til i dag har Venstre-Konservative sammen haft borgmesterposten.

Der fulgte et tomrum på 15 år før Ribe igen

kom på tinge efter at Brorsen var flyttet til Viborgkredsen. Det blev Socialdemokratiet der efter mange magre år, fik en kortvarig gylden tid efter Anden Verdenskrig med både borgmesterpost og folketingsmandat. I 1946 fik Ribe sin første og hidtil eneste socialdemokratiske borgmester, slagteriarbejder Niels Aagaard Jacobsen – dog kun for en enkelt periode. Ved det næste valg »rottede borgerskabet, indbefattet de radikale, sig sammen« som det hed i partiets jubilumsavis fra 1989, og de borgerlige overtog atter borgmesterstolen. I 1947 valgtes murermester Ove Kjældgaard, Vamdrup, til Folketinget og han beholdt mandatet til Grundloven af 1953 blev vedtaget. Han havde

gået den klassiske vej for mange Socialdemokrater – efter folkeskolen i lære, i to omgange elev på Esbjerg Arbejderhøjskole, formand for DSU, i 1943 medlem af Vamdrup Sogneråd og derefter opstillet i Ribe. Ti år senere, i 1964, havde Socialdemokratiet i Ribe som omtalt æren for som det første parti i amtet at sende en kvinde til tinge, Camma Larsen-Ledet som opnåede at blive den første og hidtil eneste familieminister, hvis man undtager Fanny Jensen der i 1947 af Hans Hedtoft blev minister uden portefølje om end med husførelse, hjem og børn som arbejdsområde. Efter valgnederlaget i 1968 koncentrerede Larsen-Ledet sig om kommunalpolitik og blev borgmester i Aabenraa. Der skulle siden igen gå et tiår før Socialdemokratiet atter kom på banen med kontrollør Søren Jensen, Vejen, og sekretær Kirsten Andersen, Ribe, som hver fik en kort periode i tinget. Så skulle der gå næsten 15 år før det i 1998 med Margot Torp lykkedes at komme igen, dog kun for en enkelt periode. Til gengæld fik Ribekredsen uventet i 1998 to repræsentanter, foruden Margot Torp også Preben Rudiensgaard, Venstre, der fik sit mandat fornyet i 2001.

Det Radikale Venstre har ikke spillet nogen stor rolle i Ribekredsen, de radikale stemmer i Ribe Amt blev først og fremmest hentet i Askovområdet og i Vardekredsen. Tilsammen gav det efter 1918 periodisk et tillægsmandat som 1932-45 tilfaldt læge J. K Jensen, Gørding der var opstillet i Ribekredsen. Tillægsmandatet gik i årene 1950-68 til A. C. Normann der var opstillet i Esbjerg-Guldagerkredsen.

Medlemmer af Folketinget

Ribe Amts 5. kreds Bredebro

- 1848-52 Sognepræst C. F. Gram, Daler.
Nærmest Nationalliberal
1852-53 Gdr. M. Brodersen, Ballum. Venstre

- 1853-58 Møller N. Andersen Hansen,
Forballum. Venstre
1858-64 Forstander Sofus Høgsbro,
Rødding. Venstre

Ribe Amts 3. kreds Ribe

- 1848-49 Rådstueskriver P. H Tvede, Ribe.
Højre
1849-53 Finansminister, grev W. C. E.
Spønneck, Kbh. Højre
1853-54 Pastor Bendt Lindhardt, Farup.
Venstre
1854-58 Grosserer H. Puggaard, Kbh. Højre
1858-61 Overlærer Jacob F. Kinch, Ribe.
Højre
1861-64 Puggaard
1864-65 Pastor Th. Kühnell, Farup. Venstre
1865-66 Pastor A.C Riis-Lowson, Brørup.
Højre
1866-69 Kühnell
1869-76 Gdr. J. A. Kruse, Øster Vedsted.
Venstre
1876-06 Gdr. Jens Busk, Aas. Venstre
1906-07 Gdr. Jørgen Jørgensen, Kalvslund.
Venstre. (død 1907)
1907-32 Gdr. Søren Brorsen, Farup. Venstre
1947-53 Murer O. Kjældgaard, Vamdrup.
Soc.dem.
1964-68 Redaktør Camma Larsen-Ledet,
Aabenraa. Soc.dem.
1973-75 Kontrollør Søren Jensen, Vejen.
Soc.dem.
1975-77 Gdr. Jacob Sørensen, Guldager.
Venstre.
1979-81 Sekretær Kirsten Andersen, Ribe.
Soc.dem.
1984-87 Borgmester Lis Aaltonen, Vejen.
Konservativ
1998-2001 Konsulent Margot Tarp, Soc.dem.
1998- Embedslæge Preben Rudiensgaard,
Ribe, Venstre.

Kilder:

Søren Brorsen – privatarkiv RA 5522

Jens Busk – privatarkiv RA 6568 Breve fra Jens Busk. Håndskriftssamlingen 3550 og 3703 Det Kg. Bibliotek Forhandlingsprotokol for valgbestyrelsen, korrespondance og breve vedr. Ribe Amts 3. kreds. OX IF49, LA Viborg

Stat. Efterretninger 1910

Stat. Meddelelser, diverse valg

Dansk Historisk Bibliografi

Chr. Søgaard: Ribekredsen: Tiden, Ugeblad for politisk og folkelig oplysning, 1914

A. Hviid: Alle folketingsvalg 1848-1892, 1892

J. P. Jensen: Valgene til Rigsdagen 1848-1915, 1915

A. Lauesgaard: Fortegnelse over Rogsdagsvalgene 1848-1915, 1916

J. P. Jensen: Valgene til rigsdagen i 80 år, 1929

Johs. Garnæs Petersen: Jens Busk, 1943

Ribe Stiftstidende, udvalgte årgange

Ribe Folkeblad, udvalgte årgange

1. Om disse indviklede regler henvises til Dansk Administrativt Atlas, 1984. I teksthæftet er der dog en fejl vedr. revisionen 1894, idet det angives at Føvling udgår af 3. kreds, hvad der ikke var tilfældet.
2. En historisk oversigt over enklaverne findes i Fra Ribe Amt 1922 s. 485ff. Om enkelte sogne se Register til Sønderjyske Årbøger 1889-1988, 1989.
3. Korrespondanceprotokol for Ribe Amts 3. kreds. LA
4. Nordengaard s. 6
5. De nævnte foreningers arkiver befinder sig i Holsted Lokalhistoriske Arkiv
6. Vagn Dybdahl: Partier og erhverv, bd.1 s.98.
7. Dybdahl bd. 2 s. 105.
14. Ribe Stiftstidende 9. juni 1885.
9. Ribe Stiftstidende 12. marts 1889.
10. Ribe Stiftstidende, 11.03. 1901 og følgende uger.
8. Ribe Stiftstidende, 24. oktober 1941
11. Carsten Teilmann Hald: Breve fra Vilslev Præstegård – Fra Ribe Amt 2002 s.27
12. Forhandlingsprotokol for valgbestyrelsen. LA
13. Ugebladet Tiden 1914, s.255
15. Brorsens erindringer -Privatarkiver 5222 RA
16. Om de forskellige planer se Betænkning ved. Ribe Bys økonomiske forhold, 1906, s. 3-10
17. Folketingets Forhandlinger 11/6 1879
18. Jens Busk Privatarkiv 6568 RA
19. Ribe Folkeblad 23/7 1887
20. Folketingets Forhandl. 13/9 1894 sp. 1515 ff. Mødet i 1882 er refereret i Ribe Folkeblad 15/2 1882 og Rambusch: Jakob Scavenius s.158
22. Horsens Avis og Morgenbladet 14-24/1 1876
23. Folketinget Forhandl. 17/4 1882 sp.2471
24. Brorsens privatarkiv 5222 RA
25. Citater fra Folketingets forhandlinger 29/5 1945
26. Frisch: Danmark besat og befriet, bd. III side 347

Verner Bruhn, født 1928, Darumvej 16, 6700 Esbjerg. Fhv. seminarielæktor, lokalhistoriker og forfatter til en lang række bøger, især om Esbjerg, og adskillige artikler bl.a. i Fra Ribe Amt.

De byggede riget

Af Ejvind Sørensen

Ved anlæggelsen af den nye havn ved Esebjerg kom arbejdskraften tilrejsende mange steder fra, men der blev også arbejde til lokale, de jordløse og husmændene i nærsamfundet som f.eks. Rørkjær, Boldesager, Tjæreborg m.v.

Det blev en velkommen chance for, at hente en lønningspose hver torsdag aften.

Fra ca. 1870 er der beretninger om, at arbejdskraft fra Tjæreborg, ad Jernevej, det nuværende Storegade, og de støvede hjulspor ad Nourupvej, gik de ti kilometer til havnearbejdet og efter en lang dags arbejde ti kilometer hjem igen. Midt på dagen gik eller løb konerne med træskoene i hånden samme vej med madpakker til mændene. Jernbanen gennem Tjæreborg blev bygget 1874, og Sønderbyvejen ad Esbjerg til først i 1892.

Min hjemmelsmand, Peder Grønnegaard har ikke set denne arbejdskraft komme fra det nuværende Tjæreborg. Stationsbyen eksisterede nemlig ikke i 1870. Han har derimod set dem komme fra sit eget nabolag, et lille nu næsten ukendt bysamfund af jordløse for enden af Solbjerg Plantagevej, hvor der senere er plantet skov. Det kan meget vel være beboerne herfra, Peder Grønnegaard har set på vej til arbejde som havne- og teglværksarbejdere i det nye bysamfund: Esbjerg.

Lille Tjæreborg

Læser man Peder Grønnegaard og lærer E. Hansens: »Æ Houmark o æ hie« fra 1951 grun-

dig et par gange, vil man finde, at omkring Solbjerg Plantagevej lå i 1800'erne et homogent håndværker og handelssamfund, som jeg ikke har noget imod at kalde Lille Tjæreborg. Beboerne her var det, man ville kalde besiddelsesløse, og som levede af at udøve selvlært håndværk. Her boede egnens første urmager og guldsmed, hvis kunder bl.a. var de nye Esbjergensere. Her boede blikkenslageren Jens Kjeldsen, kaldet Jens Blikkensloer, og her boede Peder Skomager.

Peder Grønnegaard fortæller, at området var beboet af mange skiftende og glemte eksisterenser. Bl.a. byboere, der forsøgte sig som landmænd, fordi de troede, at man blot hældte vand i koe om aftenen og tappede det ud som sødmælk næste morgen, og at kornet blot groede op om natten, mens bonden sov.

Han mindes Hans Thamsen, som boede i et lille gulkalket hus med et par tønder land til. Han blev kaldt grosserer, fordi han kørte rundt med en trillebør og købte gamle klude og kødben op. Med sig havde han en kasse med synåle, bånd og tråd, som der kunne laves byttehandler med. Det hus blev nedrevet og jorden solgt til Rasksen på Krosgårdsvej.

Peder Grønnegaard nævner endvidere fra det lille dynamiske Nørre-markssamfund, en slagter, en gartner, en tækkemand som var blind efter en sammenstyrtningsulykke under tækkearbejde i Andrup. Han sad nu og flettede simer til simestole. Han beklagede sig ikke over

1913 oprettede Carl og Cathrine Hansen gartneriet på Østre Strandvej i Tjæreborg. Foto: Privat eje.

sin blindhed, men sagde: »det er værre for min kone, hun er døv«.

Der nævnes i dette håndværkersamfund også en murer, der også drev træskofabrikation, endelig var der en, som levede af brændevin.

Jens Kusks erindringer

Sognerådsformand Jens Kusk (1913-1994) fortæller i en beretning fra 1967 om samme sted: »Øst for ejendommen matr. No 11 på solbjerg Plantagevej, lå før århundredskiftet et

lille hus. Det var gammel og forfaldent. Her boede to gamle folk. Manden hed Peder Hansen og konen blev kaldt madam Hansen, eller madam Heks, idet mange troede at hun kunne hekse«.

Omkring 1900 beplantedes området med de mange hedelodder, og de spor af håndværkerbyen er borte. Vandreren kan dog endnu i dag inde i skoven øst for Solbjergvej se spor af havediger fra fortids bebyggelser og kan måske i skovbunden sparke sig til spor efter de, som boede her, de som deltog i det hårde kropsar-

bejde, det var at være teglvæks- og havnearbejdere, men som tog del i egnsudviklingen, der fandt sted efter 1864.

Min ven Carl Hansen

Jeg skulle komme til at kende een af disse hårde halse, som på en måde var pionererne i det nye Esbjerg. Den humørfyldte højrøstede Carl Hansen blev i 1956 min første ven i Tjæreborg. Han sagde: »Du skal være min ven, for du gider høre på mig«.

Jeg stod midt i at anlægge en ny have på J. M. Terkelsensvej 1 og var meget lydhør overfor en erfaren nabo, der vidste, hvordan man planter kål. Der var en aldersforskel på 50 år imellem ham og mig. Han og Cathrine var netop som pensionister flyttet ind i Vestergårdsvej 4, og havde overladt gartneriet på Østre Strandvej til sønnen Kaj.

Jeg var samme år tilflyttet tjenesteboligen J. M. Terkelsensvej 1, som nyansat skolelærer. Mellem vore baghaver var en tjørnehæk, som vi kunne råbe over.

Carl Hansen

Carl Hansen var af fransk kulsvierslægt fra de nordsjællandske skove, og han glemte aldrig sin fortid herfra og længtes tilbage, skønt fortiden var i yderste fattigdom.

Carl tog bageriuddannelse og arbejdede sig frem som naver og kom til Hamborg. Han prøvede mangt og meget, bl.a. en tid som herregårdskusk.

Som naver kom han til Bevtoft i Sønderjylland, hvor han mødte sin Cathrine Høeg. Han kunne ikke tåle bageriets melstøv og oprettede i 1913 gartneriet på Østre Strandvej 22 i Tjæreborg. Det blev hans skæbne. Den friske vestjyske luft passede ham godt. Han blev kendt som en hård pligttro slider, der bød sig selv og sin familie meget. I

1953 fik han Jydske Landboforeningers sølvmedalje for landboflid.

Han og Cathrine fik otte raske børn, der alle var meget velsete, når de kom ud i tjeneste. De var vant til retsind og pligter og tjente trofast flere år på de pladser, de kom til.

Iver Iversen fra Vong forespurgte i 1938 i Tjæreborg: »Har Carl Hansen mon nogen, som skal konfirmeres i år«. Datteren Grete blev derefter ansat hos ham. Hun i fortæller i 2001 derom: »Far sendte os ud i verden med den knappe besked, I skal tale sandt og holde nallerne for jer selv og passe jeres arbejde, så kan I være alle steder«.

Carl arbejdede utrætteligt alle døgnets lyse timer. Han lånte en hest eller to til markarbejdet, og var der ingen at låne, spændte han sig selv eller Cathrine for markredskaberne. De begyndte med et dyrehold på to geder, men besætningen udvidedes senere til også at omfatte to køer. Af døgnets 24 timer blev der, ved siden af gartneriet på Østre Strandvej, plads til at tage arbejde på Måde Teglværk. Han blev således en af veteranerne, som tog det hårde slid med produktionen af de røde mursten til opbyggelsen af egnen og købstaden. Herom fortalte han selv: » Så sagde jeg til teglværksejeren, om jeg måtte tage et par mursten med hjem. Jo, sagde han, smid du bare et par stykker bag på cyklen. Det gjorde jeg så, men jeg blev ved hver dag så længe, at jeg samlede sten nok til at bygge en stald til min ko.

Jeg arbejdede i disse år for to, og det gav også en indtægt, som jeg redelig opgav til skattevæsenet. Straks fik jeg et diskret prik på skulderen fra kompetent side på, at det ikke var foreneligt med egnens skik og troværdighed, at den mindste husmand med én tønne land tjente mere end alle de andre. Alle ligningsmyndigheder i 1914 havde nemlig stor øvelse i ret-

færdigt at pålignе skattebyrden mellem dem, som havde 7 tønder land, dem, som havde 14 eller 21 tønder land, blandt andet med et eftersyn på bundlinien, der viste om det havde været et magert år eller et overskudsgivende år. Tjenestefolk betalte dengang slet ikke skat«.

Foruden de 23 år på teglværket var Carl Hansen med til at bygge Tjæreborgdiget, arbejdede i Statsbanernes grusgrav, hvor der nu i år 2003 er fiskepark, ved tørvegravning i Ravnsø Mose, og imens bar Cathrine kasserne med frugt fra gartneriet, en for en op til stationen og tog med toget til Esbjerg, hvor hun satte kasserne på perronen, hvorfra hun atter bar dem, en ad gangen op til torvepladsen i Frodesgade.

Det fortælles, at den uopslidelige Carl på sine gamle dage i grusgraven, ikke kunne bøje sin slidte ryg og samle skovlen op om morgenen, hvis den lå på jorden, når han ankom. Men når arbejdskammeraterne gav ham den i hånden, kunne han blive ved til aften.

Efter 35 års nøjsomt slid hørte Carl igen fra skattevæsenet. Det var i juli 1945, da der skulle være pengeombytning. Det viste sig nu, at Carl havde en sparekassebog, som skattevæsenet aldrig havde hørt om. Det havde Cathrine iøvrigt heller ikke. Den plyndrede væsenet og gav ham utak tillige. Det glemte han dem aldrig.

Barndomsminder

Det frie barndomsliv i de nordsjællandske skove omkring århundredskiftet var spændende for en lysvågen dreng. Carl huskede bl.a.:»Hjemme i Gribskov var der i min drengetid højlydt interesse for, hvad konerne gemte under skørterne. Det var almindelig kendt blandt skoledrenge, at konerne her var klædt på samme måde, som kejseren i eventyret Kejserens nye klæder. En ny mode bredte sig dengang på Sjælland, nemlig at konerne tog

bukser på om søndagen. Jeg så engang en gammel kone vaske sine ben, en luksus blandt kulsvierne, som dengang blev anset for at være helt overflødig. I mit sjette år, omkring 1889-90, havde vi en nabokone, skovløberens Irma, som ofte kom på visit hos mor. I betrængte situationer bad hun om at måtte låne husets hvidemalierede natspannd. Den sparkede hun ind under de lystætte vadmelskørter og stod så med saligt lukkede øjne og foldede hænder, mens vi alle lyttede til en liflig plirren mod emaliespandens bund, i barmhjertig skjul under skørterne. Når hun så ikke kunne høre mere, sparkede hun spanden væk igen«.

Carl som gammel mand

Da Carl fyldte 80 år, blev han fejret med flaghejsning, morgensang og gaver fra venner, familie og naboer. Men det, at blive genstand for hyldest og omsorg, var uvant og rigeligt for den gamle slidte gartner og teglværksarbejder, som ellers ikke var bange for noget som helst. Da trillede en forræderisk tåre ned af hans kind.

Som jeg kendte ham på hans gamle dage, var dog ikke al humør eller urkraft brændt ud. Han kunne være ramsaltet og højkrøstet ude i det fri. Han havde i sit firsindstyvende år for vane, dagligt at sende højtråbende ganske fordelagtige tilbud til naboernes unge koner i et glosarium, jeg aldrig havde hørt før. For at sige det rent ud, han strøede om sig med højfrække tilbud. Konerne smilede bag tørrestativernes vasketøj og tog det for den spøg, det var.

Vi, der kendte det gamle ægtepar, kunne tydeligt se, at Cathrine var meget krumbøjet af slid og tydeligt ringere end den forslagne ægtemand. Alligevel kom hun til at overleve Carl med mange år. Det sidste, jeg så til hende var, når hun langsomt, men så anstrengt oprejst rank, som muligt, kom gående ned ad Skolevej.

Cathrine og Carl Hansen. I 1953 modtog de sammen De Jyske Landboforeningers sølmedalje for landboflid. Foto: Privat eje.

Man kunne så se, at hun stundom stod stille og så sig omkring. Var der ingen i sigte, bøjede hun ryggen i hvilestilling og gik, med issen forrest rask ned mod Brugsen.

Carl Hansen 1884-1965 og Cathrine Hansen 1891-1978 hviler nu ved det nordlige skel på Tjæreborg kirkegård.

Jo, de byggede riget, de seje kæmper, eller de tog deres del deraf på de bøjede rygge, husmændene på Nørremarken, Østre Strandvej, Østerbyvej, Sønderbyvej, Krogsgårdsvej, og Carl var blot en af dem.

Kilder:

Peder Grønnegaard og lærer E. Hansens Æ houmark o æ hic. 1951

Samtaler med sognerådsformand Jens Kusk, Tjæreborg

Samtaler med Carl Hansen 1956-1964

Ejvind Sørensen, født 1927, Hasselvænget 15, 6731 Tjæreborg. Pens. viceskoleinspektør. Medforfatter til Tvillingesognene af Marisk og Gest: Sneum og Tjæreborg 1971-1977, og Om Tjæreborg Skole 1956-1991, samt artikler i Fra Ribe Amt.

Erindringer af Christian Gravesen, Houstrup, Henne Sogn

Redigeret og kommenteret af Søren Manøe.

Under et besøg for mange år siden hos Karl Krummes i Stausø, fik jeg kendskab til nedenstående erindringer, som hermed bringes med få rettelser og moderniseret retskrivning. Efterfølgende kommenteres og uddybes visse punkter i erindringsstoffet.

Jeg er født d. 26/1 1830 i Houstrup på den gård, hvor mine bedsteforældre boede til deres død. Bedstefar, Kresten Gravesen, var født i 1769 og døde 82 år gammel i 1852. Bedstemor hed Kirsten Madsdatter, hun døde i 1834. Mine forældre, Ane Katrine og Adser Christensen, ejede en lille gård på 2 tdr. hartkorn. Min bedstefar havde købt ejendommen i slutningen af 7-års krigen¹. Inden han købte gården boede mine bedsteforældre i et hus på Nr. Nebel Sogns jord i Klinting.

I flere år tog bedstefar til Grønland som hval- og sælfanger. Han kunne fortælle adskillige tildragelser, som jeg, en 10-12 års dreng, gerne ville lægge øre til. Han var med i søslaget på Københavns Red i 1801. Han var ombord på blokskibet »Prøvestenen« og fortalte altid med stor begejstring om de mange episoder, som interesserede mig meget.

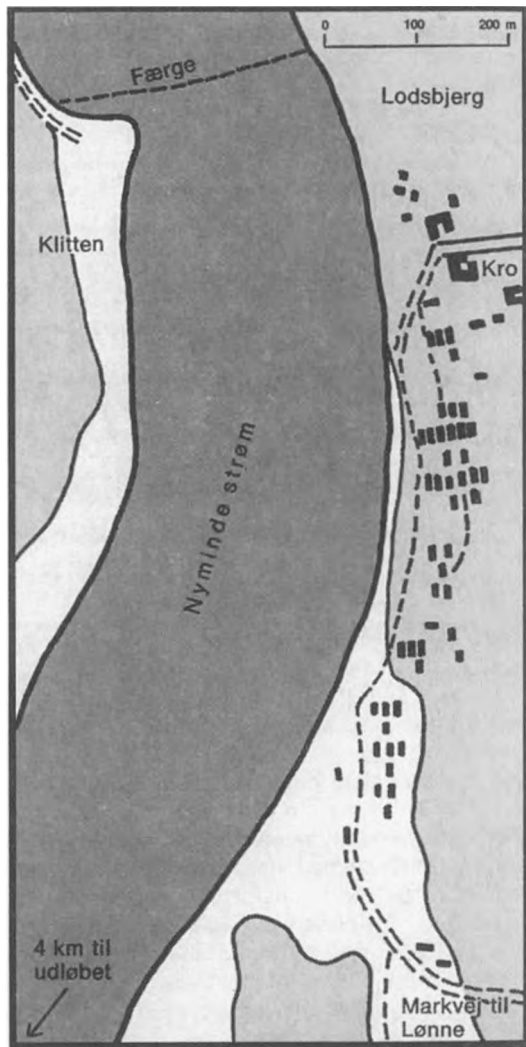
Mine bedsteforældre havde i deres ægteskab to sønner og to døtre. I 1824 overlod de gården til min far, men bedstefar blev ved med at hjælpe til med gårdens drift. Far drev fiskeri ved Nymindegab om foråret i 11-12 uger. Han havde selv en femmandsbåd og en stor del redskaber. Han betragtede dette fiskeri som en uundværlig bifortjeneste. På den tid lagde klitboerne ikke så stor vægt på landbruget.

I forårstiden var der mellem 20-25 bådela, og hvert lag havde en besætning på 6-7 mand, så det var nødvendigt med lige så mange kvinder til hver båd for at ese krogene og holde

redskaberne i orden. Jeg måtte hjælpe mor og bedstemor, og det traf sig ikke sjældent, at vi fik et læs fisk eller to hjem, som vi med hinanden skulle have gjort i stand, nedsaltet og derefter tørret, for at fisken som handelsvare kunne føres på markedet sidst i juli måned.

Min far opgav fiskerierhvervet i 1840. Båden og redskaberne blev ført af en anden mand, så det, som vores andel heraf gav, betød en fortjeneste². Kort efter at jeg var blevet konfirmeret, tog jeg plads ved båden som dreng i forening med to mand mere. Vi skulle fange den nødvendige orm til esning eller madding. Det kneb ofte med at skaffe den nødvendige es.

I 1847 kom jeg som femte mand med båden på fiskeri, og da var fiskeriet af betydning. Der var da 70-75 fiskeboder med 4-5 mand i hver. I alt blev omkring 300 yngre og ældre folk beskæftiget ved fiskeriet. Det var en oplevelse at se den lyst og interesse, hvormed de gik op i travlheden, men også at se den enighed, der var. Var det rigtigt fiskevejr, da var der arbejde til enhver både på land og på havet. Boderne var bygget i rækker side om side, gade op og gade ned oppe på klitskråningerne. Derfra og ned til landingsstedet for bådene var der 30-40 favne. Der kom ikke sjældent fremmede for at bese stedet, og der kunne jo tænkes både så og så, eftersom mænd og kvinder i så stort tal levede der mellem hverandre, men der sporede ingen efterslæt. De levede kysk og tugtigt, og enhver holdt sin ære højt.

Fiskebodernes placering ved Nymindegab, som den fremgår af Geodætisk målebordsblad fra 1876. (efter Bygd 1971)

Fiskeriet foregik med åbne både. De var drægtige og gode søfartøjer. Vi kunne få opblæst, som vi kaldte det. Det var, når der blæste en halv storm. Så kunne der godt gå nogle dage med morskab, så dansede vi i de største boder, hvor der var pæne fjelegulve. Der var altid en spillemand at få fat på, så det gik helt pænt³.

Der var kun tre familier, der da boede i Nymindegab. Et lille krosted, toldbolig og et lille hus for lodsens ved foden af lodsbjerg.

Der blev fisket hvilling og torsk i så store mængder, at der blev anlagt et salteri. Det var den lille Chr. Jacobsen, som byggede sig en bopæl derude. Han købte så al fangsten fra en 5-6 både, som blev saltet og derefter tørret og afsendt til markederne sydpå. Salget skete efter vægt.

Efter 1840 tog min far sig af landbruget. Mine to søskende var tvillinger og ti år yngre end jeg. Eftersom de voksede til, hjalp de mine forældre. Jeg skulle helst ud i det fremmede, når fiskeriet var slut. I reglen skete det inden Sankt Hans. Som så mange andre rejste jeg til Rømø. Vi gik ud fra Kjelst⁴ med en lille dæksbåd, som førtes af en mand fra Ho. Han havde den tur hvert år, og for en billig penge sejlede han os tjenestefolk til Rømø. Når vi så løb an ved nordpynten på øen, satte han flag, og så kom de kørende med befordring, dem som vi skulle tjene hos. Jeg og en karl fra Holmsland havde tjeneste hos Hans Dahls enke på den allernordligste gård i Juvre. Hun havde syv børn hjemme hos sig – fem døtre og to sønner -, tilligemed sin gamle mor. De to ældste døtre kom efter os med det danske flag på en lille stang. Da det var første gang, vi skulle tjene hos dem, så måtte de jo underrettes. Straks tog de os hånd i hånd og bød os velkommen med et kys af hver af dem. Vi kørte så til hjemmet, hvor vi blev særdeles venligt modtaget.

Udsnit af fiskerboderne ved Nymindegab. Efter Sigurd Enggård Poulsen. 1981.

Vort arbejde bestod i høbjergning, og det stod på i to til tre uger. Der var stor udstrækning af marskenge, men ingen gest. Foruden den mængde hø vi bjergede, blev der solgt og leveret 10-12 læs hø til Sønderland, hvor der ingen eng var. Vi to mand gjorde det på den måde, at vi stod op om natten kl. 1, til hvilken tid de to ældste døtre vågnede for at kalde på os og for at have kaffen færdig. Vi havde vores eng ude i nordøst, ca. 1000 alen fra gården, hvor vi begyndte og endte i 1½ fjerdsvejs afstand. Her ude brugte vi så høleen fra kl. 2½ om morgenen til kl. 9. Så kom den

nyngste af pigerne med nykogt, varm grød og nogle ristede bakskuld til davren. Når vi så havde spist, lagde vi os til i 1½ time. Vi tog fat igen til middag, og om eftermiddagen, når vi havde spist og hvilet os lidt, så arbejdede vi i høet. Der blev som regel læsset et læs hø et par gange om ugen, og det blev kørt sydpå, når vi ikke selv skulle køre en del i hus. Sådant blev vi ved og var færdige med høet til høsten af markavl skulle begynde. Den bestod af valneg (?) byg og havre og en lille del kartofler. Når vi havde alt i hus, måtte vi belave os på at tærskes, og alt skulle være tærsket inden Mikkelsdag³,

når vi skulle rejse hjem. Når vi var færdig med plejlen og ligeså med høleerne, blev vi hentet med vogn og satte højt derude på engen(?). Vi kom med smuk sang, og flaget blev hejst derhjemme på gården. Det hele sluttede med et lille gilde, og vi fik os en dans til.

Når det blev Mikkelsdag, rejste vi hjem fra Rømø med samme lejlighed igen til Kjelst, og derfra til fods til hjemmet. Vi havde en fortjeneste på 12-13 daler courant- det var ca. 42 kr.

Efter hjemkomsten måtte der tages fat på et og andet, hjælpe far med hjelmplantningen og meget andet efterårsarbejde, samt se efter at fiske lidt, når vejret tillod det. Således gik det i to år 1846-47. I 1848 tænkte jeg, at det skulle gå ligesom tidligere år, og jeg havde lejet mig hen til en mand i Juvre by på Rømø. Han hed Anders »Busseronner«, det kaldtes han til daglig, men det blev en ganske anden håndtering.

Krigen brød ud, og i slutningen af marts, blev jeg ved en ekstra session udskrevet til orlogstjeneste med ordre om uopholdelig at give møde i Århus. Da vi kom til Varde, lå der kontraordre om at møde på Fanø. Vi kom derover og blev foreløbig indkvarteret hos borgerne, indtil vi kunne få nogle fartøjer sat i stand. Ligeledes skulle vi forsynes med håndvåben og nogle mindre haubitsere⁶ til fartøjerne. Da vi endelig fik vor flåde i sejlklar stand, kom der en afdeling infanterister til øen. Dem fik vi ombord, for at sejle dem til Føhr og Sild. Nogle af soldaterne forblev på Fanø (Nordby) og i Sønderho. Vi tog krydskutterne med fra Føhr, Amrum og List og de to fra Sønderho og Fanø (Nordby). Det blev en hel lille flotille på mindst 10 fartøjer, som fik navnet »Eskadrillen«⁷. Sommeren gik med sejlads og øvelse i brugen af håndvåben. Det var jo en stilling i fred og ingen fare. Dog skete der det sidst i juni, da vi lå nogle både ved Amrum, at tyskerne en morgenstund kom i to Rudbølpramme

med en del infanterister og gik til ankers 3-400 alen fra os. Vi blev alarmeret: »Alle mand på dæk«, hver enkelt med skarptladte geværer. Da fjenden så, at vi var stærkt bemanded på vore ti fartøjer, gjorde han klar ved flodtid at gå tilbage til Føhr. Kort tid efter gik vi under sejl for i søen at gå til Fanø (Nordby), hvortil vi ankom næste dags formiddag, hvor vi gik til ankers i havnens munding. Kommandøren havde i sinde at sejle til Nymindegab og spurgte, om én eller to af de befarnede var kendt med sejladsen gennem Refshorn⁸. Jo, der var fuldbefarne Peder Jepsen fra Lønne og Hans Toft fra Fanø. Vi kom samme dag under sejl for at gå til Nymindegab, hvor hele eskadren kom heldigt med lods over barren og ind nedenfor kroen, hvor vi gik under sejl for at gå til Ringkøbing. Vi kom med lods heldigt gennem fjorden til Ringkøbing. Borgerne der og hver mand blev ganske videbegærlig, hvad det dog skulle betyde med en sådan krigsflåde. Vi opholdt os der i et par dage. Så gik det roligt tilbage til vor ankerplads i Nymindegab for to dage, hvor vi herfra kunne have frihed til at komme hjem til kæresterne og forældre. De blev så beroliget ved, at vi havde plads langt udenfor fjendens skudvidde.

Vi kom under sejl om morgenen d. 26. juni og kom heldigt gennem farvandet og styrede ad Fanø til, hvor vi gik til ankers ved solnedgang. Vor station blev derefter Nordby og Sønderho, og tiden gik med øvelse i felttjeneste med soldaterne. Efteråret kom, og vi fik våbenhvile for vinteren. Efter afmønstringen rejste jeg hjem og mødte igen efter ordre. Vi blev indkaldt sidst i marts 1848, men der var ikke synderligt at gøre. Det fartøj jeg var på hed »Ingeborg«. Det var en ny jagt, og vi lå det meste af sommeren ved Sønderho. Så skete det en dag, men vi lå ved Fanø (Nordby), at lods-galeasen »Ejderen« lå opankret på Fanø Red,

L. Tuxen: Solskinsdag mellem fiskerboderne ved Nymindegab. Foto af maleri: Udlånt af Varde Museum

bemandet med dansk mandskab. Den var let armeret for at tjene i transportfart og skulle nu til søs. Vi blev da to mand beordret til at gå i lodsåden til den gamle lods for igen at gå ombord i nævnte fartøj for at lodse den over Barren⁹ ud i rum sø. Som vi var vel ankommet og lagt vor lodsåde agterud, blev der, efter at ankeret var hevet op til spring, varskoet mandskabet »til vejrs at gøre sejl los«. Under denne manøvre faldt en mand ned fra bramråen og traf med hovedet mod »druen«¹⁰ på en kanon og slog sig, så han straks døde¹¹. Det blev så ikke noget af at komme til søs den dag. Der blev en sørgelig forstyrrelse ombord. Den døde blev bragt i land for at begraves på Nordby Kirkegård på fjerde dagen. Han blev fulgt af alle sine krigskammerater og flere til. Ombord var flaget hejst på halv stang, og kanonskud blev afgivet. Mange flag sås på halv stang den dag. Samme dag som begravelsen var forbi, rustede

vi os atter til at komme ombord på gallivten (galeasen?) for at gå Grådyb ud. Det gik heldigt for sig med frisk kuling fra øst. Det fik vi at mærke på krydsturen tilbage. Vi blev så gennemvasket, at det var en lyst. Båden var forsynet med 2 master, 1 sprydsejl på hver og en stagfok på et lille bovspryd. Den var komplet udhalet og en dygtig sejler. Når vi var hjemme om vinteren, var der arrangeret gilder og lystighed for de hjemvendte krigere. I denne urolige tid fandt jeg min pige, min skat. Hun ville »så med mig«, som der synges i sangen, og hun var med mig i tankerne dag og nat. Jeg skrev til hende, og hun til mig, og det holdt mit mod oppe mange gange.

Vi fik igen vinterfrihed og kom som regel hjem i oktober måned. Jeg kom så i gang med at være vinterlærer for yngste klasse i Billum skole november til maj 1848-49, men det kneb. Der kom gerne indkaldelsesordre i den første

halvdel af april, og der måtte så en stedfortræder til skolen. Alligevel ville de ikke af med mig, og jeg beholdt skolen i tre vintre. Det var en stor skole med 30 børn i hver klasse, og der var kun denne ene skole i Billum sogn. Jeg fik 11-12 rigsdaler courant i løn samt kosten og fri station. Hvert barn kom med en kage til jul, og den første vinter tog jeg kagerne med hjem. Far kom kørende efter mig og kagerne. Den dag, børnene kom med kagerne, fik de et lille bal. De næste to år solgte jeg kagerne til en mand, der boede i nærheden af skolen.

I april 1850, da der kom indkaldelsesordre, måtte vi vende næsen mod København. Vi mødte i Fredericia for med transportdamper at gå videre til København. Det kneb for os to forlovede at skilles, for derfra kunne jeg ikke gøre en smut hjem for at besøge hende, og det var i så fald forbunden med stor fare. I Guds navn skiltes vi og bad i hans navn til, at vi kunne mødes igen. Vi kom for sent til Fredericia og måtte derfor indkvarteres hos borgerne. Det varede i ti dage, inden der kom en damper igen. Jeg kom til at træffe sammen med en

Linieskibet «Skjold». Slaget ved Rügen 1864. Maleri af Chr. Blache, Orlogsmuseet.

lærer Terkildsen fra Billum, og vi tog ud at bese slagmarken ved Fredericia. Dernæst ville han besøge sin bror, som var lærer i Brøndsted, og det gik jeg med til. Vi kom så en 14 dage efter, at vi var rejst hjemmefra til København og meldte os på Gammelholm, hvor der var hvervningsskontor. Det var alt sammen i orden. Der var ingen brug for os foreløbig, så vi måtte se at få logi enten på en kaserne eller ved en sovevært. Vi tog ind på Kvæsthusgadens kaserne og besluttede os til at gå sammen med Holmens folk til arbejde på arsenalerne. Hermed gik der ti dage, men en søndag morgen kom ham i den røde frakke og beordrede fire mand, Peder Jørgensen, min fætter John Adersen, Nr. Nebel, Christian Christensen, til om to timer at møde på Toldboden for at gå ombord på linieskibet »Skjold«, som lå på Reden i nærheden af »Trekroner«. Vi bad om at få tid til at skrive det brev færdigt, som vi var i gang med, og det fik vi lov til, men vi skulle skynde os. Vi kom så til Toldboden, hvor der lå en båd parat til at sejle os ud til linieskibet, hvor vi fik anvist vor stilling ved en skytsseddel. Min plads under »klart skib« var ved brugen af en kanon på øverste dæk, være med til at ro en barkasse, når denne skulle bruges, høre til at beslå store bramsejl, og under spisning høre til den anden barkassebakke. Der var således otte mand til hver bakke, og de otte mand havde to bakker, der lignede de træbøtter, som på større gårde bruges i mælkekælderer til at si mælken op i. Bakkerne var forsynet med to fine messingbånd med bakkens navn og nummer på. Hele mandskabet var inddelt i bakker f.eks. med navn efter redningsfartøjer, travilie, jolrà, sluprà, skibsmandsbakke, bådsmandsbakke osv. altid med otte mand i hver bakke.

Når vi skulle skaffe (spise) til middag, stillede vi op, det halve mandskab i to geledder mod kabyssen. Kokken uddelte så deres part af kød

og flæsk til hver 8-mands bakke. Det var dagen forud blevet afvejet, mærket og modtaget af baksmanden. Derefter slængte hver bakmandskab sig hen til batteriet.

Når man havde delt sulet i otte lige store dele, så gik to mand i opstilling igen, hver med en bakke hen til kabyssen for at modtage den portion ærter eller grød, som hørte til. Det vil sige den ene dag ærter, den anden dag grød, flæsk til ærter og kød til grød. To mand af bakken havde bakketørn, som man kaldte det. Kun den ene vaskede bakkerne og holdt dem pudsede. Denne bakketørn gik skiftevis en uge ad gangen.

»Skjold« opholdt sig det meste af tiden i Østersøen. Tiden blev brugt til øvelser med brugen af kanonerne, håndvåben og sejlrigningen. En gang om ugen var der »klart skib«. Det vil sige, at når der blev blæst, gongongen lød og klokker klimpede, da skulle hele mandskabet – 600 mand – hver især søge sin plads ved kanonerne, ved krudt og kugler, klar med håndvåbnene, klar ved fartøjerne, sejlrigningen osv. Alt skete i en fart såvel nat som dag. Når hver mand var set på sin plads, og en halv times tid var gået, blev der blæst af, og alle gik så til det, han forlod. Vor ankerplads var ud for Kielerfjorden, men vi havde et par dage ugentlig med sejlads i Østersøen, hvor vi øvede i sejlads. I god tid aftenen før kom vi som regel ind til vor ankerplads. Så hændte det en dag, mens vi manøvrerede i Østersøen med »Skjold«, at søvante blev beordret til, som de engang imellem blev det, at entre i vanterne op under mærset. Én af dem kom baglæns i havet. Straks sprang en underofficer, uden først at kaste trøjen af, i havet og kom op med manden, og han blev således reddet i god behold. Jeg tænkte tit på, at jeg ofte har entret i storevante over mærset og i stagvante for at komme på bramræen. Hvem Gud vil bevare, han er udenfor

fare. Vi havde en topgast, som det hedder. Han og 4-5 mænd af den benævnelse havde deres station i mærset. Han hørte til det store bramsejl sammen med mig og otte mænd. Vi skulle entre fra dækket og derop. Han boede jo halvvejs deroppe. Det skete så en dag, hvor vi var under sejلمانøvre, at den unge mand, som var helbefaren, blev beordret ud til nåken (nokken?) på mærseråen, hvor der var lidt i uorden. Vinden var stille, og så fristedes han til at gå ud oprejst på råen, skønt man eller går den tur på alle fire. Da han var et stykke ude, kom hans fødder til at glide på en skånefillingsmåtte, som beskytter sejlet for ikke at nages i stykker. Han faldt i havet, og selv om der kom en bemandede challup i vandet, var og blev han borte til stor bestyrtelse for alle mand ombord. Særligt officererne tog sig det meget nært. Det var mest sandsynligt, at han i faldet havde ramt mundingen på en kanon, som alle var i færdig stilling og udhalet i portene. Han blev ikke fundet, og vi måtte efterlade ham i Østersøens vand. Var han faldet i vandet uden at støde på noget, ville han ikke være blevet borte, for han var en god svømmer.

Efter slaget ved Isted og Frederiksstad blev der våbenstilstand. Vi gik så til København og lagde ind i flådens leje og fik aftaklet skibet. Al inventaret blev bragt på plads, og mandskabet kom ombord i fregatten »Dronning Marie« for at få hende tiltaklet og færdig til at sejle i Østersøen igen til en sejlprøve i en 14-dages tid sammen med fregatten »Havfruen«.

»Dronning Marie« kunne ikke klare sig, hun var blevet raseret fra linieskib til fregat, og besætningen var mindsket med 200 mand. Vi kom så endelig i oktober måned til København og lagde hende ind i flådens leje og aftaklet. Vi var så færdige for det år, blev hjempermitteret i oktober måned, så jeg atter kom til skolen i november 1850. I marts året efter blev der så af

sognets beboere arrangeret et bal på Hennegård for de i kommunen hjemvendte krigere. Det var med flot dækket bord med varm mad og vin til. Talen blev holdt af pastor Brandt, præst for Henne og Lønne sogne¹². Hver mand havde sin dame med, og vi dansede hele natten afbrudt af kaffepauser. Der var en munterhed og begejstring over al måde. Vi to forlovede var så lykkelige ved hinandens side over, at denne farefulde krig var til ende.

Jeg blev ved skolen til 1. april, og d. 4. maj tog jeg igen på fiskeri ved Nyminde, og alt gik vel med en god fortjeneste. Dernæst tog jeg tjeneste hos en mand her i Houstrup, Ole Jepsen. Den øvrige tid var jeg hjemme hos mine forældre og ydede også lidt hjælp hos min kærestes forældre. Jeg agtede at flytte dertil til efteråret, idet det var vor bestemmelse, at vi ville holde bryllup til oktober.

Min svigerfar, Gunde Nielsen og hans kone, Ane Marie Sørensdatter havde ejet deres gård i 50 år¹³. De havde i sin tid fået den overdraget af Gundes far, Niels Gundesen. Han havde også ejet gården i 50 år. Mine svigerforældre havde syv børn, to sønner og fem døtre.

Vort bryllup stod d. 26. oktober 1851 i Henne kirke ved pastor Brandt. I juli året efter blev vor lille datter, Ane Marie, født¹⁴. Min svigerfar kunne og ville hjælpe med gårdens drift. Han syntes, jeg kunne tjene noget ved fiskeriet.

Min svoger, Niels Gundesen, og jeg fiskede derfor hver anden uge i den sædvanlige fisketid. Det gik i to år, men i marts 1854 blev jeg ganske uventet udskrevet til orlogstjeneste. Vi havde været på session i januar, som de søjndrullerede var hvert år, og da havde de ingen brug for mig. Den fransk-russiske krig bevirkede, at vi fik session igen i marts, og da jeg stod som halvbefaren, måtte jeg med igen. Det var en slem streg i regningen. Vi blev alle meget betagne og vidste ikke bedre råd end at leje en

mand for mig, når jeg kom til København, men trods ihærdige anstrengelser lykkedes det ikke.

Vi fik fregatten »Tordenskjold« tilrigget. Vi halede og bugserede den ud på Reden. Så fik jeg endelig en stillingskommissionær – en befaren mand, men da han indtog min plads i chaluppen og ville ro for mig ud til skibet, brækkede han en åre, måske fordi han ikke ville med. Han blev fremstillet for chefen, som ikke ville have ham i mit sted, altså var jeg nødt til at blive, og det var tæt på tiden, da vi skulle sejle.

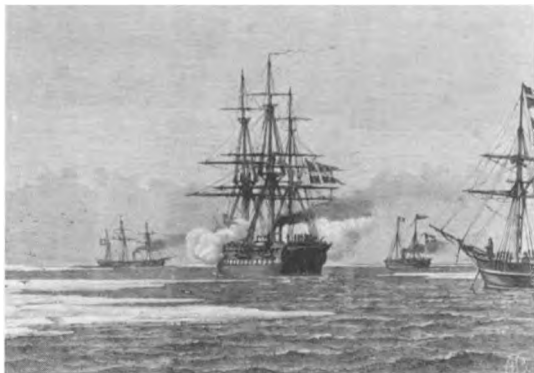
Jeg spurgte og fik lov til at gå i land for at få mine penge sendt hjem. De beroede hos krigsassessor Pagh. Jeg fik tillige skrevet til hjemmet, særligt til min kære hustru, og det var med tårer, thi det var kommet dertil, at vi skulle gå til Vestindien, under hvilken rejse vi ikke i måneder kunne få efterretninger om hinanden. Det var jo noget så ukendt for en mand herfra at rejse til Vestindien og tilmed forbundet med mange farer, et usundt klima, gul feber osv. Det var noget der taltes om derhjemme, og det gjorde min Marie mere harmfuld. Da endelig dagen blev bestemt for afrejsen, skrev jeg igen til hende. Jeg fik brev fra hende, inden vi afgik. Hun skrev, at pengene var modtaget, og at hun havde født os en datter¹⁵.

Den 1. maj afsejlede vi fra København med fregatten »Tordenskjold«. Dette nye, stolte skib skulle for første gang ud af flådens leje. Vi skulle først anløbe St. Thomas, og kanonerne dundrede, da vi for fulde sejl stod ud af Sundet. Der var så mange skønne sommerpartier inde på kysten, og da vi passerede Kronborg, blev der saluteret igen.

Vi lå en dags tid under den norske kyst med stille vejr, hvorefter vi sejlede over Nordsøen. Med alt vel nåede vi Den engelske Kanal, som vi også kom heldigt igennem, og d. 15. maj satte vi kursen efter Sankt Thomas.

Alt gik vel under hele rejsen, som varede i 22 dage og nætter. Rejsen var så ensartet under østpassaten, vinden var alle tider den samme, og vort arbejde ligeså.

Om morgenen kl. 6 begyndte vi med rengøring overalt. Når vi var færdige med det, blev der stukket reb ud af mærsejlene og bramsejlene sat til. Kl. 8 skaffede den halvdel af mandskabet, som havde vagt, og derefter den anden halvdel, som skulle have vagt fra kl. 8-12. Hen på dagen fik vi eksercits ved kanonerne og håndvåbnene. Jeg havde grumme lidt at bestille, da jeg hørte til formærsejl at beslå, gøre fast, og det blev ikke beslået i de 22 dage. Jeg blev temmelig magelig, doven og fed, men det blev hele mandskabet. Vort proviant var udmærket godt. Vi spiste kun rugsigtebrød, skouråker (skovringer?), og der stod altid et brødfad åbent, hvoraf vi måtte tage efter behag. Det var i reglen om søndagen, at vi fik ærter med 1/2 pund flæsk. Mandag halvgrynsgrød og 1 pund saltet kød, og sådan hver anden dag til middag. Ved kabyssen fik vi ved smørstikkeren hver mand 1 lod smør til grød. Han havde en form, hvori der kunne trykkes 4 lod. Tre dage efter, at vi havde passeret kanalen, fik hver mand besked på at gå til forvalteren og tage sig et sæt hvidt tøj, skjorte, bukser, en blå krave med hvide striber eller snore og et rødt sjal, to alen langt, til at bruge om halsen, en stråhat med bånd, hvorpå der stod skibets navn »Tordenskjold«. Dette fine tøj måtte kun bruges om søndagen og til parade. Mandskabet skulle stille op med halvdelen på hver sin side af skibet. De lige numre var kongens kvarter om styrbord, og de ulige numre var dronningens kvarter om bagbord. Officererne kom så kl. 10 langs dækket, og chefen bagefter. Chefen må have lagt mærke til mig fra den gang, hvor jeg ville leje en anden i mit sted, og han kunne godt have friet mig for denne rejse. »Hvordan

Fregatten »Tordenskjold«. Maleri af Chr. Blache. Orlogsmuseet

har De det? Hører De noget?» spurgte han. »Grumme lidt, hr. kommandør. Jeg har det særdeles godt, men det værste er, at jeg længes mod hjemmet«, svarede jeg. »Ja, det skal De ikke, vi bliver ikke borte så længe«, svarede han. Denne samtale fandt sted en dag, da jeg stod vagt ved hans kahyt. Han talte også til mig et par gange på hjemrejsen. Han spurgte mig, hvordan jeg nu var tilfreds. Jeg hilste og takkede og sagde, at jeg var godt tilfreds. Efter 22 dages lykkelig rejse fra Kanalen nåede vi Sankt Thomas d. 8. juni og gav ved vores ankomst salut, som besvaredes fra land. Vi gik samme dag til Sankt Croix. Også der blev der afgivet salut og hilst igen. Vi gik til ankers i Christianssted, hvor vi tog ophold og betragtede stedet som station. Vi besøgte derfra Sankt John og flere øer med Sankt Domingo. Vi opholdt os her i syv uger, førend vi begyndte vores hjemrejse.

Vi gik fra Sankt Croix d. 30. juli og til Sankt Thomas. Derfra d. 31. om formiddagen med kurs mod New York og havde dertil ti dages rejse med meget uroligt vejr. Ved ankomsten blev vi bugseret af en lille, sort damper ind til

byen og saluterede, som blev besvaret fra den store fæstning. Vi lå her for anker i to dage og var øjenvidne til megen lystsejladts og stads.

Efter at »Tordenskjold« var bragt i rum sø, og alt var vel, fortsatte vi hjemrejsen, som gik lidt langsomt. Stormen turede af og til med os, inden vi nåede Den engelske Kanal. Vi kom til København midt i september. Derefter var vi på en ti dages sejlprøve i Østersøen med »Havfruen«, så det blev allersidst i september, før jeg kom til mit hjem.

Jeg modtog brev, medens jeg var i Vestindien, men det var jo et par måneder gammelt. Jeg var dog glad for det, som den eneste hilsen fra min hustru i fem måneder, men Gud være takket, jeg omfavnede hende karsk og sund. Hendes gamle mor og hendes ældste søster var begge døde i sommerens løb. For øvrigt var alt i bedste velgående. Takket være Gud, for at han skikkede mig skånet for al uheld til mit kære hjem.

Den 14. oktober, efter at vi havde fået »Tordenskjold« lagt ind i flådens leje, befriet hende for al inventarius af sejl, toværk, kanoner, kugler og krudt, kunne vi gå fra borde, efter at kommandoen var strøget. Det er den lange vimpel, som dag og nat vajer fra stortoppen.

Da jeg kom hjem og tog min kære hustru i favn, fået takket for bevarelsen og talt med familie og naboer, tog jeg atter sammen med min gamle svigerfar gårdens drift i hænde. Min kære Marie kunne lettes for hendes det værste slid, thi hun havde været for hårdt med den sommer, og vi tog alle glade og jublende ved med hverandre. I november holdt vi så et lille barselsgilde over vores lille Trine¹⁵, som blev født i april og døbt, medens jeg var borte. Allerede først i oktober begyndte hjelmeplantningen dengang. De kørende beboere tog del i det og plejede at tjene en 60 rigsdaler i et par

måneder. Derudover fik jeg 10 rigsdaler for at tilsige 25-30 vogne til møde i Henneby hver dag med 2-3 mand for at plukke fem mål hjelme og føre dem til det nordligste af Lønne klitter. Hver mand havde en sådan tur i reglen hver anden dag. I foråret fra 1. april til Sankt Hans skulle der tjenes ved fiskeriet. Jeg og min svoger, Niels Gundesen, som boede nabo til os, var hver den halve tid hver anden uge ved Nymindegab med en 6 mands båd til fiskeriet og tjente en ret antagelig forårsløn. Der blev ikke sat så meget ind på agerbruget dengang. Vi blev ved i tre år, 1851-1853, med den trafik, men så i 1854 hørte det jo op, da jeg måtte med fregatten.

Påskelørdag morgen i foråret 1853 gik vi til havs med en sagte vind fra øst. Vi have kun 12 bakker, for at vi kunne komme ind samme aften eller tidligt påskemorgen. Efter at vi havde sat bakkerne, tog vinden til og blev mere og mere kraftig. Da vi var færdige, var Blåbjerg ude af sigte. Vinden blev på kort tid sådan, at vi gik til ankers, og uden at vi kunne udrette noget, måtte vi under Guds beskærmelse opholde os der indtil 2. påskedag under regn og hårdt vejr, førend vi kunne føre sejl og krydse indad. Vores familie derhjemme var i største ængstelse for, at vi kunne være forulykket, men ved Guds beskærmelse kom vi lykkelige og velbeholdne hjem til vore kære. Den 12. september 1855 kom der en lille dreng til os, men det var en lille blomst, som Vorherre besøgte os med i fem dage¹⁶. Alt gik ellers godt for os, men vor gamle far blev efter kort tids sygeleje hjemkaldt til et bedre liv. Han var os særdeles behjælpelig, så længe han kunne.

Den 20. august 1856 kom en lille pige, som datter nummer tre, og alt gik i den bedste gænge, og vi kaldte hende Marie¹⁷. Vi havde min kones søster, Karen Sine, hjemme hos os i de fem år, så længe hun var ugift. I 1857 blev

hun gift med min fætter, Hans Søren. Hendes bryllup og udstyr skulle vi bekoste, og det beløb sig til 200 rigsdaler. Det år blev jeg beskikket til brandfoged og opsynsmand for Houstrup by i seks år, samtidig med var jeg sognets formand for løsøreforsikring.

Landbruget gik godt. Vi havde en ung knøs på 16 år til at hjælpe mig, og en pige på samme alder til hjælp for Marie, børnene var jo små. Jeg tog de år godt fat på opdyrkningen af jorden både øst og vest for Gjødderende. Det øst for var noget ubehageligt noget at have med at gøre. Det var halvt morads, som straks skulle forsynes med opilgrøfter (afvandingsgrøfter?) 15 alen mellem hver, og et gammelt dige skulle køres ud og stoppes i den moradsagtige bund og Gjødderendevoldene blandes imellem. Jeg gik ivrigt til det og arbejdede mangan middagstid på det, men det gav også fornøjelse, efter som det blev færdigt. Både øst og vest for vandløbet blev det til ca. 5 tdr. land. Vi havde begyndt at køre en del mergel på Nørremarken. Kostalden fik vi fornyet i 1856, den gamle var så snæver og dårlig af ælde, så nu fik vi lidt mere plads. Besætningen var 5-6 køer, 5 stk. ungvæg og to heste, hvoraf den ene var en følhoppe. Med god mergling og opdyrking på fortjen kunne vi stadig have 6 køer, og det gav jo indtægt for smør, som vi altid for min kones akkuratesse kunne levere til en god pris, især efter at vi fik anlagt et lille vandmejeri med blikspande og afkøling med vand. Den metode gik helt brillant i flere år, indtil der blev oprettet mejerier i større omfang. Vi kunne ved vort eget mejeri opnå 1 kr. for et pund smør.

I 1860 kom der en lille datter, Karen Margrethe¹⁸ og i 1863 igen en datter, Kirstine¹⁹. I 1866 blev der igen født en datter, Bodil Katrine, så nu havde vi seks døtre²⁰.

Vi fik mere mergel og avlede mere, og det

var det, vi satsede på. I 1866 fik vi bygget et nyt østerhus i stedet for et gammelt ovnhaus og østerhus, som stod lidt fra hinanden øst for gården. Alt gik godt for os, børnene voksede til, den sidste blev konfirmeret og var sin mor behjælpelig i flere henseende. I 1872 fik jeg plantet, efter at jeg om vinteren havde kulegravet det stykke jord udenfor vore vinduer. Året efter plantede jeg det øvrige omkring gården. Ethvert træ, som er og står her, har jeg plantet fra små med undtagelse af det gamle æbletræ nordvest for køkkenhaven. Dette træ har Maries brødre plantet, og det kan beregnes at være 100 år gammelt, men nu er det så fortrængt af nordvestenvinden, at man tænker sit derved, og dog bærer det enkelte æbler endnu.

Jordbruget blev efterhånden forandret og forbedret. Nørremarken lå med høje opløjede agre, som ved afledningen var blevet forbedret. Jeg fik den dannet ud i en fladere form, forinden der blev lagt mergel på. Til østermarken kørtes ikke så meget gødning, men der begyndtes så småt med lupiner i stedet for, og til fortjen brugtes også en del fiskavs²¹, som var meget probat og kunne fåes i fisketiden for en billig penge, hvor et læs kostede 1 rigsdaler. Det blev spredt ud over ageren i et ganske tyndt lag og nedpløjet til havre, som groede meget frodigt.

I 1876 blev jeg valgt ind i sognerådet, og efter 1½ år valgt til dets formand i stedet for den daværende, som var flyttet til Varde i maj 1877. Denne plads havde jeg i syv år, tillige som medlem af sandflugtskommissionen med en årlig løn for begge dele på ca. 200 kr. Jeg var da i de år nødsaget til at holde en dygtig karl. Vi havde Maries søstersøn, Gunder Peder Andersen, i seks år, en tro og dygtig mand. Vi kom af med fortjen lige før denne tid. Vi solgte den til min fætter, Hans Fisker Nielsen. I 1875 købte jeg tredieparten i Peder Jepsen gård for 4000 kr. samt aftægt. I 1866 købte jeg 5 tdr. land ager-

jord fra Niels Gundesens gård for 900 kr. samt aftægt. Det gav i det hele et samlet areal lige øst for gården på 12 tdr. land og dertil 1½ tdr. eng i Nebel Mærsk og 2 tdr. i Bork Mærsk. Det var nu et tillæg i stedet for den udmark, hvori jeg nok har dyrket en 5 tdr. land, men som var for langt borte fra gården. I november 1878 kom vi af med en stor klitlod til statsplantage og atter i 1897 den sidste del af klitlodderne, som hørte til gården. Der var tre i alt, én i Storesande på 90 tdr. land, én i Vesterklint på 20 tdr. land og én i Langdal på 22 tdr. land, i alt 132 tdr. land, som brugtes til fåregræsning, lyngtørv og fladtørv til brændsel. Nu er og bliver disse arealer tilplantet med bjergfy, som vokser aldeles over forventning og dæmper sandflugten for bestandig, et onde som man hidtil havde kæmpet imod. Det kostede staten 1800 kr., amtet 600 kr. kommunen 600 kr. og lodsejerne 600 kr. årligt. Kommunen og lodsejerne gjorde dæmpningsarbejdet ved hjelmeplantning og lyngstrøning for de 2/6, som blev pålignet. For de 4/6 af staten og amtet blev der ligeledes forrettet naturalarbejde af kommunens beboere efter den betaling, som var fastsat i regulativet. Dette arbejde blev udført om foråret med lyngstrøning med så og så mange læs eller favne lyng. Om efteråret plantedes med hjelme så og så mange traver eller mål.

Efter en lang kamp, må det siges, at man nu er herre over sandflugten. I 1836 var lange strækninger med ganske nøgne sandflader, hvor man pløjede furer op med 1½ alens mellemrum. Ved den stående kant plantede vi hjelme, således at disse stod udbredt i en passende tykkelse. Det opløjede sand er fast tiltrådt, således at rækkerne stod pæne i syd og nord. På den tid havde syv omliggende sogne pligt til sanddæmpning, nemlig Nr. Nebel, Lydum, Outrup, Kvong, Lunde, Henne og Lønne. Arbejdet blev lignet på hartkornet, hvor meget

der skulle udføres på den strækning klitter, som tilhørte Henne-Lønne af de fem hjælpe-sogne, bestemtes årligt af en kommission, sandflugtskommissæren og andre valgte mænd. Det er forbavsende, hvilket fremskridt der er sket med sanddæmpning i det tidsrum af 70 år, især da vi begyndte at strø lyng på de indre klitter i stedet for at bruge hjelme, som var bedre egnet til de ydre klitter og havsande. Som medlem af sandflugtskommissionen havde jeg al dette arbejde at tilordne og lede efter den lagte plan. Dagligt skulle jeg føre tilsyn med dette, dog havde jeg to klitfogder til daglig hjælp. Det aflønnedes med 35 kr. årligt. Der var to klitfogder i Lønne og to i Henne distriktet. Desuden var der en lønnet overklitfoged for Ribe Amt sammen med et amtsrådsmedlem og et kommunalvalgt medlem for hver klitkommune. Disse havde navn af sandflugtskommission. Jeg stod for den tjeneste i syv år og med held som altid. I 1887 blev jeg af amtet konstitueret til vandsynsmand for de større vandløb, Lydum Å og Kanalen. Jeg afløste Marius Vandborg fra Janderup, som var afgået ved døden. Jeg begyndte med en årlig løn på 100 kr., som dog forhøjedes et par gange i dette tidsrum. Først i 1870-erne blev vor ældste datter gift med gård-ejer Lars Hansen Christensen, Lønnestak. Vor næstældste datter blev i 1880 gift med Jens Sørensen, som da fik bygget på en parcel fra vores gård. Samme år blev vores datter, Marie, gift med Peder Pedersen fra Grærup. I 1881 blev Karen Margrethe gift med Andreas Nielsen fra Lydum. De rejste i 1887 til Amerika. I januar blev vor datter, Kirstine, syg af skarlagensfeber og halssyge og døde 19 år gammel¹⁹. Det var et stort tab for os. Min Marie tog sig det nært ved savnet af hende. Vor yngste datter, Bodil Katrine, blev i 1895 gift med snedker Graves Larsen af Houstrup.

Jeg var som nævnt sognerådsformand i syv

år, og der brugtes megen tid i kommunen. I 1878 købte vi fattiggården, hvor der måtte bygges og indrettes beboelse for fattiglemmer. Derfor måtte der optages et større lån. Vi byggede en skole i Lønneklint, og ved Klinting Skole byggedes en lærerlejlighed. Der blev også bygget en ny skole i Dyreby. Det meste arbejde falder på formanden, særligt med skriverier. Det gik dog godt, vi tog det roligt med hinanden, om jeg end undertiden fandt mig besværet med al det kommunale, så kunne min hustru med få ord oplive mig. På grund af det kommunale arbejde havde vi i seks år Gunde Peder til gårdskarl.

Hjemme har jeg et par gange været i fare. Man går i tryghed og ænser ikke faren. Første gang faldt jeg ned fra midt på taget, fordi et reb brast under tækning på sydsiden af stuehuset. Jeg faldt ned på stenbroen, men uden at jeg tog den mindste skade. Anden gang var et par dage efter Maries jordefærd. Jeg sad oppe på østerhusets hjald på mine knæ for at lempe noget strøelse ud. Det træk jeg sad på gled af bjælken, således at jeg faldt baglæns ned på noget skrammel. Jeg slog bagefter hovedet, dog ikke farligt.

I 1887 døde vor ældste datter, Ane Marie¹⁴, fra mand og otte børn, hvoraf vi tog Kristine, som var syv år. Sorger og glæder vandrer på rad, som vi trolig delte og kunne trøste hinanden, så vi havde det godt. Vi nåede d. 26. oktober 1901 vor 50 års bryllupsdag. Vi havde til denne højtidssdag, som Vorherre skænkede os, vore nærmeste slægtninge og vore børn og børnebørn. Om formiddagen var vi i kirke og til alters. Bagefter havde vi middag med vore børn, deres mænd, min søster og mand og flere venner. Fra Varde kom mine to kusiner og deres mænd. Mange kønne ting fik vi foræret, bl.a. et smukt stueur af vore børn, et stort billede af os selv i kultegning fra vore børnebørn

samt mange andre ting. Fra våbenbrødrene fik vi sølvgenstande og 20 kr. i guld. Fra beboerne i Henne-Lønne fik vi 65 kr. i guld.

Vi mærker alderen, især min Marie. Hun fyldte 76 år d. 3. marts²², og jeg 71 år d. 26. januar. Hun er imidlertid svag af helbred. Vi blev for gamle til at sidde med gården, men fandt ingen købere. Dårlige, tørre åringer hvor gælden blev forøget, og i det hele taget gav det os kun slid, men vi havde det trods alt godt. Vi var til dagligt om sommeren fire mennesker og om vinteren tre. Vor plejedatter, Kristine, havde vi til stadighed både sommer og vinter. Desuden havde vi en ung pige eller dreng om sommeren til køerne. Arbejdet med høslæt og kornhøst lejede vi i reglen ud på akkord. Det gik jo, og vi befandt os glade og veltilfredse. Marie kunne imidlertid ikke forrette syndeligt, hun beklagede sig over, at hendes syn og kræfter tog af. Jeg trøstede hende med, at hun nok måtte være fri, hun havde i sine unge dage haft det strengt mangen gang. Hun havde været mig en flittig og trofast medhjælper på denne vor vandring, bare vi måtte beholde hende. Hun kunne i sommertiden være omkring os, når vi tog i engen, og ligeledes når vi kom hjem. Så kunne vi med glæde overkomme vort arbejde. Vi havde i 1904 Kristines yngste søster, Hansine, fra maj, så de var to raske piger, der kunne forrette noget. Fra 1. maj 1904 blev min kære hustru syg, og jeg også. Vi antog det for en forkølelse, og lå meget til sengs i tre dage. Jeg kom så i gang igen, men Marie måtte holde sengen. Vi fik fat i doktoren. Han mente, det var noget influenza. Vi fik fat i præsten og kom begge til alters. Ja, dage kom, og dage gik. Det var brystet, der var og forblev dårlig med streng hoste af og til. Vi syntes, det gik bedre, og vi havde godt håb. Hun kom op at sidde i en stol en halv time et par gange om dagen. Der kom så mange koner nordfra og

fjord til for at tale med hende. Hun var så afholdt, og de kom med flasker med vin, og kager havde de med til hende. Hun var stedse den stille, jævne og snaksomme, men hun befattede sig ikke med at gå i by eller med bysnak. Den sidste formiddag bad vi med hinanden og læste vores yndede salmevers: »Jesus kom dog nær til mig« og »Du Herre Krist min frelser est«. Det var stedse hendes yndlingssalmer. Vi læste så med hinanden, men hun kunne ikke længere, åndedrættet blev for streng, hun sad støttet af puderne op i sengen. Hun døde d. 21. juni middag kl. 12, uden at vi tænkte os, at timen var så nær. Vi syntes, og det syntes hun også selv, at det var lidt bedre. Vi skulle have vores middagsmad, sagde hun. Hun sad op i sengen, og vi satte os til bords Kristine, hendes søster og jeg. Som jeg lige var begyndt at spise, lagde hun sig ned på puden, så stille og roligt og døde uden mindste uro i nogen måde. Hun blev jordet d. 26. juni søndag kl. 1. Hun blev båret ind i kirken under stor deltagelse. Samme efterår lod jeg et minde sætte på hendes grav, som er ordnet sådan, at det tjener for os begge.

Her slutter optegnelserne.

Christian Gravesen døde d. 1. marts 1911²³.

Kilder og noter:

1. Englandskrigen 1801-14, hvor Danmark blev involveret fra 1807.
2. I bogen: Træk fra Vestkysten side 154-155 fortæller Torben Klinting, at Adser Christensen i 1840 overlod bådførerskabet til »Kræ Prins fra Holmsland og passede derefter sin gård og sine mange bestillinger. Han var søgneføget og klitføget og meget virksom for udtørringen af Filsø og Rølsø. Han vedblev at stå som ejer af skibet og en lod bakker indtil 1848, da mange af de unge karle indkaldtes på grund af krigen, og skibet blev lagt op. De fisk, som ikke kunne sælges ved Gabet, blev kørt hjem til Houstrup, hvor Adser Christensen lod dem rense, salte og tørre. Derefter blev de bundet i knippe på 1/8 og 1 lipund (8 kg.) og solgtes på markeder i Varde, Ribe og Vorbasse. Konen fulgte med til markerne og hjalp til ved salget«.
3. Mærkeligt nok omtaler Christian Gravesen ikke, at familien var ude for en stor ulykke, som man kan læse om i Torben Klintings bog Træk fra Vestkysten side 155: »Som gammel mand havde Adser Christensen den store sorg den 8. juni 1869 at stå på en af de yderste klitter ud for Houstrup og se på, at hans søn, husmand og fisker Hans Adersen, og hans søsters to sønner, Christen og Graves Christensen, sammen med to andre fiskere druknede ved, at fiskerbåden under en storm kæntrede i Gabsmundingen« (Ringkøbing Fjords udløb ved Houstrup). Hans Adersen, der var gift, blev 29 år, Christen Gravesen, der ligeledes var gift, blev 40 år og Graves Christensen 25 år, ifl. Henne Kirkebog. De andre omkomne var husmand og fisker Niels Jørgensen, Nr. Nebel, husmand og fisker Kjeld Salomonsen, Skyhede. Husmand og fisker Johannes Tysker (Jensen) fra Houstrup var den eneste, der overlevede ulykken. De var alle gift.
Om ulykken fortæller Torben Klinting i Fiskerne ved Nymindegab side 75-77: »Båden blev kaldt »æ Houstrup Skif« og havde sit leje ved »æ Udø-Gaf« lige ved udløbet. Boderne lå ved de yderste klitter og lige ud for Houstrup. Bådelaget var taget ud om aftenen den 7. juni. I den tidlige morgenstund dagen efter rejste der sige en storm, og fiskerne måtte søge til land. Fiskerpigerne fra boderne og mange af Houstrup bys mænd og kvinder stod på de yderste klitter og så efter »vaa folk«. Der stod den gamle bådfører, gårdmand Adser Christensen fra Houstrup, hvis søn var med, og der stod hans søster, Stine, hvis to sønner, Christen og Graves Christensen, var med. De så båden nærme sig Gabsmundingen, og de så en mægtig sø begrave dem.

Da båden igen kom op, var den kæntret, og folkene skyllet bort fra den. De druknede alle på én mand nær. Det var Johannes Jensen fra Houstrup. Han reddede sig i land ved at klynge sig til en åre.

Førerens lig drev i land på Oksby Strand den 8. juli og blev begravet på Henne Kirkegård den 13. juli.

Graves Christensens lig blev ikke fundet og genkendt. Hans Adsensens lig drev ind på Houstrup Strand og blev begravet på Henne Kirkegård d. 14. juni.

Niels Jørgensens lig drev ind i Ribe Å, hvor det blev genkendt af fiskere, som slog græs i engene. Det blev begravet på Nørre Nebel Kirkegård.

Kjeld Salomonsens lig drev ind ved List, hvor det blev genkendt og begravet på Sild«.

4. Kjelst beliggende i Billum Sogn ved Ho Bugt.
5. Mikkelsdag 29. september.
6. Kortløbet artillerivåben der skyder i en krum bane.
7. Vedrørende forsvaret af Vesterhavsoerne fortæller kaptajnøjntant Otto Chr. Hammer i Vesterhavsoernes Forsvar i Aaret 1864: »I krigen 1848-50 overlod man heller ikke Vesterhavsoerne til sig selv. Ihvorvel det kun var svage midler, der blev anvendt, var man dog i stand til at holde øerne og indjage fjenden skræk på fastlandet, indtil slesvigholstenske kanonbåde fortrængte vore armerede smækker til øen Fanø. I 1850 satte man sig atter i fast besiddelse af øerne, idet kanonbåde og dampskibe førtes derover og fordrev fjenden til Elben. Ja, der anvendtes endogså dengang ikke ubetydeligt til anlæg af værker med positionsskys. Da freden var sluttet i 1851 afvæbnedes landet, og som følge heraf blev de omhandlede værker atter sløjfet og positionsskytset samt kanonbådene igen ført til København«. Positionsskys er fastmonterede kanoner i f.eks. en skanse.
8. Horns Rev
9. Farvandet ud for Fanø-Skallingen.
10. Knop eller hank bag på en forladekanon.
11. Den dræbte var Wilhelm Mønnich Hansen, søn af kongelig lakaj Hansen, København. Han omkom 11/9 1848 og blev begravet 14/9 19 år gammel. Nordby kirkebog.
12. Gomme Frederik Brandt, født 1814, gift med Nikoline Henriette Vilstrup fra Borris. Hun døde der 1863. Han var præst i Henne-Lønne 1847-1856, hvorefter han flyttede til Storring-Galten i Århus Stift. Evald Kappelskov: Om Henne Sogn gennem tiderne, side 101.
13. Matr.nr. 9a Houstrup.
14. Ane Marie født 2/7 1852. Hun døde 1887. Henne kirkebog.
15. Ane Cathrine født 5/4 1854. do.

16. Gunde blev født d. 12/9 1855 og døde 17/9 samme år.
do.
17. Marie født 20/8 1856.
18. Karen Margrethe født 19/1 1860. do.
19. Maren Kirstine født 4/3 1863. Hun døde 3/1 1882. do.
20. Bodil Catrine født 3/9 1866. do.
21. Fiskeaffald.
22. Marie Gundesen født d. 3/3 1825 i Houstrup. Hun døde d. 21/6 1904.
23. Christian Gravesen benævnes nogle steder i Henne Kirkebog Chresten Graversen Adsersen.

NB. Erindringerne opbevares på Blåbjerg lokalhistoriske Arkiv.

Søren Manøe, født 1934, Solvænget 107, 6870 Ølgod. Pensioneret lærer og museumsinspektør. Har tidligere udgivet en lang række artikler i Fra Ribe Amt, Ølgod Museum, Mark og Montre, lokalhistoriske bøger m. m.

Om præsten Chr. Nielsens gravsten i Jernved Kirke

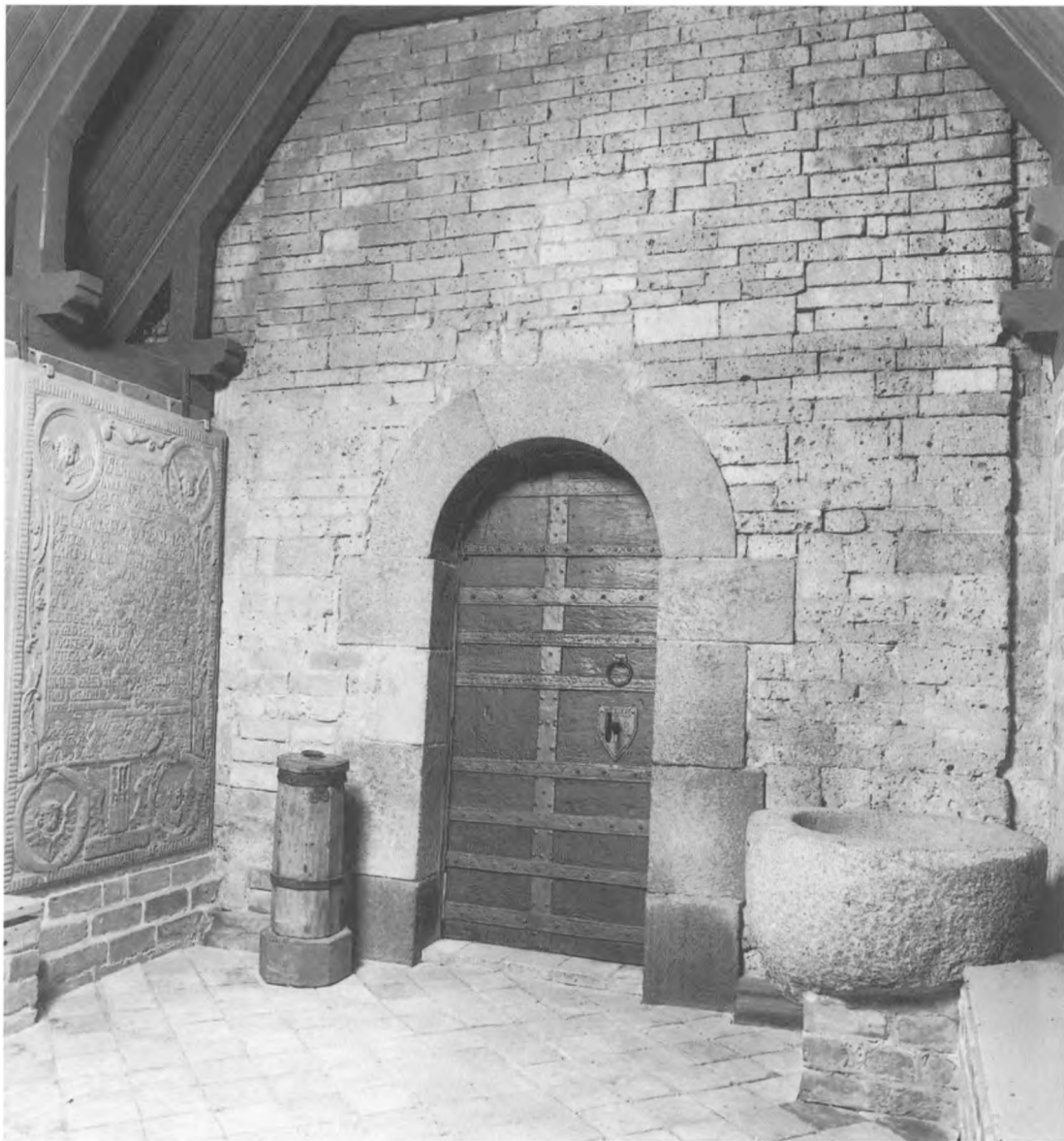
Af Magne Juhl

I Nationalmuseets bogserie om Danmarks kirker er der i bindet om Jernved Kirke omtale af 3 bevarede gravminder eller gravsten, nemlig henholdsvis over Hans Tams af Skylvad og hustru M. D. Kolding, over Christian Nielsen, vicepastor til Jernved menighed samt over Erich Lauridsen Wester, toldvisitør i Gredstedbro. Desuden er omtalt støbejernskorset på kirkegården over Frederike L. Eiler født Biørnsen. Endelig omtales en forsvundet gravsten fra omkring 1698 over velfornemme mand Ifver Lavridsen af Stafnaacer. Sidstnævntes omtale hører ikke hjemme i bogen om Jernved Kirke, idet gravstenen fortsat står i Seem Kirke, hvor den vist altid har stået, og hvor den også hører hjemme, da Stavnager ligger i Seem sogn. Nationalmuseet oplyser, at fejlen vil blive rettet i bindet med rettelser til teksten om kirkerne. Personerne bag de bevarede gravminder kan der fortælles mere om. Her redegøres for gravstenen over Vicepastor Christian Nielsen.

Stenen, der oprindeligt må have ligget i kirkegulvet, lå siden på kirkegården og flyttedes 1912 til sin nuværende plads op mod våbenhusets indvendige vestvæg, da våbenhuset blev restaureret. Stenen formodes at være fremstillet på et stort sønderjysk stenhuggerværksted, hvis talrige arbejder kan dateres til mellem omkring 1777 og 1810. I 1. delbind af Jernved sogns historie side 82 nævnes teksten fra stenen: »Her under hviler det dødelige af velædle og velærværdige Hr. Christian Nielsen,

Vicepastor til Jernved Meenighed. Han er født i Odense i Fyen 1725, blev Kapellan for Jernved Menighed..... kom i Ægteskab....med dyd.....Anne.....De levede et kierligt.....af Gud velsignet.....2 Sønner og 2 Døtre. Og hand d..... i Jernved Præstegaard Janu..... 62 Aar. Her.....og.....Hvile....Fød i Hillerup i Wi... Døde i« (plads til aarstal og sted. Fruen er altså ikke død, da stenen blev lagt). Nederst står nogle linjer, måske et vers, eller et skriftord, hvoraf kun skimtes: »Oprigtig som Gudselsk....« Allernederst et timeglas, omgivet af vinger, og ordene: Memento mori: »husk, du skal dø«!

Samme indskrift er let suppleret i Nationalmuseets bog, men der er stadig huller i teksten. Disse huller kan bl.a. ud fra pastor Raas kirkebogsuddrag og supplerende opslag i nabosognes kirkebøger udfyldes. Ifølge sognehistorien var han borgersøn fra Odense og blev huslærer forskellige steder både før og efter, at han 34 år gammel i 1759 tog teologisk eksamen. I 1769 blev han kaldet som præst til Jernved sogn, hvor han var til sin død i 1787. Ifølge Wibergs præstehistorie (her citeret fra sognehistorien) var Christian Nielsen ugift til sin død, men denne påstand afkræfter gravstenen, hvor hustruen Anne nævnes. Ifølge folketællingen i 1787, der er underskrevet N. Lindberg, bispens capellan og vicepastor for Jernved menighed, Jernved 11. jul i 1787 er der da to familier i præstegården, nemlig foruden pastor Lindbergs familie: Anna Marie Nielsen fød Hille-

Gravstenen i Jernved kirkes våbenhus. Efter Danmarks Kirker 1994.

rup, 53 år, madmoder og enke efter 1. ægteskab. Hun drev præstegården i nådsensåret. Hendes børn af 1. ægteskab: Caroline Kjerstine Nielsen, 16 år, og Else Nielsen, 12 år. Tyendet er da også nævnt under hendes del af de to familier i præstegården. Der var således to efterlevende og hjemmeboende døtre i sommeren 1787.

Kirkebogen i Darum nævner: »18. 12. 1769 copuleret (d.v.s. gift) velærværdige og højædle Hr. Christian Nielsen til Jernved Menighed og Jomfru Anna Maria Hillerup«. Paul Nedergaards præstehistorie nævner, at Thomas Nielsen Hillerup fra 1765 til 1777 var sognepræst i Darum. Han var gift med en datter af ejeren af Bramming Hovedgård, og en datter blev gift med pastor Nielsen i Jernved.

Anna Marie Hillerups mor var ifølge Oluf Niensens bog »Gørding Herred«, Mette Øllgaard, datter af Rasmus Øllgaard til Bramming og Sneum og hustru Ingeborg Margrethe, eneste datter af rektor Terman Termansen, Varde Latinskole. Fra pastor Raas kirkebogsuddrag (1) haves følgende oplysninger: »Hr. Christian Nielsen, Capellan og Vizepastor for Jernved Menighed døde 8 Januar 1787, 61 aar 10 maaneder gl.«. 19. juli 1788 begr. Anna Maria Hillerup, Hr. Christian Niensens Enke 54 år gl. »Hun døde i Hillerup af Sprinkelfeber, men blev efter ansøgning her begravet«.

Om børn er nævnt: En søn, Niels, hjemmedøbt. Han fødtes 21.1.1771 og døde den følgende dag. Begravet den 30.1.1771. En datter, Caroline Kirstine fødtes 29.3.1772 og hjemmedøbtes den 1.4. Dåben blev publiceret i kirken 12.4. En søn, Niels Hillerup, født 21.2.1773, hjemmedøbt 28. februar af sin fader og nævnt efter sin morfader Niels Hillerup. Dåben blev publiceret i kirken den 12.4.1773, men allerede 2.6 samme år blev sønnen begravet, 13 uger

og 4 dage gammel. En datter, Else, født 9.10.1775 døbt i kirken 26.12.1775. Endelig nævnes om hendes bryllup følgende tekst: »I anden Uge post. Trin. 1794 i Gredstedbro Hr Reer, Gjæstgiver i Tønder, og Jfr. Caroline Nielsen (Sognepræstens Datter i Jernved) ved Kongebrev uden Tillysning«. Kirkebogsudragene giver altså oplysninger om død for ægteparret samt oplysninger om deres 4 børn, hvoraf begge sønner døde som spæde. De to døtre levede ved folketællingen i 1887, og den ældste datter må have haft så megen tilknytning til Jernved sogn, at hun valgte at blive gift der i 1794 nemlig i Gredstedbro, formentlig på Krogården. Hendes videre livsforløb må sikkert søges i Tønder, mens den yngste datters skæbne er uvis.

Vilslev kirkebog omtaler Anna Maria Hillerups død med følgende tekst: »19 julli 1788 begravet Sal. Madame Nielsen af Hillerup, 54 aar gammel«. Denne tekst uddybes tydeligt med kirkebogsudraget fra Jernved ved pastor Raas.

Ud fra ovenstående kan gravstenens tekst udfyldes til følgende med moderniseret retskrivning: »Herunder hviler det dødelige af velædle og velærværdige Hr. Christian Nielsen, vicepastor til Jernved menighed. Han er født i Odense i Fyn i 1725, blev kapellan for Jernved menighed 1769. Han kom i ægteskab 1769 med dydige Anna Maria Hillerup. De levede et kærligt ægteskab af Gud velsignet med 2 sønner og 2 døtre. Og han døde i Jernved præstegård januar 1787, 62 år. Her stedes og til hvile Anna Maria Hillerup, født i Hillerup i Vilslev sogn. Døde i« (plads til årstal og sted).

I sognehistorien nævnes om gravstenen: »Omtalen af hustruen og ægteskabet forbyder, at hun kan have sat stenen. Altså er det menigheden. Her har vi da et vidnedsbyrd, som trods sin mangelfuldhed giver et lille billede af man-

den. Et kønt tilfælde, at det gennemgående er indskriftens mest betydende ord, der er bevareret«. At hustruen er omtalt behøver næppe at betyde, at hun ikke kan have bestilt stenen. Tværtimod tyder den tomme plads til hendes dødsår vel på, som det også nævnes i parentes under afskriften, at stenen er anskaffet før hendes død, og ingen har efter hendes død fået årstallet indføjet. Endelig skal bemærkes, at hun jo på moderens side var af en meget velhavende slægt, så midlerne kan være kommet som den del af en arv til hende fra herregårdene Bramming og Sneum. Et skifte efter hende, der måske kunne give supplerende oplysninger om gravstenen, er foreløbig ikke fundet.

Ordforklaring: Sprinkelfeber = et gl. navn for plettyfus

Kilder: Landsarkivet i Viborg. C 574-1.

Litteratur:

Ebbe Nyborg & Mogens Vedsø: Danmarks Kirker Ribe Amt 30-31, København 1995.

P. Nygaard (red.): Bidrag til Jernved Sogns Historie. Af flere Jernvedboere. Trykt i Flensborg 1921. Paul Nedergaard: En dansk præste- og sognehistorie. København 1968, bind 9A side 130.

Oluf Nielsen: Gørding Herred. Genudgivet af Historisk samfund for Ribe Amt, 1978. Side 54.

Magne Juhl. Født 1947. Rævehøjen 2, 8800 Viborg. Overlæge lic. Har tidligere skrevet artikler til Fra Ribe Amt, Lokalårbogen for Bramming Kommune m.m.

Et besøg i Åstrup og Ribe først i 1800-årene

Af Lago Matthias Wedel, redigeret og kommenteret af Søren Manøe

I årene 1799-1806 rejste præsten L.M. Wedel (1752-1827) i Evendrup øst for Næstved rundt i det danske rige. Hans første rejse gik til hertugdømmerne og Hamborg. Det gav blod på tanden, og derefter besøgte næsten alle dele af kongeriget.

I 1803 udgav han første bind af sine rejse-skildringer »Indenlandske Rejser igjennem de betydeligste og skønneste Egne af de danske Provindser. Med Hensyn tildeels oconom. og statistiske Gjenstande.«. I 1806 udkom andet bind om disse rejser. Når L. M. Wedel ønskede at udgive disse bøger, skyldes det at: »vi har så mange beskrivelser om rejseiagttagelser i fremmede riger, men om vort eget har vi kun såre få, og det kun om enkelte egne«.

Han fortæller løst og fast, om det han ser og hører undervejs. Han interesserer sig for næsten alt, men især landbruget med dets forskellige dyrkningsmåder fra landsdel til landsdel, om husdyravl, landbrugsredskaber osv. Han fortæller om folk han møder, dialekter, egnsdragter, om kroer og præstegårde, hvor han overnattede. I indledningen fortæller han, at: »Jeg rejste med egen befordring, kun få mil daglig, bedede hestene som oftest tre til fire gange hver dag for at vinde desto mere tid til at bese og optegne alle forekommende mærkværdigheder, og på ethvert sted var min første omsorg, at værten skaffede mig en kyndig ledsager, der kunne vise og forklare mig, hvad jeg ønskedes at underrettes om...«.

Nogle gange fik han rejseledsagere med på vognen, som »gav mig gode og skønne underretninger om de byer, steder og egne, hvorigennem jeg passerede. Således havde jeg en student fra Hamborg til Kiel, en kemiker til Flensborg, en sergent til Husum, en bøsse-mager til Ditmarsken, en snedker til Altona osv.« Sine iagttagelser og oplysninger nedskrev han i korte anmærkninger og om aftenen »indførte det i min journal. Urter og planter stod jeg af, samlede den hele vækst eller vigtigste blade, og siden ved lejlighed rådførte mig med mit herbarium...«. Han giver udtryk for, at han har problemer med sproget, især i hertugdømmerne, hvor han ikke forstod plattysk og de andre ikke højtysk. Der er også problemer for ham med dialektudtryk for landbrugs-gjenstande, men han håber, at det kan »give stof for andre kyndige landmænd til at prøve og berigtige et og andet ...«. Desværre blev det kun til et enkelt og kort besøg i Ribe Amt. »Det er ret skade, at han skal til Jylland, således er talemåden hos nogle, når en mand får et embede eller skal bosætte sig i cimbrernes land, men sandelig! Man kan leve her lykkelig, når man har helbred og eftertanke, især på de steder, hvor der just ikke er flyvesand eller ufrugtbarhed. Vanen er den anden natur. Vi kan jo vænne os til at undvære de københavnske indbildte lyksaligheder, da Jylland igen har så mange behageligheder, ja hvilke er disse? Smukke egne, store skønne købstæder, god spise og drikke, ildebrændsel, ærligt

godt selskab, de fleste livets nødvendigheder for tålelig pris, ingen stor fristelse til luksus og en del flere gode ting«.

Aastrup præstegård

I Åstrup Præstegård boede præsten Jørgen Søborg. Han var blevet kaldet dertil i 1780 og fik nu besøg af Wedel¹. Om de to har kendt hinanden vides ikke, men når Wedel overnattede her og beretter om egnen, har der sikkert været et vist bekendtskab mellem dem, og det er nok Søborgs oplysninger, han har noteret ned. Han fortæller, at »Åstrup Præstegård ved Varde er gammeldags, men godt vedligeholdt. Der er omtrent 60 tdr. agerland dertil, og besås med 14 tdr. rug, 4 tdr. byg, 4 tdr. havre og 6 tdr. boghvede. Der holdes 5 heste, 10 køer og 16 unghoveder på et aparte fælles overdrev. Bøndergårdene der i sognet og omegnen har 10-12 tdr. land til hartkornet, men der er megen hedejord, dog dyrkes stadig mere deraf ved at anvende mergelen fornuftig og hensigtsmæssig. Hvede sås ikke. I haverne er nogle køkkenurter, men slet ingen træer, og nogle steder ikke engang haver. Egnen er skovløs, men ypperlig fast tørv og lyng haves i overflodighed. I heden findes enkelte steder små buske og krat til bevis, at her fordum har været skov. Længere øst på har bønderne bedre jorder, men igen slettere ildebrændsel og mindre hede. Her bruges næsten ingen indhegning, undtagen om haver og små tofter, thi da jorden er sandet, så ville grøfter og diger kun være unyttigt arbejde. Stengærder eller levende hegn er meget sjældent at se, thi intet træ eller plantning kan få fremværd formedelst vindene, da havet er så nær beliggende. Tjenestefolk og daglejere er vanskelige at holde, da de ved at udvandre til det slesvigske kan få en overdreven høj løn, og da nu så mange bønder er blevet selvejere i omegnen ved at have købt deres gårde, så hol-

der de flere folk og lønner dem bedre end tidligere. Desuden lægger bønderne også vind (an) på teglovne, som fordrer arbejdere, og følgelig kan daglejere få nok at tjene, ja man kan ikke engang tilvejebringe de folk som behøves, især ved mergelgravningen og tørveskæringen, thi derom er man her til fulde overbevist om, at mergelen særdeles forbedrer den ellers sandede jord. Mange bønder kan ikke overkomme at få den ført på agrene, fordi de mangler arbejdere, og somme har slet ingen folk, fordi de mere formuende lønner dem så overmåde. Jorden drives i fem år og hviler i fem år. Bonden regner kun fire fold efter udsæden. Gud ved det er lidt nok for umagen, men det synes mig, at der tages for mange halm af den sandede jord. Der tillægges af kvæg og småkreaturer, som går i løs græsning på moserne, men heste og køer tøjres. Bønderne begynder at sætte deres bygninger af grundmur formedels vanskeligheden med at få tømmer. Ellers er deres levemåde og tarvelighed ligesom andre indvånere på heden, dog gør de ej så hyppigt aftenarbejde som andre længere nord på. Hestepuder bindes der af siv til salg, men ikke strømper«.

Om Skads og Vester herreder fortæller han, at der er mange åer og bække, der danner marskarealer, men disse kystnære områder lider ofte af oversvømmelser, »så at både korn og kreaturer bortskylles«. På hedestrækninger er der problemer med »ahlen, som ofte ligger så øverlig, at den kan nås af ploven, og på sådanne steder er afgrøden kun liden. Her graves de ypperlige tørv, klyne (mosetørv), foruden fladtørv (hedetørv). Nogle sogne er plaget med sandflugt og stærke havstørme, med alt dette lever de dog vel og lykkelig ved agerbrug, fiskeri, kreaturers tillæg og salg af tørv, såvel som og ved hjemmegjort tøjs forarbejdelse, og da mange herreder er ganske skovløse,

Aastrup præstegård som den har set ud i pastor Søborgs tid. Bygningen blev nedrevet omkring 1909 og erstattet af den nuværende præstegård. Foto: I Aastrup Sognearkiv.

så må bonden købe alle fornødne trævarer, især på markederne, hvor der henføres stor forråd af deslige ting«.

Mærkeligt nok omtaler han ikke jydepotteproduktionen som ellers var en vigtig indtægtskilde netop her på Varde-egnen, der var centrum for den store fabrikation af sorte pletter, som i tusindevis blev transporteret til blandt andet hertugdømmerne ad landevejen eller med skibe. På en af sine tidligere rejser havde han fået kendskab til denne handel, idet han på landevejen mellem Aabenraa og Flensborg oplevede: »Jeg mødte to læs sorte jydepotter opstablede til en svær højde, som agtede sig til Pinneberg (ved Hamborg) og havde allerede kørt hen ved tredve mil. Den ene vogn havde heste men den anden stude for, som trak i dertil indrettet tøj for panden. Køresvendene gik med bare fødder i træskoene og var ellers velklædte, kun i denne sommerhede syntes mig at et nedslået hatteslag om ørerne var ganske unaturlig, men jyden følger sine egne skikke, som hverken spøg eller alvor kan overtale ham til at aflægge. Der gik 12 fede stude sammenkoblet par efter par ganske rolige bag efter det sidste læs, svære bæster, som endnu skulle have

større fedme i Vilster-Mærskan (Wilster ved Itzehoe), hvorhen de var bestemte«².

Ribe

Fra Åstrup gik turen til Ribe, »den ærværdige gamle stad.... Her er mange tæt bebyggede gader, hvori er nogle smukke huse. På det store torv udmærker sig iblandt de andre smukke bygninger, Postgården, der har man sirlige værelser. Domkirken er meget stor med to tårne, som ovenpå, især det største, er flad og har i det hele en sjælden skøn arkitektur og indvendig mange antikviteter som en rejsende bør betragte... Jeg løb om til den store dør, kaldet kattehoved, men jeg fandt intet af det, jeg søgte i henseende til fortællingen om katten med musene, som der skulle findes aftegnet. Kirken her er ikke så stor som den århusiske, men meget smukkere, indvendig hviler de kunstige hvælvinger på de mange høje stenpiller. Katrine Kirke (Skt. Catharinæ) ligger tilligemed Hospitalet nede ved åen, hvor jeg betragtede de mange skønne enge der omkring, men når vandet undertiden opstiger, fordærver det både græs og hø. Man ser endnu rudera (ruiner) af fordums slot og befæstninger

Ribe Domkirke. Efter et gammelt træsnit.

(Riberhus-voldsted). Skønt staden er skovløs, har omegnen dog behagelige situationer og promenader, da den store Nebså frembringer så mange afvekslinger. Rådstuken, Latinskolen, Korsbrøddregård, Bisperesidensen og Hospitalet er store anselige bygninger. Her skal være hen ved 2000 mennesker. Skibsfarten siger ikke meget, da der ingen synderlig sejlads kan have fra stranden op ad åen. Men agerbrug af de mange skønne jorder og fiskeri er næringsvej for mange, ligesom handel og profession er for en del andre indvånere. Man fortalte mig her om klokkens betydelige størrelse i domkirken. Jeg havde vel lyst til at se den og betræde tårnets overdel, men det blæste så stærkt, at jeg ikke vovede dette forsøg, men ventelig er klokken i Erfurt (i Tyskland) større, som efter professor Snedorfhs angivelse er 5 alen høj, 5 alen i gennemsnit, 2 alen tyk og 15 alen i omkreds. Vist er Ribe det sted, hvor der er mange ting at se af oldsager, naturens frembringelser og andet deslige, men dertil udfordres flere dage og blidere vejr, end jeg havde ved mit korte ophold der. Lærredshandelen og dens udførsel fra Ribe er større, end man formoder. Den indbringer årligt over 50 tusinde rigsdaler, da alle omegnene gør lærreder, sribede tøjer, tørklæ-

der osv. Altid sikker kan afsætte det til købmanden, som igen sælger disse ting med nogen liden fordel. Jeg har købt grå, fine lærreder i hele stykker for meget billige priser, men ønskeligt var det om bønderne ville lægge sig efter selv at avle hørren, da jordarten på de fleste steder dertil er særdeles skikket. Dersom jeg ville fortælle en sjællandsk bonde om det store, svære kvæg, som haves her i Ribe og længere sønder på, da tror han det næppe. Og når jeg sagde, hvorledes det plejes med føde, vanding og renlighed, da måske blev det anset for overdreven omhyggelighed, men just denne pleje, denne omsorg bidrager så meget til kreaturerens trivsel og smukke udseende, thi storheden hidrører rigtig nok fra arten«.

Hermed forlader han Ribe for at aflægge Kolding et besøg. Desværre blev det ikke til flere beskrivelser om Ribe Amt. Da han i 1806 udgav andet bind, indledte han med et vers, som kendetegner formålet med rejseskildringerne:

»Kom billeder af nytte glæder,
af kunst, natur, flid, skønne steder
og alt, hvad jeg på rejsen så!
Kom – skab igen de glemte scener,
at pennen, eders tolk og tjener,
en genpart heraf tegne må!«

Kilder og noter:

L. M. Wedels Indenlandske Rejse igennem de betydeligste og skønneste egne af de danske provindser. Bind 1, 1803, bind 2, 1806.

1. Venligst oplyst af lokalhistoriker Olga Pedersen, Holsted.
2. »L. M. Wedel – den rejselystne præst« af Vivi Jensen, Kolding i Journalen nr. 3 oktober 2002.

Anmærkninger:

Citaterne er tillempt moderne retskrivning.

Søren Manøe, født 1934, Solvænget 107, 6870 Ølgod. Pensioneret lærer og museumsinspektør. Har tidligere udgivet en lang række artikler i Fra Ribe Amt, Ølgod Museum, Mark og Montre, lokalhistoriske bøger m.m.

»Mit Forsamlingshus« Føvling Forsamlingshus

Af Sven Ernebjerg Tygesen

I 2002 blev Føvling forsamlingshus 100 år. I den anledning udgav Lokalhistorisk Arkiv i Holsted et udmærket jubilæumsskrift, skrevet af Chr. Carstensen. Ved at læse det, fik jeg lyst til at skrive om de minder, jeg har fra det oprindelige forsamlingshus. Det drejer sig om årene fra sidst i trediverne til 1948. Jeg undskylder på forhånd de tilfælde, hvor min hukommelse ikke slår til, hvor jeg husker forkert eller har mistolket begivenhederne.

Forsamlingshuset

Mit forsamlingshus lå i Føvling. Underligt bart og forblæst lå det lidt neden for den skole, som var engang. Selv om det lå på sin egen grund, så det ud som om det helt tilfældigt var blevet tabt i et hjørne af skolens legeplads. Der var ikke gjort forsøg på at plante noget eller på anden måde pynte op på huset udenfor. Heller ikke indendøre var der overflødig luksus eller pynt. Alt var enkelt og primitivt. Men det var mit forsamlingshus, og netop sådan skulle et rigtigt forsamlingshus se ud.

Mit forsamlingshus eksisterer ikke mere. Det blev revet ned i 1948, men en væsentlig del af materialerne blev genbrugt til at opføre et nyt forsamlingshus samme år. Det gamle hus lever således videre i det nye. Men trods det, og på trods af, at jeg altid har kunnet indse, at det nye hus var langt bedre og mere tidssvarende end det gamle, så har det for mig aldrig fået den atmosfære og den duft, som et rigtigt for-

samlingshus skal have, og som for mit vedkommende er skabt af eventyr, fest og oplevelser i min drengetid. Dog duften, den stammede vistnok også fra andre og mere prosaiske kilder som sved fra de hundreder af gymnaster af begge køn, der gennem årtier havde udfoldet sig i salen, fugt fra væggene og sur røg fra den store kakkellovn, der alt for ofte måtte affinde sig med at blive fodret med halvåde tørv.

Vi kom ind i forsamlingshuset gennem en lille gang, der vendte ud mod vest. Fra gangen førte én dør ud til køkkenet i nordgavlen af huset, en anden ind i den store sal og en tredje ind i den lille sal. Der var en endvidere en trappe, der førte op til loftet. Her var der garderober. Det var lidt upraktisk, at alle folk skulle op ad trappen for at komme af med overtøjet, og det var endnu mere upraktisk, at der ikke var ret mange knager at hænge tøjet på. For mig står det som om, man aldrig kunne finde en ledig knage, og derfor havnede tøjet tit i en stor stak på gulvet. Der var ikke meget lys på loftet, så det kunne være svært at finde sit eget overtøj i bunken, når man skulle hjem. Det kunne give anledning til megen snak og ballade. Men i mine øjne forhøjede det bare feststemningen.

Den store sal var i mine øjne et kæmpestort rum. I den ene ende var der ribber, i den anden den store kakkellovn og på langsiderne faste bænke, ellers intet.

I den lille sal havde husets gymnastikredskaber deres plads. Der var en plint, en buk, en

Førling Forsamlingshus som det ser ud i dag. Foto: Hans Peder Hansen 1999. Udlånt af Lokalarkivet i Holsted.

hest, en kokosnedspringsmåtte og to rullemasser, der efter mange års brug bidrog stærkt til at give forsamlingshuset sin karakteristiske lugt.

I køkkenet var der et stort komfur, en gruekedel, et primitivt sammentømret køkkenbord og et vidunder af en pumpe. Det var ikke én af den sædvanlige slags, hvor man bevæger pumpestangen op og ned, nej her skulle man vrikke stangen frem og tilbage for at få vand. Netop fordi det var en usædvanlig pumpe, var den spændende at bruge.

Præcis så meget og så lidt skulle der være i et rigtigt forsamlingshus, og netop sådan skulle det være indrettet.

Juletræsfest

Det var ved den årlige juletræsfest, jeg første gang oplevede forsamlingshuset. Sådan var det

for mig, og sådan har det nok også været for de fleste andre børn. Her kom man med, så snart man var bare nogenlunde sikker på benene. Jeg husker dog ikke meget fra de første år, jeg var med, men desto mere fra min skoletid.

Juletræsfesten, der altid blev holdt samme dag, som vi fik juleferie i skolen, var simpelthen lyksalighedernes lyksalighed. For os børn var den med til at bringe fest og farver ind i den ulidelige lange ventetid forud for julen. Jeg kunne slet ikke forstå min mor, der med himmelvendte øjne hvert år spurgte om, hvem der kunne være så tåbelig at arrangere juletræsfest på én af årets travleste dage.

Men travlhed eller ej, renligheden måtte gå forud for andet, så midt på eftermiddagen blev den store zinkbalje slæbt ind i køkkenet og fyldt med varmt vand. Efter tur kom så mine to brødre og jeg i baljen og blev skrubbet. I hygi-

ejnens hellige navn blev der hældt en sjat ekstra vand i baljen efter hver unge.

Så fik vi stadstøjet på med mange formaninger om ikke at grise os til, i hvert fald ikke før vi var nået op i forsamlingshuset.

På køkkenbordet stod der en stor madkurv, som duftede forjættende, og som vi skulle have med. Langt om længe kom far ind fra stalden, og da han var blevet klædt om, blev Musse spændt for jumben, og endelig kom vi af sted.

Når vi nåede op til forsamlingshuset, blev mor og vi unger sat af, mens far fortsatte hen til én af sine venner, hvor Musse kunne komme på stald, og hvor han kunne hygge sig den næste times tid. Det var åbenbart en gængs opfattelse, at den første del af juletræsfesten ikke var for mænd.

Men det var den for os. Vi stormede ind i forsamlingshuset, op ad trapperne alt imens vi viklede os ud af frakker, tørklæder og vanter. Vi havde knap nok tid til at se, om der var ledige knager til tøjet, og derfor blev det som regel bare smidt i den hastigt voksende bunke på gulvet. Ned igen og ind i salen, og der midt på

gulvet stod verdens højeste juletræ. Det gik helt op til loftet. Det var mageløst flot.

Så blev træet tændt, og i mange kredse med de yngste inderst ved træet gik vi rundt om det og sang. Degnen, lærer Harbo, sang for. Inden han begyndte en sang, nynnede han et par toner for at sikre, at melodien fik det rette toneleje, og så stemte han i med sin vældige røst.

Efter at have sunget længe, efter min mening alt for længe, fik vi besked på at sætte os på gulvet, og så læste degnen en historie for os. Det var han god til, og der var dyb stilhed, mens han læste.

Så var den højtidelige og mindst spændende del af festen forbi. Lysene på træet var brændt ned, og nu blev det skubbet ned i en krog ved ribberne. Så skulle der leges sanglege, stadig under myndig ledelse af degnen. Vi skulle både gå rundt om en enebærbusk, skære havre og løbe med ræven rask over isen. Til sidst kom kong Gustavs skål. Den hørte åbenbart til de svære og indviklede sanglege, for den måtte kun de store, degnens klasse, være med til, og

Føiling set fra syd. Bygningen yderst til højre er forsamlingshuset. Efter akvarel af Bjarne Johansen.

de havde fået lov til at øve sig på den flere dage forud for festen. En sådan forskelsbehandling fandt vi, der gik i de yngre klasser, dybt uretferdigt.

Som i så mange andre forhold er det sjovt at være med, men kedeligt at se på, og da de store efter vores mening havde skålet længe nok for kong Gustav, begyndte vi langsomt og så ubemærket som muligt at søge ned imod juletræet og ribberne, og snart for vi under først dæmpede, men senere høje hyl rundt i ribberne som aber, fortrinsvis bag ved juletræet, hvor hverken mors eller degnens øjne kunne nå os. Denne fase af aftenen var vistnok enhver mors skræk. Når hun så sin dreng begynde at krabbe ned mod den forbudte ende af salen, sendte hun strenge blikke efter ham, først bydende, så tiggende og til sidst så højt larmende, som kun en mors øjne kan være, når hun har skruet løvetæmmerblikket på. Men denne aften var så særlig, at vi mente, at alle regler var sat ud af funktion, og vi følte os som fredhellige, i hvert fald når vi sad bag juletræets skjærmende grene. Men programmet var vel afpasset. Netop som larmen bag juletræet var på sit højeste, blev de store færdige med kong Gustavs skål, og så skulle der danses.

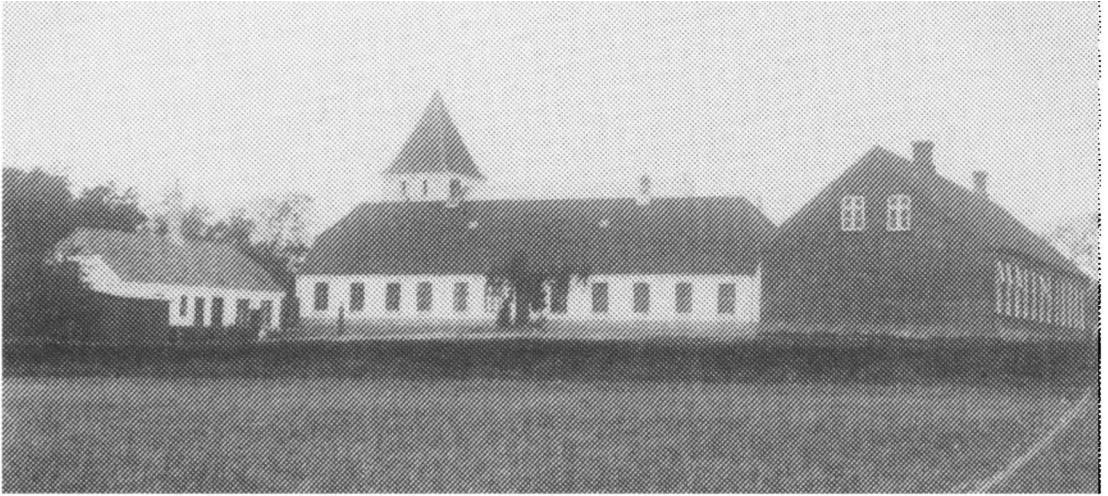
Spillemandene, Laurids Steffensen og hans far fra Åbølling, var allerede kommet, og stod parate med henholdsvis fløjte og violin. I samme øjeblik de spillede op, mistede ribberne deres tiltrækningskraft, i hvert fald for mit vedkommende. Nu skulle der danses. Nu var fædrene også ankommet til festen, og snart skulle der spises. Det foregik i den lille sal. Den var alt for lille til, at alle kunne være der på én gang, så der var rift om pladserne. Det var mødrene, der skulle skaffe plads til familien, og det var en kamp. Ikke alene skulle mor skaffe plads til alle i familien, men helst også til en større eller mindre del af omgangskredsen, så

vennerne kunne sidde sammen og spise. Det betød, at de var flere mødre om kampen, men det var svært alligevel. Når de endelig havde sikret sig de nødvendige pladser, var ungerne og måske også fædrene væk, og blev de ikke fundet i en fart, blev pladserne snuppet af andre familier. Der opstod til tider drabelige skænderier, men også de havde en væsentlig underholdningsværdi for os unger.

Som ved et mirakel lykkedes det hvert år for min mor og de andre koner i omgangskredsen at sikre sig gode pladser til os, og så kom madkurvene på bordet, og hvilken salighed. Det var ikke de sædvanlige klemmer, som vi kendte fra skolemadpakkerne med fedt, ost og flæsk. Nej, madkurven ligefrem osede af juleslagtingen: flæskesteg, medisterpølse, frikadeller, rullepølse og sylte, og vi fik sodavand til. Det var den skinbarlige luksus.

Så ind og danse igen. »Husk nu at danse med alle pigerne i din klasse«, lød ordren hjemmefra. Jo, der var både pligtdanse og lystdans. Det var hårdt arbejde at komme hele raden igennem og så oven i købet at skulle hånes af de andre drenge, fordi man også dansede med dem, der ikke stod så højt på scoringslisten. Men på det punkt var min mor ubøjelig. Meget kunne hun tilgive mig, og det var også nødvendigt, men ikke at jeg snød med pligtdansene.

Jeg dansede og dansede, og temperaturen steg til over kogepunktet. Jakken kom af, slipoveren ligeledes, skjorten krøb ovenud af bukserne, men slipset, symbolet på manddomsværdigheden, blev ikke engang løsnet en smule. Det var tit nødvendigt at fylde kølevæske på. Så måtte vi ud i køkkenet til den vidunderlige pumpe. Her herskede køkkenkonen, Kro-Anna, uindskrænket. Hun var god ved os, men ikke begejstret for al vores drikkeri. Tog vi en kop, betød det ekstra opvask for hende. Drak vi

Den gamle skole i Føvling. Foto: Udlånt af Hans Petersen, Føvling.

lige fra pumpen ved at holde en hånd under tuden, plaskede der uundgåeligt vand ud over gulvet, så hun måtte til at tørre op efter os. Men hun tog det pænt. Når pligtdansene var overstået, var der frit slag, og der var søde piger nok at vælge imellem. Spørgsmålet var bare, om de ville lade sig vælge. Pigerne fra min egen klasse og klassen over var der ingen problemer med, men det var med angst og bæven, hver gang jeg dristede mig til at bukke for én, der gik bare to klasser over. Ville hun nu nedlade sig til at danse med lille mig, eller ville hun bare se overbærende på mig og uden et ord dreje om på hælen. Det var sket nogle gange, og det fandt jeg frygteligt ydmygende og flovt. Laurids og hans far leverede den ene polka, vals og hopsa efter den anden. Ind imellem fik vi en tre-tur, fire-tur eller seks-tur. Men det var ikke godt nok til os. »Må vi få en moderne?« tiggede vi spillemændene. Faderen prustede hånligt ud gennem sit store, buskede overskæg, men Laurids, der var ligeså mild,

som han var lang, nikkede venligt, og snart efter fik vi så Det var på Capri eller Ved landsbyens gadekær.

Når man bød én af de store piger op, kunne det ske, at hun inkvisitorisk spurgte: »Kan du danse moderne?« Hvis man kunne svare ja, steg ens chancer for, at hun ville danse med én. Når jeg blev spurgt, svarede jeg ja uden at blinke. Jeg havde opøvet en vis færdighed i at tage to skridt frem, ét skridt til siden og derefter en kvart drejning til venstre og så forfra igen, alt sammen nogenlunde i takt med musikken. Den teknik opfyldte tilsyneladende de krav, som selv de store piger stillede til deres partner i moderne dans, og den kunne bruges, uanset om musikken spillede tango, foxtrot eller andet.

Pludselig og alt for hurtigt var festen forbi og aftenen gået. Alle sang Dejlig er jorden, og far gik ned for at spænde Musse for jumben igen. Mødre og børn masede op af trapperne for at stå på hovedet i den store stak overtøj,

der lå på gulvet, og efter megen snak og grinen lykkedes det os som regel at komme hjem med de samme frakker, tørklæder og vanter, som vi havde haft med. Det havde været en dejlig aften.

Uden for holdt far med jumben, og snart gik det hjemad under stjernerne, som blinkede ned til os, og som vi havde sunget om først på aftenen. Jo, dejlig var ikke alene jorden, men hele verden og om to, tre dage var det juleaften.

Dilettant

Senere på vinteren bød forsamlingshuset igen på en oplevelse for os børn, en dilettantforestilling. Hvert år stod (vistnok) Gymnastikforeningen for en forestilling, der blev opført to aftener, én for de unge og en for de ældre. Men først var der en generalprøve, og den var forbeholdt os børn. Vi var der allesammen, og vi var et godt publikum, der var så levende optaget af handlingen, at vi ind imellem simpelthen måtte blande os i aktørernes replikker. Vi advarede helten, når der blev spundet intriger imod ham, og vi hånedes skurken, når han fik sin velfortjente straf. Vi jublede med de gode og begræd verdens ondskab, når den viste sig. Vi så blandt mange andre skuespil Brødrene Østermands huskors, Når bønder elsker, Den kloge mand og Eventyr på fodrejsen. Den sidste står knivskarp i min erindring, for i den skete der noget ud over det sædvanlige.

De unge i Føvling var normalt meget ædrue-lige. Der var ikke meget drikkeri i forsamlingshuset. Men når man skulle optræde på de skrå brædder, kunne det være nødvendigt at få lidt til at dæmpe nerverne med. Somme tider kunne en enkelt få lidt mere end godt var, men normalt aldrig mere, end vedkommende kunne klare sig nogenlunde hæderligt igennem sin rolle. Men det kunne gå helt galt, og

det gjorde det i Eventyr på fodrejse. Da Skrивerhans skulle bryde ind i et tagkammer i assessorens landsted, havde han så stor en kæp i øret, at han snublede i vinduet og faldt pladask ind på scenen. Stor jubel. Der lå Skrивerhans på gulvet, og der blev han liggende, indtil han under stormende bifald blev båret ud. Vi så ikke mere til Skrивerhans i den forestilling, men det gjorde ikke noget. Instruktøren, lærer Uhd Nielsen fra Nør-bølling sprang til, og med rollehæftet i hånden gennemførte han rollen. Jeg har set Eventyr på fodrejsen mange gange senere, men ingen af disse forestillinger har kunnet måle sig med den, jeg så i min barndoms forsamlingshus.

Da jeg var 11-12 år var jeg selv med til at spille dilettant. To år i træk havde man valgt et skuespil, hvor der optrådte en dreng, og det blev altså mig. Det var en oplevelse, øveaftenerne rundt omkring i de forskellige hjem, aftenerne hvor vi byggede scenen op i forsamlingshuset, og hvor maleren kom og lavede de mest fantastiske dekorationer og så endelig selve forestillingerne.

Jeg kunne ikke nå at komme hjem og spise inden generalprøven, men gik direkte fra skolen til forsamlingshuset. Salen var som sædvanligt stuvende fuld af børn. Mine brødre var der også. Da jeg kom ind på scenen første gang, rejste min yngste bror sig op og råbte: »Vi har fåt kaninstieg te mejer (middag) i daw, Sven!« Han må have været 4-5 år dengang, og da han vidste, at jeg holdt meget af kaninsteg, syntes han, at jeg skulle have at vide, hvad jeg var gået glip af. Den bemærkning, som vakte stor jubel i salen, hylede mig helt ud af rollen, så min entré blev ikke helt, som jeg havde forventet.

Mellem generalprøven og aftenforestillingen var der tradition for, at alle skuespillerne spiste bøl med løg på Afholdshjemmet. Der blev der naturligvis ikke serveret hverken vin

eller øl til maden, men sodavand. De blev til gengæld tit og grundigt spædet op med brændevin fra de medbragte flasker, som omhyggeligt blev holdt under bordet. Det betød, at stemningen var lige præcis så god og så høj, at aftenforestillingen som regel blev en stor succes.

»Jo, en citronvand kan såmænd smage helt godt, bare den bliver fortyndet nok«, som én af de andre skuespillere betroede mig.

Gymnastikopvisning

Om foråret kom sæsonens sidste store forsamlingshusbegivenhed, gymnastikopvisningen. Gymnastik spillede en stor rolle i Føvling. Ville man være med mellem de rigtige og høre til blandt ordentlige folks ordentlige børn, – og

hvem ville ikke det – så måtte man gå til gymnastik. Derfor gjaldt det om at komme i gang i en ung alder, og det gjorde vi så. Hele vinteren igennem sled vi i den store sal, der tit var så kold, at isblomsterne storblostmstrede på ruderne, og væggene drev af fugt, når vi havde puklet en times tid. Kulminationen kom den forårssøndag, hvor det meste af sognet var forsamlet for at se opvisning, den opvisning, som vi vinteren igennem havde arbejdet hen imod, og som vi havde glædet os meget til.

Der var som regel altid fire hold, et pigehold, et karlehold, et småpigehold og et drengehold. Der gik et brus gennem salen, når porten til den lille sal blev rullet fra, og ind marcherede et stort hold af karle eller piger med fanen i spidsen. De sang, så huset rystede. Det

Føvling Afskoldshjem, som blev købt i 1948 og udbygget til forsamlingshus. Foto: Udlånt af Hans Petersen, Føvling.

kunne være Stræk din fod, Vi fik ej under tidernes tryk eller Høje nord. Der blev hilst med fanen, og alle rejste sig og sang Hil dig vor fane eller måske kongesangen. Der var megen prestige forbundet med sådan en opvisning. Alles øjne hvilede på lederen, der under opvisningen stod på sin plint og dirigerede sit hold. Efter opvisningen blev han eller hun bedømt, og bedømmelsen kunne være både positiv og negativ. Forud for opvisningen havde det været spændende, hvem på holdet der skulle være fløjmand, altså gå forrest. Det var en hæderspost. Det næstbedste var at stå forrest i en række, når holdet stod i udrykket opstilling. Også de blev bedømt af publikum, og ve den fløjmand, der kom til at lave en fejl i en øvelse.

For os drenge var det mest spændende at se karlenes spring. For at blive regnet for noget, skulle man kunne udføre hovedspring, kraftspring og flyvespring. Kunne man desuden lave et flik-flak, rykkede man op i helteklassen. Derudover skulle man kunne lave både lavt og højt overslag og så naturligvis kunne springe over bukken. Målet var at tage den i syvende hul og helst med rank ryg. Gode enkeltpræstationer blev belønnet med stort bifald. Der var desværre nogle, der aldrig fik bifald. Dem var jeg imellem. Jeg kunne ikke klare nogle af springene uden hjælp, og hver gang jeg forsøgte at komme over bukken, blev jeg uhjælpeligt hængende på den.

Jeg havde lav status som gymnast. Men jeg fortsatte alligevel med gymnastikken, ikke så meget af lyst, men fordi jeg gerne ville regnes med blandt de rigtige. På et tidspunkt fik vi på drengeholdet en meget dygtig leder, Troels Pedersen. Han påstod, at jeg godt kunne, han troede på mig, og han fik mig til at tro på mig selv. Gennem hans hjælp fik jeg lært at komme over bukken, måske ikke særlig elegant, men

over kom jeg, og jeg fik lært alle springene til husbehov, selv flik-flak. Jeg var ikke til at skyde igennem den dag, da publikum også klappede for mig ved gymnastikopvisningen.

Pigernes gymnastik var mere demokratisk. Her blev der ikke klappet for enkelpræstationer, kun for holdet som helhed.

Efter selve opvisningen, som sluttede sidst på eftermiddagen, kom det bedste af det hele, dansen. Indtil de voksnes bal skulle begynde om aftenen, var der børnebal. Her skulle vi ikke nøjes med Laurids og hans far, nej, her var der et rigtigt orkester, der også skulle spille for de voksne om aftenen, og der var både trommer, klaver, violin og måske også trompet. I nogle tilfælde var det et rigtig moderne orkester, som havde både en mikrofon og en højttaler. Højttaleren blev forbundet med mikrofonen med en lang ledning og anbragt i den modsatte ende af salen. Der var tit mange problemer med at få skidt til at fungere, men som regel lykkedes det, og så var det mageløst. Vi var altid spændte på, om orkestret havde refræn`er med. Det var små papirlapper med de nyeste poptekster. Under dansen blev en håndfuld af sådanne refrænér hvirvlet ud i salen, hvor vi kastede os over dem for bagefter at skræle med på teksten. Det gav status at have en stor samling af refræn`er. Desværre var mange orkestre tit for nærige til at strø tekster ud til os børn. De blev gemt til de voksne.

Møder

Da jeg nærmede mig konfirmationsalderen fik jeg af og til lov til at komme med min far og mor til oplæsnings- og foredragsarrangementer i forsamlingshuset og et par gange til koncert. Begge gange var det organist Lund og frue fra Randers, der spillede og sang. Han var blind, men havde en fantastisk hørelse og var meget sensibel. Det hørte med til forestillin-

gen, at han mindst én gang i løbet af aftenen gik amok og skældte publikum huden fuld, fordi der blev hvisket lidt, raslet med papir eller gjort noget andet, der kunne forstyrre hans kunstudfoldelser. Så fik hele salen en ordentlig omgang. Det skete også, dengang min sidemand og jeg kom til at grine lidt for højt, fordi han, der sad over for os, var faldet i søvn og sad med åben mund og polyper og snorkede diskret. Han var kun et par år ældre end os og havde sikkert været oppe længe før dag, og nu havde han altså ladet sig synge i søvn. Ægteparret Lunds musikalske evner har sandsynligvis været udmærkede og deres program ligeledes, men nok ikke særlig velegnet til knægte i vores alder.

Nej, så var det anderledes spændende at være med til en oplæsningsaften, hvor f. eks. Rued fra Askov, skuespiller Johnsen fra Gørding, læge Heuch fra Vejen eller en anden af de mange gode oplæsere, der var dengang, læste op, ofte et skuespil.

Foredragsaftener havde jeg et lidt tosidet forhold til. Nogle gange fandt jeg dem absolut kedelige, mens de andre gange kunne være både spændende og underholdende. Det gjaldt f. eks., når det var forfatteren Jørgen Bukdahl fra Askov, der var taler. Jeg forstod ikke altid ret meget af det, han sagde, men han var underholdende både at se på og høre på. Han råbte og gestikulerede, og talerstolen gik under ham som et skib i oprørt sø. Da jeg blev ældre lærte jeg at sætte stor pris på ham, også for det, han sagde.

Jeg kom også med til politiske møder. Jeg har f. eks. hørt Viggo Starcke, og i løbet af den aften fik han til min fars store fortrydelse gjort mig til glødende retstatsmand. Det holdt sig dog kun til næste møde, hvor det var venstres navnkundige politimester i Køge, Vagn Bro, der var taler. Han gjorde mig til overbevist

venstremand, og det passede min far ganske godt. Jeg ved ikke hvor lang tid, der gik mellem møderne, men den næste politiker, jeg hørte, var den konservative Ole Bjørn Kraft. Selv om jeg fandt alle hans argumenter både gode og indlysende, blev jeg ikke konservativ, for på det tidspunkt havde jeg besluttet mig for at være kommunist. Det var nemlig på mode dengang, i årene lige efter krigen. Heldigvis holder modefænomener sig som regel ikke længe, men den politiske interesse, som jeg fik gennem disse møder i forsamlingshuset, den holdt sig.

Voksen?

Jeg blev voksen i efteråret 1946, da blev jeg i hvert fald konfirmeret, og konfirmationen stod som en lysende portal ind til voksenlivets næsten ubegrænsede frihed og herligheder. Sådan havde jeg gennem hele min drengetid fået det udmalet af de ældre tjenest drenge i vores lille by, som havde passeret gennem den magiske port. »Når du bliver konfirmeret, må du ryge offentligt, du kan bande, uden de voksne blander sig i det, gå i seng, når det passer dig, gå i byen og til bal lige så tit du vil, og så må du tage pigerne på det bare skind«. At det sidste skulle være noget særligt, havde jeg svært ved at forstå – dengang. Men alt det andet, især det med at kunne gå til bal i forsamlingshuset, til rigtigt voksenbal, det glædede jeg mig afsindigt til. Og så blev det netop på det punkt, jeg skulle komme til at opleve den største og bitreste skuffelse, som mit forsamlingshusliv nogensinde har beredt mig.

Mine kammerater, som jeg havde gået i klasse med og til gymnastik sammen med, var blevet konfirmeret om foråret, altså et halvt år før mig. Men i den mellemskole, som jeg var kommet til at gå i, skulle vi konfirmeres om efteråret. Jeg fandt det blodigt uretfærdigt, hvis den

bagatel skulle betyde, at jeg også måtte vente et halvt år på at tage hul på voksenlivets glæder. Jeg kunne jo være blevet konfirmeret, og jeg var jo ikke skyld i de omstændigheder, der havde bevirket, at jeg ikke var blevet det.

Det, jeg i første omgang havde i tankerne, var at komme med til de voksnes bal efter gymnastikopvisningen i foråret. Det argumenterede jeg længe og indædt for over for min far og mor, og til sidst måtte de give efter for mine gode argumenter. Derfor ville jeg naturligvis ikke med til børneballet om eftermiddagen, men mødte op fuld af forventning i forsamlingshuset ved 8-tiden om aftenen. Allerede inden jeg kom ind, fik jeg det første varsel om, at aftenen ikke ville blive helt så vidunderlig, som jeg havde regnet med. En del af mine kammerater stod udenfor og røg og funkede langt væk af nye konfirmationshabitter. De mødte mig ikke på samme måde, som de plejede, nej, de nærmest udstrålede tavs fjendtlighed, og da de endelig sagde noget, var det bemærkninger som »Hvad vil du, børneballet er forbi«! – »Hvad skal sådan en drengerøv her«? underforstået blandt voksne mennesker. – »Selv om du går på realskole, skal du ikke tro, du er noget særligt«! – »Du er jo ikke engang konfirmeret endnu«!

Jeg valgte ikke at lade mig gå på af dem og gik ind og satte mig på karlebænken og ventede på at komme til at danse. Så ville alt blive godt – troede jeg. Alle pigerne sad på rad og række på pigebænken lige overfor, og jeg tog bestik af, hvor hun sad, hende, som jeg havde drømt om, og som jeg havde bestemt, at jeg ville danse både den første og mange andre danse med. Hun var også én af mine tidligere klassekammerater. Da musikken stemte i med Københavnermarch, som tit blev spillet til at åbne ballet med, stormede jeg over mod hende. Det lykkedes mig at komme før nogen

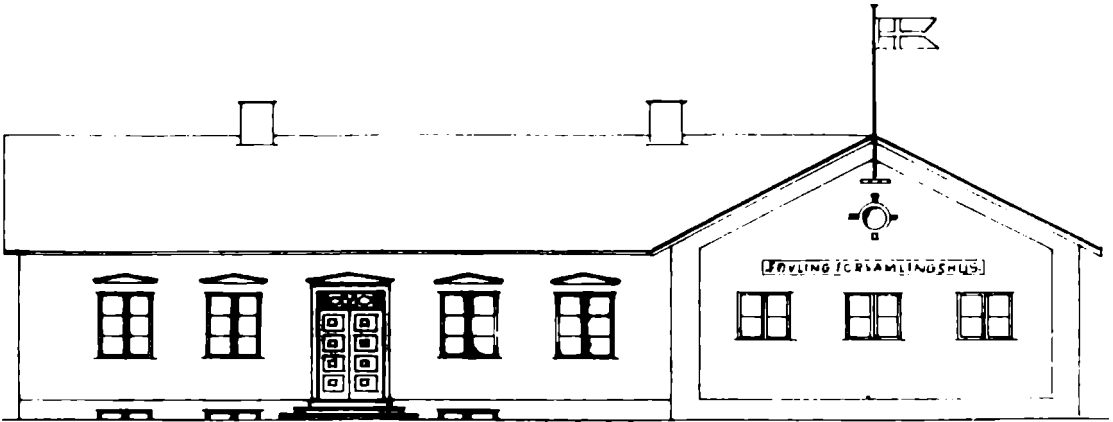
anden. Jeg bukkede for hende. Hun rejste sig, men så lige igennem mig. Vi dansede ud, men hun sagde ikke et ord til mig. Først da dansen var færdig, sagde også hun: »Du er jo ikke konfirmeret, Sven«! Var der et anstrøg af beklagelse i hendes stemme? Jeg ved det ikke, men jeg var klar over, at situationen var håbløs for mig. Jeg kunne ligeså godt tage hjem med det samme, men da det ville være det samme som at indrømme over for min far og mor, at aftenen havde været en fiasko, holdt jeg ud et par timer, inden jeg dybt skuffet og nedbøjet listede ud til min cykel og kørte hjem. Vandet stod mig i øjnene hele vejen hjem, men det kan kun have skyldtes den kolde vind, der blæste mod mig. Store drenge, der kunne være blevet konfirmeret, græder ikke.

Sådan lærte jeg, at man ikke ustraffet bryder selv uskrevne regler i et lille samfund.

Jeg fandt senere ud af, at da mine tidligere klassekammerater havde forstået på mig, at jeg ville møde op til ballet, havde de simpelthen aftalt, at jeg skulle mobbes hjem, og jeg skal mene, at det lykkedes for dem. Vi blev dog gode venner igen, og da jeg omsider havde fået kirkens velsignelse til at tage hul på alt det spændende, kunne vi igen mødes på lige fod.

Generationskamp

Da forsamlingshuset var 40 år, blev min far formand for bestyrelsen, og det var i hans formandsperiode, at det gamle hus blev revet ned og det nye bygget. Allerede i begyndelsen af perioden havde bestyrelsen byggeplaner på bordet. Da drejede det sig ikke om at bygge nyt, men om at udvide det gamle forsamlingshus. Netop af den grund fik vi af og til besøg af en gammel mand, som engang havde været en kendt og indflydelsesrig mand i sognet. Han havde siddet i utallige bestyrelser og været med til at sætte foretagender i gang, havde bl. a.

Et af bygmester H. Johansens udvidelsesforslag fra 1946. Til højre ses nordgavlen af det oprindelige forsamlingshus.

været med til at oprette forsamlingshuset i 1902 og havde i mange år derefter siddet i dets bestyrelse.

Nu var han som nævnt blevet gammel og var hverken kendt eller betydningsfuld mere. Hans indflydelse var skrumpet ind til ingenting, og det havde han lidt svært ved at affinde sig med. Han løb far på dørene tidlig og silde for at overbevise ham om det tåbelige og forkastelige i at ødsle penge bort på en udvidelse og modernisering af forsamlingshuset. Jeg kan endnu høre ham råbe: »Det hus har tjent os godt i 40 år, som det er, og det kan det sagtens gøre mange år endnu«!

Han ville også have far til at gribe ind over for to forhold i forsamlingshuset, som han fandt aldeles upassende. Han ville for det første have al »storkedans« forbudt. Det var hans betegnelse for moderne dans. »Storkedans er usædelig«! Det ord kendte jeg ikke dengang, men jeg har senere fået at vide, at det var det han brugte. For det andet ville han have min far til at inddrage de højskolesangbøger, der nogle år forinden var blevet anskaffet til forsamlingshuset. Efter hans mening kunne

man kun synge med den rette klang og inderlighed, hvis man sang efter en sangbog, der var ens egen. Derfor havde han gennem mange år forhindret, at der blev anskaffet sangbøger til forsamlingshuset. Den gamles besøg endte næsten altid med, at han blev meget ophidset og skældte min far ud over den løsagtighed, som fik lov til at snige sig ind i forsamlingshuset »Det ender vel også med, at I lukker spiritusdævelen ind«! råbte han.

Det kan være svært at blive gammel og indse, at udviklingen aldrig står stille, at nye tider stille nye krav, at gamle bastioner må opgives og nye grundlægges. »Storkedansen« blev ikke forbudt, sangbøgerne fik lov til at blive, det gamle forsamlingshus blev revet ned og erstattet af et nyt, og få år efter blev det tilladt at servere alkohol i det.

Der er i årenes løb blevet vendt op og ned på mange ting, men forsamlingshuset i Føvling levede og lever fortsat. Nu er det fyldt 100 år og står som et stykke levende kulturhistorie i byen. Det er en præstation i sig selv og udtryk for, at sognets beboere har bakket op om det og slidt for det. Lad så være, at det ikke er »mit for-

samlingshus«, der står der i dag, det forsamlingshus, som jeg har så mange minder fra, og som jeg kun kan tænke tilbage på med glæde.

Sven Ernebjerg Tygesen, født 1932. Stadionvej 4 A, 6623 Vorbasse. Pensioneret skoledirektør. Har tidligere skrevet følgende: Bymændene i Vorbasse, 1989. Billund Kommune 1995. Bønder i marsken – en slægtskrønike 1995. Egnen og Sparekassen, 1998. Artikler i bl.a. Egnsbogen og Fra Ribe Amt.

Hvem trak Johannes's bukser ned? eller: Balladen om den døde and

Af Søren Mulvad

Et af de livligste steder i den gamle købstad, Ribe, var Skibbroen. Midt i 1800-tallet kunne der ligge op til to rækker af småskibe ved kajen og tidligere måske endnu flere. Det gav muligheder for indtægter for driftige kroejere, der kunne levere varm mad, drikkevarer og husly til skipperne og søfolk, som på de små både havde ringe mulighed for at gøre ild og lave mad. En af flere kromænd, eller som de også kaldtes »skænkeværter« på Skibbroen i 1799 var Hans Nicolaisen. Han var en gift mand på 26 år, hustruen Anne Margrethe var et par år ældre og sammen havde de tre små børn, og der var tillige en tjenestepige i huset. I skænkestuen, der også fungerede som familiens opholdsstue, var borde og stole, bag dette rum var der køkkenet med åben skorsten, og bryggers, hvor der stod diverse bryggerkar og bødcrede træbaljer til brug ved slagtning og vask. Hans Nicolaisen havde formodentlig også en båd liggende ved skibbroen, for i bryggerset opbevarede en del tilbehør til en sådan. I baggården har der været et hønsehus, hvori blandt andet fjerkræ fandtes mindst een and.

Den unge kromand har sandsynligvis været nødt til at tage de små indtægter med for at få økonomien til at hænge sammen, og det har da også ærgret ham rædsomt, da han en morgen i april måned 1799 kom ud i gården og fandt en af sine ænder liggende med halsen vredet om. »Det er også de Satans gadedrenge, de skulle have nogle tæsk«, tænkte han. Hvem der

kunne være gerningsmanden var han næppe i tvivl om, for især en opløben knægt oppe fra Grønnegade havde ilde ry på sig i kvarteret. Det var Johannes, hvis far sad til leje og indtog så ringe en borgerlig stilling som at være »geworben soldat«, hvilket vil sige, at han havde ladet sig leje i en andens sted til at tjene i militsen. Denne bestilling kastede kun lidt af sig, og da Christian Lanken, som soldaten hed, var en ældre mand, 50 år gammel og med en ti år yngre kone og to børn, havde familien ikke meget at gøre godt med. Faderen var optaget dagen igennem, og konene havde nok at gøre med at passe den lille på fire år, så den femtenårige Johannes fik i vid udstrækning lov at skøtte sig selv – til skræk og terror for nabolaget!

Kromanden, Hans Nicolaisen, søgte råd hos naboerne, som rådede ham til at give Johannes en dragt klø, hvilket skete. Under påskud af, at en gæst i skænkestuen havde brug for en bud-dreng, lokkede Hans Nicolaisen drengen Johannes ind i sit bryggers, trak bukserne ned på ham og gav ham klø, først et par slag med træhåndtaget fra roret til en båd og derpå nogle slag med et »nybundet stilkris«. Ungen vrælede naturligvis i vilden sky og gik lige hjem og sladrede.

Den gode krigsmand blev opbragt, – eller også blev hans kone det – og gik til byfogeden, som henviste ham til Stadens Forligskommission, der indkaldte de to familiefædre og forsøgte at mægle mellem dem. Hans Nico-

laisen benægtede sin skyld, men tilbød dog at betale en rigsdaler til Christian Lanken. (Det var billigt for at have fået lov til at give den uvorne knægt en dragt klø.) Lanken ville ikke høre tale om så ringe en kompensation, men fik birkedommer Niels Outzen fra Hundegade til at anlægge en regulær sag for bytinget.

Niels Outzen (født 1755) var jurist og havde embedet som birkedommer ved det lille Lustrup Birk, samt var foged for Grev Schack på Schackenborg for dennes strøgods i Ribe og Hvidding Herreder. Da embedet ikke krævede hans tilstedeværelse ret mange dage om ugen, havde han rigelig tid til at praktisere som advokat. Niels Outzen kunne nok se, at sagen var meget tynd, men tog den alligevel.

Den 4. juni 1799 mødtes parterne første gang for Riber Bytings Ret. Niels Outzen havde formalia i orden og indleverede et klageskrift fra Christian Lanken over, at Hans Nicolaisen på Skibbroen havde »med tyrannisk og umenneskelig adfærd mishandlet hans søn Johannes, først med et stykke træ og siden lagt ham over et bryggerkar for dér at hudflette ham med et dertil nybundet ris«. Som vanligt lagde han ikke fingrene imellem i sin beskrivelse af det passerede, og han havde vidner parat, som skulle kunne støtte hans påstand.

Efter tidens skik havde Outzen på forhånd forfattet de spørgsmål, der skulle stilles til vidnerne. Der var 24 i alt, som blev indført i justitsprotokollen. Herefter skulle de fire indkaldte vidner besvare spørgsmålene.

Første vidne var bageren, som leverede brød til kromanden. Han havde været i bryggeret og havde set, hvad der skete. Som næsten alle vidner altid gjorde, svarede han yderst forsigtigt på de stillede spørgsmål. Det korte af det lange i hans svar er forklaringen, hvor han sagde: »Da jeg kom ind i køkkenet, stod Hans Nicolaisen og drengen Johannes og talte med

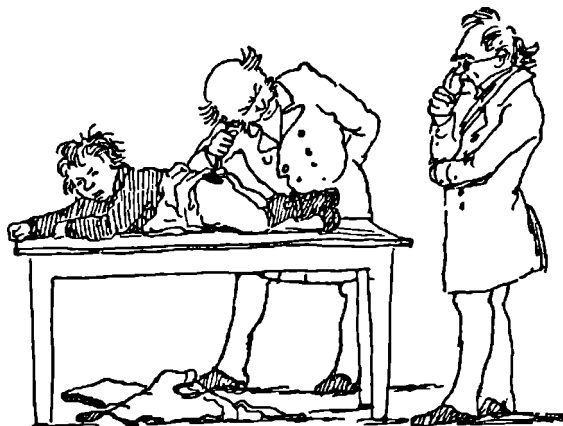
hinanden, hvorved den første spurgte den sidste, om det ikke var ham, der havde omvreden halsen på hans and, hvortil drengen svarede »Nej«. Hans Nicolaisen gav så til gensvar, at det ikke var for meget, om han blev tvunget til bekendelse, hvortil drengen svarede: »Har I lyst, så prøv det!« Og i det samme løftede drengen sine bukser ned og visede sin bare rumpe for Hans Nicolaisen. Da jeg så dette oprin, sagde jeg til drengen: »Det var værd du skulle have et par rap«! Jeg tog derpå af en lime (kost) en stult (håndfuld ris) ud og afleverede til Hans Nicolaisen, som da drengen endnu stod og trodsede med sin bare rumpe, der af fik et par smæk. Jeg så ikke mere passere imellem Hans Nicolaisen og drengen«.

Senere i forhøret indrømmede bageren, at Hans Nicolaisen forud havde truet drengen med en træstang, og at drengen havde stået »så stiv som et stykke træ« da han fik de omtalte rap.

Hans Nicolaisen førte selv sin sag og fremførte en række modspørgsmål til bageren, der svarede aldeles i kromandens favør og bagateliserede hele sagen.

Næste vidne var Jørgen Hansen Smed, som formodentlig har siddet i skænkestuen og har hørt, hvad der passerede i bryggeret. Smeden forklarede, at kromanden havde kaldt Johannes ind i huset under foregivende af, at der sad en skipper i stuen, som skulle have et brev båret om i byen, og at Johannes kunne tjene et par skilling ved at gøre det, men han nægtede, at der forud var aftalt noget om, at der skulle tilføjes drengen noget ondt. Smeden havde godt forud hørt, at folk i almindelighed havde klaget over Johannes og at han stod i »et slet rygte for adskillige slette handlingers skyld.« Iøvrigt havde smeden ikke set noget som helst af, hvad der var foregået.

Dernæst blev stadstambur Henrik Joakim Brauer indkaldt til afhøring. Han må være

Johannes opdæde at få sine forældres opmærksomhed; men så meget som Fritz Jürgensens bekendte Cysse fik han dog ikke.

kommet ind i kroen gennem bagdøren fra Fiskergadesiden, for han fortalte, at Johannes stod i bryggerset og græd, da han kom derind. Iøvrigt svarede han undvigende og ukonkret på flere spørgsmål og gav i almindelighed udseende af, at sagen var helt ubetydelig, han havde ingen interesse i at befatte sig med at huske detaljer. Han vidste blandt andet ikke, hvorfor Johannes stod og græd i bryggerset, og han interesserede sig ikke for at vide besked dermed. Han oplyste dog, at han vidste »af Tolder Guldbergs liden søn Holger« at Johannes skulle have drejet halsen om på Hans Nicolaisens and. (Så han har nok spurgt sig for alligevel).

Endelig blev Maren Jensdatter indkaldt til forhør. Hun burde være et kronvidne, da hun tjente i huset hos krofolkene, og man burde forvente, at hun vidste besked med, hvad der foregik i huset. Men også Maren havde været påfaldende døv og blind for, hvad der var foregået i bryggerset den pågældende dag. I det hele taget kendte hun ikke ret meget til livet i Den gamle Stad, da hun kun havde været i huset her i ganske kort tid. Dog var Maren

bekendt med, at Johannes var anset i byen for at være en skarnsknægt.

Andet retsmøde var en måned senere, den 9. juli. Hans Nicolaisen mødte med et andragende, forfattet af ham selv, hvori han anførte, at Outzen havde anklaget ham for mishandling af drengen uden at kunne føre bevis for sin påstand. I øvrigt greb han til så komiske virkemidler, at det tyder på, at han allerede havde sympatien på sin side. Han anførte, at Outzen havde anvendt forskellige ord for den træstang, han skulle have slået drengen med, både kaldet den en »tapstang« og en »rorstang«, og så ålede han Outzen for ikke at kunne kende forskel på sådanne to genstande. Ligeledes håned han Outzen for ikke klart at have skelnet imellem Lankens to sønner. Indlægget er meget vidtløftigt formuleret, og retten må have moret sig godt.

Ugedagen derpå mødte Niels Outzen så med sit indlæg, hvor han heller ikke lagde fingrene imellem, men håned amatøradvokaten Hans Nicolaisen for »at ville vise sine store talenter og vidt udstrakte kundskaber – især i

lov og ret – ser man dog ved første øjekast at hans færdighed deri ej har været eller er så fuldkommen som hans egen indbildning har forledet ham til at tro om sig selv. Hans forlegenhed for at få stof at tale over viser... dette hans så jammerligt fordrejede og ved håret trukne andragende; thi første grund til hans klogskab og skarpsindighed.Han tillægger Christian Lanken tvende sønner, (hvorfor han) ingen tak skal nyde, thi om så var, måtte Lanken have en søn udenfor ægteskab, som ikke vel klæder en ægtemand, ...Thi hvad var mere sandt end at kællingen drømmer om staven (!) og soen om drævet, og når nu min højttærede konsipist er kollega med Hans Nicolaisen, hvad under da om han ved siden af eller under øltønden, for enden af brændevinsbimlet har som beruset af samme dunke og Bakki Ånd kunnet drømme og producerede sligt pit-pjat, og da han da ikke er så tyksynet, har kunnet se, om der stod Johan, men tror pokker eller Johannes, får man da som enhver fornuftig lade se ligheden... Ikke skulle jeg ellers tro at Hans Nicolaisen har en ny og ukendt ætmylogi, som jeg ikke kender og som inden skal kunne forstå... Dog vil jeg næppe formode, at Hans Nicolaisen med sit højtravende og indsigtfulde andragende kan indvikle og fordreje en så soleklar sag.« Niels Outzen forlangte derpå, at Hans Nicolaisen idømtes en bøde på mindst 10 rigsdaler for sin trættekærlighed og vidtløftiggørelse af sagen.

Christian Lanken skulle blive fader til endnu en søn inden processen afsluttedes, men det er en anden sag.

Man kan formode, at stokkemændene (retsvidnerne) for en gangs skyld har moret sig over lidt spas i den ellers så tørre juridiske luft i retsalen. Byfogeden, som også var dommer, opsatte sagen til afgørelse to måneder senere. Den 3. september blev dommen afsagt. Spørgsmålet

var, om Johannes selv havde trukket sine bukser ned i trods, eller om Hans Nicolaisen havde tvunget dem af ham for at kunne rise ham i hans bare rumpe. Byfogeden redegjorde for sagen, repeterede samtlige væsentlige indlæg, men desværre »efter på det nøjeste af vidnernes aflagte forklaringer var sammenholdte, befandtes det, at end ikke en eneste post af citantens (anklagerens) sigtelser lovligt er beviste.... Det eneste vidnerne var enige udi, var at folk klager over citantens søns slette opførsel,... så kunne dog sagens udslag til citantens favør blive uvis, når betragtes den trodsighed, egen-sindighed og æggende opfordring, som citantens søn med megen uanstændighed har vist mod indstævnte. ... Efter sådan denne sags omstændigheder bliver herved af mig kendt og dømt for ret: At indstævnte Hans Nicolaisen bør for Christian Lankens ubeviste sigtelse og påstand i denne sag fri at være. Processens omkostninger ophæves.«

Foruden den billige morskab i retten og i Den gamle Stad har kun to profiteret af sagen. Den ene er birkedommer Niels Outzen, som formodentlig har hævet sit gebyr hos Christian Lanken, og den anden Hans Nicolaisen, som omkostningsfrit fik givet den frække unge nogle velfortjente klø.

Kilder:

Ribe Bytings Ret, Justitsprotokol 1799

Folketælling 1801

By, marsk og geest 1994, artikel »Lustrup Birketing«

Søren Mulvad, født 1948, Varming Vesterby 9, 6760 Ribe. Lærer. Har tidligere skrevet artikler i Fra Ribe Amt, Seem Sogns historie 1997, samt artikler i lokale dag- og ugeblade, i Ribevennen, Koldingbogen, By, marks og geest, Mandøposten. Har desuden skrevet flere teaterstykker for børn og voksne.

Et værtshusdynasti i Esbjerg

Af Jørgen Andersen

»Dardanellerne« døbte folkeviddet Borgergade i Esbjerg. Måske fordi det var et stræde, der var vanskeligt at navigere helskindet igennem. »Sirenerne« og de mange værtshuse lokkede svage sjæle på grund.

»Finere, mellemfint, uroligt publikum« var etiketterne, når myndigheder og politikere beregnede og fordelte beværterbevillingerne i byen.

Mange af værtshusene i Borgergade tiltrak den sidstnævnte gruppe. En broget skare. Der blev drukket, spillet kort, raflet og handlet. Der var musik, sang, dans, latter og gråd. Der var personer som Krølle Ludvig, Sorte Ester, Fynbo Anna, Palermo Gudrun, Valborg, Sorte Misse, Lange Aksel og Ester Styrehus.

Dengang, som nu, forsøgte politi i civil at håndhæve beværterlovene. Blev der serveret for berusede eller spillet hasard, var det lette kavaleri for synligt, og var toiletterne nu rene og i orden?

Et af de navnkundige værtshuse i gaden var Café du Nord. Ejet og drevet af Maren og Chr. Ploug fra 1948 til 1970. I 1970 overtog sønnen Helge Ploug værtshuset. Sammen med sin hustru Margreth skrev han et spændende kapitel til historien om værtshusene og restauranterne i Esbjerg.

Hovedrollerne i historien har den svenske hjemmesygeplejerske Margreth og radioteknikeren Helge Ploug fra Esbjerg.

Scenen er Café du Nord, Smedekroen,

Karolines Café og Restaurant, Marinestuen og Vævestuen.

Margreth Ploug

Standardkernefamilien fik mange børn, på den tid, da Margreth så dagens lys. Hun var den yngste af ni børn og blev født den 2. september 1929 i Brunstorp i Nydala Sogn, tæt på byen Värnamo, i Sverige.

Familien var landmænd gennem generationer. Margreths farfar var usædvanlig aktiv. Han opkøbte og drev en lang række gårde og et savværk i Rørstorp i Värnamo. Hendes morfar var også gårdejer, og det blev denne gård, Margreths far og mor overtog.

Arbejdsomme er et ord der let kommer i anvendelse, når Margreth beskriver familierne.

Livet indeholdt også modgang og tragedie for familien. På et billede ser man Margreths far, mor og tre søskende stå knugede uden for gården. Ved siden af dem, i to hvide kister pyntet med blomster og blondestof, ligger de to ældste børn, Margit på ti år og John på ni år. De druknede begge to i juli 1920 i vandløbet ved gården. På det tidspunkt havde forældrene fem børn, og det var voldsomt at miste de to ældste.

Traditioner og viden blev overleveret til Margreth. Hendes mor dyrkede hør, klippede får, spandt, strikkede, hækede og vævede duge, lagner og andre former for linned. Både Margreths personlige væv og den klassiske

Restauratørparret Margreth og Helge Ploug ved pejsen i Café du Nord, Borgergade 77 i Esbjerg efter renoveringen og ombygningen i 1975. Foto: Esbjerg Byhistoriske Arkiv.

svenske madlavning blev senere præsenteret i Esbjerg.

Efter grundskole og et par års højskole i Värnamo fik Margret sit første job på skatteligningskontoret. Det var herfra et stipendium fra Foreningen Norden i 1952 sendte hende på et halvt års ophold på Rønshoved Højskole i Sønderjylland. Hun vidste ikke, at det skulle blive indledningen til et langt forhold til Danmark.

Tilbage i Värnamo fortsatte erhvervskarrieren i et kontorjob hos firmaet Monark indtil

1958, hvor Margreth fik lyst til at få mere luft under vingerne.

Hun tog en uddannelse som hjemmesygeplejerske og kørte nu i et område på op til 40 kilometer fra Värnamo. Margreth passede de syge i hjemmet og hjalp med nødvendigt arbejde.

Højskolen i Danmark havde gjort indtryk. Da Rønshoved Højskole i 1959 arrangerede en længere dannelsesrejse for tidligere elever, meldte Margreth sig. Rejseleder var højskolemor Agnete Haarder, gift med højskoleforstan-

der Hans Haarder og mor til nuværende minister Bertel. Det blev til en månedslang og oplevelsesrig rejse rundt i Europa.

Helge Volmer Ploug, forældre og bedsteforældre

Helge har rødder tilbage til det tidligste Esbjerg. Hans farfar Carl Ploug blev født i 1860 og kom til Esbjerg i 1890, hvor han blev ansat ved Krydstoldvæsenet og sejlede med fartøj nr. 29 med station ved Skallingen. Da Krydstoldvæsenet ophørte i 1904, blev Carl politibetjent, en stilling han havde ved sin død, 64 år gammel. Carl Ploug blev i 1888 gift med Hansine og de fik 12 børn.

Morfar Gravers Lauridsen tilbragte sit arbejdsliv ved jernbanen. Han blev baneformand og engagerede sig samtidig i byens liv. Som 23-årig blev han valgt til Jerne Sogneråd, hvor han var medlem de næste 40 år. I en periode var han også forretningsfører for Brugsforeningen Frem i Skolegade 40. Han døde 68 år gammel den 4. december 1937. Mormor Dorthea Kristine, blev 76 år og døde hos datteren Maren på Hotel Hafnia den 28. februar 1947.

Chr. Johannes Ploug blev født i 1888 som den ældste af Hansine og Carl Plougs børn. Han sejlede først en tid som hovmester, men bestyrede senere Hotel Hafnia i Skolegade, der hidtil havde været drevet af Ane Margrethe Nielsen. I 1948 købte han Café du Nord af Merry Christensen, og sammen med sin hustru Maren drev han værtshuset til 1968.

Maren fødte fem børn: Ketty, Leif, Helge og Magna. Det femte barn døde som spæd. Helge var den næst yngste.

Han blev uddannet som radiotekniker hos Radioforhandler Thor Jacobsen i Esbjerg, og var en tid, som et led i uddannelsen, på studieophold hos B & O i Struer. Efter læretiden fik

han ansættelse hos M. Solstad på Nygårdsvej, Esbjerg.

I juni-november 1948 deltog Helge i Christian Venøs forsøgsfiskeri i Grønland. Det var rigtigt pionerarbejde, hvor Helge deltog i opbygningen af radiostationen i Atapé uden for Kagnamiut. Hans første opgave var at montere dieselmotoren, som skulle drive generatoren, der leverede strøm til stationen.

Tilbage i Esbjerg arbejdede han blandt andet hos Solstad og senere i sit eget værksted i huset Smedegade 11.

Det var i fjernsynets barndom. Helge så mulighederne i dette nye medie og åbnede sammen med en kompagnon (Krogsøe) i 1958 en radio- og fjernsynsforretning i Kongensgade 7.

Margreth og Helge Volmer Ploug

Højskoleophold og fjernsyn kan føre til meget. I 1960 mødtes tidligere højskoleelever på Rønshoved Højskole for at genopfriske rejseminder. Det var på hjemturen herfra at Margreth besøgte en tidligere højskolekammerat i Tjæreborg.

Ind på scenen her trådte Helge Ploug. Radioteknikeren fra Esbjerg skulle aflevere et fjernsyn, han havde repareret. Margreth var lidt forsinket på vej tilbage til Sverige, og Helge tilbød galant at køre hende til færgen i Århus i hendes lille Ford Anglia. Færgen havde allerede lagt fra kaj, da de nåede havnen, men Helge fik ved ihærdig dytten kaldt færgen tilbage, og Margreth nåede at komme ombord. Den 2. juni 1963 blev de gift i Nydala Kirke.

Margreths far var på det tidspunkt en ældre enkemand med behov for mere hjælp. Han var ikke interesseret i at komme på plejehjem i Sverige, og mens Helge, kort tid efter brylluppet, rejste tilbage til sin forretning i Esbjerg, blev Margreth tilbage for at passe ham. Spørgsmålet om faderens pleje på længere sigt

blev løst i samarbejde med Margreths søster, og bruden kunne derefter udvandre til Danmark.

Fanø

Margreth og Helge købte hus på Fanø og den 15. februar 1964 flyttede de ind i huset, Dagmarvej 1, Nordby. Det var blevet aftalt, at Margreths far skulle bo et halvt år hos Margreths søster i Sverige og hele vinteren på Fanø. Hans værelse på Fanø blev passende døbt »Alderdomshjemmet«. Det utraditionelle arrangement fungerede upåklageligt til hans død i 1970.

Den 3. februar 1965 fødte Margreth datteren Anne-Louise. Om efteråret samme år var sønnen John Christer på vej, men Margreth og Helge havde alligevel overskud til at købe et

gammelt fanøhus på Hovedgaden i Nordby. De flyttede ind den 1. oktober 1965. John Christer blev født den 5. april 1966.

Helge tog hver dag færgen til Esbjerg og drev radioforretningen på Kongensgade. Margreth var aktiv i Nordby hvor hun passede børn og lejede værelser ud. Om sommeren til turister og om vinteren til navigatørelver fra Navigationsskolen. På et tidspunkt var der udlejet seks værelser. Hertil kom madlavning og servering for 28 pensionærer. Værelserne kostede 25,00 kr. pr. dag for et dobbeltværelse, inklusive morgenmad, 30,00 kr. med en opredning.

Da Chr. Ploug døde i 1968, overtog hustruen Maren driften af Café du Nord. Hun var imidlertid 73 år, og Helge måtte i sin fritid hjælpe til med drift og ombygninger. Familien

Café du Nord ca. 1907. Huset blev bygget på hjørnet af Borgergade og Smedegade i 1875 af Frands Thygesen. I 1906 købte Magdalene og Vilhelm Christensen bygningen som de ombyggede grundlæggende i 1911. De drev Café du Nord fra 1906 til 1941. Foto: Esbjerg Byhistoriske Arkiv.

Ploug diskuterede og overvejede i denne periode forskellige visioner for Café du Nord's fremtid, og 1970 blev et afgørende år.

Café du Nord

Det lå måske i generne. Helge var blevet interesseret i restaurationsbranchen. Han fik ideer, så muligheder. Margreth havde succes med værelsesudlejning og pensionat på Fanø. Tanken om at overtage Café du Nord opstod, og den 13. juni 1970 købte Margreth og Helge Café du Nord. Maren døde den 12. november samme år.

Bygning og ejere

Café du Nord var et af de ældste værtshuse i Esbjerg. Huset blev bygget i 1875 af Frands Thygesen. I 1906 købte Magdalene og Vilhelm Christensen stedet, og her drev de Café du Nord de næste 35 år.

Huset lå på hjørnet af Borgergade og Smedegade, adressen var Borgergade 77. Det var et lille et-plans hus med dannebrogsvinduer, seks fag mod Borgergade og to fag mod Smedegade. Hjørnet af bygningen var »skåret« af, og her var indgangsdøren. Ovenover i en trekant stod: »Café du Nord ved V. Christensen«.

I 1911 foretog restauratør Christensen en stor grundlæggende ombygning. Huset fik sit nuværende udseende med halvanden etage, én stor og to små kviste, syv fag vinduer og indgang fra Borgergade. Den tidligere bygning var meget enkel, uden udsmykning. På det nye hus blev der ofret murstensdekorationer over vinduerne og under tagudhænget, og de små kviste fik en dekorativ træbeklædning. Der blev malet »Café du Nord« på den store kvist og monteret en flagstang på toppen. Hjørneindgangen til caféen fik rundbueoverbygning og på første sal blev der indrettet lejlighed.

Da Merry og Søren Peder Christensen,

»Smukke Peder«, som han kaldtes, købte caféen i 1941, foretog de nogle mindre bygningsændringer. Indgangsdøren i Borgergade blev flyttet helt mod øst, og der var nu syv fag vinduer i en ubrudt række.

Café du Nord indtil 1970

Maren og Chr. Ploug drev Café du Nord fra 1948 til 1970. Efter ombygningen i 1941 indeholdt Café du Nord tre restaurationslokaler. Gennem hjørneindgangen var der adgang til to lokaler og fra Borgergade til et.

Med hjælp fra Helge delte Maren i 1968 caféen op i en slyngelstue og en bar, hver med ca. 25 siddepladser. Slyngelstuen lukkede sidst på eftermiddagen. Den havde indgang fra hjørnet af Smedegade og Borgergade.

Baren åbnede, når slyngelstuen lukkede. Indgangen i Borgergade blev markeret med en »Tuborg« (paraplyen fra ølvognene) over døren.

I 1970 var Café du Nord et enkelt indrettet værtshus. Baren havde bardisk med laminatbeklædning og en ukompliceret baldakin. Barstolene havde runde lædersæder med gevindstang og kunne indstilles i højden. Cafébordene var uden duge. Bordpladerne var enten egeplanker eller havde linoleumsbelægning. De oprindelige kupler af glas var skiftet ud med såkaldte skomagerlamper. Jukeboks, en enarmet tyveknægt og fjernsyn, var en del af inventaret.

Nu skulle Margreth og Helge til at præge deres nyerhvervede værtshus. Med stor energi tog de fat på et nyt kapitel i deres historie.

Café du Nord overtages af Margreth og Helge Ploug

1970 blev et begivenhedsrigt år. »Plougs Hus« på Fanø blev solgt til Per Bondrup. Den 1. august åbnede Café du Nord officielt med de

Ved Magdalene og Vilhelm Christensens store ombygning i 1911 blev huset forlænget og forhøjet med en halv etage med én stor og to små kviste. Billedet viser Café du Nord i 1975 efter en renovering med nye vinduer, døre og markiser. Foto: Esbjerg Byhistoriske Arkiv.

nye ejere, og den 1. november flyttede familien Ploug ind i lejligheden på første sal i Borgergade 77. Utroligt nok nåede Margreth og Helge også samme år at købe Smedegade 13 og 15. Idéerne blomstrede. Smedegade 11, 13 og 15 skulle ombygges til kro, og de næste år blev de fleste af deres kræfter lagt her.

Café du Nord skulle stadig være et værtshus. For at appellere til et lidt bredere publikum skulle standarden imidlertid hæves. Der kom nu duge på nogle af bordene, og det blev muligt at få enkle retter mad. Også turister fandt vej ind i caféen.

I 1975 var der tid til en gennemgribende renovering af Café du Nord.

Vinduer og døre blev udskiftet, og der blev opsat sribede markiser. Langs hele facaden plantede Margreth Alkymistrosen.

Slyngelstuen og Baren blev slået sammen til ét lokale. I den side af lokalet der vendte ud mod gaden, blev et lille stykke af den gamle væg bevaret i halvanden meters højde. Baglokalet blev til kontor med åben pejs og trappe til lejligheden.

Der blev bygget en flot ny hjørnebar med en elegant udformet baldakin. Helge Pedersen dekorerede bardisken, som havde gelænder og fodstøtte, men ingen barstole.

Nogle af skomagerlamperne blev skiftet ud med den større model, andre fik stoflampeskærme i klunkestil, først orange senere brune. Der blev anbragt lampetter i par på væggene. TV, jukeboks og spillemaskiner var stadig fast inventar.

Resultatet af alle anstrengelserne blev en tiltrækkende, nærmest romantisk bygningsfacade

og et harmonisk, hyggeligt og praktisk indrettet restaurationslokale. Trods forandringerne bevarede Café du Nord sin sjæl.

Gæsterne

Margreth og Helge skabte sammen med det faste personale rammer, hvor der var plads til alle. Der var liv og atmosfære. Rafflebægrene blev brugt flittigt. Når »Nordsøbølger« strømmede ud fra jukeboksen, vidste man, at Lille Åge havde indfundet sig.

Der blev danset til jukeboksen. John Mogensen, Gustav Winkler og Bjørn Tidemann med »Lille sommerfugl« var populære. Af og til bidrog en musisk gæst med harmonika.

Mange var stamgæster. Det var tydeligt, at der var respekt og sympati for de »svage« gæster. En af de ældre kvindelige stamgæster havde problemer med at »holde tæt«. Naturligt

Stamgæster på Café du Nord i begyndelsen af 1970'erne. Det var en verden af stabilitet, tryghed, nærmest hjemlig hygge, der mødte en, når man gik ind gennem døren til caféen og blev mødt af kendte ansigter. Foto: Esbjerg Byhistoriske Arkiv.

og diskret fik hun en avis at sidde på. Når hun skulle køres hjem, fulgte der også en avis med ud i taxaen.

Edvard, Johannes, Frida, Lille Ras, Lille Åge, Palermo Gudrun, Karen, Fynbo-Anna og Lille Manfred var navnene på nogle af stamgæsterne. En anden var Kalle Sønderjyde. Han var fisker, og efter en afsluttet hyre deponerede han ofte sin udbetalte løn i pengeskabet, én gang et beløb på 43.000 kr, inden han begyndte den videre »sejlad« gennem Esbjergs værtshusmiljø.

Medarbejdere og værtpar

Der blev serveret traditionelle retter. Sild, baks-kuld, biksemad med spejlæg, hakkebøf med spejlæg og suppe. Var man til lidt mere, fik man overrakt Smedekroens menukort.

I køkkenet huserede i lang tid Birthe I og Birthe II, Ove og Børge, og iført nye uniformer,

Stamgæster danser til jukeboksen på Café du Nord i begyndelsen af 1970'erne. John Mogensen, Gustav Winkler og Bjørn Tidemann med »Lille Sommerfugl« var populære. Foto: Esbjerg Byhistoriske Arkiv.

sorte sko og bukser, hvid skjorte og ternet vest serverede Aksel Jensen og Egon Brandsborg for gæsterne. Det var en verden af stabilitet, tryghed, nærmest hjemlig hygge, der mødte en, når man gik ind gennem døren til caféen og blev modtaget af en af de to legendariske tjenere. Eller af tjener Teddy Brandholt, tidligere sømand og danmarksmester i boksning, der senere afløstes af servitricerne Yrsa, Britta, Ninna, Karen, Mette, Frida, Else og Lene. Fru Skov udfyldte rollen som oldfrue.

Margreth og Helge deltog i alle sider af driften. Det faldt naturligt at dele arbejdet op, så de altid vidste nøjagtig hvem, der havde ansvaret for et bestemt arbejdsområde. Den direkte kundekontakt, servering, bestillinger til selskaber, bordpyntning og udsmykning af lokaler tog Margreth sig af. Helge holdt styr på leverandører, bygninger og inventar. Begge hjalp ofte til i køkkenet. Helge påtog sig dog helst kun ansvarsfulde jobs som f.eks. at stege bøf-ferne. Til gengæld fik han mange ideer og lagde planer for reparationer, ombygninger, opkøb og udvidelser af forretningerne. Naturligvis måtte de også ofte kæmpe med opvask og rengøring. Der skulle altid være vasket op og gjort klar til næste dag, inden man gik i seng. Det betød lange arbejdsdage.

Børnene

Man kan sige, at børnene Anne-Louise og John Christer altid vidste, hvor de havde deres forældre. Hjem og arbejdsplads var integreret. Både Anne-Louise og John Christer ydede ofte en indsats for lommepengene. De hjalp til med at dække bord til selskaber og deltog flittigt i de mange andre gøremål. Børnenes kammerater syntes, at der var en spændende atmosfære. De var altid velkomne og blev naturligvis også ofte forkælede. Forplejningen var let ved hånden.

Ferie

Det var svært at få tid til at holde ferie. I et par år forsøgte Margreth og Helge at lukke forretningen i 14 dage, men det blev opgivet igen. Senere fandt de kortere perioder til ferie, uden helt at lukke forretningerne. I 1972 købte de sommerhus på Sædding Strandvej. Det skulle være let at komme til hav og strand, når der endelig var lejlighed til det. Margreth beholdt huset til 1989.

Senere opstod der tilfældigt en mulighed for at købe Margreths bedstefaders Torp (husmandssted) i Sverige. Som en naturlig følge af Margreth og Helges ønske om at bevare kontakten til familie og venner i Sverige besluttede de sig for at handle. Sommerhuset blev købt i 1974 og kaldt »Kullen«. Først den 15. september 1995 solgte Margreth huset.

Smedekroen

Smedegade 11 blev bygget i 1890 af købmand S. Petersen og indrettet til kontorlokaler for Varde Banks Esbjerg-afdeling, inklusive tidens obligatoriske hestestald. I en periode var der indrettet lejlighed i huset, men i 1970 blev lokalerne brugt til lager og værksted. Huset trængte til en »meget kærlig håndværkerhånd«. Helges far havde haft dueslag på loftet, og taget skulle fornyes. Spørgsmålet om nedrivning eller en større ombygning til kro blev afgjort ved at slå plat eller krone. Resultatet faldt ud til fordel for kroen.

I 1970 ville fru Tosti sælge Smedegade 13 og 15. Margreth og Helge så udvidelsesmuligheder for den nye kro og købte begge disse bygninger.

Smedegade 13

Købmand S. Pedersen opførte den to etages bygning i 1893. Der var port og stald i stueetagen og to lejligheder på første sal.

Smedemester J. J. Amstrup købte ejendom-

Smedekroen. Smedegade 11, 13 og 15. Indgangen til Smedekroen har gitter af Niels Houllberg. I stueetagen var indrettet kro-stue og på første sal selskabslokale. Det to en halv etages hus var en del af Smedekroen og rummede smedens Stue, Terrassestuen, Mellemstuen og Bjælkestuen. Yderst til venstre i billedet ses den åbne terrasse. Foto: Esbjerg Byhistoriske Arkiv.

men i 1900. Han ombyggede stueetagen til lejligheder og indrettede to loftsværelser med vinduer i gavlene.

I 1919 købte smedemester R. H. R. Tosti huset, og enkefru Judith Tosti boede stadig i en af lejlighederne, da Margreth og Helge overtog ejendommen.

Smedegade 15

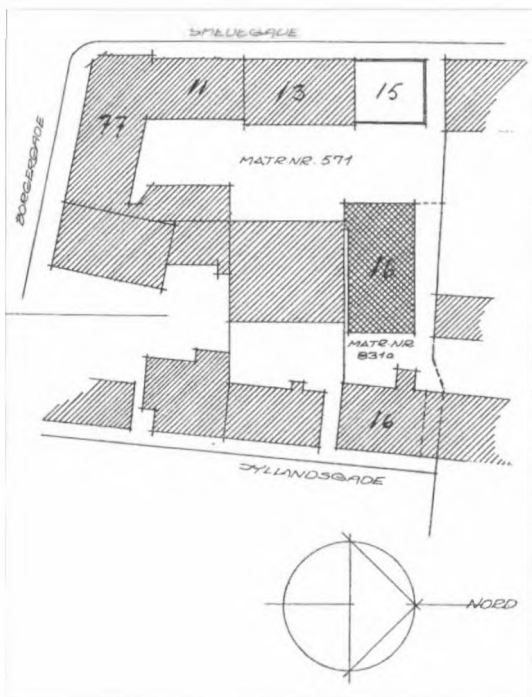
Smedegade 15 har haft mange ejere. Niels Christensen byggede det lille hus før 1873. Han solgte i 1873 til Søren Mortensen Bjerrum. I 1887 købte Søren Pedersen huset, som han i 1896 solgte til Johannes Henrik Mejer.

Nu kom smedemester J. J. Amstrup ind i bil-

ledet. Næsten samtidig med at han købte Smedegade 13, overtog han også nr. 15 og besluttede at indrette smedje her. Bagsidens to vinduer blev muret til, og der blev bygget en port og en esse. Jernlageret fik plads i et skur i gården.

I 1906 overtog smedemester Anders Jensen værkstedet, og det var hans mestersvend Rasmus Hansen Rasmussen Tosti, der købte og drev smedjen fra 1919. I daglig tale blev smedjen kaldt Tostis Smedje. Da R. H. R. Tosti døde den 19. oktober 1945 fortsatte smed Tage Jensen smedjen frem til lukningen i 1965.

Vi skriver nu 1971. Mønten var kastet. Margreth og Helge smøgede ærmerne op.

Plan over Margreth og Helge Plougs ejendomme i Jyllandsgade, Borgergade og Smedegade. Da muren ved baghuset i Jyllandsgade blev fjernet, var der igen gennemgang fra Smedegade til Jyllandsgade. Foto: Esbjerg Byhistoriske Arkiv.

Helge var byggepladsleder og arbejdsmand under ombygningen. Margreth viste sig også at besidde evner som murer, maler og anlægsgartner. Arkitekt Harly Steen Kristensen fik ideerne ned på papiret.

Ifølge den overordnede plan skulle arbejdet begynde i nr. 11. Her skulle bygges en kro med krostue i stueetagen og selskabslokale i lofts-etagen. Et stort arbejde.

Planen var derefter at udvide kroen ved at inddrage lejlighederne i nr. 13, efterhånden som beboerne flyttede.

Nr. 15 var i så dårlig stand, at bygningen skulle rives ned. Det historiske hus faldt for gummigeden i 1971 og blev erstattet af en terrasse med iskiosk og pølsebod. Passagen mellem Smedegade og Jyllandsgade blev lukket med en mur. Alle skure i gården blev revet ned og muren mellem nr. 11 og 13 fjernet. Nu kunne der skabes et stort gårdmiljø med brosten, vognhjul og blomster.

Forretningssideen tog form. Der skulle indrettes en kro, som kunne danne ramme om familiebegivenheder, forretningsmøder, frokost og middag. Kroen skulle være et pænt sted. Alle skulle kunne komme her, unge og ældre, selv mødre med spæde børn, som i øvrigt skulle kunne pusles i kroen.

Svend Bjarno Pedersen hjalp med indretningen af både Café du Nord og den nye kro. På en inspirationstur til Stockholm med Margreth og Helge studerede han værtshusene i Gamla Stan.

Indretningen skulle være hyggelig, rustik, men med ærlige ting. Kroen skulle hedde »Smedekroen«.

I den gamle smedje i Smedegade 15 var der efterladt esse, drivhjul, og en del beslag og værktøj. Ambolten var desværre fjernet, men det lykkedes Margreth at købe en ambolt fra bysmedjen på hendes hjemegn. Fra hjemmet fik hun ovnlåger, og en del andre ting blev købt på auktioner.

Baren blev bygget op på en stiv arbejdsvogn af den gammeldags hestetrukne type. Vognen havde Margreth og Helge set stå forfalden og tilgroet på en mark i Forum.

Der blev indrettet med stor fantasi. Træ blev importeret fra Margreths hjemegn i Sverige og forarbejdet til »båse« i krostuen. Hestesko blev til lampetter, åg til loftslamper og et trillebørhjul fungerede som ur. Et hestevognshjul var muret ind i væggen mellem to lokaler som

et dekorativt vindue. Margreth syede selv lampeskærme. Manglede der nogle billeder, en sofa eller et vægur, blev det hentet i privaten.

Smeden Niels Houlberg lavede alt smedearbejdet til kroen på værkstedet Gl. Novrupvej 1, Jerne. Inspirationen og tegningen til blandt andet gitterlågen ved indgangen til kroen kom fra turen til Gamla Stan. Smedekroen åbnede den 14. marts 1973. Udvidelser og ombygning fortsatte.

Selv om meget kan lykkes i en gasovn og på to gasblus, var køkkenet for lille. I 1975 blev

der bygget om og udvidet. Nu var der plads til et nyt opvaskerum, varmebad, stort stegekar, smørrebrødsbord og bedre afsætningsplads.

Det blev en helt speciel planløsning. I Smedegade 11 var der indgang til »Smedekroen« gennem den gamle ombyggede port. Krostuen havde plads til 40 gæster. Fra krostuen førte en trappe op til Loftet på øverste etage. Det var et stort lokale, hvor der kunne dækkes op til 60 gæster.

Lejlighederne i Smedegade 13 blev efterhånden ledige. Den første stueejlighed blev til

Under Havfriske dage i 1976 var bryggerheste og ølvogn på besøg fra Carlsberg. Ved hestene står Margreth og Helge Ploug. Kusken yderst til højre er Erik Jensen, chauffør hos Carlsberg-depotindehaveren i Esbjerg, Knud Nordentoft. Foto: Esbjerg Byhistoriske Arkiv.

Stuen. Det var smedens pæne stue med en atmosfære af ro. Her kunne sidde 30 gæster.

Den næste lejlighed i stueetagen blev kaldt Terrassestuen. Her var plads til 30 gæster og Johanne Stockmars klaver fra Fanø. Fra Terrassestuen var der udgang til den åbne terrasse, som var delvis overdækket af den nybyggede terrasse på første sal.

Terrassen med iskiosk og pølsebod blev bygget om i 1978. Der blev bygget mure med rundbuevinduer og -døre, som Houlberg smedede jerngitre til. Mange planter, springvand, fisk i bassinet og en stor vandinstallation, bygget af brugte porcelænsisolatorer fra Vestkraft, dannede tilsammen et hyggeligt gårdhavemiljø. Fra terrassen førte en udvendig trappe til terrassen og Bjælkestuen på første sal.

Lejligheden mod vest på første sal blev kaldt Mellemstuen. Den blev indrettet til 30 gæster og havde forbindelse til Loftet.

Da Judith Tosti flyttede, blev hendes lejlighed indrettet til Bjælkestuen. Også her kunne der være 30 gæster.

De hidtil uudnyttede loftsværelser blev i øvrigt sammenlagt og isoleret. Vægbeklædningen blev ført til tagryggen. Rummet blev indrettet med bad og en stue. Den senere ejer Henning Kruse byggede også et køkken. Etagen blev nu brugt til beboelse.

Smedekroen gav mange muligheder for driften. Man kunne sidde hyggeligt og uformelt i Krostuen, mere adstadigt i Stuen eller holde møder og mindre lukkede selskaber i Terrassestuen, Bjælkestuen eller Mellemstuen.

De store selskaber blev holdt på Loftet. Velkomstdrikken blev f. eks. serveret i Bjælkestuen eller om sommeren på Terrassen. Festmiddagen blev indtaget på Loftet og kaffen serveret i Krostuen eller på Terrassen. Derefter tilbage til Loftet, hvor der var blevet gjort klar til musik og dans. Det var tydeligt, at arrange-

menterne forløb bedre, når der således var mulighed for at bevæge sig mellem lokalerne.

Loftet blev også brugt, når Visens Venner mødtes. Efter en periode på Hotel Esbjerg fik nogle af drivkræfterne bag foreningen, Hejbøl og Mads Kamp, møderne flyttet til Smedekroen. Livsglæde og sang, ofte med indslag fra kendte kunstnere som f.eks. Hans W. Pedersen, fyldte regelmæssigt Loftet.

Andre toner lød, når der var jazz-koncert, eller når faste navne som Arthur Hecht, Gert Jacobsen, Ole Buhl, Carl Emil Hestbæk og Bernhard Pavar leverede musikken.

Bridge- og L'hombre-klubben spillede på Loftet en gang om ugen.

Smedekroen blev landskendt. Mest gennem mund til mund-metoden. Mange busrejsearrangører lod et besøg på Smedekroen indgå i deres arrangementer. Også navere fandt stedet. TV, kendte og ukendte var gæster.

Esbjerg fik mange flådebesøg. De respektive landes konsuler var, i samarbejde med kommunens kontaktperson Poul Fribæk, ofte værter ved traktementer på Smedekroen og senere Marinestuen.

Madstedet

Man spiste godt på Smedekroen. Spisekortet indeholdt klassiske populære retter. Navnene var internationale. Bøf på dansk, engelsk og fransk og fra Paris. Wienerschnitzel og T-Bone steak. Margreth introducerede også specialiteter fra broderlandet Sverige. Det var retter som elg-steg, Strömning låda og Janssons Frestelse.

Dagens middag var gode danske retter. Hamburgerryg, kalvefrikassé, sprængt oksebryst med stuvet hvidkål, medisterpølse med stuede ærter og gulerødder, benløse fugle, kåldolmer med tyttebær, svinekam med rødkål, stegt flæsk med persillesovs, frikadeller med

stuvet hvidkål, gule ærter med flæsk og medisterpølse.

Julefrokoster

Julefrokosterne var et kapitel for sig selv. Den røde lampe måtte tændes hvert år. 229 gæster til julefrokost den 14. december 1979. Men som Margreth fortæller: »så havde vi naturligvis også en del a la carte gæster den dag«. Smedekroens rekordbog har optaget 350 som det største antal gæster til en julefrokost. Den dag blev det nødvendigt også at dække op i både Café du Nord og Marinestuen.

Gæsterne sammensatte ofte selv selskabsmenuerne. Eksemplerne viser tidløse festmiddage med kold kogt laks, helstegt oksefilet, fløderand, kaffe/kransekage og aspargessuppe til natmad. Eller rejcocktail, kalvesteg som vildt, vanilleis med jordbærsauce, kaffe/petit four og klar suppe med boller.

Der blev brugt stel som Blå Arabia til opdækning til frokost, og Bing og Grøndahls stel »Sommerfugl« til aftenselskab. Andre stel var de svenske Grønne Anna fra Rørstrand og Taffel fra Gustavsberg. Vinen blev serveret i Holmegårds vinkarafler.

Margreth gjorde tydeligvis meget ud af borddækningen. Man kunne sætte sig til et veldækket bord, smukt pyntet med f. eks. friske slyngroser fra Café du Nord.

Medarbejderne

Opbygningen af Smedekroen blev en hjertesag for Margreth. Hun var åben og udadvendt, og sammen med Helge skabte hun en virksomhedskultur, der tiltrak gode medarbejdere og resulterede i en venlig, hjælpsom og humørfyldt betjening. Britta, Majgård, Gudrun Gran, Marie, Gerda, Helga, Jytte Rubin, Karen, Ketty, Gadeberg, Viggo og Bernhard var navnene på nogle af dem. Var der brug for en reserve eller

anden hjælp, trådte Anne-Louise og John Christer til.

Leverandørerne hjalp med lidt PR. Carlsberg havde ved flere lejligheder fire store bryggerheste i Esbjerg. De trak ølvognen med de mange fade på ladet og i kæder langs siderne.

Bryggeriernes depotindehavere var institutioner i værtshusbranchen. Knud Nordentoft fra Carlsberg og hans chauffør Erik Jensen, Harald

Jyllandsgade 16, Esbjerg 1981. Forhuset rummede Karolines Café og Restaurant og Margreth og Helge Plougs lejlighed på første sal. Gennem porten ses baghuset med Marinestuen og Vævestuen. Foto: Esbjerg Byhistoriske Arkiv.

Odefey fra Tuborg og Claus Thomsen fra Albani.

Nyt projekt

Café du Nord og Smedekroen var godt i gang. Det var tid til næste projekt og den 19. februar 1979 købte Margreth og Helge Jyllandsgade 16. Ejendommen bestod af to næsten lige store bygninger. Hver på 2 1/2 etage.

Gennem en port i forhuset kom man ind i gården til baghuset. Herfra var der tidligere gennemgang til Smedegade, men under arbejdet med Smedekroens gårdmiljø var passagen blevet lukket med en mur. Nu blev muren fjernet igen.

Jyllandsgade 16 blev bygget i 1893 af vognmand H. P. Johansen. Arkitekt var H. J. Quist.

I 1894 købte J. Jensen ejendommen, som han ejede i 30 år. H. R. Kjær var ejer fra 1924 til 1925, hvor pianostemmer C. Th. Christensen overtog huset. C. Th. Christensen solgte i 1974 til Rudolf Frimodt Christensen der i 1979 handlede med Margreth og Helge.

Stueetagen var oprindeligt indrettet til butik med to butiksvinduer og en indgangsdør. Bag butikken og på første sal var der to lejligheder. Porten førte til staldbygningen i gården.

Karoline Kjær drev i en periode restaurant i butikslokalerne, men da C. Th. Christensen overtog huset, byggede han igen om til butik. Nu skulle der sælges pianoer. C. Th. Christensen begyndte også at udnytte tagetagen, hvor han byggede to kviste mod gaden.

Butikken var i Rudolf Frimodts tid udlejet til forskellige formål. Forretningen Sy selv solgte stof, og i 1977 blev der drevet grillforretning.

Også baghuset gennemgik en række ombygninger. Det husede i tidens løb værksteder for både en instrumentmager og pianostemmeren. På første sal havde Thomsen trykkeri, medens et chokolade en gros firma holdt til i stueeta-

gen og kælderen. Ved købet i 1979 drev Rudolf Frimodt Christensen antikvitetsforretning i stue- og kælderlokalerne.

Nu kom Margreth og Helge til. Der var mange muligheder her. Butikken i forhuset blev sat til leje, og Helge koncentrerede sig om baghuset. Planen var klar. Kælderen skulle graves 1 meter dybere og indrettes til et stort lokale med nedgang fra Smedekroens gård. Med en trappe og indgang fra gavlen i Smedekroens gård kunne der skabes et godt lokale i stueetagen. Første sal og loftsetagen kunne indrettes til lejligheder.

Marinestuen

Aviserne fortalte, at Esbjerg Marineforening var blevet hjemløs. Foreningen havde tidligere haft lokaler under Palmehaven og på Hotel Spangsberg. Helge tilbød foreningen lokalet i kælderen.

Marineforeningen medbragte sit maritime udstyr. Der var skibsrat, »nathuse«, skibsradioter, taljeblokke, skydevåben, og en stor model af fuldriggeren »Codan af Køge«.

Væggene blev blandt andet udsmykket med skjolde, som de mange flådebesøg havde begavet Smedekroen med, bl. a. skjoldet fra det svenske skoleskib »Gladan«. Som et bidrag til miljøet monterede Helge seks skibsvinduesrammer indvendigt ud mod smøgen samt fem køjer i væggen mod øst.

En enkel bar, nogle borde og stole, og der kunne dækkes til 60 personer. 29. februar 1980 afholdt Esbjerg Marineforening generalforsamling i Smedekroen, og i september/oktober åbnede Marinestuen. En maritim flagstang i gården markerede Marinestuens tilstedeværelse.

Marinestuen var en del af Smedekroen og fungerede også som et populært selskabs- og mødelokale.

I 1983 flyttede Esbjerg Marineforening til nye lokaler på havnen. Skjoldene, bortset fra Gladans fulgte med. De følgende år flirtede sønnen John Christer Ploug lidt med restaurationsbranchen ved at bruge lokalerne til sodavandsdiskotek.

Karolines Café og Restaurant

Udlejningen af butikken i forhuset gik ikke tilfredsstillende. Der var derfor ikke langt til beslutningen om at bygge om og åbne en café og restaurant. »Karolines Café og Restaurant« blev projektet døbt. Navnet var inspireret af den tidligere café i bygningen.

Løjigheden i stueetagen blev nedlagt. De store butiksvinduer blev til fire dannebrogsvinduer. Indgangsdøren til restauranten blev anbragt i porten, som fik gitter udført af smedemester Niels Houlberg. I 1985 blev væggene udsmykket af Per Bondrup. Fra restaurationslokalet førte en dobbeltdør ud til gårdhaven.

Helge havde bevist, at han ikke var bange for at gå radikalt til værks, når der skulle bygges om. Der blev revet ned og bygget op fra grunden.

Hotel Spangsberg var på denne tid ved at blive revet ned. Med det sædvanlige blik for genbrugsmuligheder købte Margreth og Helge de store kraftige bjælker af pommersk fyr, som var hugget med skarøkse og havde spor efter branden i 1941. Træet blev nu til rustikke lofts-bjælker i Café Karoline.

Stilen var lagt. Så fulgte trægulv, træpaneler på væggene, åben pejs, stole og bænke med tremmeryg. Baren havde gelænder, fodstøtte, fem runde barstole og motiver fra Esbjerg Havn. Carl Neupart tegnede portrætter af gæsterne, og de sluttelig mere end 100 tegninger blev en del af kunsten på vægge og bjælker. Svenske traditioner var synlige i juleudsmykningen, når Carl Larsson-julegardinerne blev

Selv om Margreth Ploug ansatte medarbejdere til betjeningen i Café Karoline, var hun meget synlig. Søn- og helligdage passede hun selv Cafeen, og under sygdom og ferie trådte hun også til. På dette billede fra 1993 ringer hun med klokken, signalet til en gratis omgang. Foto: Esbjerg Byhistoriske Arkiv.

hængt op. Den 21. januar 1981 åbnede Karolines Café og Restaurant.

Gæsterne her blev ofte stamgæster. Nogle havde tilknytning til off-shore industrien, og de bidrog med stor energi til en livlig atmosfære med særdeles god omsætning.

Caféen havde jukeboks, men også klaver, som de mange musiske gæster spontant benyttede. Jørgen, Peter, Kurt og Carl blev ligefrem

»hus-musikere«. Andre aftener hørte man Fanø Spillemand improvisere.

Den sidste søndag inden jul inviterede Margreth og Helge stamgæsterne til gratis julefrokost i alle tre restauranter. Maden var den samme, men der var forskel på publikum de tre steder.

Café du Nord kan måske bedst beskrives som et værtshus for mere jævne mennesker. Det var tydeligt, at gæsterne havde glædet sig til dagen og at de syntes, det var en vigtig social begivenhed. De var iført deres pæneste tøj og medbragte blomster eller chokolade til værtsparret.

På de to andre restauranter kom gæsterne med ledsagere i god tid for at sikre sig plads, og her var der måske mere fokus på den gratis julefrokost.

Status

Det var på kort tid lykkedes Margreth og Helge at skabe en imponerende forretning. På ti år havde de købt fire ejendomme, revet ned og bygget op. De drev nu tre caféer og restauranter samt en marinestue. Gå på mod, ideer og hårdt arbejde lå bag. Men der var en regning på vej.

Den 18. april 1982 fik Margreth en blodprop og måtte indlægges for en kort periode. Tanken om at sætte tempoet ned blev aktual.

Den 7. oktober 1982 solgte de Café du Nord og Smedekroen til Henning Kruse. Allerede den 1. oktober flyttede Margreth og Helge ind i lejligheden på 1. sal i Jyllandsgade 16.

Efter planen skulle Helge koncentrere sig om Karoline og Margreth forsøge at realisere en gammel drøm om at arbejde med vævning.

Salget af Smedekroen og dermed adgangen til kroens køkken gjorde det nødvendigt at ændre konceptet for Karolines Café og Restaurant. Ordet Restaurant var ikke længere dæk-

kende. I daglig tale var Karolines Café og Restaurant allerede blevet til Karoline, og det faldt derfor naturligt på dette tidspunkt at ændre navnet til »Hos Karoline«.

Det lille te-køkken kunne kun klare lette retter, suppe, sandwich, skipperlabskovs og forløren skildpadde. Julefrokosten ville Margreth dog ikke give afkald på. Traditionen tro fik stamgæsterne serveret både ribbensteg og svenske specialiteter.

Smedegårdens vævestue

Margreths idé tog form. Hendes mange interesser skulle samles i en vævestue. Lokalet i stueetagen i baghuset var ideelt. 100 m², med bjælkeloft og hvide vægge. Den 2. november 1982 åbnede Smedegårdens Vævestue:

»Specialforretning for væve- og trendgarner i hør, bomuld, cottolin og uld

– Salg af væve

– Vævekursus

– Husflidsartikler

– Tæpper, duge, servietter m.m.«

Det blev en hyggelig vævestue. Margreths egen væv, som hun havde medbragt fra sin fødegaard i Sverige, var der naturligvis. En smuk kiste fra 1793, spejle, billeder, møbler og andre dele af flyttegodset fra Borgergade og Smedegade, bidrog til atmosfæren.

Vævekurserne blev en stor succes. Der deltog op til 150 elever/kursister, og kursusprogrammet blev snart udvidet til også at omfatte knipling, syning, filtning og spinding.

Det rygtedes hurtigt, at vævestuen fungerede på en spændende og utraditionel måde. Danmarks Radio valgte således at sende et TV-hold til Esbjerg for at delagtiggøre en større kreds i initiativet.

Tidligere gæster fra Smedekroen kunne ikke helt slippe Margreth og Helge. En gruppe Esbjerg-sagførere fik f. eks. lov til at flytte deres

Margreth Ploug i Vævestuen som hun drev fra 1982 - 1986. Der blev solgt væve, garner, husflidsartikler og færdige produkter. Margreth afholdt også kurser i vævning, knipling, syning, filtning og spinning. Kursusprogrammet var meget populært og der deltog op til 150 elever/kursister.

månedlige møde fra Smedekroen til Vævestuen.

Helge døde

Efter åbningen af Vævestuen fik Helge den 28. november 1982 en mindre blodprop og døde den 18. december 1983 uden forudgående sygeleje.

Margreth havde nu hele ansvaret for både Karoline og Vævestuen. De næste par år drev

hun begge forretninger. Arbejdsbyrden var på vej op igen.

Driften af Vævestuen var ikke en speciel økonomisk indbringende forretning, og i 1985 traf hun et valg. Kursussæsonen 1985/1986 skulle være den sidste.

Den 1. maj 1986 solgte Margreth Marinestuen og Vævestuen til Jørgen Holm og derefter ejede Margreth kun forhuset i Jyllandsgade 16.

Kursisterne og Margreth havde imidlertid svært ved helt at opgive interessen og samværet, og i september 1986 begyndte Margreth en vævekreds med 40 deltagere. Der skulle fokus på teorien. Vævekredsen mødtes to gange i efteråret og tre gange i foråret. Første møde, med foredrag af Jonna Jacobsen, blev holdt den 8. september 1986 i mødelokale fire på Esbjerg Hovedbibliotek.

Hos Karoline

Margreth drev Hos Karoline indtil 1993. Selv om hun ansatte medarbejdere til betjeningen, var hun meget synlig. Søn- og helligdage passede hun selv caféen, og under ferie og sygdom trådte hun også til. Over 400 gæster ønskede hende tillykke, da hun holdt åbent hus på sin 60 års fødselsdag den 2. september 1989.

Det lykkedes hende også her at finde dygtige medarbejdere. Anni Jansen var således ansat næsten fra caféen åbnede. Med en så betroet medarbejder fik Margreth nu bedre tid til andre gøremål.

På et rejsestipendium fra Esbjerg Kommune besøgte hun i 1985 kommunens venskabsby i Grønland. Håndten og små væve blev medbragt som gaver, og på blandt andet børnehjem og plejehjem viste Margreth hvordan man spandt og vævede. Hjemvendt kvitterede hun for turen med en rejseberetning og en række foredrag om turen, blandt andet på Lokalcentret Strandgården.

Efter 25 år valgte Margreth i 1993 at sige far-

vel til restaurationsbranchen. Der skulle være mere tid til børn, børnebørn og rejser. Anni Jansen var godt »udlært« og forpagtede den 1. september 1993 caféen. Fem år senere købte hun stedet.

25 år i branchen

Margreth blev boende i lejligheden på første sal i Jyllandsgade 16. Trods sine mange år i Danmark holder Margreth tæt kontakt til familie og venner i Sverige. Det er blevet til mange gensidige besøg. I 1993 lykkedes det også at samle hele konfirmandholdet fra konfirmationen i Nydala Kirke, i pinsen 1943, til et gruppefoto foran kirken. Også sommerhuset »Kullen« besøgte Margreth og Helge så ofte det var muligt.

I juli 2002 blev Margreth tilbudt en fribolig i Esbjerg Kommunes Jubilæumsboliger på Spangsbjerg Kirkevej. Det er her, hun har fortalt sin og Helges historie.

Kilder:

Glimtene fra livet i Esbjerg i tiden 1970 til 1993 er beskrevet med udgangspunkt i samtaler med Margreth Ploug, materiale fra Margreths private arkiver og oplysninger fra stadsarkitektens arkiv samt Esbjerg Byhistoriske Arkiv.

Jørgen Andersen, født 1940. Kronprinsensgade 10, 6700 Esbjerg. Hoteldirektør. Arbejder på Esbjerg Byhistoriske Arkiv med kortlægning af hotel-, restaurations- og værtshusbranchen i Esbjerg.

Den første lille tryksag

Af Verner Bruhn

I forbindelse med Historisk Samfunds 100-års jubilæum i 2002 var der arrangeret en udstilling af bøger og andre publikationer, som Historisk Samfund har udgivet i årenes løb. Først og fremmest den ubrudte serie årbøger fra 1902 og dertil den imponerende række af lokalhistoriske værker.

Historisk Samfund var lige fra sin stiftelse interesseret i lokalhistoriske bøger. Allerede 1904 drøftede man udgivelsen af en bog om Esbjerg Havn, og opgaven blev overdraget Søren Alkærsig. I 1909 udgav man 1. bind af Esbjergs Historie – Havnen, og i 1914 bind 2 – Byen. Historisk Samfund bidrog til første bind med et tilskud på 714 kr. og andet bind med 840 kr. Det var mange penge, eftersom regnskabsårets balance lød på mellem 3.000 og 4.000 kr. Siden har også andre bøger fået tilskud fra Historisk Samfund. I 1913 støttede bestyrelsen f.eks. udgivelsen af et festskrift for Kolding og Omegns Landboforening med 300 kr. Til forståelse heraf skal nævnes at landmændene i den østlige del af Ribe Amt dengang var tilsluttet Kolding og Omegns Landboforening.

I forbindelse med jubilæet blev det nævnt at Øster Horne Herred af H. K. Kristensen fra 1944 var den første af Samfundets egne udgivelser. Det er rigtigt at denne herredsbeskrivelse var den første større publikation, men strengt taget ikke den første, selv om en og anden vil smile af, at denne digre bog skal fortrænges af en lille ydmyg tryksag på 16 sider.

De skal da heller ikke på nogen måde sammenlignes, men ret skal være ret: Bestyrelsen udgav faktisk i 1937 Sanghefte for Historisk Samfund for Ribe Amt, behørigt trykt hos bogtrykker Poul Schrøder, Esbjerg.

Fredag den 16. juli 1937 holdt bestyrelsen møde på Hotel Kikkenborg i Bramming. Mødets vigtigste punkt var trykning af årbogen, og der var på forhånd indhentet tilbud på trykning fra fire trykkerier. Man valgte med vanlig respekt for økonomien det billigste. På dagsordenen stod også den endelige planlægning af et større arrangement i august, en sommerfest i Varde, som var forberedt gennem længere tid. Efter diverse meddelelser af forskellig art hedder det til sidst i mødereferatet: »Man vedtog at lade trykke et lille sanghefte til brug ved Samfundets møder. Hr. Søren Alkærsig og hr. la Cour Pedersen valgtes til at foretage udvalget«.

Der var ikke noget mærkeligt i at Historisk Samfund ville have sit eget sanghæfte. Danmark var, og er heldigvis stadig, et sangglad land, og der fandtes et væld af mindre sangbøger og sanghæfter. Højskoler og efterskoler havde ofte deres egen ved siden af Højskolesangbogen som ellers blev flittigt brugt i folkelige kredse. Lokale ungdomsforeninger, landboforeninger, afholdsforeninger, fagforeninger og mange andre havde sangbøger. Selv margarinefabrikken Alfa i Vejen havde udgivet et sanghæfte hvis indhold spændte fra »Kong Kristian stod ved højen mast« til »Bro, bro brill-

le« og »Langt ude i skoven lå et lille bjerg« og sluttede med en særlig »Alfa-sang« der handlede om margarinens velsignelser. Dens udbredelse hang nok sammen med at den blev udleveret gratis til kunder, skoler og foreninger, men alligevel!

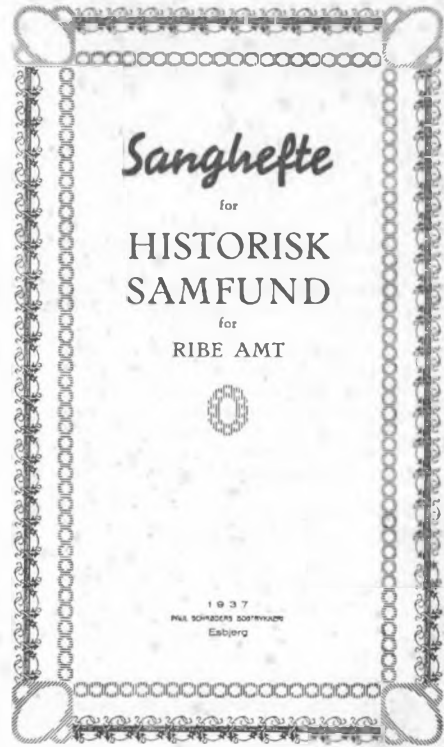
De to redaktører, der af Historisk Samfunds bestyrelse fik over draget opgaven, var begge aktive i Samfundets arbejde. Søren Alkærsig fra Vejen var en alsidig lokalhistoriker med bøger og mange artikler bag sig, medlem af bestyrelsen og i en årrække redaktør af årbogen. Kr. la Cour Pedersen havde baggrund i højskolekredse og var forstander på Skibelund Efterskole, ligeledes bestyrelsesmedlem og senere medlem af årbogens redaktion.

Sangheftet kom til at indeholde 12 sange, og det er interessant at se, hvilket udvalg de to redaktører nåede frem til. Den første sang var »Danmark nu blunder den lyse nat« fra Thøger Larsens digtsamling Slægternes Træ 1914. Den fik melodi af Oluf Ring i 1922 og har lige siden været en af vore mest yndede sommersange. Derefter fulgte to kendte fædrelandssange. Først Jeppe Aakjærs »Der dukker af disen min fædrene jord«, skrevet i to omgange i 1901 og 1904 og trykt i Fri Felt i 1905; den havde flere melodier, men her anførtes Carl Niensens. Sangen havde i alt otte vers, som også blev bragt i Højskolesangbogens tidlige udgaver, i den nuværende 17. udgave er der kun fem, men i Historisk Samfunds hefte nøjedes man med fire. Den næste sang var Johs. V. Jensens »Hvor smiler fager den danske kyst« der oprindeligt var en verificeret slutning på en tale, som digteren holdt ved et møde for dansk-amerikanere i 1925. Den blev senere bearbejdet og udvidet og derefter sat i melodi af Oluf Ring i 1935. Ring var også komponist til heftets næste to sange, som begge havde appel til Jylland og den jyske hede. Den ene var Johan Skjoldborgs

»Endnu engang forynger sig gamle Danmarks jord« fra Dynæs Digte 1915, en hyldest til plantningssagen jvf. omkvædet: »Der vokser skov på heden/Der vokser også mænd«. Den anden var St. St. Blichers »Kær est du føde-land« fra 1814, der udtrykker digterens glæde over »lyngens brune land«. Med disse sange var redaktionen dog ikke færdig med Jylland og heden. »Gamle Jylland, hvor du trofast skyder ryg mod havet« kendes næppe af mange i dag. Den er skrevet 1891 af højskolemanden Uffe Birkedal til Hedeselskabets 25-års fest den 30. juni, som blev festligholdt ved Tirslundstenen på Bjøvlund Hede i Holsted Kommune. Da den var en lejlighedssang, blev den sunget på melodien til »Droslen slog i skov sin klare trille« – en fædrelandssang fra 1857 som dengang var almindelig kendt. Så fulgte »Rugen bølger over Danmarks vænge«, som også er en lejligheds-sang, skrevet af Carl Ploug til Det Kgl. Landhusholdningsselskab 100-års-jubilæum i 1869 og sunget på en svensk visemelodi af O.Lindblad. Den var endnu at finde i Højskolesangbogens 13. udgave fra 1946. Imellem disse landbosange stod »Kan I mærke det lysner af solskin i sindet«, en sang om Norden og nordisk sammenhold. Den er skrevet af islændingen Jonas Gudlaugsson i 1912, dog på dansk eftersom forfatteren havde været bosat i Danmark i flere år. Da den nogle år senere fik melodi af Carl Nielsen, blev der foretaget en bemærkelsesværdig rettelse. I stedet for den oprindelige slutlinje »vi børn af en race, vi sønner af Nord« kom der til at stå »vi børn af en stamme...« Åbenbart har ordet race også dengang haft en uheldig klang. Norden var også repræsenteret med sangen »Midt i en jærntid« af Jonas Lie, skrevet til et nordisk studentermøde i Kristiania 1869. Sangheftet angiver som melodi Menuetten af Elverhøj, og den er unægtelig svær at få til at passe med teksten.

Sangen har senere fået en mere brugervenlig melodi af Oluf Ring, men den synges næppe i dag. Så fulgte forårssangen »Lysfyldt morgen til marven kold« af Johs. V. Jensen, udgivet sammen med maleren Johannes Larsen i Støren 1925 og sat i toner af Th. Aagaard to år senere. Den har haft lang tradition i Historisk Samfund og har været indledningssang til mange generalforsamlinger, der blev afholdt i marts måned. Som næstsidste sang i heftet finder vi »Som dybest brønd gi'r altid klare vand«, og det undrer ikke at Historiens Sang af Jeppe Aakjær måtte med. Den var skrevet til et historisk stævne i Skive på Grundlovsdag 1916, også med melodi af Carl Nielsen. Endelig sluttes lidt overraskende med Aakjærs gendigtning af den gamle skotske folkevise som Robert Burns først omdigtede til Auld long syne og Aakjær siden til »Skuld gammel venskab rejn forgo«.

Sangheftet indeholder altså to årstidssange, forår og sommer, men ingen vintersange, to almindelige fædrelandssange, to sange om det nordiske og fem sange om Jylland med vægt på hedeopdyrkning og plantningssag og dertil Aakjærs Historiens Sang. Altsammen tidstypisk for det miljø Historisk Samfund var udsprunget af og virkede i – en national, grundtvigsk præget landbokultur. De fleste sange var gamle kendinge, men det er bemærkelsesværdigt at finde »Hvor smiler fager« hvis melodi var helt ny og »Lysfyldt morgen« kun ti år efter at den er sat i melodi. Det vidner om, at de to redaktører har kendt til disse nyere sange. Bortset fra Elverhøjmenuetten var det også dengang nyere komponister som Aagaard, Ring og Carl Nielsen der dominerede melodivalget. Det er endvidere værd at lægge mærke til, at der i teksterne benyttedes små begyndelsesbogstaver i navneord (bortset fra et par trykfejl), ti år før undervisningsminister Hartvig Frisch gennemførte retskrivningsreformen. Det var nordisk

højskoleskik at stave således, så redaktørerne fornægtede ikke deres folkelige baggrund.

Sangheftet er sandsynligvis taget i brug ved sommerfesten i Varde senere på året. Det nævnes ikke direkte i referatet af Vardemødet, men det var i hvert fald tanken med udgivelsen. Når der var lagt så meget arbejde i forberedelserne til denne sommerfest, som den kaldtes, var det fordi det var første gang bestyrelsen gav sig i kast med så stort et arrangement. Der var også tale om et omfattende program. Først mødtes deltagerne på Slotsbanken som var en »fortrin-

lig og ejendommelig festplads«, hvor Vardehistorikeren Lindberg Nielsen skulle have talt, men på grund af hans sygdom måtte H. K. Kristensen fortælle om Vardehus. Dernæst var der kaffebord i Håndværkerforeningen hvor Søren Alkærsig fortalte om Vestjyder, og hvor »ikke så få havde ordet« og »der blev afsunget flere sange«. Så gik turen til Arnbjerg, hvor H. K. Kristensen igen var på færde med en »kraftig men sand skildring« af Varde under Torstensonkrigen, og endelig aflagdes et besøg på Varde Museum med borgmestertale og gennemgang af samlingerne. Så kunne formanden, Salomon Frifelt, slutte af med en tak til de omkring 150 deltagere, der i referatet karakteriseredes som »elskværdige og tilfredse«. Måske har de sluttet festen med »Skuld gammel venskab rejn forgo«.

Det fremgår af regnskabet for 1937 at der blev bestilt 1200 sanghefter til en pris af 81,30 kr. Det fremgår ikke af protokollen hvad sanghefterne blev solgt for, men allerede i udgivel-sesåret solgtes for 75,75 kr. og året efter for 127,08 kr. så det har været en god forretning

for Samfundet Det ses ingen steder hvad styk-prisen var, men man undrer sig lidt over de otte ører i 1938.

Det er ikke let at vide, hvor længe sanghæftet blev benyttet. Ved et møde i slutningen af 1940 og i de følgende år refereres der til sange der ikke stod i sanghæftet, men derimod i Kongesangbogen, der blev udgivet som et udtryk for national samling under Besættelsen. Den har naturligvis også været benyttet i Historisk Samfund i de fem onde år og har måske afløst sanghæftet.

Kilder:

Sanghefte for Historisk Samfund for Ribe Amt, 1937.
 Forhandlingsprotokol for Historisk Samfund for Ribe Amt, 1937.
 Fra Ribe Amt 1937 og 1938.
 Dagbladet Vestkysten 23/8 1937.

Verner Bruhn, født 1928, Darumvej 16, 6700 Esbjerg. Fhv. seminarielektor, lokalhistoriker og forfatter til flere bøger om Esbjerg, samt adskillige artikler bl.a. i Fra Ribe Amt.

HISTORISK SAMFUND FOR RIBE AMT

100 ÅRS JUBILÆUM

ASKOV HØJSKOLE DEN 5. OKTOBER 2002

Over 170 mennesker mødte op til Historisk Samsfunds 100-års jubilæums arrangement, der blev holdt i Festsalen på Askov Højskole - der hvor det hele begyndte. Foto: Torben Hvass. Esbjerg Byhistoriske Arkiv.

Tale til Historisk Samfunds 100-års jubilæum på Askov

Af formanden for Historisk Samfund for Ribe Amt: Jørgen Dieckmann Rasmussen, Esbjerg

Det hører til sjældenhederne at blive inviteret til en 100-års fødselsdag, og sker det endelig, er fødselaren ikke altid i fin fysisk form. Men det er Historisk Samfund for Ribe Amt, der i dag lørdag den 5. oktober markerer sin 100 års fødselsdag på Askov Højskole.

Udgangspunktet

At jubilæumsfestlighederne finder sted på Askov Højskole er ingen tilfældighed. Det var derfra initiativet udgik, det var her foreningen blev stiftet, og netop højskolen blev – som på så mange andre områder i disse år – det egentlige kraftcenter i den nystiftede forenings arbejde, også selv om en række udefrakommende personer kom til at stå i spidsen for den nystiftede forening.

Den første bestyrelse havde stiftamtmand G. Stemann fra Ribe som formand og højskoleforstander Ludvig Schrøder, Askov, som næstformand. Højskolelærer Poul Bjerger, Askov, var kasserer og sekretær. De øvrige medlemmer af bestyrelsen var konsul Chr. Breinholt, Esbjerg, overlærer J. Olsen, Varde, provst J. Nissen, Brørup og pastor J. Richter, Vejen. Alle ægte engagerede borgere i regionens udvikling og historie.

For os i dag antyder navnene på bestyrelsesmedlemmerne og deres stillingsbetegnelser måske ikke ligefrem, at historien i Ribe Amt skulle til at være for folket. I 1902 var det dog ikke så lidt af en revolution, at borgere og

andet godtfolk stiftede en forening, der skulle til at fremme arbejdet med historien i blot en enkelt egn af Danmark, i dette tilfælde Ribe Amt. Som det blev formuleret i vedtægternes paragraf 1, var formålet med Historisk Samfund at virke til »oplivelse af den historiske sans ved at fremdrage den stedlige historie«, idet man ville »søge at samle oplysninger om folks liv og færd i tidligere tider her i amtet og beskrive og vække forståelse for de minder fra ældre og nyere tid, som denne landsdel rummer«. Midlerne til opfyldelse af målet var afholdelse af offentlige møder med foredrag rundt om i amtet, »dels ved udgivelse af en årbog eller mindre hæfter i så stort et omfang, som pengemidlerne tillade det – dog som regel ikke over 12 ark årlig – hvori der fremdrages og fortælles om emner af nævnte art på en jævn og letlæselig måde, samt endelig ved at tilskynde til og mulig fremhjelpe udgivelsen af samlede bearbejdede af historiske emner, der særlig vedrører amtet«.

Kortere kan det udtrykkes ved at sige, at stiftelsen af Historisk Samfund for Ribe Amt markerede et brud med den historiske elites monopol – lidt på linie med Venstres overtagelse af regeringsmagten på den politiske scene i 1901. Også historien skulle demokratiseres. Det kom til udtryk i valg af emner – nu skulle ikke kun latinske og/eller middelalderkilder anvendes eller samfundets øverste lag have deres historie skrevet. De almindelige mennesker og deres

historie skulle med, og det skulle formidles på en letforståelig måde, så alle kunne have fornøjelse og udbytte af det. Også på det punkt var der tale om et nybrud – historisk litteratur omkring år 1900 var overordentlig akademisk og indforstået.

Kontingentet til den nye forening måtte heller ikke skræmme folk bort – det var 2 kr. om året eller 25 kr. for altid.

Arbejdet begynder

Den nystiftede forening kom godt fra start og kunne allerede i 1903 præsentere sin første årbog. Den rummede naturligvis de obligatoriske oplysninger om foreningens stiftelse og overvejelser i den anledning, men ellers var emnerne f.eks. oplivelse af den historiske sans, Peder Paladius, jydepotter, folkelig retsfølelse, jagt på brændevinstøj, indbyrdes undervisning samt en nekrolog over højskolelærer Heinrich Nutzhorn, der døde i 1903.

På samme måde blev de følgende årbøger blandet i indhold, så der var noget for enhver fra forskellige hjørner af Ribe Amt. Et princip der gælder for redaktionen den dag i dag.

Som årbøgerne hurtigt beviste, var der i Ribe Amt personer, der både kunne og ville fortælle historie. Drivkraften bag det hele var formodentlig højskolelærer Poul Bjerger, der i 1891 havde forsøgt sig med at udgive Årbog for Dansk Kulturhistorie. Formålet med den var næsten identisk med Historisk Samfunds senere årbog Fra Ribe Amt, men blot havde den ikke en geografisk afgrænsning. Årbog for Dansk Kulturhistorie blev ingen succes og ophørte i 1900, men det var uden tvivl lærerigt for Poul Bjerger at prøve kræfter med den.

Andre aktiviteter

I de første mange år var Historisk Samfund den eneste historiske institution i Ribe Amt med

undtagelse af Antikvarisk Samling i Ribe. Der var derfor opgaver nok at tage fat på, og det blev gjort. Tankevækkende er det, at mange af de emner, Historisk Samfund for Ribe Amt tog op og arbejdede med, senere kom ind under museernes lovpligtige arbejdsområder. Det gælder f.eks. arkæologiske undersøgelser, hvor Historisk Samfund var i gang med Kapelbanken ved Sig i 1935 og Vardehus Slotsbanke i 1936, ligesom Historisk Samfund i 1970'erne gennemførte registreringer af mindesmærker, nedlagte skoler, andelsmejerier og -slagterier, forsamlings- og missionshuse. Også fredninger af gamle vejspor i Alslev Sogn og Varde Plantage, Skt. Folmers Kilde i Alslev Sogn, »Æ grå sten« i Alslev Sogn, naturfredningen af Kvie Sø samt fredningen af Gammeltoft Hede i Henne Sogn stod Historisk Samfund for Ribe Amt bag.

Aktiviteterne afspejler opfattelsen af, at historien skulle sikres, så den også kunne opleves af en senere eftertid. Det er desuden blevet fulgt op ved møder og arrangementer, hvor historiske steder er blevet vist frem for medlemmerne og andre interesserede.

Oplivelsen af den historiske sans stimulerede endvidere andre historiske aktiviteter. Bl.a. begyndte man rundt omkring at interessere sig for den helt lokale historie, hvilket f.eks. førte til oprettelsen af Aastrup Sognarkiv allerede i 1913. I 1920'erne kom yderligere lokalarkiver til, bl.a. Ølgod og ikke mindst Esbjerg, denne nybyggerby fra 1868 som klassisk uddannede historikere hårdnakket benægtede havde en historie, men som Historisk Samfund for Ribe Amt allerede i 1909 hjalp på vej med sin første byhistorie, S. Alkærsgis Havn og By bd. 1.

Fra 1944 og fremefter kom Historisk Samfund til at stå som udgiver af en lang række bøger. De handlede om sogne eller hele herreder eller kunne være specialundersøgelser eller tilgængeliggørelse af kilder, som var cen-

trale for lokalhistorikere. Mange af disse bøger var ikke kommet til verden uden Historisk Samfund, for manuskripterne havde ofte brug for trimning af en trænet redaktør, og så var der hele økonomien og al det praktiske bag en bogproduktion, som privatpersoner kun undtagelsesvis selv binder an med eller har mulighed for at gennemføre.

Desuden har Historisk Samfund for Ribe Amt gennem kurser og øvrige aktiviteter inspireret adskillige borgere i Ribe Amt til selv at gå i gang med slægts- eller lokalhistorisk arbejde. Også på den måde har foreningen spillet en betydningsfuld rolle.

Endelig blev foreningen model for andre tilsvarende foreninger i Danmark. Ligesom andelsmejerierne, der også udgik fra Ribe Amt, spredte ideen om amtshistoriske samfund sig til det øvrige land i løbet af nogle få år, men Historisk Samfund for Ribe Amt var det første og er dermed i dag det ældste.

Og fremtiden?

At fylde 100 år, være i fuld vigør og have tro på fremtiden er måske specielt, men det er tilfæl-

det for Historisk Samfund for Ribe Amt. Vi har haft fornøjelsen at se museer og lokalarkiver vokse frem og løse opgaver, vi som amtsforening ikke har mulighed for at udføre i dag. Vi har glæde af et godt samarbejde med både arkiver og museer i det daglige.

Vi er dog stadig den eneste amtsdækkende forening, der løfter lokalhistorien op over kommune- og institutionsgrænser. Folkets historie. Den er der – og vil der altid være – en bred interesse for. Til billige penge, for takket være støtte fra mange sider er Historisk Samfund for Ribe Amt i stand til at give medlemmerne stort udbytte for kontingentet. Som det stod i slutbemærkningen i en af foreningens tidligste hvervebrochurer: »Man vil se af det foregående, at man får god vederlag for sine penge«.

Sådan skal det også være i fremtiden.

Tale ved 100 års jubilæet i Historisk Samfund for Ribe Amt på Askov Højskole.

Af: Stiftprovst Jens Thorkild Bak, Ribe

Det forhold, at jeg står her i dag, må være udtryk for, at man altid indhentes af historien, eller at ingen undgår sin skæbne, eller at fædrenes synder nedarves på sønnerne i indtil syvende led – for så vidt som det altså var, om ikke netop en far, så dog en provstekollega i

stiftet, der for 100 år siden var medinitiativtager til dannelsen af Historisk samfund, og som bl.a. ved sin programartikel »Om oplivelse af historisk sans« var med til at formulere det, der skulle være arbejdets og foreningens fokus.

Og lad det være sagt straks: I en sammenlig-

ning med provst J. Nissen i Brørup er min eneste kvalifikation som jubilæumstaler, at jeg endnu er i live.

Endnu et forhold skal straks fra begyndelsen være tilstået. Mit personlige udgangspunkt for det historiske er af een bestemt grund, som jeg straks skal komme til, et andet amt end Ribe, nemlig det sønderjyske.

Selv om jeg er opvokset i et hjem, der på det intellektuelle plan i høj grad var sig bevidst, hvad den historiske fortælling betød til oplysning og oplivelse, kom historien selv først ind i mit liv på et meget sent tidspunkt.

Det skete, da jeg i 1983, som 31 årig, direkte fra universitetet blev sognepræst i Møgeltønder i Sønderjylland. Det blev for mig intet mindre end en åbenbaring, placeret ved diverse køkkenborde eller på traveture med gode mennesker, igennem mine 10 år der at få et landskab, et sogn, et sted åbnet, karakteriseret, samlet og belevet med personer og begivenheder igennem den mands minde erindring, der stadig trivedes i bedste velgående.

Jeg fandt ud af, hvad der stadig forekommer mig jo i grunden at være en mærkværdig erkendelse, at verden er til – uden for teorien.

Personer står lyslevende ud af historiebøgerne. Jeg talte med – men begravede også siden hen – de sidste veteraner fra Første Verdenskrig, dem, der havde været tvunget med i en krig, der, som de sagde, ikke var deres. Veteraner, som til mindst detalje, time for time, huskede slag, de havde deltaget i, kosten de havde fået eller manglet, officerernes råben, kammeraternes skrig, men tankevækkende nok aldrig med et ord viste interesse for eller viden om den side af krigen, som fortælles og analyseres i historiebøgerne. Sammenholdt med den menige soldats virkelighed var spørgsmålet om krigens baggrund og formål tydeligvis bare en sandkasse for folk,

der var så heldige ikke selv at have ørerne i maskinen.

Jeg traf en frisk kone i halvfemserne, hvis mand var kommet til Møgeltønder som en af de russiske krigsfanger, tyskerne anbragte som karle rundt på gårdene for at holde landbruget i drift sammen med de tilbageblevne kvinder og børn, mens mændene var indkaldt til tjeneste. Efter krigen havde han til fods gået den lange vej hjem til Rusland for at hente de nødvendige papirer, så han kunne blive gift med den pige, han havde mødt.

Jeg fik et venskab med en af pigerne fra Noldes blomsterbilleder. En elskelig kone. Hun havde været datter på nabogården til hans på Gammeldige ved Vidåen. Der boede hun stadig omend benene var blevet krøgede, og stuen den mest ydmyge jeg nogensinde har set, og vand og el først indlagt for nylig, var der Noldebilleder på væggen fra den gang kunstneren havde måttet handle sig til æg og mælk. Hun og hendes mand havde trods alt forstået og værdsat kunsten, i modsætning til den driftige bonde, der senere overtog Noldes gård og som noget af det første nedrev og brændte ladeporten, hvor Nolde havde udført et kæmpemaleri. Han måtte da også senere erkende, at det var det dyreste bål, han nogensinde havde fået ild i.

Spørgsmålet her i dag kunne så være: findes der historier overalt i landet? Eller simpelthen: Findes historien overalt?

Ja, i princippet. Ja, selvfølgelig – hvad netop denne forsamling i dag naturligvis ikke behøver at belæres om. Om end man måske kan tilføje, at Sønderjylland, Møgeltønder og marsken op gennem 18 og 1900 tallet på grund af en række velkendte omstændigheder både har tiltrukket sig historie og været udfordret til at blive ved at fortælle sin historie længere op imod 2002 end nok så mange andre lokaliteter.

De særlige karaktergivende omstændigheder i den forbindelse var og er, i parentes bemærket:

For det første: Forholdet mellem det danske og det tyske, som både er et modsætningsforhold og en ganske forunderlig og øjneåbnende Zweiströmighed.

For det andet: De særlige erhvervsgeografiske forhold i marsken, et kulturlandskab i stadig forandring, med det store historiske skel sat mellem tiden før og tiden efter afvandingen i begyndelsen af 1930'erne.

For det tredje det forhold, der kort karakteriseret ved titlen på Steffen Søndergaards registrant over Møgeltønder fra 1895: Slotsby og bondeby. Dvs. Møgeltønderhus's, det senere Schackenborgs næsten 800 årige historie som et fixpunkt i Ribe stifts historie, i nationshistorien og ikke mindst i den lokale socialhistorie, men spændingen mellem herremænd og fæstere, hvoraf den sidste levede i min tid, dog under betegnelsen forpagter; med et gods og dets ejere, som en hel egn igennem århundreder har været mere eller mindre afhængige af.

Men igen: Findes historien overalt?

Ja, det gør den selvfølgelig. Da jeg kom til Ribe i 1993, følte jeg mig, skønt Ribe kun er en forvokset landsby, anbragt i en orienteringsløs stenbyørken – fordi jeg endnu ikke kendte dens historie. Og jeg mærker som måske de fleste den længsel, hver gang jeg kører gennem landskaber og steder, længslen efter at kende de ord, begivenheder og historie, som kan åbne og beleve det sete for mig. Om end jeg sjældent eller aldrig giver mig tid til at rette op på uvidenheden.

Vist findes historien, men den er under pres, hvad jo allerede provst J. Nissen i Brørup havde erkendt. Og dette pres, som historien og historierne er udsat for, og som ikke er blevet mindre i de forløbne hundrede år, vil jeg gerne sige lidt om.

Historie, i hvert fald i den forstand, hvori jeg gerne vil tale om den, beror dybest set på, ja skabes af et forhold mellem sted og sjæl, mellem lokalitet og sjæl. Hvis stedet mister sin betydning, så forsvinder historien også. Det er det, der er sket i dag, hvor markedet med dens grænseløshed har afløst stedet som betingelse og fixpunkt for menneskets liv, og hvor lokalhistorikeren derfor et langt stykke er blevet registrant af et dødsbo.

Jeg siger det for at konstatere en ånds- og kulturhistorisk kendsgerning og ikke for at tage stilling hverken for eller imod liberalismen.

Grænseløsheden, eller med et andet ord: stedløsheden i skikkelse af markedet og med teknologierne som hjælperedskaber, er i dag vores altdominerende livsvilkår.

Tillad mig i den forbindelse et idehistorisk tilbageblik: Livet i det førmoderne samfund, dvs. samfundet indtil ca. 1800 tallet, var karakteriseret ved bindinger og begrænsninger til alle sider, socialt, moralsk og i forholdet til de almindelige levevilkår. Tilværelsen formede sig efter livslove, som blev anset for urokkelige.

Man var ikke i tvivl om, at friheden, skønheden og fuldkommenheden, var noget der alene hørte himlen til. En glans, et genskin derfra kunne lånes i ideernes grænseløse verden, i kunsten, poesien, religionen, lærdommen og dannelsen, men det var kun et lån. Eneste chance for på det personlige plan at frigøre sig fra det jordiske livs begrænsninger og plager, for i stedet at hellige sig den himmelske verden, lå i muligheden for en indre tilbagetrækning, altså i diverse former for fordybelse, herunder de former den kirkelige og religiøse tradition stillede til rådighed. Men derudover kunne man naturligvis håbe på den endegyldige frigørelse, som døden formodedes at give mulighed for.

I løbet af 18 og 1900 tallet går himlen i

opløsning som en forestilling om noget, nogen kan have glæde af. Eller rettere: Den eksproprieres af videnskaben, der trækker den ned på jorden og inddrager den til verdslig brug.

Ideverdenen nyttiggøres nu i den elektroniske og biokemiske industri, i bioteknologi, genteknologi, medie- og kommunikationsteknologi m.m. Det himmelskes fascinationskraft og dragning bliver afløst af en dragning, der udgår fra teknologierne. Det nye er ikke, at mennesket får en ide, som i kombination med erfaringen kan fortælle, hvordan dette eller hint skal gøres. Det nye er, at ideverdenen forbindes organisk med naturen og med den givne verden og her afstedkommer den ene grænseoverskridelse efter den anden.

Den matrielle revolution er en frisættelse af den givne verden, idet den givne verdens bindinger og begrænsninger opløses.

Det er i princippet virkeliggørelsen af den gamle græsk-dualistiske drøm om forløsning fra alt det, der på jorden binder, nager og forpligter.

Den jordiske verden får igennem de nye teknologier ved videnskabens hjælp del i den frihed og den uendelighed af muligheder, som tidligere kun tilhørte himlen, den åndelige verden, ideverdenen. Grænser flyttes eller forsvinder, bindinger opløses, hierakier nedbrydes, hidtidige autoriteter mister deres absolutte gyldighed. Og markedet bliver det – stedløse! – princip, der formidler den nye virkelighed og mulighedernes uendelighed til borgeren.

Det dybt interessante i vores sammenhæng er, hvorledes eksisterende institutioner, strukturer og ordninger, som med et vist antal år på bagen har samlet historie omkring sig, i dag altid, omend ubevidst, betragtes som en mulig modstander, en fjende, set i det modernes kikkert, der er rettet imod fremtidens uendelighed af muligheder.

Den eksisterende kultur og historie, eller hvad der er tilbage, er uvilkårligt under mistanke for at være en hindring for det højere mål.

Det er baggrunden for de fra det moderne samfunds- og kulturliv velkendte aggressive og hadefulde angreb på traditioner og etablerede institutioner. Angreb, der ikke altid bæres af indlysende argumenter, men hvor fornuftige indvendinger alligevel kommer til kort, fordi angrebet på forunderlig vis synes at have fået den moralske retfærdighed over på sin side. Jeg husker, da den daværende by- og boligminister i et interview til radioavisen afskaffede det velfungerende statslige sønderjyske landinspektorat med den ene begrundelse, at det jo var historisk!

Det betyder ikke, at den eksisterende virkelighed, som findes ude i landet, ikke under visse omstændigheder kan accepteres og blive stueren. Hvis den nemlig trækkes ud af sin sammenhæng og formuleres som et projekt, kommer på museum eller finansloven, eller undelægges en eller anden grad af målstyring, hvorved den ophøjes til en ide, nogen har fået og skrevet en rapport om...

Afslutningsvis må jeg indrømme, at jeg drømmer om en tid, hvor vi ikke kun taler om værdiernes nødvendighed, men også om ofrenes nødvendighed..

For mennesket er ikke stedløst i sjælen, og historien og historierne skabes bl.a. af de ofre, der bringes for stederne. Jeg ved udmærket, at nationalismens spor er skræmmende og kan gøre ethvert rettænkende og oplyst menneske til tilhænger af globaliseringen. Men der er altid en grøft på begge sider af vejen. Og menneskets kærlighed og forpligtethed på det, som er blevet deres sted, må ikke i sig selv dæmoniseres.

Og så drømmer jeg iøvrigt om en tid, hvor vi

ikke kun taler om rationalitet og effektivitet, men også om kultur.

Jeg ved, at det er en fortærsket og banal modsætning. Men den skal nævnes alligevel. Forskellen på de små og store sygehuse eksempelvis er ikke kun et spørgsmål om penge og rationalitet, men også eller dybest set om, hvilke kulturelle mål, der foresvæver os. Er vores kulturelle mål himmelflugt, så kan stort ikke blive stort eller fuldkommen nok. Eller kan vi stadig nøjes med et sted på jorden? De mennesker, jeg møder i min dagligdag som præst, er

ikke kun interesseret i overlevelse for enhver ekspertpris, men også i, at der findes en mening, en betydning, lidt ånd og kultur der, hvor de ved skæbne og tilfælde selv er blevet anbragt.

Med disse ord vil jeg gerne sige, at det er en lykke, at der findes en institution som Historisk Samfund, der registrerer og bevarer og interesserer sig for alt det, vi andre haster igennem, for det kan ikke undværes. Tillykke med jubilæet.

Historisk Samfund for Ribe Amt 100 år

Af Formand for Undervisnings- og Kulturudvalg i Ribe Amt, Harry Hansen

Jeg er glad for i dag som formand for Undervisnings- og Kulturudvalget i Ribe Amt at kunne være blandt festtalerne i anledning af 100-års jubilæet i Historisk Samfund for Ribe Amt.

Det går så stærkt i dag

Meget stærkere, end da denne forening blev grundlagt for 100 år siden

Verden er med mediernes overstrømmende aktivitet blevet meget mindre. Det vælter ind med begivenheder, som man føler man skal have en holdning til. Det globale samfund trænger sig ind i folks dagligstuer. Det er spændende, såkaldt almindelige mennesker har muligheder for at følge med i ting, som de for ikke så mange år siden intet anede om, da informationsstrømmen var en anden.

Men det er lidt anstrengende – med et moderne ord – stressende, hele tiden at få

oplysninger om begivenheder i lande med en en dagligdag, man oftest ingen indflydelse har på og ikke helt kan forholde sig til.

Derfor er det godt, vi har nogle bastioner i vort samfund, som stædigt holder fast på det der var, det der sker lige nu og det, der vil ske i fremtiden. Og vel at mærke det nære, det der sker i vores lille hjørne af verden.

Man skal kende sin historie for at kende sig selv. Mange unge danskere vil nok trække på skulderen af en sådan udtalelse. De har slet ikke tid til at forstå, at det er vigtigt, de har ikke behov for at vide noget om baggrunden for den by de bor i. Det gør heller ikke noget. Den interesse kommer naturligt, når man via børn, ægteskab og job bliver en etableret del af et samfund. Derfor er det heller ikke så underligt og i grunden ikke specielt trist, at det er svært at få de unge til at interessere sig for det, denne forening står for. Det kommer når de bliver ældre.

Harry Hansen, fmd. for Ribe Amts undervisnings- og kulturudvalg, taler til Historisk Samsfunds jubilæumsmøde på Askov d. 5. oktober 2002. Foto: Torben Hvass. (Esbjerg Byhistoriske Arkiv)

Jeg har læst et sted, at siden internettet er kommet ind i folks stuer, er interessen for at lave slægtsforskning blevet endnu større, end den har været før. Lynhurtigt kan man finde oplysninger fra forskellige databaser, og dermed blive klogere på sin egen herkomst.

Men det er ikke nok at vide, at man er en direkte efterkommer efter Skipper Clement, at ens tip-tip oldefar var uægte barn af en af de danske konger eller at man i virkeligheden har rødder i de franske alper via en af Napoleons soldater, der var på afveje. Man skal også kende den egn man bor i, vide hvorfor den og den gård har en underlig tilbygning og at der fak-

tisk var skole i huset ved siden af ens eget for 100 år siden.

Hvis man ernærer sig som fisker i Ribe Amt – og dem er der jo ikke mange tilbage af – er det sikkert interessant at vide, at Vandrehjemmet i Esbjerg i midten af forrige århundrede var fiskerhøjskole.

Der tales meget om flygtninge i dag. Vi møder flygtninge fra fjerne lande på gaden og ser billeder fra flygtningelejre i TV. De færreste af hos har selv besøgt en flygtningelejer og har derfor kun et vagt begreb om, hvad det egentlig er. Derfor kan det måske sætte nogle ting i perspektiv, når man finder ud af, at der i

Oksbøl lå en stor flygtningelejr for flygtninge fra det østlige Tyskland og nuværende Polen i årene efter Anden Verdenskrig.

Og det er måske ikke nødvendigt, men i hvert fald sjovt at vide, hvordan en 10-årig dreng oplevede Esbjerg i 1920.

Alle disse beretninger og mange mange flere, kan man læse om i de årsskrifter Historisk Samfund for Ribe Amt har udgivet gennem årene. Der er også beretninger om mennesker, der har boet i området og som er taget med, enten fordi de har gjort noget særligt, fordi de har været ude at se sig om i verden – eller måske fordi de ganske enkelt var sære – anderledes end gennemsnittet og derfor har fortjent en plads i eftertidens historiske skrifter.

Foreningen har gennem årene selv iværksat

og foreslået mange forskellige undersøgelser af forhold i Ribe Amt. Således kan man i årbogen for 1994 læse om begravelsesskikke i Ribe Amt og dermed få opklaret nogle af de spørgsmål, man måske ofte har omkring dette emne. Hvorfor kan man på Ribeejeren se, at der bliver strøet blomster eller lagt buketter ud på den vej kisten passerer? Jo, det her ifølge årbogen været almindeligt før i tiden – nu er det sjældent og centreret omkring forskellige lokalsamfund.

Tak for det store og seriøse arbejde I udfører omkring forskning af lokalhistorien i den egn af landet, hvor vi bor. Jeg håber I må blive ved med at have lysten til det. For det er væsentlig, det I gør.

Tillykke med de første 100 år – held og lykke med de næste.

Historisk Samfunds 100 års jubilæum på Askov Højskole

Af: Søren Manøe, Ølgod

Historisk Samfunds formand Jørgen Dieckmann Rasmussen har bedt mig sige noget om mit møde med Historisk Samfund og om nogle af de personer, begivenheder, som jeg mødte der.

Det er en svær opgave, fordi Historisk S. har givet mig så mange oplevelser, også menneskelige. En umulig opgave, da jeg ikke retfærdig kan give et billede af de mange personer, som jeg oplevede og blev beriget af. Derfor undskyld, at jeg kun nævner nogle få, gerne ville jeg have taget flere med på listen.

Historisk Samfund har – måske lyder det lidt højtideligt, – men det er det også – været en

væsentlig del af mit liv. Historisk Samfund har været som at have en god ven at følges med, at rådføre sig med og altid få et kvalificeret svar på sine spørgsmål.

Mit møde med Historisk Samfund

Uden at være klar over, hvad Historisk Samfund var, mødte jeg – uvist af hvilken grund- en side – en vigtig side af Historisk Samfund – allerede da jeg var en stor skoleknægt, der gik i Sig Skole. Den historiske formidling blev en af Historisk Samfunds hjørnestejn, og det var den, der gav mig indgang til oplevelsen af lokalhistorien.

På en eller anden ukendt måde fandt jeg frem til H.K. Kristensens bog "Øster Horne Herred", som blev udgivet af Historisk Samfund i 1944. Jeg var da 10 år, så det har nok været et par år senere, jeg ved det ikke. Heri læste jeg, at der på min skolevej – de 2½ km. fra mit barndomshjem i Karlsgårde til skolen i Sig -, var blevet udgravet et romansk og et gotisk kapel med kirkegård, samt tilhørende hellig kilde, alt tilhørende dyrkelsen af den hellige Skt. Birgitte eller Skt. Gertrud. På Kapelbanken lå det hele. Kilden fandt jeg dog aldrig. Den var vist allerede da taget af Varde Å, der løber tæt neden for kapelbanken. Men ikke nok med det, ude i Varde Å's enge havde der ligget en middelalderborg Knubholm eller Karlsgård. Det kunne sætte en's fantasi i svingninger.

Da jeg kom på Statsskolen i Esbjerg, fik jeg lektor Bue Kaae som lærer. Historien må have haft et vist tag i mig, idet jeg inviterede ham hjem til os en søndag, at vi sammen kunne opleve disse steder samt et par mere. Det var en dag der gjorde indtryk.

Da jeg senere begyndte på Aftenseminariet i Esbjerg, fik jeg igen Bue Kaae som historielærer, og jeg havde valgt historie som liniefag.

Det blev en berigelse for mig at få del i Kaae's store viden, og her undlod han aldrig at give gode råd, stillede krævende opgaver, hvor han gang på gang henviste til Historisk Samfunds årbøger og særpublikationer, inddrog disse helt naturligt i undervisningen og i de stillede opgaver. Her fandt jeg en skatkiste, som lukkede op for lokalhistorien, det der var lige udenfor, og som man kunne opsøge og opleve.

Kaae's undervisning greb os på linieholdet. Historisk Samfund havde på det tidspunkt et særtilbud til studerende, idet disse kunne blive medlemmer til ½ pris og modtage enkelte gratis bøger som bl.a. Danmarks Riges Breve. Jeg skaffede da godt og vel 100 nye medlemmer.

Ordningen blev efterfølgende forsøgt ved Ribe Seminarium, som gav et lignende antal, dog uden min fortjeneste, højst måske som inspiration.

Disse indmeldelser blev på hjemvejen til Ølgod afleveret hos Historisk Samfunds redaktør H. K. Kristensen i Varde. Her oplevede jeg Aladdins hule. Historiske bøger fra gulv til loft, en person hvis viden overgik alt. Man har sagt, at H. K. Kristensen kendte alle mennesker i Ribe Amt siden år 1400, samt vidste hvad de havde bedrevet på godt og ondt. En oplevelse at få del i bare lidt af denne viden og lære dette menneske at kende. Kernen i hans arbejde var en række stilehæfter med kildehenvisninger, en række cigarkasser på hylden over hans skrivebord fyldt med små sedler, selvfølgelig genbrug af konvolutter, formularer osv.

En flittig historiker med et væld af publikationer, artikler og foredrag bag sig. Når han skrev bøger, fandt han sine mange små sedler med henvisninger og kilder frem. Han sorterede dem, trak dem på en snor og skrev. En mand med selvkritik og kildekritik, en mand af historisk format vel nok Vestjyllands største historiker.

Et træk om genbrug. H.K. Kristensen var sparsommelig aldrig nærig. Når jeg fik brev fra ham, som skete flere gange ugentlig, var brevene ofte skrevet på tyske formularer, som han havde fundet på loftet i Lunde Skole, hvor han havde været førstelærer, eller opsprættede konvolutter eller andet. Ofte var der skrevet en sidste bemærkning uden på kuverten, efter han havde afsluttet brevet. Et husker jeg: »Lovløsheden bliver værre og værre. I nat har de plyndret Åbenrå Museum«.

En dag sagde jeg, at nu var grænsen nået, da fik jeg breve skrevet på bagsiden af dødsattester for Lunde-Outtrup pastorat.

Historisk Samfunds generalforsamling i

Grindsted i 1974 blev en betydningsfuld dag for mig.

Vi sad i den store sal på Hansens Hotel, da vores gode ven, lærer Holger Øllgaard, der oprettede Ølgod Museum, og som kom til at betyde så meget for mig og mit senere virke, kom hen og sagde: »Nu oplever du at blive, hvad jeg aldrig har været – nemlig medlem af Historisk Samfunds' bestyrelse«. Bestyrelsen havde netop afsluttet bestyrelsesmødet forud for generalforsamlingen.

Øllgaard havde i mange år været revisor i Historisk Samfund og ønskede at gå af for åbenbart at give plads for mig. Formanden gennem 27 år Salomon Frifelt ville også trække sig og ligeledes redaktør P. Friis, Varde. Det betød, at overlærer Valdemar Andersen, Bække og jeg blev foreslået til bestyrelsen og valgt af generalforsamlingen. Ny revisor blev gdr. Svend B. Troelsen, Vester Vedsted.

Øllgaards ord med, at han kun var revisor, skal tages med en gran salt, idet han og den anden revisor altid deltog i bestyrelsesmøderne på lige fod med valgte bestyrelsesmedlemmer. Historisk Samfund er den eneste bestyrelse, som jeg kender, der har haft denne ordening. Så vidste revisorerne også, hvad der var sket og besluttet på bestyrelsesmøderne.

Et par dage efter kunne man læse i avisen, at jeg var det yngste medlem af en Historisk Samfunds' bestyrelse på landsplan, hvor så end journalisten vidste det fra.

Noget var der om snakken, idet bestyrelsens gennemsnitsalder lå godt placeret i den modne alder.

Modne mennesker er gode at omgås, det fik jeg også lært.

Det blev til 30 bestyrelsesår med en række dejlige mennesker, som elskede at delagtiggøre andre i lokalhistorien.

Bestyrelsen bestod af, ud over de nævnte:

seminarierektor Svend Mogensen, Ribe, pastor Knud Høgsbro Østergaard, Åstrup, snedkermester Niels Thomsen, Esbjerg, sparekasserektor O. Clausen Nielsen, Ribe, der valgtes til formand, Christa Kvist, Egtved og H. K. Kristensen, Varde. Det blev til travle bestyrelsesår med mange udgivelser, arrangementer og andre tiltag.

Efter et par år på formandsposten flyttede Clausen Nielsen fra Ribe og H. K. Kristensen overtog posten i tre år, hvorefter Stiftamtmand Morten Edelberg blev valgt til formand.

Jeg glemmer aldrig det første bestyrelsesmøde. Edelberg var vant til, at amtsrådsmedlemmerne havde kalkuleret med en fastsat tid til amtsrådsmøderne og ofte skulle indfri andre aftaler senere på dagen, hvorfor møderne blev kørt meget stramt. Vi var i bestyrelsen meget spændt på amtmandens overtagelse af formandsposten, og det første møde var slut, allerede inden vi fik vendt os om. H.K. Kristensen og jeg talte meget om denne nye stil på vej hjem i bilen. Noget rystede var vi.

Ved næste møde indledte Edelberg med at sige, at han havde erfaret, at vi på Historisk Samfunds bestyrelsesmøder skulle have god tid til drøftelser og også have tid til at hygge os sammen, hvorfor han ville foreslå, at vi lagde møderne sidst på eftermiddagen og gerne sluttede med en lille, men beskeden middag bagefter. Ofte mødtes vi i amtmandsgården og også i privaten. Edelberg-perioden kan betegnes som guldalderperioden. Her var en person, som kunne lukke kasser op, og som havde et væld af kontakter. Ligeledes var han en yderst historisk vidende person. Historisk Samfund blev en meget kær opgave for ham.

Vores økonomi blev ved et slag forbedret i ganske betydelig grad, ja så meget at vi ikke betragtede den som noget problem. Altid havde vi mindst 100.000 kr. i kassen, så vi

kunne løse enhver opgave uden at skulle skele til økonomien. Bogudgivelsernes antal steg, og det samme gjorde vort medlemstal, som ved en energisk kampagne kom op på 1800.

Når der var tale om udflugter, lukkede Edelbergs mange forbindelser eller lukkede døre op for Historisk Samfund. Jeg mindes de spændende oplevelser på blandt andet Schackenborg, hvor grev Schack og hans kone viste os rundt i de private gemakker, Margård, Gyldensten med flere. Det blev også til udflugt til Tutankhamon udstillingen i Hamborg.

Den største udflugtssucces blev turen til Karlsgårde Vandkraftstation, hvor forstander Arnfred fra Askov Højskole fortalte om værkets anlæggelse og hans vedvirken som elektroingeniør. Det var en oplevelse at høre Arnfred tale til den store menneskemængde. Tanken var, at vi skulle køre over Nørholm Hede, hvor vi ville gøre holdt, og hvor H.K. Kristensen ville fortælle om heden. Dette måtte vi droppe, da de mange biler ville fylde hele vejen over heden. Vi kørte i stedet til Nørholm Gods, hvor baron Rosenørn-Lehn havde givet tilladelse til, at vi måtte se godsets hovedbygning og have. Hvor mange vi var, vidste vi ikke, men vi talte 220 personbiler i Nørholms gård, så mon ikke omkring 600 var et realistisk tal.

Det gav i hvert fald problemer bagefter, hvor vi skulle se den lille Hodde gl. Skole, hvor jeg skulle fortælle om skolen. Derefter var der kaffe på Letbæk Mølle, som kunne tage godt 100 mennesker. Vi måtte sende folk til Tistrup og Sig for at de der kunne blive betjent. En succes men også noget af et mareridt for arrangørerne.

Af yngre kræfter var antikvar Mogens Bencard fra Antikvarisk Samling i Ribe kommet med i bestyrelsen. Mogens var en person med mange nye tiltage og en inspirator at have med i arbejdet.

I 1977 døde Edelberg og Verner Bruhn blev vores nye formand. Udgivervirksomhedens ekspansion fortsatte, og årbogen og nye publikationer blev præget af Verner Bruhns interesse og store viden om nyere og nyeste tid, noget som var afgørende forskelligt fra tidligere tiders holdning. Denne fornyelse af stoffet i årbogen, særpublikationer og andre arrangementer var med til at bære Historisk Samfund gennem den nedgangstid, der kom til at præge første del af hans formandsperiode.

Vi måtte dog konstatere en tilbagegang i medlemstal, som især skyldtes kartoffelkur, økonomisk tilbagegang i samfundet. Hertil kom konkurrerende udgivelser fra museer og arkiver, samt lokaludgivelsen Vestjyder fortæller.

En vigtig og tiltrængt fornyelse af Historisk Samfund kendetegnede Verner Bruhns formandsperiode.

Det er også Verner Bruhns fortjeneste, at der blev indstiftet en pris til påskønnelse af det lokalhistoriske arbejde, som udføres af mange ikke historisk uddannede personer. I erkendelsen og taknemmeligheden for, hvad Historisk Samfunds nestor H.K. Kristensen har betydet for Samfundet, bærer prisen hans navn H.K. Kristensen-prisen. Den blev første gang uddelt i 1978.

Verner Bruhn havde det princip højst at sidde som formand i to perioder. Det lykkedes at overtale ham til at tage ti år i bestyrelsen. I 1987 gik han af, og jeg blev valgt til formand.

Det tilkommer ikke mig at kommentere min formandsperiode, det gør andre bedre.

I 1994 opdagede jeg, at jeg havde siddet i bestyrelsen i 30 år, kun overgået af H.K. Kristensen. Nu var det på tide at meddele min afgang. De mange år blev for mig lykkelige år, som i den grad har beriget min person.

Ved årsmødet i Hovborg blev Jørgen

Søren Manøe, fhv. museumsinspektør og tidligere formand for Historisk Samfund for Ribe Amt, fortalte bl.a. om sine mange gode oplevelser med Historisk Samfund for Ribe Amt. Foto: Torben Hvass. Esbjerg Byhistoriske Arkiv.

Dieckmann Rasmussen valgt som min efterfølger, et godt valg. Et gammelt udtryk siger, at om 100 år er alting glemt.

Ved at se registeret til Historisk Samfund 100 årbøger, gennemlæse den række særpublikationer, som Historisk Samfund gennem årene har produceret, så er intet mere forkeret. Her ligger hovedparten og det væsentligst af Ribe Amts lokalhistorie optegnet og bevaret og tegner dermed et fortrinligt billede af amtet gennem 100 år. Dette overleveres til eftertiden.

Vi kan være Historisk Samfunds skiftende

bestyrelser samt de mange forfattere dybt taknemmelige for den arv, der ligger her foran os. Den kan vi nu videregive til de næste generationer.

Mit ønske for Historisk Samfund skal være, at der stadig må være brug for en amthistorisk forening til at vække og nære den historiske sans og interesse for den lokale historie og værne om de historiske minder, som findes i amtet, som det så rigtigt er anført i foreningens formålsparagraf fra 1902.

Tillykke med jubilæet.

Historisk Samfund for Ribe Amt 100 år

Af formand for Historisk Samfund for Sønderjyllands Amt, Lars Henningsen

Kære venner

I dag er der fest – jeg har glædet mig til at komme fra Sønderjylland for at ønske tillykke til vor naboforening. Det gør jeg på vegne af Historisk Samfund for Sønderjylland – med fornøjelse – for vi er jo gode venner. Vi bytter årbøger – jeg tror vi inspirerer hinanden – jeg husker at da I begyndte at planlægge 100 års registret, så kom der en forespørgsel til os i Sønderjylland, hvordan vi havde finanseret og virkeliggjort vort 100 års register i 1989. Vi bor med andre ord ved siden af hinanden – som gode naboer.

Godt nok – det kan man nok fremhæve på en festdag som i dag – men pas nu på – vi er jo historikere. Det vil sige vi skal være ærlige – og ikke fordi der er fest i dag komme til at påstå, at det altid har været idyl mellem vore to områder. Nej – tværtimod, der var engang, da vi var knap så gode venner – sønderjyderne og dem i Ribe Amt.

Vi havde jo vore indbyrdes problemer i de gode gamle dage – jeg tænker på dengang, da vi boede blandet imellem hinanden i de såkaldte enklaver og de blandede distrikter. Det gik ikke helt uden besvær. Lige fra Hjortlund og Jedsted i nord til Møgeltønder og Rudbøl i syd – og langt ind i Haderslev Vesteramt lå kongerigske – Ribe Amt tilhørende ejendomme – og slesvigske ejendomme før 1864 spredt mellem hinanden – ja som sagt langt ind i Haderslev Amt, helt til Toftlund var der ejendomme tilhørende Ribe Amt. Faktisk var kun fem sogne, beliggende i Tørninglen udelt slesvigske. Det gav selvfølgelig problemer mellem ribefolk og sønderjyder.

Gang på gang blev det forsøgt at ændre forholdene. I 1728 blev det forsøgt at udveksle ejendommene, siden forsøgte Struensee sig og sidst blev problemerne drøftet i stændersalen i Viborg i 1830'erne og i 1856 forsøgte med et lovforslag at lægge sogne enten helt under Ribe Amt eller helt under Slesvig.

Forvirringen mellem Ribe og Sønderjylland var faktisk så stor, at der var gode grunde til reformer. I stændersalen i Viborg udtalte Hans Wulff fra Nebel Mølle i 1838: »Man træffer mangen en gang vildrede, som ej er let at finde ud af«. Kilderne beretter om parodiske forhold mellem Ribe Amts og sønderjyske undersætter i samme sogne. I Ribe Stiftstidende fra 1858 kunne man f.eks. læse om en brand i Toftlund Kro. Det lykkedes ikke at redde kroen – »for uagtet herredsfogeden bor ved siden af kroen, hører gården under Ribehus birk«. Så hjælpen var langt borte.

I Rigsdagstidende for 1856-57 berettes tilsvarende fra et af enklavesognene: »I vort sogn er der to sognefogeder, en under Ribe, en under Slesvig. De er aldrig enige om samtidig at foretage reparation. Når f.eks. en slesvigsk bonde får ordre af sognefogeden til at møde og istandsætte vejen og bonden erfarer, at hans nabo, der er Ribe-bonde, ikke har fået lignende ordre fra sin sognefoged, så tænker den første som så: »Kan min nabo blive hjemme kan jeg også, han lader altså veje være veje«. det fremmede jo ikke effektiviteten.

Alligevel lykkedes det ikke at få løst problemet mellem Ribe Amts og de slesvigske undersætter før 1864. Hvorfor ikke?. Ja, læser man som sønderjyde kilderne bliver man beskæm-

met. Vi sønderjyder husker normalt gerne på, hvordan sønderjyderne følte sig overlegne over for dem oppe fra Jylland. Men i denne historie er budskabet et andet. Fra Ribeenklaverne på Før og Amrum afviste man i 1770'erne at komme under Slesvig – for dér var skatten højere og retsvæsenet dyrere end i Ribe Amt. Langt senere udtalte ribeundersætter herfra igen: »Vi føler os lykkelige under danske forhold, og vil ikke under Slesvig.« I 1840'erne hed det gang på gang at Ribe Amts undersætter foretrækker de danske love fremfor Slesvig, »hvor lovene er så indviklede og retsplejen så kostbar... Vi kan derfor ikke betragte det uden som en sørgelig skæbne, dersom vi skal henlægges under Haderslev Amt.«

De mange forhandlinger om en udligning mellem Ribe og Slesvig løb ud i sandet i 1850'erne. Ribe Amts folk ville ikke give afkald på de frihedsgoder, de havde fået under juni-grundloven. I Slesvig herskede jo endnu ene-vælde.

Gnidningerne mellem Ribe og Sønderjylland fik altså lov at bestå. Tilspidset kan man sige at først nederlaget i 1864 og Preussen løste problemet – med sværdet. Enklaverne blev jo efter 1864 lagt under Slesvig og de otte sogne ved Kolding kom i stedet til Danmark.

Med dette vil jeg blot sige, at vi har en spændende grænsehistorie – mellem Ribe Amt og Sønderjylland – ikke helt harmonisk altid – ikke en festdagshistorie – måske kan vi to foreninger en gang lave et tværgående forskningsprojekt derom!

Den indbyrdes afhængighed og påvirkning findes i denne historie – og i mange andre. Også i vor fælles foreningshistorie findes den. Sidst i 1890'erne var det forstanderen for mælkeriskolen i Ribe, S. H. Salling, som fostrede tanken om at oprette historiske læsekredse i Sønderjylland. Faktisk fik han oprettet en del.

Der blev holdt årlige fællesmøder om efteråret for dem – det skete nord for grænsen i Ribe og Vamdrup. Det blev omkring 1910 planlagt at disse læsekredse skulle danne en historisk forening i Sønderjylland. I 1911 skitserede Salling sågar planen for et »Sønderjysk historisk Samfund«. Det blev nu ikke til noget – verdenskrigen kom imellem. Først i 1922 oprettedes en historisk forening i Sønderjylland, nemlig vore dages Historisk Samfund for Sønderjylland. Dans Historisk Fællesforening var dengang fadder, og forbilledet var de amts-historiske samfund nord for Kongeåen. Med andre ord: Historisk Samfund for Sønderjylland, som jeg er formand for, udsprang af Sallings tanker, udformet i Ribe 1911, og den sønderjyske forening blev skabt over samme læst som de amtshistoriske samfund i Danmark. Altså over samme læst som Historisk Samfund for Ribe Amt. Kort sagt: De to historiske samfund, i Ribe og i Sønderjylland, har fælles baggrund, og en del tanker bag Historisk Samfund blev fostret netop i Ribe. Selv om vi iøvrigt er nok så forskellige, i historie og virksomhed, har vi altså en fælles historie.

Det er der grund til at minde om i dag. Mange andre vil have ordet, derfor vil jeg slutte. Men det skal være med et tillykke, tillykke med jubilæet, med de flotte og nyttige jubilæumspublikationer, med al den megen aktivitet, tak for et naboskab, som i dag slet ikke har nogen af de spændinger, som herskede i den fortid jeg fortalte lidt om. Tværtimod kan den gode nutid måske danne basis for et udbygget samarbejde. Det er vi altid med på.

Tillykke og tak for æ bøj her til i dag.

Ringkøbing Amt

Af sekretær for Historisk Samfund for Ringkøbing Amt Leif Novrup

På vegne af Historisk samfund for Ringkøbing Amt siger jeg tak for indbydelsen til at være med her i dag ve Historisk Samfund for Ribe Amts 100 års jubilæum og jeg skulle hilse fra vores formand Knud Jessen.

Som det første historiske samfund i landet kan I nu fejre 100 års. Vi må vente fem år endnu. Historisk Samfund for Ringkøbing Amt holdt nemlig stiftende generalforsamling i Ringkøbing den 11. april 1907. På dette tidspunkt var der indmeldt 540 medlemmer. I dag ligger vi på godt 1200 medlemmer, men mister år for år flere end vi får ind af nye. Sikkert et generelt problem for de historiske amtsamfund.

Vi vil ønske jer tillykke med jubilæet og god vind fremover.

Jeg vil derpå på egne vegne tillade mig at komme med et par betragtninger. Jeg er tredie generation, der sidder i amtsamfundets bestyrelse. Jeg er født i Oxbøl i Ribe amt og opvokset i Staushede og har gået på Vejle Realskole.

Selv hedder jeg Leif Novrup og sidder i dag som sekretær i Historisk Samfund for Ringkøbing Amt. Min far Leo Novrup sad gennem en del år i Vejle Amts Historiske Samfund. Men nu kommer det vigtigste. Min bedstefar hed H. P. H. Novrup og sad i 30 år i bestyrelsen for Historisk Samfund for Ribe Amt. Nemlig fra 1912 – 1942. Fra han var 51 til 81 år gammel. Han boede i Alslev ved varde, hvor han var lærer. I sine håndskrevne erindringer, som jeg er den heldige ejer af, har han også et afsnit om Historisk Samfund for Ribe Amt.

Og jeg synes det må være en anledning til

netop her i dag ved 100 års jubilæet, at læse lidt op fra hans erindringer, for at høre et tidligere bestyrelsesmedlem beskrive forholdene dengang. Der fortælles også hvilken stor betydning oprettelsen af Historisk Samfund betød.

Jeg tillader mig at citere fra erindringerne, der er skrevet i 1935:

»Historisk Samfund for Ribe Amt er stiftet 1902. Forstander Ludvig Schrøder, Askov talte i 1900 med Stiftamtmand Stemann, Ribe, om han ikke fandt, at der var jordbund for et historisk Samfund her i amtet til oplivelse af den historiske sans og interesse.

Stiftamtmanden overvejede sagen, og et års tid senere indbød han nogle historisk interesserede mænd til et møde i Ribe. 1902 blev samfundets vedtægter vedtagne. Det var det første af de senere ret talrige Historiske Samfund.

Min uudviklede lokalhistoriske interesse fik et stærkt stød fremad, og jeg indmeldte mig i samfundet.

Jeg havde helt fra min drengetid interesseret mig for min bedstefars deltagelse i Napoleonskrigene og hans handelsvirksomhed, og et par gange havde jeg fået ham til at fortælle lidt, hvilket jeg dog ikke havde opnoteret. Da jeg blev voksen forsøgte jeg at få ham til at fortælle i sammenhæng, men det mislykkedes. Han var nemlig da så døv, at det var med det yderste besvær at føre en samtale, og tilmed var han dengang 95 år. Jeg noterede enkelte småtræk op, men det var også det hele.

Da nu Historisk Samfund var stiftet vågnede lysten til at skrive en afhandling om bedstefar, og jeg gav mig i lag med arbejdet. Først tog jeg

fat på, hvad jeg selv kunne huske, og hvad jeg kunne få hos ældre folk. Dernæst fik jeg nogle papirer i Sneum, hvor der var en familie, der havde haft nogen forbindelse med ham. Jeg indsendte så mit manuskript til pastor Richter i Vejen, der var redaktør af årbogen. Det blev straks antaget og kom i årbogen 1906.

I året 1912 fik jeg en opfordring fra Richter i Vejen om at tage mod valg til Historisk Samfunds bestyrelse i stedet for overlærer J. Olsen, Varde, der var afgået ved døden. Jeg blev valgt og har siden siddet i bestyrelsen. I mange år holdt vi bestyrelsesmøder hos bestyrelsens medlemmer, og de var altid meget fornøjelige, da havde vi vore hustruer med. Vi har således været to gange hos stiftamtmand kammerherre Stemann i Ribe, en gang hos pastor Jørgensen, Farup, en gang hos pastor M. H. Nielsen, Kvong, to gange hos konsul Breinholdt, Esbjerg, en gang hos tandlæge Tørbøl, Nørre Nebel, to gange hos redaktør Willemoes, Ribe, og i 1921 havde vi bestyrelsen hos os i Alslev Skole, en gang hos landbrugs lærer E. Konradi, Ladelunggård. Vi har holdt vore årsmøder rundt omkring i amtet: Askov højskole, flere gange i Varde, i Nørre Nebel, Oxbøl, Esbjerg, Tørstrup, Ølgod, Bramming, Sønderho, Nordby, Fanø, Andsager, Grindsted, Føvling, Farup, Tjæreborg, flere gange i Ribe, Alslev, Oxby, Ladelunggård.

Vore bestyrelsesmøder har vi de senere år holdt på Hotel Kikkenborg i Bramming, som er det mest centrale sted.

Kammerherre Stemann var en dygtig formand med udpræget historisk sans. Hans ledelse af Samfundet er ikke bleven overtruffen af de senere formænd. Han var mere end en topfigur. Det gav vel nok Samfundet en vis anseelse at have selve stiftamtmanden som formand, men hans administrative evner var også medvirkende til Samfundets fremgang. Hans efter-

mand blev Dr. Marius Kristensen, Askov, der vel var historiker, men savnede evner som formand. Hans eftermand blev Søren Alkærsg, Vejen. Han er vistnok den mand, der har haft det mest udprægede historiske instinkt indenfor bestyrelsen, men som formand savnede han noget af den økonomiske stabilitet, ligesom en vis kantethed bragte ham i konflikt med pressen.

Den næste formand blev redaktør Willemoes, Ribe, som var en praktisk mand, der bragte vor økonomi på god fod igen. Ribe har altid gjort krav på et bestyrelsesmedlem og da Willemoes ikke ville tage imod genvalg, valgtes stiftprovst Dr. Scharling, nærmest som en slags topfigur. Han er en behagelig mand at arejde med, men næppe nogen betydelig mand i historisk henseende. Af andre bestyrelsesmedlemmer er pastor Richter, Vejen og lærer H. K. Kristensen, Lunde, absolut de betydeligste. Richter var årbogens dygtige redaktør i mange år, og Kristensen sidder inde med en betydelig historisk viden og en vældig arbejdskraft. Han vil vist også have evner som formand og bliver nok Scharlings afløser.

Efterskrift den 11.10.1937.

Kristensen ønskede ikke at blive formand, så valgte vi forfatteren Salomon Frisfelt, Ølgod.

I et brev fra Salomon Frisfelt dateret 22.03. 1942 takkedes H. P. H. Nourup, Alslev for sit trofaste arbejde for Historisk Samfund gennem 30 år og blev som en anerkendelse overført til de livsvarige medlemmer.

Jørgen Dieckmann Rasmussen, formand for Historisk Samfund for Ribe Amt, overrækker H. K. Kristensen-Prisen 2002 til Verner Bruhn, tidligere formand for Historisk Samfund for Ribe Amt. Foto: Torben Hvass. Esbjerg Byhistoriske Arkiv.

H. K. Kristensen Prisen. H. K. Kristensen-prisen 2002

Af Jørgen Dieckmann Rasmussen

Som en overraskelse og et ikke annonceret punkt på dagsordenen for jubilæumsarrangementet havde bestyrelsen for Historisk Samfund for Ribe Amt besluttet sig for at uddele den lokalhistoriske ærespris H. K. Kristensen-prisen, som blev indstiftet den 13. september 1978. Den er opkaldt efter Historisk Samfunds æresmedlem, tidligere formand og mangeårige redaktør, fhv. førstelærer H. K. Kristensen. Den er uddelt i alt 11 gange, senest i 1992.

Ifølge fundatsen uddeles prisen til en per-

son eller institution, der har gjort en fortjenstfuld indsats for det lokalhistoriske arbejde i Ribe Amt. Prisen kan tildeles for såvel en indsats gennem flere år som for en enkelt aktivitet. Der skal ved tildelingen lægges vægt på, at den belønnede indsats forener faglig kvalitet med folkelig formidling. Prisen kan ikke tildeles for en indsats, der udøves som en del af pågældendes embede.

I sin indstillingstale sagde formanden for Historisk Samfund for Ribe Amt, Jørgen

Dieckmann Rasmussen, bl.a.: »Bestyrelsen for Historisk Samfund for Ribe Amt har besluttet sig for at tildele fhv. seminarielektor Verner Bruhn H. K. Kristensen-prisen 2002 for sin store og meget fortjenstfulde indsats for lokalhistorien, ikke blot i Ribe Amt, men også på landsplan. Inspireret af det frodige lokalhistoriske miljø i Ribe Amt har han dyrket lokalhistorien intensivt og gennem bøger og artikler formået at afsløre sammenhænge og forløb, som undersøgelser på landsplan ellers ikke ville have lagt for dagen. Nyere tids historie har været ét af foretrukket emne, ikke mindst de folkelige bevægelers historie, og mange har haft stor fornøjelse af at læse dine bøger og artikler, og ikke mindst efterfølgende høre dig fortælle i forbindelser med foredrag og møder

rundt om i landet. I dette meget aktive liv som historiker blev der også plads til familieliv – og Historisk Samfund for Ribe Amt. Du har været medlem af bestyrelsen i mange år, og fra 1977-1987 var du foreningens formand, hvor mange nye initiativer blev sat i gang. Efter din udtræden af bestyrelsen har du også stået bi med råd og dåd, bl.a. medvirket i redaktionsudvalget, ligesom du har været aktiv til foreningens arrangementer. En enstemmig bestyrelse var derfor hurtig til at beslutte, at H. K. Kristensen prisen 2002 – i 100-års jubilæumsåret – skulle tildeles dig«.

Herefter blev Verner Bruhn overrakt et diplom, en check på 2.500 kr. samt en buket blomster.

Takketales for HK-prisen

Af Verner Bruhn

Jeg ville have taget ordet i dag for at ønske til lykke med jubilæet. Da bestyrelsen nu har tildelt mig H.K. Kristensen-prisen, har jeg valgt at ønske til lykke og takke under et. Det ville være for anmassende og trættende, hvis jeg dukkede op på talerstolen to gange på en eftermiddag.

Da H. K. Kristensen blev gammel og ikke mere kørte bil, havde jeg fornøjelsen af at hente ham i Varde når vi skulle til møde i Historisk Samfund. Undervejs talte vi naturligvis altid om Samfundet, og det arbejde der var i gang på den ene eller anden måde. På en af disse altid inspirerende ture diskuterede vi Årbogen, og den gode HK blev så ivrig at han for at understrege sit synspunkt sad og banke-

de i frontpanelet på min lille Fiat, mens han gentog »al lokalhistorie begynder med gårdhistorien«. Hans iver skyldtes at vor redaktør – den alt for tidligt afdøde Kirsten Agerbæk – og redaktionen, var blevet enige om at bringe flere artikler fra byerne og bylivet, og det var HK altså skeptisk overfor. Han kunne ikke rigtig forstå hvorfor det var interessant at bringe en artikel om at være læredreng i 30'erne eller at være arbejder på Tobaksfabrikken i Esbjerg. Han var hverken snæversynet eller gammeldags, men hans udgangspunkt var et andet, nemlig den landbokultur han selv var rundet af. Det var også den kultur de historiske samfund blev til i. Lokalhistorie var sognets histo-

rie med gårdshistorie, et afsnit om kirke og præster og et om skole og degne.

Sådan er det ikke mere. Historie – nationalhistorie som lokalhistorie – skifter retning og form, fordi hver generation som det ofte er sagt, må skrive sin egen historie på sin måde. Det skal man ikke begræde, for verden står ikke stille hverken i Historisk Samfund eller udenfor. Det afgørende er at man fastholder meningen med det arbejde man gør. I H.K. Kristensens bog Øster Horne Herred har han på titelbladet sat følgende motto: »Aldrig mister den sit håb, der bliver mindet tro«. Sådan kan det siges.

Den første artikel i den første årbog hed »Om oplevelse af den historiske sans«, skrevet af provst Nissen, Brørup. Den blev nyfortolket af professor Vagn Skovgaard-Petersen ved 75-års jubilæet, og den er i år igen nyfortolket af den tidligere leder af Lokalhistorisk Afdeling ved Københavns Universitet, Knud Prange. Og begge kan påvise at selv om vi i dag bruger andre ord og arbejder anderledes, er oplevelse af historisk sans ikke forældet – ikke bare en spændende, men en nødvendig opgave, ikke mindst i en verden der kan synes mange at være kaotisk og uoverskuelig. Det er flot at Historisk Samfund gennem 100 år har fastholdt dette sigte og medvirket til det.

Det har beredt mig megen glæde og utallige gode oplevelser at være med i dette arbejde. Jeg føler mig dybt bæret over at bestyrelsen har tildelt mig HK-Prisen og takker både ydmyg og stolt på samme tid.

Den første bog Historisk Samfund udgav var netop H.K. Kristensens omtalte bog om Øster Horne Herred, udgivet 1944 bl.a. »med tilskud fra Arbejdsministeriet i henhold til lov nr. 284 af 30. juni 1941 om iværksættelse af offentlige arbejder og beskæftigelse af arbejdsløse«. Hvordan den myreflittige HK overhovedet

kunne sættes i forbindelse med arbejdsløshed er mig en gåde, men tilskud fik han. Det er jo svært at give en gave til en forening som Historisk Samfund, men netop i går fortalte redaktøren mig at i bogsamlingen over Samfundets udgivelser, mangler bogen om Øster Horne Herred. Må jeg derfor forære jer den, ikke som tak for HK-prisen, men som en hilsen fra en der har meget at takke Historisk Samfund for.

Af Søren Mandøe, Ølgod

Var det mord? En gave fra Søren Manøe til Historisk Samfund i anledning af 100 års jubilæet

Som det fremgik af mit tidligere indlæg, har Historisk Samfund altid betydet meget for mig og mit virke.

Nu fylder en god ven 100 år og ved en fødselsdag medbringer man gerne en gave. For mange år siden kom jeg undervejs med, at der lå en spændende mordsag fra Urup på Grindsted-egnen. Mordsagen fandt sted i 1855.

Efter at være blevet pensioneret, fik jeg tid til at dykke ned i denne sag.

Det blev en større afhandling, som jeg fandt måske ville være af interesse for en større historisk interesseret kreds og mine tanker faldt på Historisk Samfunds medlemmer, og måske kunne det tillige kombineres med en hilsen til Historisk Samfunds jubilæum.

Søren Manøes bog, Var det mord blev efterfølgende sendt som en jubilæumsgave til alle Historisk Samfunds medlemmer.

Et udvalg af historisk litteratur om Ribe Amt

Fra Ribe Amt bringer hvert år en liste over bøger og tidsskrifter vedrørende Ribe Amts historie. Oversigten er udarbejdet efter oplysninger fra bl.a. Holsted Bibliotek, hvor bibliotekarerne Mette Schødt-Pedersen og Claus Larsen har været til uvurderlig hjælp og i redaktionen er vi dem en stor tak skyldig. Der er yderligere benyttet oplysninger fra enkelte private, fra museer, arkiver og lign., der velvilligt har sendt deres udgivelser til redaktionen. Her vil man fortsat være meget taknemlig for oplysninger, der kan bidrage til at gøre listen så fuldstændig som muligt.

Til orientering kan anføres, at når der i litteraturlisten henvises til Egnsbogen 2002, er det Grindsted-Billundegnen, der dækkes. Når der henvises til Lokalårbogen 2002 er det Bramming Kommune, og RA 2002 er Historisk Samfund for Ribe Amts årbog 2002.

Historieformidling

By, marsk og geest. Kulturhistorisk årbog for Ribe-egnen. Ribe 2002.

Fra Ribe Amt 2002. Årbog for Historisk Samfund for Ribe Amt 2002. Esbjerg 2002.

Lokalårbogen 2002. Lokalhistorisk Forening for Bramming Kommune. Bramming 2002.

Mark og Montre. Årbog for Ribe Amts museer 2002. Haderslev 2002.

Mit liv i år 2000. Tanker ved et årtusindskifte. Esbjerg 2002.

Ribe Katedralskole 2002. Ribe 2002.

Ribe Stiftsbog 2001. Ribe 2001.

Vestjyske Fortællere. Forlaget Edithor, Varde 2002.

Ølgod Museum 2001. Ølgod Museumsårskrift. Ølgod 2002.

Andelsvirksomheder

Bak, Olaf: »Udemokratisk start på Bramming Andelsmejeri. Koholdere i Bramming by var med til at starte mejeriet for 100 år siden« i Lokalårbogen 2002 s. 80-82

Arkiver og museer

Richard Bøllund, Jørgen Dieckmann Rasmussen, Mogens Hansen og Karen Margrethe Melby. Mit liv i år 2000...tanker ved et årtusindskifte. Esbjerg 2002.

Feveile, Lene Lund: »Leg med Kirstine og Rolf – et formidlingsprojekt på Museet Ribes Vikinger«, i Mark og Montre 2002 s. 89-94.

Nielsen, Teresa: »Natåbent på Vejen Kunstmuseum«, i Mark og Montre 2002 s.95-102.

Ploug, Marianne: »Om udstillinger«, i Mark og Montre 2002 s. 35-43

Arkitektur

Søndergaard, Steffen M.: »Eksempler på Ribe-huse fra 1850erne frem til omkring 1930« i By, marsk og geest 2002 s. 24-44.

Arkæologi

Den antikvariske Samling, Ribe: »Udgravningsfelter på Ribe Katedralskoles grund« i Ribe Katedralskole 2002 s. 16-17.

Feveile, Claus og Pia Bennike: »Et brandgravfelt fra ældre bronzealder under flad mark« i Kuml 2002 s. 109-141.

Frandsen, Lene B.: »Øster Oksby, en kystplads fra slutningen af 1500-tallet set i sammenhæng med fiskerlejet Sønderside«, i Mark og Montre 2002 s. 7-15.

Kristiansen, Ole: »Sfinksens gåde – en kronekappel med ikonografiske problemer« i By, marsk og geest 2002 s. 15-23.

Prangsgaard, Kirsten: »Rige jernalderbønder i Tjæreborg – 11 grave fra 3. århundrede e. Kr.«, i Mark og Montre 2002 s. 16-21.

Sode, Torben og Claus Feveile: »Segmenterede metalfolierede glasperler og blæste hule glasperler med metalbelægning fra markedspladsen i Ribe« i By, marsk og geest 2002 s. 5-14.

Biblioteker og Sognebogsamlinger

Eriksen, Hans Erik. Fra Sognebogsamling til Folkebibliotek. Blade af Grindsted Biblioteks historie 1834-1983. Grindsted 2002.

Brændevinsbrænding

Stavnsbo, Bo: »Ulovlig brændevinsbrænding i Ansager« i Ølgod Museum 2001 s. 43-52

Børnehaver

Hegn, Stig: »Børnehaven Regnbuen« i Lokalårbogen 2002 s. 43-48.

Dyrefolde

Manøe, Søren: »Nogle vestjyske dyrefolde«, i Mark og Montre 2002 s.103-121.

Erindringer

Bak, Olaf og Stig Hegn: »Mellem himmel og jord og jævn- og vekselstrøm« i Lokalårbogen 2002 s. 38-42.

Brandt-Madsen, H.: »En tilflytters tilbageblik« i Ølgod Museumsskrift 2001 s. 9-34.

Bøving, Margot: »Jeg har så meget at give endnu« i Vestjyske Fortællere 2002 s. 23-38.

Hald, Carsten Teilman: »Breve fra Vilslev Præstegård 1852-1861«, i RA 2002 s. 15-34.

Gade, Andreas: »Beretning om min barndom og skoletid« i Vestjyske Fortællere 2002 s. 85-96.

Grell, Helle Arnum: »Minder om Askov og højskolen« i Vestjyske Fortællere 2002 s. 105-119.

Gudmundsen, Ole F.: »7-Kanten – et stærkt vanedannende teater« i Vestjyske Fortællere 2002 s. 99-103.

Eriksen, Poul Erik: »Historien om et moderne eventyr« i Vestjyske Fortællere 2002 s. 79-83.

Koch, Klemmen: »Mit Blåvand, før verden gik af lave« i Vestjyske Fortællere 2002 s. 121-127.

Kodal, Gunnar Bank: »Præst i »Eventyrets land« i Vestjyske Fortællere 2002 s. 65-77.

Kaas, Jenny Bergholt: »Teatercafeen – mit barndomseven-tyr« i Vestjyske Fortællere 2002 s. 51-56.

Larsen, Kirsten Marie Hansen: »Fra Hessellund til Amerika – en udvandrerhistorie« i Lokalårbogen 2002 s. 99-108.

Lauridsen, John T.: »På Tobakken i Esbjerg i et kvart århundrede«, i RA 2002 s. 51-64.

Manø, Søren: »Skibsfører Anders Bertelsen Hansen fra Fanø«, i RA 2002 s. 43-50.

Møller, Sv. Aage: »Mit barndomshjem i Egknud« i Vestjyske Fortællere 2002 s. 128-136.

Nielsen, Henrik P.: »Glimt fra elevtiden på Nørremarken, oktober 1934 til marts 1938« i Vestjyske Fortællere 2002 s. 39-50.

Pedersen, Viggo: »Erindringer fra 1942 til 1960« i Årsskrift for Historisk Arkiv, Brørup 2002-2001 s. 13-42.

Poulsen, Karl: »Min barndom i det vestjyske« i Lokalårbogen 2002 s. 49-52.

Røn, Georg. På bølgelængde – glimt fra en barndom i Esbjerg, et liv til søs og på Blåvand Radio. Esbjerg 2002.

Tygesen, Sven E.: »Godt klaret, Marie«, i RA 2002 s. 65-72.

Fattigvæsen

Hegn, Stig: »Fattig i Bramming, 2: Kærgård fattiggård« i Lokalårbogen 2002 s. 117-132.

Mulvad, Søren: »Fattigforsørgelse i Sønder Omme Sogn 1804-50«, i RA 2002 s. 81-85

Phillip, Gerda og Peder Christensen: »Om fattigvæsen i 17-18 og 19-hundredtallet« i Årsskrift for Historisk Arkiv, Brørup 2000-2001 s. 3-12.

Flyhistorie

Flensted, Søren: »Flyhistorie« i Cockpit nr. 5 2002 s. 9-15.

Flygtninge

Guldmann Ibsen, Leif. Mennesker bag pigtråd. Flygtningelejren i Oksbøl 1945-1949. Oksbøl 2002.

Forsamlingshuse

Holsted Lokalarkiv. Føvling forsamlingshus 1902-2002. 32s. Ill. Holsted 2002.

Forsvaret

De Danske Forsvarsbrødre Varde og Omegn jubilæum 100 år. 27 s. ill. Varde 2002.

Guider

Frederiksen, Anne Sofie Ejersbo: »Ny guide til Niels Hansen Jacobsens værker på Vejen Kirkegård«, i Mark og Monte 2002 s.82-84.

Gårdhistorie

Nielsen, Tage: »Gården ved Hunderup Leed og Tobiassenslægt« i Lokalårbogen 2002 s. 133-137.

Industri

Hahn-Pedersen, Morten: »Offshoreindustriens betydning i Ribe Amt«, i Mark og Monte 2002 s. 22-34.

Lauridsen, John T.: »På Tobakken i Esbjerg i et kvart århundrede«, i RA 2002 s. 51-64.

Jernbaner

Lindhardtzen, Bo: »En sej vestjyde« [om Varde-Grindsted Jernbane] i Jernbanen årg. 41 nr. 2, 2002.

Jubilæer

Flyvestation Vandel 8 januar 1951 – 8. januar 2001. Jubilæumsskrift. Vandel 2002.

Ildrætsforeningen Posten, Esbjerg. 50 års jubilæumsskrift. Esbjerg 2002.

Prange, Knud: »Nissen flytter med. Ved læsningen af en 100 år gammel artikel«, i RA 2002 s. 3-14.

Kirkehistorie

Brandt, Kaj: »At male fanden på væggen« i Kristelig dagblad 26.09.2002.

Stenderup menighedsråd og Holsted Lokalarkiv. Stenderup Kirke i Føvling Sogn 1902-2002. Holsted 2002.

Kulturhistorie

Guldberg, Mette: »Kulturmiljørådet i Ribe amt – de første fire år«, i Mark og Montre 2002 s.44-55.

Guldberg, Mette: »Kortlægning af kulturhistorien i Vadehavsområdet«, i Mark og Montre 2002 s.85-88.

Kroer

Hegn, Stig og Sam. Højst Petersen: »Kroer i Bramming, 2 – Endrup Møllekro« i Lokalårbogen 2002 s. 109-116.

Kunsthistorie

Rauh, Christina: »Jens Lund – en næsten ukendt kunstner«, i Mark og Montre 2002 s.73-81.

Modstandsbevægelsen

Dall, Uwe og Søren Mulvad: »Immanuel Christian Jensen 1906-1972 – tekniker og opfinder, modstandsmand og menneske« i By, marsk og geest 2002 s. 45-63.

Møller

Søndergaard, Steffen M.: »Poul la Cours forsøgsmølle og mølleforsøgene i Askov«, i RA 2002 s.35-42.

Offshoreindustri

Hahn-Pedersen, Morten: »Offshoreindustriens betydning i Ribe Amt«, i Mark og Montre 2002 s.22-34.

Opfindere

Dall, Uwe og Søren Mulvad: »Immanuel Christian Jensen 1906-1972 – tekniker og opfinder, modstandsmand og menneske« i By, marsk og geest 2002 s. 45-63.

Plantager

Holsted Lokalarkiv. Holsted Plantage 1902-2002. 30 s. ill. Holsted 2002.

Politik

Haahr, Poul: »Absolut den dygtigste kommunalpolitiker« i Lokalårbogen 2003 s. 70-77.

Personalhistorie

Carlsen, Kurt. Thomsen, Jørgen: »Kaptajn Kurt Carlsen« i Vestjyske Fortællere 2002 s. 60-63.

J. C. Christensen. Manøe, Søren: »Et maleri, et sølvbæger – og J. C. Christensen« i Ølgod Museum 2001 s. 35-42.

Esben Kræn. Knudsen, Hans Sigfred: »Han har set amt og verden efter 100.000 km. på Cykel« i Vestjyske Fortællere 2002 s. 137-141.

Lange, Halfdan. Baungaard Hansen, Jørgen: »Halfdan Lange – storkekender fra Ribe« i Ribe Katedralskole 2002 s. 29-42.

Mads Christensen. Manøe, Søren: »Et maleri, et sølvbæger – og J. C. Christensen« i Ølgod Museums 2001 s. 35-42.

Dalgas Thomsen. Hegn, Stig: »Dalgas Thomsen fra Darum. Den der selv brænder, kan tænde ild i andre« i Lokalårbogen 2002 s. 8389.

Eckhardt Johnsen. Hansen, Sv. Aa.: »Maleren med rod i Gørding – Eckhardt Johnsen« i Lokalårbogen 2002 s. 53-65.

Erik Bech Nygaard. Haahr, Poul: »Erik Bech Nygaard i sogneråd, byråd og amtsråd. Absolut den dygtigste kommunalpolitiker« i Lokalårbogen 2002 s. 70-77.

Hans Peter Graverholt. Haahr, Poul: »Modstandsmand, lærer og spejder Hans Peter Graver Holt – en livsskæbne« i Lokalårbogen 2002 s. 90 -98.

Immanuel Christian Jensen. Dall Uwe og Søren Mulvad: »Immanuel Christian Jensen 1906- 1972 – tekniker og opfinder, modstandsmand og menneske« i By, marsk og geest 2002 s. 45-63.

Jens Lund. Rauh Christina: »Jens Lund – en næsten ukendt kunstner«, i Mark og Montre 2002 s.73-81.

Nielsen, Niels Christian Madsen. Kristensen, Anders: »En entreprenør med stenknusere Niels Christian Madsen Nielsen, Gjerndrup 1865-1939« i Årsskrift for Historisk arkiv, Brørup 2000-2001 s. 53-66.

Sophie Caroline af Ostfriesland. Hald, Carsten Teilman og Peter Munch Jensen: » Et portræt af Sophie Caroline af Ostfriesland på herregården Sønderskov«, i Mark og Montre 2002 s. 56-72.

Sophus Levin-Hansen. Hansen Mogens:»Kulturhistorikeren og museumsskaberen Sophus Levin-Hansen, Grindsted«, i Mark og Montre 2002 s.122-128.

Thomsen, Jens Lauritsen. Brix-Thomsen, Lars: »Kunstmaler Jens Lauritsen Thomsen – En af Ansagers store sønner« i Ølgod Museum 2001 s. 53-61.

Registre

Mulvad, Søren, Ejvind Busk Jensen, Roll Præstegaard og Olga Pedersen. Register til årbøgerne 1903-2002. Historisk Samfund for Ribe Amt 2002.

Retshistorie

Manøe, Søren. Var det mord? En jysk retssag fra 1855. Historisk Samfund for Ribe amt 2002.

Skibsfart

Manø, Søren: »Skibsfører Anders Bertelsen Hansen fra Fanø«, i RA 2002 s. 43-50.

Mulvad, Søren. Katastrofen i Ishavet 1777, Beretninger fra hval- og sælfangsten ved Grønland. Esbjerg 2002.

Slægtsforskning

Busch Nielsen, Holger: »Slægtsforskning, kirkebøger, folketællinger og KIP« i Årsskrift for Historisk Arkiv, Brørup 2000-2001 s.43-52.

Stednavneforskning

Gammeltoft, Peder: »Høllø - et helvedes sted!« i RA 2002 s. 73-80

Teater

Fast, Robert: »30 år for fru Thalia med og uden gebis... Muntre minder fra Sykkanten« i Vestjyske Fortællere 2002 s. 9-22.

Transport

Hansen, Henning Toftlund: »Historien om H.T. Transport, Billund« i Egnsbogen 2002 s. 3-4.

Tørvefabrikation

Holm, Johannes L.: »Tørveproduktion af uanede dimensioner i Vejrup. Storproduktion i sommeren 1946« i Lokalårbogen 2002 s. 78-79.

Ribe Amt eller dele deraf

Bøllund, Richard, Jørgen Dieskmann Rasmussen, Mogens Hansen og Karen Margrethe Melby. Mit liv i år 2000...tænker ved et årtusindskifte. Esbjerg 2002.

Faurskov, Mette: »Frødighed. Stemningsbilleder fra Ribe Stift« i Ribe Stiftsbog 2001 s. 72-80.

Flensted, Søren: »Flyhistorie« i Cockpit nr. 5 2002 s. 9-15.

Gammeltoft, Peder: »Høllø - et helvedes sted!« i RA 2002 s.73-80.

Guldberg, Mette: »Kortlægning af kulturhistorien i Vadehavsområdet«, i Mark og Montre 2002 s.85-88.

Manø, Søren: »Nogle vestjyske dyrefolde«, i Mark og montre 2002 s.103-121.

Esbjerg Kommune

Bruhn, Verner. Født i Modvind, Musikhuset i Esbjerg. Esbjerg 2002.

Hahn-Pedersen, Morten: »Offshoreindustriens betydning i Ribe Amt«, i Mark og Montre 2002 s. 22-34.

Lauridsen, John T.: »På Tobakken i Esbjerg i et kvart århundrede«, i RA 2002 s. 51-64

Tjæreborg

Prangsgaard, Kirsten: »Rige jernalderbønder i Tjæreborg – 11 grave fra 3. århundrede e. Kr.«, i Mark og Montre 2002 s. 16-21

Billund Kommune

Hansen, Henning Toftlund: »Historien om H.T.Transport, Billund« i Egnsbogen 2003 s. 3-4

Vorbasse

Sven, E. Tygesen: »Godt klaret , Marie«, i RA 2002 s. 65-72

Blåvandshuk Kommune

Blåvand

Koch, Klemmen: »Mit Blåvand før verden gik af lave« i Vestjyske Fortællere 2002 s. 121-127.

Ho

Kodal, Gunnar Bank: »Præst i »Eventyrets land«« i Vestjyske Fortællere 2002 s. 65-77.

Oksbøl

Guldmann Ipsen, Leif. Mennesker bag pigtråd, Flygtningelejren i Oksbøl 1945-1949. Blåvandshuk 2002.

Øster Oksby

Frandsen, Lene B.: »Øster Oksby, en kystplads fra slutningen af 1500-tallet set i sammenhæng med fiskerlejet Sønderside«, i Mark og Montre 2002 s. 7-15.

Bramming Kommune

Andersen, H. C.: »Århundredets kommunalvalg« i Lokalårbogen 2002 s. 7-9.

Bak, Olaf og Poul Haahr: »Glimt fra 2001-2002« i Lokalårbogen 2002 s. 11-26.

Bak, Olaf og Stig Hegn: »Mellem himmel og jord og jævn- og vekselstrøm« i Lokalårbogen 2002 s. 38-42.

Olaf, Bak: »Koholdere i Bramming by var med til at starte mejeriet for 100 år siden« i Lokalårbogen 2002 s. 80-82.

Christensen, Egon: »En bondes tanker« i Lokalårbogen 2002 s. 66-69.

Haahr, Poul: »Absolut den dygtigste kommunalpolitiker« i Lokalårbogen 2002 s.70-77.

Haahr, Poul: »Modstandsmand, lærer og spejder Hans Peter Gravenholt – en livsskæbne« i Lokalårbogen 2002 s. 90-98.

Hegn, Stig: »Børnehaven Regnbuen« i Lokalårbogen 2002 s. 43-48.

Olesen, Vagn: »Året i Lokalhistorisk Forening« i Lokalårbogen 2002 s. 34-37

Poulsen, Karl: »Min barndom i det vestjyske« i Lokalårbogen 2002 s. 49-52.

Darum

Hegn, Stig: »Dalgas Thomsen fra Darum. Den der selv brænder, kan tænde ild i andre« i Lokalårbogen 2002 s. 83-89.

Endrup

Hegn, Stig og Sam. Højt Petersen: »Kroer i Bramming, 2 Endrup Møllekro« i Lokalårbogen 2002 s. 109-116

Gørding

Hansen, Sv. Aa.: »Maleren med rod i Gørding – Eckhardt Johnsen« i Lokalårbogen 2002 s. 53-65.

Hegn, Stig: »Børnehaven Regnbuen« i Lokalårbogen 2003 s. 43-48.

Larsen, Kirsten Marie Hansen: »Fra Hessellund til Amerika – en udvandrerhistorie« i Lokalårbogen 2002 s. 99-108.

Hunderup

Hegn, Stig: »Fattig i Bramming, 2: Kærgård Fattiggård« i Lokalårbogen 2002 s. 117-132.

Nielsen, Tage: »Gården ved Hunderup Leed og Tobiassen-slægten« i Lokalårbogen 2002 s. 133-137.

Vejrup

Holm, Johannes L.: »Tørveproduktion af uanede dimensioner i Vejrup. Storproduktion i sommeren 1946« i Lokalårbogen 2002 s. 78-79.

Brørup Kommune

Busch Nielsen, Holger: »Slægtsforskning, kirkebøger, folketællinger og KIP« i Årsskrift for Historisk Arkiv, Brørup 2000-2001 s. 43-52.

Hald, Carsten Teilman og Peter Munch: »Et portræt af Sophie Caroline af Ostfriesland på herregården Sønderskov«, i Mark og Montre 2002 s. 56-72.

Pedersen, Viggo: »Erindringer fra 1942-1960« i Årsskrift for Historisk Arkiv, Brørup 2000-2001 s. 13-42.

Phillip, Gerda og Peter Christensen: »Fattigvæsenet i 17-18 og 19hundredtallet« i Årsskrift for Historisk Arkiv, Brørup 2000-2001 s. 3-12.

Gjerndrup

Kristensen, Anders: »En entreprenør med stenknusere Niels Christian Madsen Nielsen, Gjerndrup 1865-1939« i Årsskrift for Historisk Arkiv, Brørup 2000-2001 s. 53-66.

Fanø Kommune

Manø, Søren: »Skibsfører Anders Bertelsen Hansen fra Fanø«, i RA 2002 s. 43-50.

Grindsted Kommune

Eriksen, Hans Erik. Fra Sognebogsamling til Folkebibliotek. Blade af Grindsted Biblioteks historie 1834-1983. Grindsted 2002.

Hansen, Mogens: »Kulturhistorikeren og museumsskaberens Sophus Levein-Hansen, Grindsted«, i Mark og Montre 2002 s.122-128.

Hyldgaard, Jørgen: »Årets begivenheder« i Egnsbogen 2002 s. 56-71.

Knudsen, Kjeld A.: »Natteravnene i Grindsted« i Egnsbogen 2002 s. 18-22

Manø, Søren. Var det mord? En jysk retssag fra 1855. Historisk Samfund for Ribe Amt 2002.

Sønder Omme

Mulvad, Søren: »Fattigforsørgelsen i Sønder Omme Sogn 1804-50«, i Ra 2002 s. 81-85.

Holsted kommune

Holsted Lokalarkiv. Holsted Plantage 1902-2002. Holsted 2002.

Føvling

Holsted Lokalarkiv. Føvling Forsamlingshus 1902-2002. Holsted 2002.

Stenderup

Stenderup menighedsråd og Holsted Lokalarkiv. Stenderup Kirke i Føvling sogn 1902-2002. Holsted 2002

Ribe Kommune

Baungård Hansen, Jørgen: »Halvdan Lange – en storkekender fra Ribe« i Ribe Katedralskole 2002 s. 29-42

Brandt, Kaj: »At male fanden på væggen« i Kristeligt dagblad 26.09.2002.

Dall, Uwe og Søren Mulvad: »Immanuel Christian Jensen 1906-1972 – tekniker og opfinder, modstandsmand og menneske« i By, marsk og geest 2002 s. 45-63.

Feveile, Lene Lund: »Læg med Kirstine og Rolf – et formidlingsprojekt på Museet Ribes Vikinger«, i Mark og Montre 2002 s.89-94.

Funder, Torkil: »Nogle loftshistorier« i Ribe Katedralskole 2002 s. 55-63.

Kristiansen, Ole: »Sflinksens gåde – en kronekælle med ikonografiske problemer« i By, marsk og geest 2002 s. 15-23.

Mulvad, Søren. Katastrofen i Ishavet 1777, Beretninger fra hval- og sælfangsten ved Grønland. Esbjerg 2002.

Paludan, Anna Margrethe: »Hamonikabogen« i Ribe Katedralskole 2002 s. 18-22.

Sode, Torben og Claus Feveile: »Segmenterede metalfolierede glasperler og blæste hule glasperler med metalbelægning fra markedspladsen i Ribe« i By, marsk og geest 2002 s. 5-14.

Søndergaard, Steffen M.: »Eksempler på Ribe-huse fra 1850'erne frem til omkring 1930« i By, marsk og geest 2002 s. 24-44.

Lustrup

Feveile, Claus og Pia Bennike: »Et brandgravfelt fra ældre bronzealder under flad mark« i Kuml 2002. s. 109-141.

Vilslev

Hald, Carsten Teilman: »Breve fra Vilslev Præstegård 1852-1861«, i RA 2002 s. 13-34

Varde Kommune

Bøving, Margot: »Jeg har så meget at give endnu« i Vestjyske Fortællere 2002 s. 23-38.

Clausen, Thyge: »Ugens Tilbud« i Vestjyske Fortællere 2002 s. 57-59.

De Danske Forsvarsbrødre Varde og Omegn. 27 s. ill. Varde 2002.

Kaas, Jenny Bergholdt: »Teatercafeen – mit barndomseven-tyr« i Vestjyske Fortællere 2002 s. 51-56.

Eriksen, Poul Erik: »Historien om et moderne eventyr« i Vestjyske Fortællere 2002 s. 79 -83.

Lindhardt, Bo: »En sej vestjyde« i Jernbanen. Årg. 41 nr. 2 s. 26-35. [om Varde -Grindsted jernbane]

Nielsen, Henrik P.: »Glimt fra elevtiden på Nørremarken, oktober 1934 til marts 1938« i Vestjyske Fortællere 2002 s. 39-49.

Thomsen, Jørgen: »Bellevue« i Vestjyske Fortællere 2002 s. 143-145.

Alslev

Gade, Andreas: »Beretning om min barndom og skoletid« i Vestjyske Fortællere 2002 s. 85-97.

Billum

Knudsen, Hans Siegfred: »Han har set amt og verden efter 100.000 km. på cykel« i Vestjyske Fortællere 2002 s. 137-141.

Janderup

Fast, Robert: »30 år med fru Thalia med og uden gebis... Muntre minder fra »Syvkanten«« i Vestjyske Fortællere 2002 s. 9 -22

Gudmundsen, Ole F.: »7-Kanten – et stærkt vanedannende teater« i Vestjyske Fortællere 2002 s. 99-103.

Vejen Kommune

Frederiksen, Anne Sofie Ejersbo: »Ny guide til Niels Hansen Jacobsens værker på Vejen Kirkegård«, i Mark og Montre 2002 s.82-84.

Nielsen, Teresa: Natåbent på Vejen Kunstmuseum, i Mark og Montre 2002 s. 95-102.

Rauh, Christina: Jens Lund – en næsten ukendt kunstner, i Mark og Montre 2002 s.73-81.

Askov

Grell, Helle Arnum: »Minder om Askov og højskolen« i Vestjyske Fortællere 2002 s. 105-119.

Søndergaard, Steffen M.: »Poul la Cours forsøgsmølle og mølleforsøgene i Askov«, i RA 2002 s. 35-42

Ølgod Kommune

Brandt-Madsen, H.: »En tilflytters tilbageblik« i Ølgod Museum 2001 s. 9-34.

Manø, Søren: »Et maleri, et sølvbæger – og J. C. Christensen« i Ølgod Museum 2001 s. 35-42.

Møller, Sv. Aage: »Mit barndomshjem i Egknud« i Vestjyske Fortællere 2002 s. 128-136.

Ansager

Brix-Thomsen, Lars: »Kunstmaler Jens Lauritsen Thomsen – En af Ansagers store sønner« i Ølgod Museum 2001 s. 53-61

Stavnsbo, Bo: »Ulovlig brændevinsbrænding i Ansager« i Ølgod museum 2001 s. 43-52.

Historisk Samfund for Ribe Amt

Generalforsamling og årsmøde 2003

Historisk Samfund afholdt sin årlige generalforsamling på Lego Centret i Billund onsdag den 3. april 2003.

Efter formandens velkomst valgtes Søren Manøe til dirigent. Han konstaterede generalforsamlingens lovlige indvarsling og gav ordet til formanden, som fremlagde beretningen.

Det forgangne år – 2002 – som der skal aflægges beretning for her i aften, var ikke noget normalt virksomhedsår i Historisk Samfund for Ribe Amt. Foreningen kunne nemlig fejre sit 100 års jubilæum som Danmarks ældste, amthistoriske forening.

Selve jubilæet blev markeret lørdag, d. 5. oktober ved et stort arrangement for medlemmer og indbudte gæster på Askov Højskole, der hvor det hele var begyndt.

Inden det blev oktober og jubilæum skulle meget andet dog klares. Indledningsvis konstituerede bestyrelsen sig med undertegnede som formand, Søren Mulvad som næstformand, Edel Overgaard som kasserer og ansvarlig for ekspeditionen, Olga Pedersen som redaktør af Fra Ribe Amt og Roll Præstegaard som sekretær. Både de og de to øvrige bestyrelsesmedlemmer – Søren Frederiksen og Mogens Hansen – har haft nok at se til i det forgangne år, ikke mindst i forbindelse med jubilæet.

Programmet for 2002 indeholdt de sædvanlige elementer: Udflugt i maj, Historisk Søndag, Præsentation af årbogen og Efterårsmødet. Jubilæet medførte dog nogle tekniske ændringer, idet præsentationen af

årbogen blev kombineret med Efterårsmødet, der i den specielle anledning blev omdøbt til Jubilæumsfest.

Lad det være sagt straks: Året begyndte ikke for heldigt. Sommerudflugten, der skulle finde sted lørdag d. 25. maj og havde religiøse brydninger i de store gårdes land som tema, måtte desværre aflyses på grund af for få tilmeldte – 20 personer blev det til. Efter bestyrelsens opfattelse var det et godt og varieret program, der burde kunne have kunnet fylde en bus. Som bekendt har Historisk Samfund de seneste år måttet aflyse sine udflugter. Bestyrelsen har dog svært ved at tro, at det skyldes manglende interesse fra medlemmernes side og har derfor med virkning fra i år flyttet udflugten til efter sommeren i håb om at komme uden om de mange arrangementer og udflugter, som traditionen tro ligger før sommerferien.

Historisk Søndag er stadig et populært arrangement. I 2002 fandt det sted d. 25. august. Emnet var Kristendommens indførelse og nogle af dens spor i Ribe Amt. Arrangementet begyndte ved Læborg Kirke, hvor man indledningsvis så på den store runesten, kirken og dens omgivelser. Derfra fortsattes til Bække, hvor der igen blev set på kirke og runesten. Efter kaffebordet på Bække Kro gik turen videre til det storslåede monument nord for Bække, hvor Historiske Søndag 2002 blev afsluttet. Til dette arrangement var der pænt fremmøde.

Det helt store arrangement – 100-års jubi-

læumsfesten – fandt som nævnt sted på Askov Højskole d. 5. oktober. Programmet begyndte allerede kl. 13.00 og varede indtil kl. 17.30. Over 170 mennesker deltog. I den første time var der rundvisning på Askov Højskole ved forstander Henning Dochweiler. Kl. 14.00 begyndte det egentlige jubilæumsarrangement med taler af undertegnede, domprovst Jens Torkild Bak, Ribe, Harry Hansen, formand for Ribe Amts Kulturudvalg og fhv. museumsinspektør Søren Manøe, som fortalte om sine oplevelser med Historisk Samfund.

Efter kaffebordet fulgte en række overraskelser. Fra Ribe Amt 2002 blev præsenteret – igen en årbog med et varieret indhold spændende fra en artikel om Historisk Samfunds historie til en artikel om stednavnet Høllet i Lunde Sogn – eller som det retteligt betyder: Et helvedes sted. Årbogen 2002 vil ikke alene blive husket for sit interessante indhold, men vil også i al fremtid springe i øjnene på grund af omslagets farve. Overraskelserne til medlemmerne viste sig imidlertid at blive flere. Et hårdt arbejdende udvalg bestående af Olga Pedersen, Roll Præstegård og Søren Mulvad havde fået afsluttet arbejdet med et omfattende register til Historisk Samfunds årbøger 1903-2002, trykt i en bog på 329 sider. Udvalget havde endvidere haft held til at få registeret finansieret, så alle medlemmer kunne få det uden beregning. Gaver til medlemmerne var dog ikke slut dermed. Søren Manøe havde nemlig også bedt om ordet, og lejligheden benyttede han til at præsentere sin seneste bog *Var det mord? – En vestjysk retssag fra 1855*. Denne »krimi« fra Urup ved Grindsted havde han ikke blot skrevet, men også fået finansieret trykningen af, så alle medlemmer kunne få et friksemplar. Endelig overraskedes forhenværende seminarielæktor Verner Bruhn med tildelingen af H. K. Kristensen-prisen for sit

store arbejde for Historisk Samfund. Det sidste tilbud til medlemmerne i forbindelse med jubilæumsfesten var »en boghandel« med gode tilbud – ældre årbøger og Historisk Samfunds bøger kunne købes til stærkt nedsat pris. Der blev rakt mange bøger over disken i pauserne den eftermiddag.

Hermed var der ikke flere aktiviteter programsat for 2002, men yderligere to, der kom til i årets løb, skal dog nævnes. Søren Manøes bog *Var det mord?* blev også præsenteret i Grindsted. Det skete på biblioteket tirsdag d. 8. oktober om eftermiddagen. Mødet var godt besøgt, og overraskende var det at opleve, at flere af de tilstedeværende endnu huskede beretningerne om den helt specielle sag fra Urup, selv om den fandt sted i 1855.

Tirsdag, d. 22. oktober åbnede en jubilæumsudstilling i Sparbank Vests lokaler i Esbjerg. Søren Manøe havde leveret tekst til en række plancher, der var hængt op i bankens lokaler. Desuden var alle de bøger udstillet, som Historisk Samfund for Ribe Amt har udgivet i løbet af sine 100 år. Åbningen af udstillingen var velbesøgt, bl.a. fordi Søren Manøe fortalte om *Var det mord?* Desuden indgik filminstruktør Nils Malmros i arrangementet med en præsentation af sin seneste film *At kende sandheden*. Arrangementet blev optaget til lokal-tv og udsendt i Esbjerg-området flere gange i træk – og det gav udbytte: Adskillige nye medlemmer meldte sig. I det hele taget har Historisk Samfund fået mange medlemmer i det forgangne år – og alle har de fået Fra Ribe Amt 2002, registeret til 100 års årbøger samt Søren Manøes bog *Var det mord?* for kontingentet. Tilbuddet har været gældende hele året og har givet mange medlemmer. Bl.a. derfor og fordi Søren Manøe selv har været meget aktiv med hensyn til markedsføring og salg af *Var det mord?* er bogen udsolgt. Alt i alt et år som

I forbindelse med årsmødet på LEGO den 2. april 2003 viste besøgschef Aksel Krabbe Nielsen bl. a. en række Legøprodukter frem og lod medlemmerne lege med dem. Foto: Jørgen Dieckmann Rasmussen (Esbjerg Byhistoriske Arkiv.)

Historisk Samfund kun kan se tilbage på med tilfredshed.

Til sidst kan der måske være grund til at trække en sag frem, som andre lokalhistoriske foreninger her fra Ribe Amt har taget op til drøftelse på deres generalforsamlinger. Det drejer sig om de forringede adgang til at benytte de statslige arkivers læsesale, som er blevet en konsekvens af de ændrede åbningstider pr. 1. januar 2003. Da er mandagen faldet ud som åbningsdag med efterfølgende pres på læsesalene de øvrige dage til følge. Mange lokale slægtsforskere og lokalhistorikere kan berette, hvordan de er kørt til typisk landsarkivet i Viborg og måske bare er kommet fem minutter efter åbningstid. Så har alle pladser været besat – og uden en fast plads kan der ikke bestilles arkivalier. Altså har turen været forgæves, hvis man da ikke har tålmodighed til at vente til sidst på eftermiddagen, hvor nogle af de andre arkivgæster går hjem. Disse vilkår har andre foreninger, bl.a. Ribe Amts Lokalarkiver, fundet urimelige og derfor klaget til kulturminister Brian Mikkelsen. Måske skal Historisk

Samfund fra Ribe Amt også foretage sig noget i den sag?

Bestyrelsen har mange at takke for meget i 2002 – så mange at jeg ikke vil begynde at nævne nogle med fare for at glemme andre. Dog vil jeg tillade mig at nævne stiftamtmand Henrik Moltke-Leth for sin store indsats i forbindelse med finansieringen af registeret til Fra Ribe Amts årbøger 1903-2002. Endvidere vil jeg som sædvanlig bringe en tak til vore faglige samarbejdspartnere, Ribe Amts Lokalarkiver og Ribe Amts Museumsråd. Til Ribe Amt, kommunerne i Ribe Amt samt Lida og Oskar Niensens Fond skal der lyde en stor tak for det tilskud, der spiller en væsentlig rolle for finansieringen af Historisk Samfunds aktiviteter. Endelig vil jeg gerne takke bestyrelsens medlemmer samt aktive i redaktionsudvalget for indsatsen i 2002.

Beretningen godkendtes og generalforsamlingen opfordrede bestyrelsen til at rette henvendelse til Kulturminister Brian Mikkelsen angående de statslige arkivers åbningstid.

Kassereren Edel Overgaard gennemgik regnskabet der godkendtes.

Jørgen Dieckmann Rasmussen, Søren Mulvad og Mogens Hansen genvalgte til bestyrelsen. Sv. E. Tygesen og Uwe Dall genvalgte til suppleanter, og som revisorer Ejvind Busk Jensen og Søren Manøe.

Kontingentet er fortsat 125 kr.

Regnskab

Indtægter

Kontingent	118.086,40	
Tilskud:		
Bramming Kommune	1.677,00	
Grindsted Kommune	1.000,00	
Helle Kommune	500,00	
Brørup Kommune	500,00	
Ølгод Kommune	1000,00	
Ribe Kommune	2.360,00	
Fanø Kommune	500,00	
Blåvandshuk Kommune 01/02	1.910,00	
Blåbjerg Kommune	1.000,00	
Billund Kommune	1.000,00	
Holsted Kommune	500,00	
Vejen Kommune	1.000,00	
Esbjerg Kommune	2.300,00	
Varde Kommune	1.500,00	
Ribe Amt	18.700,00	
Lida og Oskar Niensens Fond	2.000,00	
Tilskud til udgivelse af register ..	140.000,00	
Tilskud til udgivelse af		
Var det mord?	68.200,00	
Tilskud til jubilæumsudstilling	2.000,00	
Ribe Amts jubilæumsgave	1.500,00	
Tilskud i alt	249.147,00	
Nettorenter	8.236,04	
Nettoindtægter ved bogsalg	16.892,85	
Foreningsindtægter i alt	392.362,29	

Før generalforsamlingen fortalte LEGO's besøgschef Aksel Krabbe Nielsen om Lego's udvikling og strategi, og viste deltagerne rundt i Centret. Efter generalforsamlingen fortalte Søren Byskov, Esbjerg om Billunds og Legofabrikken familieforetagendes udvikling til verdensfirma.

Udgifter

Løn	10.000,00	
H. K. Kristensen pris	2.500,00	
Hvervefolder	9.877,89	
Udlæg til bogen Var det Mord	4.360,00	
Annonce	3.759,32	
Møder/udflugter (jubilæet)	7.893,75	
Bestyrelsen	13.036,00	
Omkostninger ved udarbejdelsen af registret	19.318,75	
Årbogen 2002 excl. porto	46.841,75	
Register (trykning)	74.596,00	
Var det Mord (trykning)	50.300,00	
Porto	24.882,50	
Moms på Årbog, Register og »Var det mord«?	17.478,45	
Foreningsudgifter i alt	292.531,91	

Status

BG Bank 688-00-04152	5.756,30	
Girokonto 604 - 3194	37.671,69	
Obligationskonto 4960167878	131.647,07	
Kasse	609,50	
Boglager	3.000,00	
Tilgode for genoptrykning	8.000,00	
I alt	186.684,56	

Moms tilgode	17.198,56	203.883,35

Egenkapital

Saldo 1.1.2003	104.052,97	
Årets overskud	99.830,38	
Saldo 31.12. 2002	203.883,35	

Balance	203.883,35	203.883,35

Revisionen har ikke givet anledning til bemærkninger. Kassebeholdningen er kontrolleret. Brørup den 12.3.2003.

Søren Manøe

E. Busk Jensen

Nye medlemmer i 2002

Agerbæk: Jørgen Bak Andersen.

Alslev: Anne Mette Lauridsen.

Askov: Karen la Cour. Billund: Lise Andreasen.

Bramming: Tea Schmidt.

Brørup: Jørgen Hansen, Poul Arne Hansen.

Bække: Karin Grøndahl Sørensen.

Darum: Marinus Lundgaard.

Esbjerg: Anton Åskjær, Arno Jacobsen, Bente Hansen,

Christian Langelund, Claus Ørum, Else Dalbo, Freddy

Horsbøl Jessen, Gerda Bolt Kjær, Harry Hansen, Irene

Christiansen, Jørn Lind Poulsen, Karen og Kristian

Byrgesen, Karl Madsen, Karl Christiansen, Kjeld

Jensen, Lars Pedersen, Laura Frandsen, Niels Nielsen,

Peder Jacobsen, Poul Højbak, Richard Bøllund, Spar Bank

Vest c/o Per Andersen, Svend Larsen, Allan Lorentsen, Ib

Asger Jensen,

Fredericia: Henry Pajbjerg. Gredstedbro: Helge

Kristensen, Jernved Sognearkiv.

Grindsted: Ejner Kampman, Esther Rasmussen, Flemming

Elhauge, Hans Fr. Thrane, Ludvig Hansen.

Hjerting: Martin Rheinheimer.

Horne: Vagn Hansen.

Nr. Nebel: Axel Mouritsen, Henning Christiansen, Knud Christensen.

Nordenskov: Tora Andersen.

Outrup: Ebbe Espersen.

Ribe: Jens Thorkild Bak, Mona Jørgensen, Poul Sørensen.

Rødding: Hans Christian Nielsen.

Tarm: Jens Lindby.

Tjæreborg: Hanna Føgtmann Iversen, Jutta og Niels

Andersen, Kamma og Niels Christiansen.

Varde: Beth Helle Lauridsen, Hartvig Skriver Pedersen,

Lilly Møller-Pedersen, Niels Bue Køster.

Vejen: Åge Nielsen.

Vejrup: Hans Andreasen, Ingrid Jensen, Vejrup

Sognearkiv.

Ølgod: Hanne og Arne Thygesen, Karl Møller Bargisen.

Årre: Lokalhistorisk forening for Årre Sogn.

Uden for Ribe Amt. Herning: Ruth Madsen.

Register 2003

Adersen, John, Nr. Nebel	47	Burns, Robert, forfatter	101
Agerbæk, Kirsten, redaktør, Ribe	123	Busk, Jens, politiker	19ff
Alkærsig, Søren, historiker	99, 102, 106	Busk-Brorsen, politiker	31
Alslev	106,120f	Carstensen, Chr. arkivleder	65
Amrum	16,44,119	Christensen, Lars Hansen, Lønnestak	53
Amstrup, J. J. smed, Esbjerg	88f	Christensen, Christian	47
Andersen, Kirsten, politiker	26ff	Christensen, Niels, Esbjerg	89
Andersen, Valdemar, historiker, Bække	115	Christensen, Poul, redaktør	20
Andersen, Peder Gunde, Houstrup	52	Christensen, Rudolf Frimodt, Esbjerg	94
Andrup	35	Christensen, I. C., politiker	29ff
Andsager	121	Christensen, Vilhelm, Esbjerg	85
Anst Herred	17	Christensen, Adser, gårdejer, Houstrup	41
Askov	30, 73, 105ff, 121	Christensen, C. Th., pianostemmer	94
Aubeck, redaktør, politiker	25	Christensen, Joen, møller	8ff
Ballum	16	Christensen, Søren Peder, Esbjerg	85
Bencard, Mogens, antikvar, Ribe	116	Dahl, Hans, Holmsland	42
Berg, Chr. politiker	28ff	Dalum	30
Bertelsen, Peder, Hjortkjær	6	Danmark	15ff
Bevtoft	37	Darum	20, 22ff, 59
Billum	45ff	Demokratisk Forening, Holsted	20
Birkedal, Uffe, forfatter	100	Det radikale Venstre, politisk parti	20ff, 33
Bjerger, Poul, højskolelærer, Askov	105f	Det forenede Venstre, politisk parti	20
Bjerrum, Søren Mortensen, Esbjerg	89	Døstrup	16
Bjøvlund	100	Edelberg, Morten, stiftamtmand, Ribe	115
Blicher, St. St. forfatter	100	Elberling, forfatter	16
Boeck-Hansen, direktør, politiker	31	Endrup	3ff
Boldesager	35	Endrupholm, herregård	6f, 12
Bomholt, Julius, politiker	31	England	22
Bondrup, Per, Esbjerg	95	Eriksen, Erik, politiker	31
Bornholm	16	Esbjerg	114
Bramming	4, 20ff, 26, 59ff, 99, 121	Esbjerg	15ff, 21, 81ff, 99ff, 112f, 121
Brandes, Georg, forfatter	30	Esebjerg	35
Brandes, Edvard, forfatter	30	Estrup, konseilpræsident	20ff
Brandholt, Teddy, tjener, Esbjerg	88	Fanø	44ff, 83ff
Brandsborg, Egon, tjener, Esbjerg	88	Farup, Nr.	16
Brauer, Henrik Joacim, stadstambur, Ribe	78	Farup	21f, 121
Bredebro	16	Flensborg	61ff
Breinholdt, Chr., konsul, Esbjerg	105	Folding-Malt	17, 22
Bro, Vagn, politimester, Køge	73	Fole	16
Brodersen, M. gårdejer, Ballum	33	Fredericia	46ff
Brodersen, Bodil Occesdatter	12f	Frederiksborg Amt	28
Brorsen, Søren, politiker	21ff	Frederiksstad	48
Bruhn, Erik Finnemann, Gentofte	31	Fribæk, Poul, Esbjerg	92
Bruhn, Verner, seminarielektor, Esbjerg	116	Frifelt, Salomon, forfatter	102
Brørup	24	Friis, Hans N. T., sognepræst	23
Bukdahl, Jørgen, forfatter	73	Friis, Gabriel M., møller	9ff

Friis, P, redaktør, Varde	115	Højre, politisk parti	20ff
Frisch, Hartvig, politiker	31	Hørup, Viggo, politiker	28ff
Før	16,119	Isted	48
Føvling	16, 20,22, 65ff, 121	Jacobsen, Niels Aagaard, politiker	32
Fåborg	18	Jacobsen, Chr. Houstrup	42
Ganderup, Jørgen, Hjortkjær	5	Jacobsen, Jonna, Esbjerg	98
Gedved	27	Jedsted	16, 21, 118
Gram, Mathilde, krokone	3	Jensdatter, Maren, Ribe	79
Gram, Mathiasen Niels, kroejer	3ff	Jensen, J. K., Gørding	33
Gram	16	Jensen, Erik, Esbjerg	93
Gram, C. F., sognepræst	16, 33	Jensen, Søren, Vejen	33
Gravesen, Christen, Houstrup	41	Jensen, Fanny, poliitiker	33
Gravesen, Christian, Houstrup	54	Jensen, Aksel, tjener, Esbjerg	88
Gredstedbro	59	Jensen, Niels Kongstad, møller	4
Grimstrup	18	Jensen, Johs. V. forfatter	100
Grindsted	26, 121	Jensen, J. husejer, Esbjerg	94
Grønegaard, Peder, Tjæreborg	35	Jensen, Anders, smedemester, Esbjerg	89
Gudlaugsson, Jonas, forfatter	100	Jepsen, Peder, Houstrup	52
Gundesen, Niels, Houstrup	48ff	Jepsen, Ole, Houstrup	48
Gørding	16, 21ff	Jepsen, Peder, Lønne	44
Haderslev Vesteramt	118	Jernved	57
Hamborg	61ff, 116	Jessen, Knud, Ringkøbing Amt	120
Hansen, Peder, Tjæreborg	36	Johansen, H. Parkitekt, Esbjerg	94
Hansen, J. A., politiker	19	Johnsen, skuespiller, Gørding	73
Hansen, Peder, kromand	3ff	Juncker, P. A. gårdmand i Ribe	22ff
Hansen, Carl, Tjæreborg	37ff	Jyske Venstre, politisk parti	20
Hansen, Cathrine, Tjæreborg	40	Jørgensen, Johannes	30
Hansen, Anna, krokone	3	Jørgensen, Peder,	47
Hedtoft, Hans, politiker	33	Jørgensen, Jørgen, gårdejer, Kalvslund	23
Helle Kommune	17	Jørgensen, sognepræst i Farup	121
Henne	48ff, 196	Kalvslund	16, 23
Henne-Lønne	53	Kamp, Mads, Esbjerg	92
Heuch, læge, oplæser, Vejen	73	Kiel	61
Hillerup, Anna Maria, Jernved	59	KinchJ., overlærer i Ribe	22ff
Hillerup, Thomas Nielsen, sognepræst	59	Kjeldsen, Jens, blikkenslager,	35
Hillerup	16	Kjelst	44
Historisk Samfund for Sønderjyllands Amt	118	Kjældgaard, Ove, politiker	33
Hjerting	16	Kjær, H. R. husejer, Esbjerg	94
Hjortkjær	5ff	Kjær, Karoline, Esbjerg	94
Hjortlund	16, 118	Klinting	41
Ho	42	Kolding , M. D.	57
Holm, Jørgen, Esbjerg	97	Kolding	12, 64, 99
Holsted	17, 20, 65ff, 100	Konradi, E. landbrugslærer	121
Horsens	27f	Konservative Folkeparti, politisk parti	20ff
Houlberg, Niels, smed, Esbjerg	91, 95	Kraft, Ole Bjørn	73
Houstrup	41ff	Kristensen H. K. historiker	99ff, 114ff, 122ff
Hovborg	116	Kristensen, Harly Steen, arkitekt, Esbjerg	90
Husum	61	Kristensen, Marius , Askov	121
Høeg, Cathrine, Tjæreborg	37	Kruse, J. A., politiker	22ff, 26, 33
Høgsbro, Sofus, politiker	16, 33	Kruse, Henning, Esbjerg	96

Kudsk, Laurids P., møller	3ff	Nielsen, O. Clausen, Sparekassedirektør, Ribe	115
Kusk, Jens, sognerådsformand	36	Nielsen, Caroline Kjerstine, Jernved	59
Kvie	106	Nielsen, M. H. sognepræst, Kvang	121
Kvist, Christa, Egtved	115	Nielsen, Christian, sognepræst	57ff
Kvong	52	Nielsen, Else, Jernved	59
Kühnell, Th., sognepræst	22	Nielsen, Anna Marie, Jernved	59
Køge	73	Nielsen, Andreas, Lydum	53
Kaae, Bue, historiker, Esbjerg	114	Nielsen, Gunde, Houstrup	48
la. Cour Pedersen, Askov	99f	Nissen, J. provst, Brørup	105, 108
Lanken, Johannes, dreng, Ribe	77ff	Nivolaisen, Hans, kromand, Ribe	77ff
Lanken, Christian, Ribe	77ff	Nordby	45, 121
Larsen, Thøger, forfatter	100	Nordengaard, forfatter	19
Larsen-Ledet, Camma, politiker	26ff	Nordentoft, Knud, Esbjerg	93
Lauridsen, L. M., gårdejer i Vilslev	22	Normann, A. C., politiker	33
Lauridsen, Erich, toldvisitør	57	Novrup, H. P. H., Alslev	120
Lauridsen, Jens, møller	4	Nr. Nebel	41
Lauritzen, J., grosserer	22	Nutzhorn, Heinrich, Askov	106
Lavridsen, Ifver	57	Nykirke, Vester	12
Letbæk mølle	116	Nymindegab	41ff
Lie, Johannes, forfatter	100	Næstved	61
Lind, Nathalie, politiker	26ff	Nørre Nebel	121
Lindblad, O. forfatter	100	Obbekjær	16, 22
Lindhardt, Bendt, sognepræst	22, 33	Odefey, Harald, Esbjerg	93
Lintrup	16	Odense	57
Lunde	114	Olsen, J. overlærer, Varde	105
Lunderskov	21	Outrup	52
Lydum	52	Outzen, Niels, sagfører, Ribe	78ff
Lønne	44ff	Oxby	121
Madsdatter, Kirsten, Houstrup	41	Oxbøl	120f
Malt Herred	17	Pedersen, Peder, Grærup	53
Mandø	18, 22	Pedersen, Svend Bjarno, Esbjerg	90
Manøe, Søren, Ølgod	124	Pedersen, S. købmand, Esbjerg	88
Mariager	31	Pedersen, Helge, Esbjerg	86
Mejer, Johannes Henrik, Esbjerg	89	Petersen, P. K. gårdejer, Kalvslund	23
Mjolden	16	Ploug, Carl, Esbjerg	83
Mogensen, Svend, seminarielektor	115	Ploug, Carl, forfatter	100
Moltesen, L. J., dr.phil	23	Ploug, Johannes Chr. Esbjerg	83
Møgeltønder	16, 108, 118	Ploug, Chr., Cafejer, Esbjerg	81
Møller N. Andersen Hansen, Forballum	33	Ploug, John Christer, Esbjerg	95
Møller, Jørgen Hansen, møller	12	Ploug, Helge, værtshusejer, Esbjerg	81ff
Møller, Karen	13	Ploug, Margreth, værtshusejer, Esbjerg	81ff
Møller, Adam, politiker	31	Poulsen, P. A., politiker	31
Måde	37	Prange, Knud, historiker	124
Nebel Mølle	118	Puggaard, Hans, grosserer i Ribe	22ff, 33
Nebså	64	Randers	72
Nibe	29	Randerup	16
Nielsen, Ane Margrethe, Esbjerg	83	Rasmussen, Jørgen Dieckmann, Esbjerg	113, 117
Nielsen, Lindberg, historiker	102	Ravnø	38
Nielsen, Hans Fisker, Houstrup	52	Reincke, H. C. C., politiker	21, 25
Nielsen, Carl, komponist	100	Rerup, Lorenz, forfatter	16

Ribe	15ff, 77ff, 108	Tjæreborg	35ff, 83, 121
Ribe Amt	17, 53, 61ff, 99, 105, 111	Toft, Hans, Fanø	44
Richter, J. sognepræst, Vejen	105	Toftlund	118
Riis-Lowson, sognepræst	24,33	Torp, Margot, politiker	26ff
Ring, Oluf, forfatter	100	Trstrup	121
Ringkøbing	44, 120	Tosti, R. H. R., husejer, Esbjerg	89
Rudbøl	118	Tosti, Judith, Esbjerg	92
Rudiengaard, Preben, Ribe	33	Tranberg, Hans, møller	8ff
Rued, oplæser, Askov	73	Tranberg, Frederikka, møllerkone	11
Rødding	16	Troelsen, Svend B. gårdejer	115
Rømø	16, 42ff	Tvede, P. H. rådstueskriver, Ribe	33
Rønshoved	82	Tønder	27
Rørkjær	35	Tørbøl, tandlæge, Nørre Nebel	121
Salling, S. H. forstander, Ribe	119	Vamdrup	26, 33
Scavenius, Jacob, politiker	28ff	Vandborg, Marius, Janderup	53
Scharling, stiftprovst	121	Varde	12, 21, 52, 62, 106, 114
Schrøder, Ludvig, højskoleforstander	28, 105, 120	Vejen	99, 120
Seem	23, 57	Vejle Amt	17
Sig	106, 113	Vejrup	14, 16, 21
Sild	16	Venstre, politisk parti	19ff
Skads Herred	12, 62	Vester Starup	18
Skallingen	83	Vester Vedsted	23, 115
Skibelund	100	Vester Nykirke	18
Skjoldborg, Johan, forfatter	100	Vester Herred	62
Skodborg	16	Vilslev	20, 21f, 59
Skovgaard-Petersen, Vagn, professor	124	Vilslev-Hunderup	22
Slavs Herred	17	Visby	16
Slesvig	119	Vong	7
Smed, Jørgen Hansen, Ribe	78	Värnamo, Sverige	82ff
Sneum	8, 59f	Willemoes, Carl, redaktør	21, 121
Socialdemokratiet, politisk parti	19ff	Windfeldt-Hansen, H. politiker	31
Sponneck, W.C. E., finansminister	23, 33	Wulff, Hans, Nebel Mølle	118
Starcke, Viggø	73	Ølgod	106, 114ff, 121
Stauskede	120	Øllgaard, Holger, lærer, Ølgod	115
Steffensen, Laurids, Aabølling	68	Øllgaard, Rasmus, Bramming	59
Stemann, stiftamtmand, Ribe	120	Øllgaard, Mette, Bramming	59
Stockmark, Jens, Fanø	92	Øse-Næsbjerg	17
Svendborg	16	Øster Vedsted	22, 26
Søborg, Jørgen, sognepræst i Aastrup	62	Østergaard, Knud Høgsbro, sognepræst	115
Sønderho	121	Aabenraa	33
Sørensdatter, Ane Marie, Houstrup	48	Aabølling	68
Sørensen, Jens, Houstrup	53	Aakjær, Jeppe, forfatter	30, 100
Sørensen, Marie Nissen	14	Ålbæk	8ff
Tams, Hans	57	Århus	44
Teilman-Hald, Carsten	10	Aastrup	62ff, 106
Termansen, N. J., politiker	20		
Termansen, Terman, Varde	59		
Thamsen, Jens, Tjæreborg	35		
Thomsen, Niels, snedkermester, Esbjerg	115		
Thygesen, Frands, Esbjerg	85		

Fra Lokalarkivernes arbejdsmark i Ribe Amt 2002

Ribe Amts Lokalarkiver (RAL)

Bestyrelsens beretning 2002

Det er næsten ved at blive et fast indslag, for også i år skal RALs generalforsamling indledes med mindeord. I år gælder de Leif Guldmann Ipsen, mangeårig leder af Blåvandshuk Lokalhistoriske Arkiv. Efter at have afsluttet sin militære karriere gik Ipsen, som han sædvanligvis blev kaldt, ind i det lokalhistoriske arbejde i Blåvandshuk-arkivet. Det havde netop været igennem en periode med turbulens og havde brug for en markant leder, og det fik det med Ipsen. Han brugte imidlertid ikke blot sine kræfter og interesse for lokalhistorie i arkivet, men gik også i gang med at lave lokalhistoriske undersøgelser, hvoraf hans interesse for flygtninge-spørgsmålet og flygtningelejrene i kølvandet på Anden Verdenskrig vel nok er de mest kendte. Det førte bl.a. til en række artikler i Fra Ribe Amt, som er Historisk Samfunds årbog, og siden til et par bøger, hvoraf den sidste blev offentliggjort i juli 2002 i forbindelse med hans 80 års fødselsdag. Således var han aktiv gennem hele sit lange liv, lige indtil han døde juleaften. Også RAL har haft glæde af Ipsens interesse for lokalhistorie. Han var således medlem af bestyrelsen fra 1988-1992, og i den periode arbejdede han bl.a. med uddannelsesaktiviteter for amtets arkiver. Mange har således meget at takke Ipsen for. Æret være Ipsens minde.

Den mere ordinære del af årsberetningen omhandler yderligere et aktivt år for arkiverne i Ribe Amt – et år med hændelser fra det nationale plan til aktiviteter i vores egen region. Med hensyn til det nationale tænkes der på den nye arkivlov, som vi faktisk vedtog en udtalelse om på sidste årsmøde, hvilket førte til en del presseomtale. I udtalelsen påpegede vi bl.a. skævheden i, at den nye arkivlov fortsat kun omhandlede de såkaldte »offentlige« arkivalier og arkiver og helt udelod arkivalier af privat oprindelse – uanset hvor centrale de måtte være som kilder til dansk historie. Et andet punkt, vi fremhævede i RALs udtalelse, var lokalhistorikeres og slægtsforskeres ulige adgang til arkivalier i de statslige arkivers samlinger. Har man ikke de helt præcise referencer på arkivalier, man skal bruge, kan der ikke bestilles, hvilket gør fjernlån af arkivalier til brug lokalt meget vanskeligt. RALs udtalelse blev bemær-

ket, måske ikke så det kan aflæses af arkivloven, der blev vedtaget lige ind under jul 2002, men anledning til presseomtale gav det da, fordi en Christiansborg-journalist havde fået øje på en udtalelse, der skilte sig afgørende ud fra de andre udtalelser til loven.

Mens vi er ved den nye arkivlov, der træder i kraft pr. 1. juli 2003, skal nogle ændringer af grundlæggende karakter lige nævnes. Den almindelige tilgængelighedsfrist ændres fra 30 til 20 år, og for personfølsomme arkivalier vil fristen blive ændret fra 80 til 75 år. Disse ændringer vil også komme til at gælde lokalarkiverne i Ribe Amt, idet I følger retningslinjerne for arkivadgang fra det statslige område.

Og mens vi er ved udtalelser – måske skal vi vedtage yderligere én i aften. Fra aktive slægtsforskere og lokalhistorikere i Ribe Amt meldes der om manglende plads til besøgende på de statslige arkivers læsesale. Fra 1. januar 2003 er åbningstiden blevet skåret ned på alle statslige arkiver med en hel dag, idet mandag er blevet lukkedag. Det betyder endnu flere besøgende de øvrige dage. Der kendes flere eksempler på aktive slægtsforskere og lokalhistorikere, der er kørt fra Ribe Amt til f.eks. landsarkivet i Viborg uden at kunne få en plads på læsesalen – selv om de har været der fem minutter over ni, hvor læsesalen åbner. Har man ingen plads, kan man ingen arkivalier bestille, så der er ikke andet for end »drive rundt på læsesalen« og håbe på, at én af de andre gæster går hjem. I ét af de tilfælde, der er kommet mig for øre, skete det først kl. 14.30. Det kan ikke kaldes en rimelig behandling – og slet ikke når repræsentanter for de statslige arkiver nyligt på TV har talt om de statslige arkiver som meget vigtige institutioner i vores demokrati – det er der, folk kan få adgang til »vores fælles historie« som skøde- og panteprotokoller. Men hvad hjælper al lyrikken, hvis man ikke kan få adgang til oplysningerne på grund af pladsmanglen på læsesalen? RALs bestyrelse vil derfor foreslå denne udtalelse sendt til kulturminister Brian Mikkelsen:

»Ribe Amts Lokalarkiver, der er en sammenslutning af de 54 lokalhistoriske arkiver i Ribe Amt, udtaler, at mulighederne for at få plads på landsarkivernes læsesale er ble-

vet for dårlige med de ændrede åbningstider, Statens Arkiver indførte pr. 1. januar 2003. På grund af den store – og voksende interesse – for slægts- og lokalhistorie kan vore medlemmer ikke automatisk regne med at få en hel dags arbejde ud af det, når de kører den lange vej fra Ribe Amt til landsarkiverne i henholdsvis Viborg og/eller Aabenraa. Uden en nummereret plads er det ikke muligt at bestille arkivalier på læsesalen. Kulturministeren opfordres derfor til at gøre en aktiv indsats på dette område og dermed indskrive sig til en sikker plads i dansk lokalhistories analer«.

Det er min opfattelse, at lokalarkiverne i Ribe Amt bliver brugt af flere og flere. I mange forskellige forbindelser gøres der også opmærksom på arkiverne – store såvel som små – som en uundværlig kilde til slægts- og lokalhistorie. Ikke mindst interessen for slægtshistorie er i voldsom vækst, og i det forgangne år blev den yderligere stimuleret af fjernsynsudsendelsen På sporet af slægten, som Danmarks Radio sendte i efteråret og netop har genudsendt. Udsendelsen gav flere forskellige indgange til slægtshistorie og førte slægtsforskerne til hele spektret af arkiver, der blev udgivet en grundbog og lavet en forbillig ledig hjemmeside m.m. Denne form for markedsføring har givet netop slægtsforskning – og arkiverne – utrolig megen omtale i 2002.

Omtale har arkiverne i Ribe Amt også fået, for lige ind under jul lykkedes det RAL med Esbjerg Byhistoriske Arkiv som forlag at udgive Mit liv i år 2000. Præsentationen fandt sted på Esbjerg Byhistoriske Arkiv den 11. december ved et meget velbesøgt arrangement. Et stort projekt kunne hermed afrundes til alles tilfredshed, og ved præsentationen blev der talt varmt for at huske den helt nære historie i fremtiden. Noget, som RALs bestyrelse naturligvis har taget til efterretning og vil arbejde sammen med Historisk Samfund for Ribe Amt om at få ført ud i livet. Mindre interessant blev det jo ikke af, at udtalelserne bl.a. kom fra medlemmer af amtsrådet, som vil være en central samarbejdspartner i et sådant projekt.

Mit Liv i år 2000 har fyldt meget i amtskonsulent Richard Bøllunds kalender de seneste år. Med færdiggørelsen af projektet skulle der derfor igangsættes et nyt, tværgående projekt for alle amtets arkiver. Det blev indsamling af oplysninger til brug for en hjemmeside. I den anledning har alle arkiver haft – eller får snart – besøg af ham, og opgaven – udarbejdelsen af en hjemmeside for RAL - er også ved at være løst. Bestyrelsen har store forventninger til denne elektroniske annoncering for amtets mange arkiver. Nyttigt har det også været for arkivfolke-

ne og amtskonsulenten at træffes, hvis det ikke er sket før. Det er bestyrelsens opfattelse, at medlemmerne er meget glade for Richard Bøllund som amtskonsulent og den hjælp, han takket være Ribe Amt kan yde arkiverne uden beregning.

En meget vigtig aktivitet i RALs virke er kurserne, og at det er populært, ses af virksomheden i 2002. Amtskonsulent Richard Bøllund kommer nærmere ind på det i sin beretning, men glædeligt har det været at konstatere den fine opbakning til kursustilbuddene.

2002 har været endnu et godt lokalarkiv-år. I den forbindelse skal der lyde en tak til vores mange samarbejdspartnere, ikke mindst Ribe Amt, der med tilskuddet til amtskonsulentordningen yder lokalarkiverne i Ribe Amt en uvurderlig hjælp. Også til Historisk Samfund og Ribe Amts Museumsråd skal der lyde en tak for samarbejde i årets løb. Endelig er der grund til at takke RALs bestyrelse for godt samarbejde, amtskonsulenten for god støtte til bestyrelsen i udførelsen af arbejdet og medlemmerne for engageret deltagelse i RALs aktiviteter.

*Jørgen Dieckmann Rasmussen
Formand*

Amtskonsulentens beretning

2002 har været et travlt år med mange besøg på lokalarkiverne og afslutningen af projektet Mit liv i år 2000 som de væsentligste arbejdsopgaver. Især Mit liv i år 2000 må fremhæves, når jeg ser tilbage på det forgangne år. Som konsulent for Ribe Amts Lokalarkiver har jeg været ansvarlig for projektet, som trods visse forsinkelser undervejs fik en lykkelig og værdig afslutning i år 2002.

Projektet, der blev igangsat i 1999, blev rundet af med bogen Mit liv i år 2000 – tanker ved et årtusindskifte, der udkom den 11. december 2002. Bogen er blevet til i et samarbejde mellem Ribe Amts Lokalarkiver og Historisk Samfund for Ribe Amt, men blev udgivet af Esbjerg Byhistoriske Arkiv. RAL og Historisk Samfund for Ribe Amt kunne ikke rejse de nødvendige midler, og med den ringe økonomi svandt muligheden for at udgive bogen. Adskillige fonde – både lokale og landsdækkende - blev ansøgt, men uden det håbede udbytte til følge. På den baggrund kom Esbjerg Byhistoriske Arkiv ind i billedet og tilbød at udgive bogen. Uden arkivets medvirken var bogen ikke blevet en realitet, og vi skylder det derfor en stor tak. En tak skal der også gå til de fonde, som trods alt valgte at støtte bogen og projektet.

Som redaktør af bogen *Mit liv i år 2000* er jeg naturligvis glad for dens tilblivelse. De mange bidragsydere til projektet *Mit liv i år 2000* har leveret et fantastisk materiale, som bogen indeholder udpluk fra. Bogen er inddelt i kapitler der afspejler de temaer, bidragsyderne har medtaget i deres dagbøger og lignende. Der gives et enestående indblik i såkaldte almindelige menneskers hverdag i år 2000 – og det er faktisk temmelig interessant at få et indblik i folks dagbøger med tanker og hverdagsbeskrivelser. Mit mål har været at få samtlige 41 indleverede bidrag repræsenteret i bogen med et eller flere udpluk, og det er lykkedes bortset fra enkelte bidrag, det ikke har været muligt at placere under temaerne.

Bidragene til *Mit liv i år 2000* vil for eftertiden blive opbevaret i det lokalarkiv, som er lættest på bidragsydernes bopæl, hvor de i fremtiden vil være tilgængelige og være et vigtigt vidnesbyrd om livet og hverdagen i år 2000. Projektet *Mit liv i år 2000* er nu afsluttet, men man kan kun håbe på, at deltagerne vil fortsætte, eller at det har inspireret andre til også fremover at sætte deres tanker om livet og hverdagen på skrift. Ved bog-præsentationen den 11. december på Esbjerg Byhistoriske Arkiv lød der i hvert fald, sammen med de positive tilbagemeldinger på projektet, lignende opfordringer. Lad os håbe, at nogle griber opfordringen så ikke blot år 2000, men også de følgende år kan blive lige så veldokumenteret med personlige fortællinger om hverdagen og livet generelt.

Mit andet store projekt i år 2002 har været påbegyndelsen af en rundtur til alle RALs medlemmer. Efter godt et år på posten som konsulent følte jeg et behov for at besøge alle arkiver. Rundturen påbegyndte jeg i oktober måned med tre-fire arkivbesøg om ugen. Det har ikke bare været spændende, men også utroligt lærerigt for mig selv at komme rundt til alle lokaliteter og opleve arkivernes mangfoldighed. Ikke to arkiver er ens, hvilket netop gør det spændende og mit arbejde udfordrende. Jeg vil gerne sige tak for den positive ånd, jeg er blevet modtaget i, og jeg ser frem til de mange opfølgende arkivbesøg, rundturen har givet anledning til.

Arkivernes store arbejdsiver og aktivitetsniveau er ikke kun noget, jeg oplever ved mine arkivbesøg, men også noget der kan aflæses af den store tilstrømning til RALs kurser det forgangne år. Til kurset i bevaring og kassation i februar måned kom der mere end 50 kursister. Herefter havde vi i foråret et Arkibas-kursus med 12 kursister til et heldags-kursus. Måden at afholde kursus over en hel dag havde vi ligeledes stor succes med i oktober måned, hvor vi samlede 37 arkivfolk i Helle Hallen til et kursus i registrerings-principper. I RALs uddannelsesudvalg må vi

konstatere, at vi har ramt plet med kursusudbuddet, som fastlægges ud fra de følere, vi har ude, og hvor vi fornemmer behovet for efteruddannelse. Det er en fornøjelse, at så mange arkiver tager efteruddannelsesforpligtelsen alvorligt og er et godt grundlag til, at vi også fremover kan præsentere en bred vifte af lokale kurser i amtskredsen.

Fagre nye verden med al dens teknologi har efterhånden gjort sit indtog i arkiverne. Mange er begyndt at skanne, lave hjemmeside osv. Nu er RAL også hoppet på vognen, idet jeg har påbegyndt etableringen af en hjemmeside for arkiverne i Ribe Amt. Hjemmesiden, der forventes at blive lanceret hen mod slutningen af 2003, vil først og fremmest indeholde en arkivejviser med adresse og telefonnummer til de enkelte arkiver, men også med billeder og mere udførlige oplysninger af indholdet på de enkelte arkiver, som jeg bl.a. har skaffet i forbindelse med min rundtur. Med tiden skulle siden gerne blive et sted, hvor arkiverne kan udveksle informationer og ideer, og hvor der er interessante oplysninger at hente. Siden skal også fungere som nyhedsorgan for RAL, uden der dog foreløbigt er planer om at afskaffe det trykte RAL-Nyt.

Ideen er at gøre hjemmesiden til et samlingspunkt for RALs medlemmer. Siden ville bruges til at drøfte forskellige problemer eller videregive erfaringer af den ene eller anden art. Det er vigtigt, at arkiverne bruger hinandens viden og tager ved lære af hinanden. Ikke mindst på det teknologiske område, hvor jeg gennem det seneste år har oplevet en stor interesse i arkiverne. Det er spændende at følge den udvikling, men også lidt bekymrende hvordan teknologien nogle steder ukritisk tages i anvendelse. Jeg vil bestemt ikke bremse arkivernes lyst og iver til at begive sig ud i det digitale univers, men jeg må opfordre til, at man velovervejet bruger teknologien. Formidling er en vigtig del af arkivernes virke, men man må ikke glemme at se på bevaringselementet og forholde sig til, at holdbarheden af et digitalt billede er væsentligt ringere end et fremkaldt hos fotografen.

Nogle gange kræver konsulentjobbet en mindre IT-eksamen for at følge udviklingen i arkiverne. Den manglende baggrund afhjælper jeg ved at indsamle viden og erfaringer, og forhåbentligt derigennem bistå med kvalificeret rådgivning til arkiverne. Jeg vil takke alle de, der har benyttet konsulent-ordningen i 2002 og ser frem til samarbejdet i det nye år. Også RALs bestyrelse skal have tak for samarbejdet og den fulde opbakning til mit arbejde.

*Richard Bøllund
Amtskonsulent*

Beretninger fra amtets lokalarkiver 2002

Billund Kommune

Lokalhistorisk Arkiv

Billund Centret, Hans Jensensvej 6, 7190 Billund

Tlf.: 75 33 24 72

Åbningstid: Tirsdag kl. 19.00-21.00 samt efter aftale

Leder: Kaj Schmidt, Søndermarksvej 411, 7190 Billund

Tlf.: 75 33 13 92

Lokalhistorisk Arkiv for Grene Sogn har haft 45 afleveringer i 2002. Der har været ca. 50 besøgende på arkivet i dette år.

En meget betydningsfuld aflevering er tidligere kærmer/kommunaldirektør Jørgen S. Niensens »Glimt fra arbejdsårene i Grene og Billund Kommune 1960-67«. Heri gør han rede for mange af de afgørelser, som blev truffet i kommunen i disse år, og han skildrer byens udvikling i store træk. Vi har fået lov til at formidle en udskrift på 120 sider. Vi kan låne den ud eller sælge den for kopiprisen, 1 kr. pr. side, eller på diskette for 20 kr.

Vorbasse Lokalhistoriske Arkiv

Vorbasse Museum, Kirkegade 3, 6623 Vorbasse

Åbningstid: Tirsdag kl. 19.00-21.00 samt efter aftale

Leder: Sven Tygesen, Stadionvej 4 A, 6623 Vorbasse

Tlf.: 75 33 31 39

Arkivets postadresse: Stadionvej 4 A, 6623 Vorbasse

E-mail: sven-tygesen@vorbasse.dk

Arkivet har modtaget 26 afleveringer, bl.a. et omfattende materiale fra en tidligere sognerådsformand. Antallet af besøgende har været stigende i forhold til tidligere år.

Året har været præget af arkivets 25 års fødselsdag, der er blevet markeret på forskellig vis, bl.a. ved et par udstillinger. Der har endvidere været arrangeret en fortælle-eftermiddag, hvor lokale borgere fortalte om livet i Vorbasse i 50'erne. Sidst, men ikke mindst, er jubilæet blevet markeret med udgivelse af en lille bog, Glimt af sognets historie. Den består af en række korte beretnin-

ger, der gennem de sidste ti år er blevet bragt i sognets menighedsblad, og som nu er blevet samlet i en bog. Bogen er blevet udgivet med støtte fra Vorbasse Menighedsråd. Derved kunne prisen holdes på 95 kr. Bogen er blevet godt modtaget. Den blev trykt i 250 eksemplarer og er næsten udsolgt.

Blåbjerg Kommune

Blåbjerg Lokalhistoriske Arkiv

Sønder Allé 21, 6830 Nr. Nebel. Tlf.: 75 28 71 18

Åbningstid: Mandag kl. 8.30-11.30 samt efter aftale med lederen

Leder: Inga Mulbjerg, Parkvej 3, Kvong, 6800 Varde

Tlf.: 75 25 40 01

E-mail: lha@blaabjergweb.dk

Blaabjerg Lokalhistoriske Arkiv har i året 2002 modtaget 20 indleveringer og haft ca. 141 besøgende, hvoraf flere er kommet adskillige gange for at forske i deres slægt. Arkivet har haft mindst ti henvendelser pr. brev og e-mail.

Af afleveringer har vi fået et flot eksemplar af Fiilsøhus' historie af Kirsten Reinholdt Siboni. Fiilsøhus, som ligger ved Henne Mølleå, er udstykket fra A/S Fiilsø i 1935. Kirsten Sibonis far, der var læge i Tarm, har haft forbindelse til Lønborggård, hvor proprietær Tranberg boede dengang.

En familie fra Sjælland var så begejstret for at have fundet sin slægtsgård, at de har haft to omtaler i Jyske-Vestkysten. De brillerer over for deres børnebørn med, at de kommer fra en nissegård (Nissengård).

Vi har haft en forespørgsel om gamle møller og sendt kopier, ligeledes har vi haft henvendelse om gamle paviloner ved kroer. Arkivet har også haft besøg af forfatteren til den nye bog om Vestbanen, Ole-Chr. M. Plum, som gennemgik materiale om banen, som havde 100 års jubilæum i marts 2003. Derudover var vi med til indvielse af Janderup Lokalhistoriske Arkivs nye lokaler.

Blåvandshuk Kommune

Blåvandshuk Lokalhistoriske Arkiv

Kirkegade 3, 6840 Oksbøl. Tlf.: 75 27 15 48

Åbningstid: Efter aftale med lederen, dog er arkivet almindeligvis bemandet mandag-fredag kl. 9.00-12.00

Leder: Thomas Nielsen, Vestparken 24, 6840 Oksbøl

Tlf.: 75 27 20 95

E-mail: blaoks@image.dk.

Hjemmeside: www.varde.bibnet.dk/arkiv/blhuk.htm

Årets største begivenhed var uden tvivl udgivelsen af Leif Ipsens bog *Mennesker bag pigtråd*, der fandt sted den 11. juli 2002 ved en velbesøgt reception på Ravnuseet.

Antallet af indkomster har i årets løb været beskedent, dog har der været en pæn tilgang af billeder. Der har været ca. 150 besøgende, hvoraf de 25 var i forbindelse med Arkivernes Dag den 9. november. Lokalhistorisk Arkiv i Blåvand er pr. 1. juni flyttet til arkivet i Oksbøl.

Bramming Kommune

Darum Sognearkiv

Nørrevej 12, Store Darum, 6740 Bramming

Åbningstid: 1. oktober - 31. marts: Onsdag kl. 15.00-17.00 samt efter aftale med lederen

Leder: Erling Schmidt, Refshedevej 9, Store Darum, 6740 Bramming. Tlf.: 75 17 90 11

Arkivets postadresse: Refshedevej 9, Store Darum, 6740 Bramming

Den 20. marts 2002 afgik Jens Hedegård Rasmussen ved døden. Hedegård var initiativtager til sognearkivets oprettelse og dets leder fra begyndelsen i 1960 og indtil 1993. Han var aktiv i arkivets arbejde til det sidste og var i arkivet hver onsdag eftermiddag. Hans død er et tab for det lokalhistoriske arbejde i sognet, og hans store viden om sognets historie vil blive savnet.

Arkivet har i 2002 modtaget 18 afleveringer. Blandt afleveringerne var der avisudklip fra dagbladet Vestkysten og Ribe Stiftsüdende fra første halvdel af 1900-tallet. Udklippene er samlet af Niels Helle Boesen, der var lokal meddeler for de to aviser. Udklippene fortæller om små og store begivenheder i Darum Sogn, specielt er der mange artikler, der vedrører bygningen af Ribe-Darum diget og Darum-Tjæreborg diget.

Først på året arrangerede arkivet i samarbejde med udstillingsudvalget i Darum Fritidscenter en udstilling

om skoler i Darum i 100 år. Udstillingen viste billeder af de forskellige skolebygninger, der har været i brug i Darum Sogn gennem tiderne samt billeder af elever og lærere. Der var også opstillet en montre med gamle skolebøger, tavler, grifler m.m. I forhallen var der ophængt anskuelsestavler, der tidligere blev brugt i undervisningen. En gammel skolepult fra Darum Skole havde også fået plads på udstillingen. Udstillingen tiltrak mange interesserede og resulterede i flere afleveringer til arkivet.

Gørding Sognearkiv

Plejhjemmet Østergården, Nørremarken 23,

6690 Gørding

Åbningstid: 1. og 3. mandag hver måned kl. 19.00-21.00

samt efter aftale med lederen. Lukket i juli måned

Leder: Nora Olesen, Hessellundvej 14, 6690 Gørding

Tlf.: 75 17 88 75

Arkivets postadresse: Hessellundvej 14, 6690 Gørding

Arkivet havde 10. januar lokalhistorisk aften på Østergården hos Ernst Ravn. En 11steddreng fortæller var overskrieten på altanen. Carl Chr. Poulsen, vicepolitikommissær i Kolding, fortalte om sit liv som »knægt« (medhjælper) på en gård og efterfølgende sin læretid hos smed Stål i Bøel som vogn- og beslagsmed. Efter endt militærtjeneste og udstationering som FN-soldat på Cypern tog han på Rønshoved Højskole og søgte derefter ind til politiet. Merete Moos sang forskellige viser, og Signe Jensen sad ved klaveret.

Gørding-Lourup Idrætsforening har 100 års jubilæum og Gørding Hallen 25 års jubilæum i 2003. Arkivet har leveret billeder, udklip m.m. til diverse jubilæumsskrifter. Egnumuseet i Bramming havde i november en udstilling om maleren Eckardt Johnsen, født og opvokset i Gørding. Arkivet leverede flere billeder og et maleri af skuespiller Niels Johnsen, malet af kunstneren. Vi har haft besøg af sygeplejerske Dagmar Bork fra Haderslev, som skriver på en bog om Frk. Mikkelsen, datter af hestehandler Mikkelsen, Gørding. Ejler Nielsen har med hjælp fra Johanne Marie Ravn og Ellen Nissen fået bogen om ejendommene i Hessellund færdig.

Vi har haft besøg af vores arkivkolleger i kommunen, i alt 26 personer. Arkivet blev vist frem, og Ejler viste billeder i Den gamle Biograf. Vi har et stigende antal henvendelser vedr. slægtsforskning, både skriftlige og personlige.

Hunderup Sognearkiv

Kjærgårdvej 9, Hunderup, 6740 Bramming
Åbningstid: Vinterhalvåret: 1. mandag hver måned kl.
19.30-21.30 samt efter aftale med lederen eller kassereren
Leder: Thea Boesen Smidt, Puggårdsvej 3, Sejstrup,
6740 Bramming Tlf.: 75 17 33 42
Kasserer: Kjeld Pedersen, Frøsiggård, Kjærgårdvej 64,
6740 Bramming. Tlf.: 75 43 12 03
Arkivets postadresse: Puggårdsvej 3, Sejstrup,
6740 Bramming

Travlhed har der været i arkivet – vi har ikke nået det, vi ville. Vores 25 års jubilæum sprang vi let og elegant hen over.

Historien bliver man aldrig færdig med. Sideløbende med vores gårdshistorie er vi i færd med at lave billedmapper af de gamle redskaber og hjælpemidler, man brugte før i tiden. Vi synes selv, det er en god idé, at billederne ikke bare skal gemmes væk. En ny og spændende opgave har vi i udsigt. I 2003 skal Hunderup Skoles elever arbejde med emnet »Sognets historie«. Det glæder vi os til.

Med hensyn til slægtsforskning får vi stadig spændende henvendelser. En familie i Amerika, hvis forfader rej-

ste til Amerika for over 100 år siden, ville gerne vide, hvilken ejendom i Sejstrup han kom fra. Denne ejendom fandt vi ifølge folketællingslisten. Familien i USA hed Lauridsen, og den sidste Lauridsen, der boede på ejendommen, var flyttet for over 60 år siden. Han fandt vi på et plejehjem. Jo, han kunne da godt huske, der var blevet ham fortalt, at hans bedstefar havde været gift to gange. I første ægteskab var der to sønner, den ene rejste til Amerika, og den anden blev skrædder i Ribe. Han druknede som 24-årig en vinterdag i Ribe Å. Rigtigheden heraf fik vi bekræftet af Karen Margrethe Melbye, Ribe Byhistoriske Arkiv, idet hun fandt omtalen af drukneulykken i Ribe Dagblad sidst i 1890'erne.

Åge Lauridsen, den eneste slægtning vi kunne finde, døde kort tid efter. Det fik mig til at tænke på fhv. lærer J. H. Hyldtoft ved Sejstrup Skole, som for længst er død. Han gik meget op i sognets historie og medvirkede ved udgivelsen af H. N. Skades bog om Sejstrups historie. Mødte han folk, sagde han til dem, især de der interesserede sig for de gamle dage: »Husk nu, at spørge den gamle garde, mens den endnu lever«.

Der bjerges hø – familie og venner hjælper. Ca. 1930. Foto: Hunderup Sognearkiv.

Vejrup Sognearkiv

Klubhuset, Skolevænget 5, Vejrup, 6740 Bramming
 Åbningstid: 1. tirsdag hver måned kl. 14.00-15.30, samt
 3. tirsdag hver måned kl. 19.00-20.30 eller efter aftale
 med lederen

Leder: Johannes Holm, Vibevej 11, Vejrup, 6740 Bramming
 Tlf.: 75 19 03 35. E-mail: johannes.holm@12move.dk
 Arkivets postadresse: Vibevej 11, Vejrup, 6740 Bramming

Det har for vores arkiv været et lidt turbulent år med megen travlhed, idet vi pludselig fik mulighed for at flytte til et nyt lokale, der er passende i størrelse og meget velegnet. Den 19. juni blev der holdt åbent-hus med næsten 60 besøgende. Det var vi meget tilfredse med og kunne således se den positive holdning, der er over for arkivet.

Der har i årets løb været omkring ti indleveringer, og der er afslagt lige så mange besøg med forskellige spørgsmål, som alle er afklaret. Registreringen har haltet lidt det sidste års tid. Derfor er vi gået i gang med at reetablerer faktisk hele arkivet. Det er et voldsomt arbejde, men det glider fint. Oven i det hele kom der et formands-skifte, men det er også afklaret til alles tilfredshed. Her i det nye år har vi modtaget to indleveringer, så det tegner godt for det kommende år.

Vi har fået PC og er begyndt at lægge samtlige adresser ind samt notere alle tidligere beboere. Om et år er vi sikkert meget kloge.

Vester Nykirke Sognearkiv

Vibækvej 2, Endrup, 6740 Bramming
 Åbningstid: 1. onsdag hver måned kl. 16.00-17.00
 Lukket i juni, juli og august

Leder: Solveig Schmidt, Rolighedsvej 13B, Endrup,
 6740 Bramming. Tlf.: 75 10 29 13
 Arkivets postadresse: Niels Erik Junk, Gummemarkvej 8,
 Vong, 6740 Bramming

Ja, så er vi flyttet fra mejeriet til Vibækvej 2, da mejeriet selv skulle bruge deres lokaler. Bramming Kommune har lejet lokalerne til bibliotek, men biblioteket bruger ikke det hele, så der er også plads til arkivet. Vi havde reception den 5. marts med gæster, og vi fik gaver og vin.

I årets løb har vi modtaget en del arkivalier, blandt andet et skab som har stået på mejeriet. Skabet er lavet af den gamle smørkerne, der ikke blev brugt mere, efter det nye mejeri blev bygget i 1955. Skabet har Verner Keller lavet. Der har været flere telefoniske henvendelser. Vi har blandt andet haft besøg af den nye ejer af Endrupholm.

Brørup Kommune

Historisk Arkiv for Brørup og Omegn

Biblioteket, Stadionvej 6, 6650 Brørup. Tlf.: 75 38 18 78
 Åbningstid: Torsdag kl. 15.00-17.00 samt efter aftale
 Formand: Peter Christensen, Rahbæks Allé 24,
 6660 Brørup. Tlf.: 75 38 42 81
 Hjemmeside: www.broerup-lokalhistorie.dk

Arkivet har ikke afholdt møder af nogen art i det forløbne år. Arkivet deltog i julemessen i Holsted, men bruger mange kræfter på indsamling af billeder og materiale til brug for udgivelse af et skrift om Folding Sogns historie, som der ikke tidligere er skrevet en samlet beretning om. Det er en stor opgave, og der vil også gå flere år, før det kan færdiggøres.

Arkivet er nu godt i gang med registrering på Arkibas. Vi har deltaget i diverse relevante kurser og bruger meget tid på registrering. Vi har løbende modtaget mange interessante arkivalier – deriblandt flere meget omfangsrige samlinger, bl.a. mange gamle småfilm af en type som vi desværre endnu ikke har kunnet finde en fremviser til. Arkivets største problem er pladsmangel.

Vi transskriberer folketællinger og gamle protokoller fra gotisk til moderne skrift, så kommende generationer også kan læse det. En lille studiekreds er således i gang med at oversætte Malt-Folding Sogneforstanders protokol fra 1842 (se mere derom på arkivets hjemmeside). Arkivet har forøget samlingen af kirkebøger betydeligt ved indkøb af en del kirkebøger fra nogle af nabosognerne og ved køb af tilgængelige kirkebøger fra kommunens tre sogne samt film af realregistre for skøde- og pante-protokollerne fra de tre sogne.

Esbjerg Kommune

Esbjerg Byhistoriske Arkiv

Torvegade 47, Postboks 522, 6701 Esbjerg
 Tlf.: 75 18 18 55. Fax: 75 18 09 40
 Åbningstid: Mandag-fredag kl. 10.00-16.00, torsdag
 tillige kl. 16.00-18.00
 Leder: Jørgen Dieckmann Rasmussen
 E-mail: byhistoriskarkiv@esbjergkommune.dk
 Hjemmeside: www.esbjergbyhistoriskearkiv.dk

År 2002, som vi snart er ude af, kan måske synes at have stået lidt i skyggen af 2001, hvor Esbjerg Byhistoriske Arkiv fejrede sit 50 års jubilæum. Det betyder dog ikke et

år uden aktiviteter. Der har været over 190 afleveringer, større og mindre mellem hinanden. Nævnes kan bl.a. en lang række indleveringer eller lån af materiale om byens skoler. År 2002 kom nemlig, som det vil fremgå senere, til at stå i skolehistoriens tegn. Der er også afleveret materiale fra byens foreninger, virksomheder og forretninger. Af nogle af de større afleveringer har man kunnet mærket fusionsbølgen, som hører tiden til. Bl.a. har vi fået en større aflevering fra Vestkraft, bl.a. en omfattende udklipssamling fra før den tid, Vestkraft hed Elsam. Tilsvarende materiale er kommet ind fra Mejeriselskabet Esbjerg, som i dag hedder Arla Foods. Afslutningen eller færdiggørelsen af større projekter har endvidere givet nedslag i årets afleveringer. Nævnes kan bl.a. Foreningen Musikhusets Venner, som efter fuldent mission har afleveret foreningens arkiv til Esbjerg Byhistoriske Arkiv. Endelig skal det nævnes, at Esbjerg Kommune afleverer flere og flere arkivalier til Byhistorisk Arkiv. I den forbindelse var det en stor lettelse, at et nyt stort fjernmagasin under hovedbiblioteket med næsten 1,7 km. reoler stod indflytningsklart omkring jul. Hermed skulle pladsproblemet for kommunale arkivalier være afhjulpnet nogen tid.

Også indlån er med til at forøge vores viden om byens historie. Ad den vej er det bl.a. blevet muligt at dykke ned i et lidt mere specielt hjørne af byhistorien, nærmere betegnet en række af byens kendte restaurations og værtshuses historie. Det skyldes et omfattende og meget spændende materiale indlånt fra Margreth Ploug, som mange bl.a. kender fra Smedekroen og Karoline. Materialet er blevet bearbejdet, og der er skrevet en artikel til Historisk Samfunds årbog Fra Ribe Amt 2003. Endvidere vil dele af det indlånte materiale samt en række andre oplysninger om byens værtshuse blive publiceret på arkivets hjemmeside i 2003.

Med hensyn til afleveringer/indleveringer er der endvidere grund til at nævne de mange mindre og større bidrag, der er kommet i kølvandet på fyraftensforedragene og søndagsmatineerne om gaderne i det såkaldte Torvegade-kvarter. De har været med til at gøre arkivets viden om enkelthuse eller forretninger mere fuldkomment. Virkelig mange mennesker har tilknytning til dette område, og de er i vid udtrækning mødt op til foredragene og har suppleret med oplysninger og viden. Selv om arkivet allerede ved meget og har en del materiale i sine samlinger, ved vi ikke alt, så det er rart med dette supplement udefra.

Dette samspil mellem formidling og indsamling har vist sig meget givende, men er ikke den eneste årsag til, at

formidling også i 2002 blev et meget centralt led i virksomheden. På baggrund af eksterne henvendelser medvirkede Esbjerg Byhistoriske Arkiv ved 69 arrangementer, og i alt 2.258 personer deltog. En del af disse arrangementer udføres mod betaling, så også i regnskabet slår aktiviteten positivt igennem. I samarbejde med Sydvestjysk Egns- og Slægtshistoriske Forening (SESF), der er arkivets venneforening, er der afholdt 68 arrangementer med 2009 deltagere. I disse to sidste tal indgår også kurser og foredrag, som Esbjerg Byhistoriske Arkiv og SESF har arrangeret i samarbejde med Esbjerg Folkeuniversitet. Det planlagte kursus i slægtsforskning, som var arrangeret i samarbejde med FOF-Esbjerg, måtte desværre aflyses på grund af underviserens sygdom.

For brugen af læsesalen er arkivets kurser meget vigtige. Mange deltagere får på den måde øje på de muligheder, der ligger i arkivets samlinger, og yderligere bliver de mere kvalificerede brugere. Det stimulerer endvidere brugen af arkivalier fra andre arkiver, hvilket blev meget tydeligt i 2002, hvor mange arkivalier blev bestilt på andre arkiver, ikke mindst Rigsarkivet.

I 2001 lanceredes de såkaldte Kulturhistoriske Hverdagsture, som allerede fra begyndelsen viste sig at være meget populære, og som ikke blev mindre efterspurgt i 2002. Forårets tur gik til Næstved og Gavnø – 75 personer deltog i turen, som desværre ikke havde plads til alle tilmeldte. Bussens størrelse samt antal passagerer på udflugtsbåden på Næstved Kanal satte begrænsningen. Næsten lige så stor tilslutning var der til eftersommerens tur til Roskilde, hvor vi bl.a. så Domkirken og, efter en frokost om bord på udflugtsbåden Sagafjord, Vikingeskibsmuseet. En virkelig god og udbytterig dag, der blev afholdt i det herligste solskinsvejr.

Endelig er der grund til at nævne, at vi rundede året af med to udgivelser, Esbjerg Kalender 2003 og bogen Mit liv i år 2000, som Esbjerg Byhistoriske Arkiv overtog udgivelsen af fra Ribe Amts Lokalarkiver. Bogen Mit liv i år 2000 blev præsenteret ved et reception den 11. december. Flere manuskripter ligger klar til udgivelse, men det er et tidskrævende arbejde at udgive bøger, og i 2002 blev det påvirket af mandskabssituationen. Arkivets souschef gennem 17 år, Anette Rydahl, valgte at søge nye udfordringer, i første omgang ved at søge og lå orlov indtil 31. januar 2003, men resultatet blev en opsigelse. Dette forhold påvirkede naturligvis arkivets i forvejen sparsomme ressourcer. Yderligere måtte der i november og december ekstraordinært bruges tid på organisatorisk arbejde i forbindelse med overvejelser omkring Esbjerg Kommunes ressourceforbrug.

2002 blev yderligere året, hvor Eshjerg Byhistoriske Arkiv i samarbejde med Esbjerg Kommunes Skoletjeneste gennemførte projekt Fra blækhus til mus i anledning af Esbjerg Skolevæsens 125 års jubilæum. Projektet bestod i at udarbejde en CD-rom med undervisningsmateriale, en website, en udstilling i arkivets udstillingslokale samt en vandrestilling, der belyste Esbjerg Skolevæsens historie fra den første skole i Skolegade 41 blev taget brug af 137 elever og tre lærere den 1. oktober 1877 til i dag, hvor der er 20 folkeskoler i kommunen.

Det var lidt af en udfordring at belyse Esbjerg Skolevæsens udvikling på en overskuelig og pædagogisk måde, især fordi arkivet har utrolig meget materiale, især fotografier fra byens skoler. Såvel website som udstillinger rummer en kortlægning af de kommunale skoler sammenholdt med Esbjerg Kommunes udstrækning til forskellige tider. Desuden skildres udviklingen af skolens indholdsmæssige side, dvs. skolefag og skolens opbygning med f.eks. forskole, grundskole, mellemskole og så videre. Byens sociale profil og dermed socialdemokraternes indflydelse på skolepolitikken gjorde, at Esbjerg på mange måder blev en foregangskommune på skoleområdet. Udviklingen inden for undervisningsformer og disciplin blev ligeledes belyst og sammenholdt med, hvordan holdningen til børn har ændret sig. Den danske folkeskole er imidlertid ikke kun undervisning, men også forskellige sundhedsmæssige og sociale foranstaltninger som skolelæge, skoletandlæge, skoleudflugter, lejrskoleophold og, uden for skoletiden, feriekoloniophold. Også på disse områder var Esbjerg Kommune foregangskommune.

Hvor målgruppen for udstillingen på Esbjerg Byhistoriske Arkiv var byens borgere i almindelighed, var målgruppen for såvel vandrestilling som website eleverne i kommunens mange skoler. Det miks af tekster og billeder, som eleverne her kan zappe rundt imellem, skulle gerne give dem lyst og indsigt til at kunne arbejde videre med et emne.

Efter åbningen af websitet viste teksterne og billederne sig dog ikke kun at være interessante for skoleelever. De havde også en karakter og en form, så de blev aktuelle for andre brugere. Kombinationen af skolehistorie samt muligheden for opslag i en relateret billeddatabase blev opfattet som en interessant cocktail, hvor brugeren enten passivt kunne lade sig underholde eller aktivt kunne søge på information og billeder. Det endelige resultat kan stadig ses, hvis man går ind på www.frablæk-hustilumus.dk, der rummer 700 billeder og oplysende tekster.

Udover den billeddigitalisering, der blev foretaget i forbindelse med Fra blækhus til mus, fortsatte Esbjerg Byhistoriske Arkiv i 2002 med at indskanne industri billeder i forbindelse med fortsættelsen af projekt Industri og industrialiseringen. De digitaliserede billeder fra disse projekter lagres sammen med arkivets øvrige digitale billeder i Esbjerg Kommunes billeddatabase, Fotoware. Billeddatabasen forventes at blive tilgængelig på Internettet i slutningen af 2003. De forventes også at indgå i den digitale historiebog, som arkivet arbejder på sammen med Peter Bak og Jens Bjerregaard fra Esbjerg Statsskole. Bogen skal være færdig i 2003.

Også arkivets hjemmeside blev flittigt brugt i 2002 og rundede 18.000 besøgende. Heraf tilmeldte mere end 150 sig til arkivets nyhedsservice, hvor de fast med jævne mellemrum modtog nyhedsmails med oplysninger om aktiviteter som foredrag, udflugter m.m. Særlig populært på hjemmesiden var Esbjerg Leksikon, hvor brugeren finder interessante artikler om Esbjerg by. Også Esbjerg Borgerdatabase, som blev lanceret i år 2000, var stadig meget populær. Borgerdatabasen, der indeholder oplysninger om borgerne i den oprindelige Esbjerg Købstad og den nuværende Esbjerg midtby, blev i løbet af 2002 opdateret med hele årgangen 1904, så basen omfatter både 1899 og 1904. Sideløbende med denne lancering arbejdede arkivet videre med at indtaste årgang 1909. Den forventes publiceret på hjemmesiden i løbet af 2003.

Mulighederne for at søge i Esbjerg Borgerdatabase eller andre Internet-steder gør dog ikke mikrokortene af kirkebøgerne overflødige. Takket være den store donation i forbindelse med jubilæet sidste år er der blevet købt mikrokort af kirkebøger fra næsten hele Fyn – nogle få sogne mangler endnu, men dem skulle der være mulighed for at indkøbe i det nye år, så vi kun mangler at få Sjælland dækket. Det bliver dog lidt af en økonomisk kraftanstrengelse i sig selv at opfylde det mål.

Arkivets IT-medarbejder, Nicolai Dupont Heidemann, var involveret i udarbejdelse af Esbjerg Kommunes nye kommunikationspolitik, der blev lanceret i december 2002. Han bidrog primært til afsnittene i politikken om den IT-baserede kommunikation. Kommunikationspolitikken kan læses på www.esbjergkommune.dk.

Ved udgangen af 2002 gik Esbjerg Byhistoriske Arkiv og IT-afdelingen ved Esbjerg Kommune sammen om at formulere et kortlægningsprojekt for kommunen. Projektets formål er at kortlægge kommunens IT-systemer med henblik på at kunne bestemme bevaring og kassation af data i disse systemer. Projektet vil få stor betydning for arkivets videre arbejde med at sikre, at ingen

bevaringsværdige/-pligtige data ved Esbjerg Kommune går tabt. Ikke mindst dette sidste projekt understreger, at arkivarbejde ikke kun foregår blandt støvede dokumenter, men også hører til den moderne IT-verden.

Esbjerg Idrætsarkiv

Gl. Vardevej 62, 6700 Esbjerg

Tlf.: 75 45 60 57

Åbningstid: Mandag til torsdag kl. 10.00-14.00 samt efter aftale. Fredag lukket

Leder: Niels Jørgen Højbjerg, Vestervangen 15, 6715 Esbjerg N. Tlf.: 75 12 29 75

Efter indflytning til Idrættens Hus Gl. Vardevej 62 har vi mærket en stigende interesse for vores arbejde. Der er i årets løb indleveret flere arkivalier. Bl.a. har arkivet gennem Kalle Spangsberg fået sponseret et maleri af fodboldspilleren Jens Peder Hansen. Maleriet havde været i privateje og var ophængt i København.

Desværre har arkivet i 2002 mistet et medlem, Karl Ejler Kristiansen. I 2002 fik arkivet udarbejdet en folder med fotos og oplysninger om arkivet. Denne folder er fremlagt flere steder i Esbjerg.

Vi har haft en del besøgende, der næsten altid har medbragt interessant materiale, ligesom der har været flere forespørgsler, som vi har været i stand til at besvare. Arkivet har også været behjælpelig med oplysninger til Palle (Banks) Jørgensens bog om danske landsholds-fodboldspillere. Derudover har arkivet gennem året diskuteret Arkibas, forsikringer m.m.

Guldager Sognearkiv

Guldagervej 76, 6710 Esbjerg V

Åbningstid: 1. mandag hver måned kl. 18.30-21.00 samt efter aftale med lederen

Leder: Christian Jakobsen, Guldagervej 76, 6710 Esbjerg V
Tlf.: 75 11 60 24

År 2002 forløb roligt i arkivet med en del mindre afleveringer, henvendelser fra slægtsforskere og besøg i arkivet. Mange af disse besøg sker uden for åbningstiden efter aftale med arkivets leder.

I begyndelsen af året skiftede vi en del af de billeder og plancher, der hang i arkivet, ud med billeder, der stod i magasinet. Vi valgte billeder, der skildrede Guldager set gennem forskellige kunstners øjne. Der er to linoleumstryk samt en del akvareller. En af disse viser den gamle skole i Guldager, der nu er revet ned. Det er malet af Alfred Scharb fra Ganz i Østria i sommeren 1945. Han

boede sammen med andre østregere i Røde Kors' lejr mellem Tarp og Andrup og malede en del billeder med motiver fra Bryndum og Guldager sogne.

I forbindelse med Arkivernes Dag afholdtes den 18. november en temaaften, hvor Henry Nielsen, Askov, der er opvokset i Guldager, fortalte om vognmandskørsel under besættelsen. Det blev en spændende aften for de 50-60 personer, der mødte op, og snakken gik livligt efter foredraget.

I det lokale blad Nordvest-Nyt har vi haft en artikel om billederne med lokale motiver, et uddrag af Henry Nielsens foredrag »Med gasgenerator under besættelsen« samt en årsberetning.

Guldager Sognearkivs bestyrelse vil gerne rette en tak til alle, der har vist interesse for arkivet med besøg eller afleveringer i det forløbne år, og samtidigt udtrykke håb om, at 2003 må blive det år, arkivet bliver i stand til at erhverve programmet Arkibas til registreringsarbejdet.

Historisk Samling fra Besættelsestiden 1940-45

Niels Bohrs Vej 9, 6700 Esbjerg

Tlf.: 65 50 42 50. Fax: 65 50 42 51

E-mail: hsb@hsb.dk

Hjemmeside: www.hsb.dk

Åbningstid: Tirsdag kl. 10.00-12.00 og

torsdag kl. 10.00-12.00 samt kl. 13.00-18.00

Leder: Niels Wium Olesen

Året 2002 blev et af de mest skelsættende i Historisk Samling fra Besættelsestidens historie siden 1986, da fonden Historisk Samling fra Besættelsestiden 1940-45 blev oprettet. Esbjerg Fonden bevilligede omkring tre mio. kr. til, at Samlingen kunne flytte fra lokalerne i Esbjerg midtby til egne lokaler på Syddansk Universitets campus på Niels Bohrs Vej. Hermed er der taget et stort skridt i retning af at opfylde målsætningen om at gøre Samlingen til den førende institution, når det gælder forskning i og formidling af besættelsestidens historie i Danmark. Der bliver dermed åbnet for kontakten til nye og flere brugere, ligesom der tegner sig nye muligheder for samarbejde med andre institutioner, herunder især – naturligvis – Syddansk Universitet.

De nye perspektiver for Samlingen førte til en større mødeaktivitet i bestyrelsen end sædvanlig. Fonden afholdt således tre bestyrelsesmøder i 2002. Revisor Jens Chr. Nielsen trådte efter eget ønske tilbage efter godkendelsen af regnskabet for 2001. Bestyrelsen takker ham for hans mangeårige indsats for Samlingen og hans usvigelige beredvillighed til at arbejde for Samlingen. Bestyrel-

sen takker endvidere Ralph Jørgensen for sit arbejde i Samlingens bestyrelse, som blev afsluttet ved bestyrelsesmødet den 15. januar. Lone Højbjerg takkes også for sit arbejde i bestyrelsen fra januar til juli.

Bestyrelsen takkede alle, der i årets løb har vist interesse for Samlingen. En særlig tak til Samlingens loyale medarbejdere, såvel de frivillige som de lønnede. Endelig skylder bestyrelsen Esbjerg Kommune stor tak for en altid velvillig indstilling over for Samlingen.

Året 2002 bød på såvel nye udadvendte tiltag som på aktiviteter bag kulisserne med henblik på udflytning, centerdannelse og fremtidige forskningsinitiativer. Projekt Udviklings- og studiemiljø for historiestuderende løb ind i vanskeligheder i 2002, da Esbjerg Seminariums Uddannelsesfond ikke længere så sig i stand til at støtte projektet, som det havde været tilfældet i 2000 og 2001. Takket være de ansatte studentermedhjælperes villighed til at arbejde på frivillig basis lykkedes det dog at fastholde flere af aktiviteterne. Således var det muligt i januar og februar at afvikle fire undervisningsforløb for folkeskoleklasser på baggrund af det udviklingsarbejde, der var foretaget i efteråret 2001. Evalueringen af disse undervisningsforløb har fra såvel lærer- som elevside været meget positiv.

Flere af Samlingens studentermedhjælpere gik i løbet af 2002 ind i den forberedende fase af specialskrivningen, i hvilken forbindelse de har benyttet Samlingens arkivalier og kontorfaciliteter, fordi de netop har valgt besættelsestidens historie og beslægtede områder som emne. Hermed opfyldtes endnu en af projektets målsætninger, nemlig at skabe et decideret forskningsmiljø for besættelsestidens historie. Samtidig har andre af universitetets historiestuderende deltaget i vores studiekreds, ligesom ph.d.-stipendiaten Mogens Nissen, der arbejder med et projekt om landbruget under besættelsen, har deltaget og holdt oplæg.

Historikeren Palle Andersen har igen i 2002 været ansat via ekstern finansiering. Foruden at forestå registrering og indtastning i Arkibas har han arbejdet på et forskningsprojekt med henblik på at skrive en artikel/bog om den illegale presse og dennes omtale af den tyske jødeaktion i Danmark i 1943. Til dette arbejde har han benyttet Samlingens arkivalier.

Nyhedsbrevets oplag fortsætter med at stige. Det er nu oppe på 750 eksemplarer, hvoraf 630 sendes til faste modtagere pr. post.

Forårets foredragsrække i samarbejde med Esbjerg Folkeuniversitet havde besøg af Steen Andersen, som fortalte om centraladministrationen under besættelsen, og

Aage Trommer, om jernbanesabotagen. I forbindelse med sidstnævnte emne, som er et af de mere kontroversielle emner i besættelsestidens historie, kunne vi byde velkommen til tilhørere fra København, Fyn og Østjylland. Dette kan ikke alene tolkes som et udslag af den offentlige interesse for besættelsestidens historie, som Samlingens aktiviteter imødekommer. Det kan også ses som et tegn på vores Nyhedsbrevs gennemslagskraft.

I efteråret var Rasmus Mariager, John T. Lauridsen og Hans Hertel inviteret til at holde foredrag om henholdsvis britisk propaganda, det danske nazistparti og kulturkampen før og efter besættelsen.

Foruden studentermedhjælpernes undervisningstilbud har Samlingen i årets løb haft besøg af fem folkeskole- og gymnasieklasser, som har modtaget foredrag og er blevet introduceret til Samlingen. Ved siden af foredragstilbuddene er der fortsat en solid interesse for vejledning i forbindelse med projektopgaver på både folkeskole- og ungdomsuddannelsesniveau. Eleverne kommer for at benytte Samlingens arkivalier eller få hjælp i arbejdet med problemformuleringer og litteratursøgning.

Samlingen introducerede en nydesignet hjemmeside i forbindelse med bekendtgørelsen af vores udflytning. I 2002 besøgte 19678 brugere hjemmesiden. Det er mere end en fordobling af besøgstallet fra 2001.

Palle Andersen har varetaget opgaverne i forbindelse med registreringen af Samlingens arkivalier. Arbejdet skifter mellem at registrere arkivalier fra det gamle registrerings-system og nyindkomne afleveringer. Registreringen af den esbjergensiske modstandsbevægelses byleder Frants Gertsens efterladte papirer var årets største opgave. Den er nu tilendebragt, og Samlingen har dermed endnu et stort og meget værdifuldt arkiv om Esbjergs besættelsestidshistorie, men også andre aspekter. Blandt de større privatarkiver skal Hasse Neebeks samling af arkivalier nævnes. Den omhandler særlig Gentofte, men også hele det sjællandske og landsdækkende modstandsarbejde.

Kaj Kongshøj fra gruppen af frivillige medarbejdere har videreført registreringen af vores samling af småskrifter, og Ib Rahbek har undersøgt nogle specielle begivenheder under besættelsen med henblik på offentliggørelse af historier om disse i Nyhedsbrevet. Hilda Pedersen, Dorthe Petersen og Anni Sønderborg fortsatte arbejdet med registrering af avisudklip.

Gennem året har Niels Wium Olesen publiceret følgende: Establishing the Old Order. The War for Legitimacy in Denmark 1943-1950, paper presented at the workshop The Impact of National Socialist and

Fascist Rule on Europe, Team 1, The war for Legitimacy in Politics and Culture in Gent, September 2002, samt Jens Otto Krag. En socialdemokratisk politiker. De unge år 1914-1950, ph.d.-afhandling, som i udvidet form (1914-1955) er under udgivelse på Syddansk Universitetsforlag (ultimo 2004). Herudover har Niels Wium Olesen skrevet 13 artikler i Gads Leksikon om dansk besættelsestid 1940-1945. Palle Andersen har leveret artikler til HSB Nyhedsbrev.

Samlingen er blevet besøgt fire gange af foreninger/højskoler/daghøjskoler til foredrag, og dele af Samlingens arkivalier er blevet fremvist. Dorte Petersen har i årets løb holdt foredrag på baggrund af sin bog Thue og hans tid. Niels Wium Olesen har holdt 12 foredrag på universiteter, uddannelsesinstitutioner, højskoler, arkiver og i foreninger rundt om i landet. Hertil kommer deltagelse i konferencer i København og Gent (Belgien). Samlingen har, udover samarbejdet med byens øvrige kulturinstitutioner om akuvitetskalendere og lignende, arbejdet sammen med flere af de nationale og internationale institutioner, der ligesom os beskæftiger sig med besættelsestiden og Anden Verdenskrig. Nævnes skal især Frihedsmuseet i København og Det Kongelige Bibliotek.

Det gode samarbejde med universiteterne er fortsat i forbindelse med de forskningsaktiviteter, som Niels Wium Olesen indgår i. Hertil kommer det nære samarbejde med Syddansk Universitet i Esbjerg med henblik på udflytningen og etableringen af forskningscentret Center for Europæisk Konflikt- og Identitetsforskning (CONIH), som stiftedes den 1. januar 2003. Syddansk Universitet og Historisk Samling fra Besættelsestiden er ligeberettigede parter i det nye forskningscenter, hvis mål det er at drive forskning på højeste internationale niveau. På centrets hjemmeside kan der hentes yderligere oplysninger (www.conih.dk).

Niels Wium Olesen er medlem af redaktionen for tidskriftet Den Jyske Historiker og sidder i repræsentantskabet for Dansk Center for Byhistorie i Århus.

Niels Wium Olesen afsluttede i september 2002 sit flerårige forskningsprojekt om Jens Otto Krag før, under og efter besættelsen med forsvaret af sin afhandling. Det skete på Syddansk Universitet i Esbjerg i overværelse af omkring 80 tilhørere. Dermed opnåede han ph.d.-graden.

Niels Wium Olesen fortsatte engagementet i det europæiske forskningsprojekt The Impact of National Socialist and Fascist Rule on Europe under European Science Foundation. Det skete blandt andet i form af fremlæggelsen af et paper på forskningsprogrammets konference i Gent i september. Arbejdet i kildeudgivelsesprojektet om

den dansk-tyske grænseregions historie 1933-1945 nåede i 2002 halvejs med færdiggørelsen af afsnittet om tiden frem til verdenskrigens udbrud. Udgivelsesprojektet har foruden Samlingen deltagelse af danske og tyske institutioner i Aabenraa, Flensborg, Schleswig og Kiel. Kilde-samlingen forventes udgivet i 2003.

Samlingen deltager endvidere i det store danske forskningsprojekt om erhvervslivets forhold under besættelsen. Niels Wium Olesen påbegyndte i september sin del af projektet, som er en undersøgelse af fiskeriets forhold under besættelsen. Arbejdet forventes afsluttet ultimo 2003 med en forventet bogudgivelse i løbet af 2004.

Traditionsvis modtager Samlingen hvert år både små og store afleveringer. Blandt dette års bemærkelsesværdige afleveringer hører privatarkivet efter kriminalbetjent Anker Juul Mortensen. Arkivet belyser på spændende vis mellemkrigsstiden i Horsens, besættelsestiden og den tidlige kolde krig i Esbjerg. Juul Mortensen var blandt de politifolk som tidligt blev involveret i illegalt arbejde, og han måtte for sit engagement betale med en internering i Gestapos fængsel i Kolding. Efter krigen påbegyndte han på eget initiativ efterretningsarbejde med det britiske Special Branch under Scotland Yard, hvor man blandt andet overvågede trafikken på Englandsbåden. Via en lang række breve kan man følge den spændende historie på nærmeste hold.

I løbet af året blev vi også kontaktet af flere tidligere modstandsfolk fra København, som ønsker at aflevere deres efterladte papirer til Samlingen. Disse henvendelser er et vidne om den stigende interesse for Samlingen uden for Esbjerg.

Samlingen vil gerne afslutningsvis sige tak til den nærmeste og gode samarbejdspartner i det daglige, Esbjerg Byhistoriske Arkiv. Sidst, men ikke mindst en stor tak til alle, der i 2002 skænkede penge, dokumenter og bøger eller lignende til Samlingen. Afleveringerne er i den sidste ende det vigtigste fundament for Samlingens fremtidige arbejde.

Hjørtling Lokalarkiv

Gl. Guldagervej 12-14, 6710 Esbjerg V

Åbningstid: Efter aftale med lederen

Leder: Grete Gregersen, Engvænget 2, 6710 Esbjerg V

Tlf.: 75 11 57 87

Arkivets postadresse: Engvænget 2, Postboks 3315,

6710 Esbjerg V

E-mail: 4g@mail.tele.dk

Atter et år er gået, og tiden er igen kommet, hvor der skal skrives beretning. Året 2002 har været et ret besværligt år. Vi har til huse i et af Hjertings gamle huse, hvor vi fra begyndelsen i 1993 har haft et meget lille lokale på ca. 16 m². Det var efterhånden fyldt op med arkivalier og bøger, så vi knap selv kunne være der.

Det var så heldigt, at huset fik nedlagt en lejlighed, og der flyttede biblioteket ind i juni måned, hvor de fik godt 100 m² mod de ca. 50 m², de havde i det gamle lokale, og det var ganske tiltrængt.

Herefter forelå muligheden for, at lokalarkivet kunne få mere plads i Jon & Dittes Hus, og det er vi utrolig glade for. Vi fik to elever fra Esbjerg Tekniske Skole til at tapetsere og male vores nye lokale, og det blev ganske flot. Nu skulle vi så have flyttet alle arkivalier og møbler fra det gamle arkiv. Der skulle der også renoveres, hvilket var meget tiltrængt, da vi i 1999 havde en vandskade i forbindelse med pålægning af nyt tag. Der blev tale om nedbrydning af en inder-væg og opbygning af en ny. Til dette arbejde havde vi ingen hjælp udefra, så bestyrelsen måtte selv trække i arbejdstøjet. Det var en stor opgave, men resultatet er blevet godt. Med vore vandproblemer var det desværre ikke slut. Radiatoren i rummet viste sig at være utæt – hvor længe den havde været det er ikke godt at vide, men gulvet var meget vådt, og det tog lang tid at få det tørt, så der kunne lægges linoleum på. I december måned var vi færdige med at renovere, og nu skal vi til at sætte på plads, så der forestår et stort arbejde i det kommende år.

Vi har søgt en del fonde om økonomisk støtte og allerede på nuværende tidspunkt fået tilsagn fra flere. Denne økonomiske støtte skal bruges til betaling af renovering af vore to lokaler og indkøb af EDB og arkivprogrammet Arkibas, så vi i forbindelse med at vi sætter på plads, kan registrere alle vores arkivalier elektronisk.

I året 2002 har der været rigtig mange indleveringer og forespørgsler til arkivet, og vi havde i sommerperioden en fotoudstilling i det tidligere bibliotekslokale. Udstillingen var ganske godt besøgt.

Til slut skal der lyde en stor tak til Esbjerg Kommune og de private fonde, som har bevilget støttet til vores arkiv.

Hostrup Sognearkiv

Kokspang Fritidscenter, Kokspangvej 54, 6710 Esbjerg V
Åbningstid: 1. torsdag hver måned kl. 19.00-21.00 samt efter aftale med lederen

Leder: Elna Vogt, Kokspang Hedevej 5, 6710 Esbjerg V
Tlf.: 75 26 91 65

Arkivets postadresse: Kokspang Hedevej 5, 6710 Esbjerg V

Sognearkivet har haft et stille år med en del afleveringer, men vi har ikke arkiveret så meget, da vi ikke har fået Arkibas endnu. Det håber vi at få i 2003.

Guldager Skole har kopieret materialer om Hostrup Sogn til undervisningsbrug, og arkivet har i samarbejde med sognets andre foreninger lavet en folder om vores aktiviteter.

På Foreningernes Dag den 7. september 2002 udstillede vi billeder fra Tarpbage-færgen og Kokspang Skole med gamle billeder af lærerne og skolebilleder gennem tiden plus mange forskellige gamle skolebøger, som har været brugt på skolen, der blev nedlagt i 1991.

Vores kasserer som har været med fra begyndelsen, er fratruddet, men er stadig medlem af arkivudvalget.

Skads Sognearkiv

Mølhøjvej 10, Andrup, 6705 Esbjerg Ø

Åbningstid: 1. mandag hver måned kl. 18.30-19.30 samt efter aftale med lederen

Leder: Finn Ryneld, Majgårdsparken 23, Andrup, 6705 Esbjerg Ø. Tlf.: 75 16 00 48

E-mail: skads-kirke.ryneld@post.tele.dk

Arkivets postadresse: Majgårdsparken 23, Andrup, 6705 Esbjerg Ø

Skads Sognearkiv har i det forgangne år for alvor påbegyndt arbejdet med at udfærdige en »gårdhistorie«. Til brug i den forbindelse er der indkøbt et digitalt kamera, der flittigt anvendes til »fotodokumentation« af de enkelte gårde, som de fremtræder i dag. Billederne sammenkædes med gamle fotos af de samme ejendomme samt med indførsler i folketællingslister og opslagsværker, hvor de pågældende ejendomme er opført, samt med andet materiale om gårdene og de familier, der har beboet dem gennem tiderne.

En stor del af registreringsarbejdet lettes af, at arkivet nu råder over ikke blot én, men hele to PC'er. Det er således også vores håb, økonomien vil tillade, at vi inden for en overskuelig årrække kan kobles på det elektroniske registreringssystem Arkibas.

Arkivet takker for såvel interesse som afleveringer i 2002 og håber, at endnu flere må finde vej til vores arkiv i det kommende år.

Vester Nebel Sognearkiv

Sognehuset, Vester Nebel Skole, Stokbrovej 16, 6715 Esbjerg N. Tlf.: 75 16 99 89

Åbningstid: Sidste torsdag hver måned kl. 18.30-20.30 samt efter aftale med lederen

Leder: Henning Jørgensen, Lifstrup Hovedvej 54, 6715 Esbjerg N. Tlf.: 75 16 92 46
E-mail: henning.joergensen@esbjerg.mail.telia.com
Arkivets postadresse: Lifstrup Hovedvej 54, 6715 Esbjerg N

Vester Nebel Sognearkiv har i år 2002 ført 12 indkomst-journaler, hvilket er omtrent samme antal som sidste år, og det er nok, hvad vi må vente i fremtiden. Af afleveringerne er en del afleveret videre til Esbjerg Byhistoriske Arkiv, idet der er tale om kommunale arkivalier. Blandt det afleverede er en del billeder fra Vester Nebel Skole. På egen hånd har vi anskaffet mikrokortkopier af realregistre til skøde- og panteprotokoller 1890-1955.

Formidlingsmæssigt har arkivet hjulpet med en billedudstilling på Vester Nebel Skole. Vi har to gange fremvist vores nye sognefilm (Sognefilm 2000), på en film-fremvisningsaften og ved den lokale byfest.

I arkivets almene åbningstid har der kun været få besøgende. Til gengæld har vi haft en del telefoniske og skriftlige henvendelser til arkivet – også fra USA, fortrinsvis vedrørende slægtsforskning.

Vi har også deltaget i RALs kurser og deltaget i arkivudvalget i Esbjerg Kommune, ligesom vi fortsat løbende registrerer efter SLAs system. I løbet af foråret 2003 regner vi med at anskaffe Arkibas. I 2002 har vi endvidere indlæst 1921-folketællingen i forbindelse med KIP-projektet.

Som altid er vi Esbjerg Kommune og Skads Herreds Brandkasses Fond tak skyldige for deres velvillige økonomiske støtte til arkivet, ligesom vi takker Vester Nebel Idrætsforening for lokalet, vi har til rådighed. Naturligvis takker vi også alle, der har afleveret bidrag til arkivets samling og for det gode samarbejde med Esbjerg Byhistoriske Arkiv og Arkivudvalget for Esbjerg Kommune.

Fanø Kommune

Fanø Skibsfarts- og Dragtsamling
Hovedgaden 28, Nordby, 6720 Fanø
Tlf.: 75 16 35 45. Fax: 75 16 62 01
Hjemmeside: www.fanoskibs-dragt.dk
E-mail: jcsvvs@post.tele.dk
Åbningstid: 1. maj–30. september: Alle dage kl. 11.00–16.00. 1. oktober–30. april: Hverdage kl. 11.00–13.00.
Søndag lukket
Leder: Anny Sørensen
Kontaktperson: Aage Krøgh Jensen, Tværvej 2, Nordby, 6720 Fanø. Tlf.: 75 16 25 22
Arkivets postadresse: Tværvej 2, Nordby, 6720 Fanø

Fanø Skibsfart- og Dragtsamling blev i 2002 medlem af RAL og SLA som ekstraordinært medlem og har indkøbt programmet Arkibas til registrering af samlingen.

Fanø Skibsfarts- og Dragtsamling beskæftiger sig med storhedstiden for Fanø, der kulminerede i de sidste årtier af det 19. århundrede, hvor Fanø havde den største sejskibsflåde uden for København. Skibsfartsamlingen belyser dette forhold ved hjælp af de mange skibsmodeller, der detaljeret gengiver alle de skibstyper, der har haft hjemme på Fanø, ligesom plancher fortæller om sømandens liv året igennem, og fotos giver os et indtryk af livet om bord og i havn. Men også kvindens liv er fastholdt, så man får et billede af hendes hårde hverdag, skildret i plancher og fotos. Ikke mindst viser dragtsamlingen, hvordan kvinden gik klædt på arbejde og til fest.

Sognearkivet i Nordby

Niels Engersvej 5, Nordby, 6720 Fanø. Tlf.: 75 16 62 60
Åbningstid: Tirsdag kl. 10.00-12.00 samt onsdag kl. 19.00-21.00

Leder: Linda Vesterbæk, Strandvejen 5, Nordby, 6720 Fanø. Tlf.: 75 16 35 95
Arkivets postadresse: Niels Engersvej 5, Nordby, 6720 Fanø

Nordby Sognearkiv har haft mange henvendelser, såvel skriftlige, telefoniske som personlige. Det har været meget overvældende ikke mindst for den nye arkivleder, som dog heldigvis har haft nogle gode kollegaer. Ligeledes har arkivet været så heldigt, at vi også i år har kunnet »låne« Mette Heegaard fra Sønderho-arkivet til at føre indkomstjournalerne på Arkibas.

Arkivet har fået en hel del afleveringer, som så småt er ved at blive arkiveret. Der er såvel fotos, papirer som bøger, men én ting blev vi særlig glade for, nemlig afleveringen som er blevet til det, vi i arkivet kalder for Kromanns hjørne. Vi var så heldige, at fotograf J. N. Kromanns barnebarn gav sognearkivet den gamle fotograf-stol fra ca. 1892, et lille bord og nogle rigtig flotte fotografier i ramme. Nu bruges stol og bord, når vore besøgende skriver i gæstebogen.

Den største gave var dog, at Hanne og Villy Nielsen nu begynder at aflevere deres store lokalhistoriske samling om Nordby Sogn, Fanø (personer, bygninger og jord) i form af pdf-filer. Der vil gå endnu tre til fire år, inden samlingen er afsluttet, men Nordby Sognearkiv kan allerede nu vise vores besøgende indholdet på en skærm og udskrive ønskede sider takket være Fanø Spare- og Laanekasse, som har sponseret det nødvendige edb-

udstyr til sognearkivet. Med dette udstyr kan vi nu også gøre Anton Dams samling af skifter (ca. 800) tilgængelig på samme måde.

Til slut vil arkivet gerne takke Fanø Kommune, Skads Herreds Brandkasse og Fanø Spare- og Laanekasse for deres velvillige økonomiske støtte og sidst, men ikke mindst: Rigtig mange tak til alle der kom både med arkivalier og for at besøge arkivet.

Sønderho-arkivet

Sønegården, Landevejen 41, 1., Sønderho, 6720 Fanø
Åbningstid: Mandag kl. 19.00-21.00 samt efter aftale
med lederen

Leder: Jørgen Lind, Møllegården, Vester Land 46,
Sønderho, 6720 Fanø. Tlf.: 75 16 41 14

Arkivets postadresse: Møllegården, Vester Land 46,
Sønderho, 6720 Fanø

Det forløbne år har været præget af en vis stilhed – rent bogstaveligt – først da vores computer brød sammen, siden da den var til diverse genoplivningsforsøg, og endelig da den blev erklæret »død«. Hele vores edb-indkomst-journalisering i Arkibas forsvandt dermed. Vores trøst er, at det meste i forvejen er journaliseret på papir, men ærgerligt alligevel at hele dette indtastningsarbejde skal gøres helt om igen. Tiden kunne være anvendt bedre.

Sammenkoblingen med arkivet i Nordby, der hele tiden har været et mål og en forudsætning, er dermed blevet et års tid forsinket, men især Mette Heegaard arbejder ihærdigt på sagen, så en dag når vi det utvivlsomt.

Arkivet har igen i løbet af år 2002 modtaget en del materiale, der udfylder større eller mindre huller i den bestående samling. Spændende er det også, at vi har fået overdraget resultater af personers studier af specielle emner – fundet i eller uden for vores arkiv – med tilknytning til Sønderho.

Arkivet har bl.a. medvirket ved Landsby-ugen i efterårsferien med byvandring, som man kunne kalde »Nogle huse i Sønderho – og deres beboere« og med den nye dias-serie, som man kunne kalde »Nogle beboere i Sønderho – og deres huse«. Et par dias-show med motorløbene er det også blevet til, det ene i Dansk Veteranbil Klub i København.

Som noget ret specielt har vi også kunnet glæde et par mænd, der restaurerer nogle ganske særlige gamle motorcykler, med detailbilleder af samme eller tilsvarende maskiner fra Fanø Motorløbene 1919-1924. Vi vil gerne bringe en tak til alle, som viser arkivet interesse og støtter det.

Grindsted Kommune

Grindsted Lokalhistoriske Arkiv

Grindsted Bibliotek, Tinghusgade 16, 7200 Grindsted
Tlf. 75 32 09 00. Fax: 75 32 32 94

Åbningstid: 1. og 3. onsdag hver måned kl. 15.00-18.00
(juli måned undtaget) samt efter aftale. Læsestuen er åben i bibliotekets åbningstid

Leder: Jens Erik Starup, Horsbølvej 13, 7200 Grindsted
Tlf.: 75 32 23 53

E-mail: Jens.Starup@post2.tele.dk

Hjemmeside: www.grindstedbib.dk

Arkivet modtog i det forløbne år 28 afleveringer. Af indholdet kan nævnes: Forhandlings- og regnskabsprotokoller fra en række foreninger, forretninger og virksomheder, en del billeder hvoriblandt et album med billeder af en lang række af klædefabrikens medarbejdere ved maskinerne på fabrikken. Vi har også modtaget tidsskrifter, videobånd, lydånd, lokalhistoriske udgivelser samt en del materiale vedrørende den gamle mordsag fra Nørre Urup.

Arbejdet i arkivet har i år drejet sig om registrering af nyindkomne og eksisterende arkivalier i Arkibas. Der er især udført et stort arbejde med gennemgang af de mange timers lydånd fra den hedengangne lokalradio i Grindsted. Arbejdet med registrering af avisartikler er også videreført.

Billedet er taget af fotograf Lund ca. 1920 og viser skrædderværkstedet på Grindsted Andels Klædefabrik. Personen stående i midten er skræddermester Madsen. Fabrikken gamle bygninger blev brudt ned i slutningen af 2002. Foto: Grindsted Lokalhistoriske Arkiv.

Vi har i år haft den glæde at se hele to nyudgivne lokalhistoriske bøger fra arkivets arbejdsområde. Den ene var Søren Manøes bog om mordsagen fra Nørre Urup. Den anden er Hans Erik Eriksens bog »Fra sognebogsamling til Folkebibliotek«. Det er en fornøjelse for arkivet at se håndgribeligt resultat af arbejdet med arkivets materiale.

Vi har igen i år haft mange besøgende på læsesalen. Antallet af skriftlige og telefoniske henvendelser har været stigende. Som et kuriosum kan nævnes, at billedet fra sidste års beretning gav anledning til en forespørgsel fra Finland.

Samarbejdet med Grindsted-Vorbasse Museum og Grindsted og omegns Slægts- og Lokalhistorisk Forening er videreført i det forløbne år. Vi har studiekredse omkring skrivning af lokalhistorie og indsamling af oplysninger om lokale virksomheder.

En forudsætning for Grindsted Lokalhistoriske Arkivs virke er den store og uegennyttige indsats, som ydes af de frivillige medarbejdere. Tak til alle for indsatsen i det forløbne år.

Hejnsvig Lokalhistoriske Arkiv

Hejnsvig Skole, Bakkevej 9, 7250 Hejnsvig
 Åbningstid: 1. onsdag hver måned kl. 14.00-16.00 og
 3. onsdag hver måned kl. 18.00-20.00
 Leder: Hans Jensen, Højene 1, 7250 Hejnsvig.
 Tlf.: 75 33 58 57
 Arkivets postadresse: Højene 1, 7250 Hejnsvig
 E-mail: hejnsvig.sognearkiv@grindsted.dk

Hejnsvig Lokalhistoriske Forening, der er ansvarlig for arkivets drift og PR, havde 43 medlemmer pr. januar 2003.

Arkivernes Dag blev afholdt med et pænt besøgstal den 9. november i arkivlokalet med fotoudstilling af gård- og vindmøller fra perioden 1890-1930, hvor vindenergikilden blev afløst af elektriciteten. I alt ca. 20 forskellige vindmølle-fotos fra Hejnsvig-området havde vi fundet frem.

Ved årets generalforsamling havde vi museumsinspektør Holger Willumsen fra Grindsted Museum til at fortælle om vindmøllernes historie og betydning for dagliglivet, og hvad energien blev anvendt til, før den rigtige mekanisering dukkede op i landbruget.

Foreningen har anskaffet bogen om Troldhedebanen, der nu kan læses på arkivet. Seneste initiativ er lydoptagelse med ældre mennesker i sognet.

Arkivet har ifølge gæstebogen haft besøg af 140 gæster, der har været fire skriftlige forespørgsler fra hele landet, vi har udfyldt 29 indkomstjournaler for modta-

gelse af 172 forskellige arkivalier, der alle er blevet registreret i Arkibas.

Arkivavisen Hejnsvig Sognearkiv er udkommet to gange i årets løb med orientering om adresser og datoer for åbningstider samt om aktiviteter og andre meddelelser. I bladet er der også billeder af møller, og billeder vi mangler oplysninger til. Mølleudstillingen vil være permanent indtil Arkivernes Dag næste år.

Sdr. Omme Egsarkiv

Sdr. Omme Bibliotek, Skole Allé 3-5, 7260 Sdr. Omme
 Tlf.: 75 34 14 46
 Åbningstid: Tirsdag kl. 14.30-17.00
 Ledere: Rudolf Skovhus, Hovedgaden 46,
 7260 Sdr. Omme. Tlf.: 75 34 11 68
 E-mail: Soarkiv@grindsted.bynet.dk

Sdr. Omme Egsarkiv år 2002 var det første år efter Gunnar Mølgaard. Egsarkivet har været synonym med Gunnar eller omvendt.

Arkivet har nok ikke været så synligt det sidste år, men det betyder ikke, at der ikke er sket noget på arkivet. Året har været et arbejdsår med registrering af materiale indkommet gennem flere år. Vores arkivar Rudolf Skovhus har været på et registreringskursus i Arkibas og har godt styr på systemet nu. For tiden arbejdes der på et windows-baseret program af Arkibas – det bliver spændende at se, hvordan det kommer til at køre. Vi håber, at Rudolf Skovhus også får styr på det nye system, når det kommer.

I årets løb er der indleveret forskelligt, bl.a. om elværket, skrædder Iversen m.m. Der har i årets løb været mange besøgende på arkivet, bl.a. af én der skriver om Teknisk Skole. Det har medført, at vi modtager en beskrivelse af Sdr. Omme Tekniske Skole.

At komme på arkivet er altid spændende. En dag kom der en mand, der er forhenværende købmand i Esbjerg og spurgte, om vi kunne hjælpe ham. Han var ved at lave sit stamtræ og havde været på flere arkiver, hvor han havde fået oplysninger og var blevet henvist til os, da det var muligt, vi kunne hjælpe ham videre. Det viste sig, at det kunne arkivet. Manden begyndte med at brede en hel papirsdug ud fyldt med navne og årstal. Det viste sig, at han var i familie med formanden for arkivet, og at de havde fælles tipoldeforældre. Siden er der talt med manden af flere omgange, og han har været på arkivet for at få flere oplysninger. Så kom på arkivet og træf din ukendte familie!

Det kan nævnes, at vi i efteråret havde besøg af amtskonsulent Richard Bøllund, der var et positivt møde. Det

På Arkivernes Dag den 9. november 2002 havde Hejnsvig Lokalhistoriske Arkiv en udstilling med fotos af gård- og vindmøller fra perioden 1890-1930. En af gårdmøllerne fra Hejnsvig-området ses her. Foto: Hejnsvig Lokalhistoriske Arkiv.

er altid rart, når man kan få inspiration til, hvordan man ordner de ting, man får ind på arkivet.

I april måned var bestyrelsen på virksomhedsbesøg. Frode Lorentsen berettede om »Fra landsbysmedje til moderne industrivirksomhed«. Det var vældig interessant at se og høre om den store udvikling, der er sket på så kort tid.

Arkivet har i årets løb modtaget et hængemappeskab inklusiv mapper, doneret af Ommø og EA kontorforsyning. Skabet er beregnet til opbevaring af billeder, og arkivet er meget taknemmelig for det.

I det indeværende år vil arbejdet med registrering af det indkomne materiale blive færdig. Hvis det lykkes at få et program, vil der også blive arbejdet med billedregistrering, men der ligger mange timers arbejde i det. Desuden er der ønske om at få lavet en ny pjece om arkivet, som kan husstandsomdeles en gang i løbet af efteråret.

Til Arkivernes Dag til efteråret efterlyses der gode ideer og emner. Desuden efterlyser arkivet én, som kunne have tid og lyst til noget spændende fritidsarbejde på arkivet. Til slut en tak til bestyrelsen for samarbejdet det forgangne år og en stor tak til Rudolf Skovhus for det store arbejde, han lægger på arkivet.

Helle Kommune

Agerbæk Lokalhistoriske Arkiv

Sognelunden, Fåborgvej 151, 6753 Agerbæk

Åbningstid: 1. torsdag hver måned kl. 14.00-16.00 samt efter aftale med lederne

Ledere: Margit Hansen, Grønnegade 11, 6753 Agerbæk

Tlf.: 75 19 64 13 og Henry Brandt, Tyttebærvej 5, 6753

Agerbæk. Tlf.: 75 19 64 38

Året 2002 har været stille og rolig for arkivet. Vi har fået en del afleveringer i årets løb, dog mest billeder. Vores mangeårige arkivleder Hans Nielsen er stoppet i år på grund af sygdom. Hans har lavet et stort arbejde på arkivet, og det er også hans fortjeneste, at vi har fået så godt styr på vores arkivering. En stor tak til Hans for hans store indsats.

Vi har fået en ny arkivleder i årets løb. Margit Hansen og også Leo Mathiassen fra bestyrelsen er begyndt at hjælpe med registrering, så i øjeblikket er vi godt kørende. Vi har ca. 1250 billeder registreret og en del arkivalier og avisudklip.

I efteråret var vi med på messen i Helle Hallen sammen med de øvrige arkiver i kommunen. Det var en meget besøgt stand. Vi har, som vi plejer, fået tilskud til driften fra Skads Herreds Brandkasse og Kalkselskabet, hvilket vi er meget taknemlige for.

Byrundturen i forbindelse med byfesten havde som sædvanlig samlet en stor flok mennesker, hvor der blev fortalt om husene i den nordlige ende af byen. Efter rundturen var der fælles kaffebord i teltet på stadion.

Vi får lejlighedsvis besøg på arkivet. Det er altid dejligt, når der er interesse for det arbejde, arkivlederne laver. Pladsen på arkivet er måske lidt for trang, når vi har besøge, og gangbesværede har svært ved at komme op ad trapperne. Vi ville gerne have haft lokaler nede ved jorden, så adgangsforholdene var lidt bedre.

Til slut en tak til bestyrelsen og arkivlederne for deres arbejde i årets løb. Det kan til sidst oplyses, at vores mangeårige formand Jens Schultz ikke ønskede genvalg til bestyrelsen. Der skal lyde en stor tak til Jens for hans indsats i bestyrelsen. Han har altid været en engageret formand og mødt til alle møder med et godt humør og velforberedt.

Fåborg Lokalthistoriske Arkiv

Krosvinget 12, Fåborg, 6818 Årre

Åbningstid: 1. tirsdag hver måned kl. 14.00-16.00 samt efter aftale med lederne

Ledere: Gerda Dahl, Fåborgvej 36, Fåborg, 6818 Årre

Tlf.: 75 19 50 27 og

Svend Håhr Kristensen, Fåborgvej 95, Fåborg, 6818 Årre

Tlf.: 75 19 52 08

Arkivets postadresse: Fåborgvej 36, Fåborg, 6818 Årre

2002 har været et godt år for arkivet. Vi har fået 23 afleveringer, deriblandt en del fra Brugsen, som er lukket. Der indkom også historisk materiale om forsamlingshuset, som blev oprettet 1887 og nedlagt igen i 1939. Afleve-

ringen indeholder protokoller og regnskabsbøger fra alle årene samt en oversigt over hvem der tegnede aktier.

Vi har fået foto af alle gravstenene på kirkegården, i alt 411 stk. En dame fra Langeland, som havde sin barndom her i sognet, har sendt sine barndomserindringer. Vi har også været ude på alle gårdene for at samle oplysninger om, hvad der er sket, siden vores seneste bog udkom.

Vores arkiv er flyttet til bibliotekslokalerne, da biblioteket er nedlagt fra 1. april 2003. Vi har fået ny leder, den tidligere ønskede ikke at fortsætte.

Grimstrup Lokalthistoriske Arkiv

Skovbrynet 2, Grimstrup, 6818 Årre

Åbningstid: Efter aftale med lederen

Leder: Mary Sandberg, Møllegaardsvej 22, Hjortkær, 6818 Årre. Tlf.: 75 19 10 14

Arkivets postadresse: Møllegaardsvej 22, Hjortkær, 6818 Årre

Hjemmeside: www.grimstrup sogn.dk

I året 2002 har arkivet modtaget 23 afleveringer. Vi har modtaget større afleveringer fra Rousthøje Lokalforening og Grimstrup Brugsforening samt en spændende aflevering, bl.a. om udskiftningen i Rousthøje i 1795. Materialet stammer fra afdøde lærer Buch, Tistrup, der er forhenværende lærer i Rousthøje. Der har i årets løb været en del forespørgsler, både telefoniske og skriftlige, ligesom der har været personlige henvendelser.

Vintermødet havde god tilslutning. Harald Christensen, Vejen, fortalte om sin tid som arbejder i brunkulslejrene i Søby. Sommerudflugten gik til Vikingelandsbyen i Lustrup ved Ribe, hvor vi blev vist rundt og fik fortalt om dagliglivet i vikingetiden. Bestyrelsen havde medbragt kaffe, som vi nød i det fri.

Arkivet skal flytte igen. I forbindelse med at biblioteket skal nedlægges, er vi blevet opsagt, men arkivet flytter midlertidigt til et kælderlokale på Egekratskolen. Her skal til sommer opføres en tilbygning, hvor vi får et lokale. Så må vi håbe, det bliver et permanent sted for arkivet.

Næsbjerg Sognearkiv

Næsbjerg Skole, Trosmovej 2, Næsbjerg, 6800 Varde

Åbningstid: 1. torsdag hver måned kl. 13.30-16.00 samt efter aftale med lederen

Leder: Hans Møller, Kirkegade 3, Næsbjerg, 6800 Varde

Tlf.: 75 26 71 45

Arkivets postadresse: Kirkegade 3, Næsbjerg, 6800 Varde

Et stille år hvad afleveringer og besøgstal angår. Ti afleveringer er det blevet til, deriblandt alle papirer om Næsbjerg Vandværk fra begyndelsen i 1932 til nedlæggelsen i 1972. Da overgik forbrugerne til det nyetablerede Helle Vest.

Vi er kommet langt med vores gennemgang og registrering efter SLAs principper, og det er det meste af tiden gået med. Vi skal nu i gang med billedregistrering og vil gøre brug af vores gode konsulent for at komme i gang.

Der tales meget om faldende medlemstal i arkiverne. Det har vi heldigvis ikke mærket. Vi sender årligt en hilsen ud til alle med girokort og giver så en orientering om vores arbejde og en opfordring om at støtte med det lille beløb på 20 kr. pr. person.

Vores udflugt var en aftenrundt i vores egen kommune med bus og sponsoreret chauffør. Vi havde en guide,

som var godt lokalkendt, så det blev en spændende aften med god tilslutning.

Vester Starup Sogns Lokalhistoriske Arkiv

Helle Plejehjem, Vinkelvej 2, Tofterup, 7200 Grindsted
Åbningstid: 1. og 3. tirsdag hver måned kl. 14.00-16.00

Ledere: Frede K. Madsen, Svinget 13, Tofterup,
7200 Grindsted Tlf.: 75 33 72 23 og

Tage Christensen, Torvevænget 4, Tofterup,
7200 Grindsted. Tlf.: 75 33 72 23

Arkivets postadresse: Svinget 13, Tofterup, 7200 Grindsted

Arkivet i Starup har i 2002 modtaget syv afleveringer af forskellig slags. Vi har haft 30 besøgende, deraf et hold 50 års konfirmander.

Udflugten gik til Haderslev, hvor guiden fortalte om den gamle bydel. Vi sluttede i domkirken.

Hvert år den 4. maj rengøres mindestenen ved »russerhulen« i Grimstrup Krat, til minde om to russiske krigsfanger, der flygtede fra tyskerne under Anden Verdenskrig og skjulte sig i hulen. Foto: Grimstrup Lokalhistoriske Arkiv.

Lokalhistorisk Forening for Årre Sogn fejrede 25 års jubilæum den 20. september 2002 på Årre Kro. Der blev holdt foredrag og vist film og lysbilleder. Foto: Lokalhistorisk Arkiv for Årre Sogn.

Øse Sognearkiv

Stationsvej 3, Nordenskov, 6800 Varde

Åbningstid: 1. mandag hver måned kl. 14.00-16.00 eller efter aftale

Leder: Aage Meldgaard, Sønderskovvej 102, Nordenskov, 6800 Varde. Tlf.: 75 29 82 12. Fax: 75 29 88 56

Arkivets postadresse: Sønderskovvej 102, Nordenskov, 6800 Varde

Der har i året, der er gået, været 15 afleveringer, bl.a. fra det nedlagte Nordenskov Mejeri. Der har været afholdt byvandring i Nordenskov med ca. 50 deltagere. Der blev især lagt vægt på erhvervslivet gennem tiderne, dvs. butikker og håndværk.

Vi har haft åbent-hus en lørdag formiddag med besøg af 14 gæster. Ved årets generalforsamling var emnet Nordenskov Mejeri. Der var udstilling, og tidligere mejeribestyrer Sv. E. Skov fortalte om mejeriets udvikling frem til tidspunktet, hvor Arla traf beslutning om nedlæggelse, hvorved byen mistede 90 arbejdspladser.

Lokalhistorisk Arkiv for Årre Sogn

Årre Skole, Skolegade 25, 6818 Årre

Åbningstid: Hver torsdag kl. 15.00-18.00 (oktober-marts) samt efter aftale med lederen

Leder: Arne Asp Sørensen, Kirsebærvænget 10, 6818 Årre. Tlf.: 75 19 28 40

Arkivets postadresse: Kirsebærvænget 10, 6818 Årre

Året 2002 har budt os spændende opgaver i arkivet. Vi deltog i byfesten og havde en bod med forskelligt billed- og arkivmateriale. Ligeledes var vi med i en byvandring, og der blev berettet om det gamle forretningssliv i byen. Mange interesserede mødte op.

Lokalhistorisk Forening for Årre Sogn fejrede 25 års jubilæum den 20. september med en nostalgisk festaften på Årre Kro.

Arkivet har i det forløbne år modtaget en del afleveringer af forskellige arkivalier og billedmateriale. Ved vores årsmøde/generalforsamling havde vi besøg af tidligere studielektor Dorthe Pedersen, som holdt foredrag

om emnet Thue og hans tid. Der blev vist lysbilleder, fremstillet af amatørfotos, med tørvefabrikationer/-gravning.

Der blev valgt to nye medlemmer til bestyrelsen, foreningen har nu 122 medlemmer. Lige nu er der gang i renovering og en udvidelse af arkivlokalet.

Holsted Kommune

Aastrup Sognearkiv

Borgergade 121, 6752 Glejbjerg. Tlf. 75 19 85 69
 Åbningstid: 1. og 3. torsdag hver måned kl. 15.00-19.00
 samt efter aftale med lederen
 Leder: Olga Pedersen, Vestergade 6, 6670 Holsted
 Tlf.: 75 19 82 80
 E-mail: Olga@post8.tele.dk
 Arkivets postadresse: Vestergade 6, 6670 Holsted

Aastrup Sognearkiv har i 2002 haft et arkivmæssigt spændende år. For det første er arkivlederen flyttet fra sin gamle adresse på Boldingvej i Glejbjerg til Vestergade 6 i Holsted. Det har betydet, at kontakten til arkivet er blevet anderledes. Mange henvender sig stadig til arkivlederen på den nye adresse, hvor det »gamle« telefonnummer 75198280 er bibeholdt, men kontakten til de øvrige fire personer i bestyrelsen er naturligt blevet styrket, og det er vores håb, at dette vil kunne bære nogle år endnu.

Afleveringer til arkivet har været nogenlunde stabilt, sammenlignet med tidligere, ligesom besøgstallet er nogenlunde stabilt. Af større afleveringer kan nævnes regnskabsbilag fra et landbrug. Afleveringen omfatter tredive år, og begynder omkring 1970. Dette arkiv er båndlagt i 25 år.

På grund af arkivlederens flytning har arkivet ikke deltaget i eller afholdt udstillingen eller lignende.

Lokalarkivet for Holsted Kommune

Vestergade 17, 6670 Holsted. Tlf. og telefax: 75 39 20 10
 Åbningstid: Onsdag kl. 14.00-18.00, i perioden
 1. oktober - 1. april tillige tirsdag
 kl. 19.00-21.00 samt efter aftale med lederen
 Leder: Chr. Carstensen, Østergade 29, 6670 Holsted
 Tlf.: 75 39 22 59

Der har som sædvanlig, og heldigvis, været nok at lave for arbejdsgruppens medlemmer, både de der har deres faste vagter, når arkivet har åbent, som de der virker »ude i marken«.

Antallet af besøg og henvendelser i øvrigt har i det forløbne år været 272, en fremgang på 15 % i forhold til det foregående år eller dobbelt så meget som det årlige gennemsnit. Også antallet af afleveringer har været større end året før, så arkivets samlinger efterhånden fylder ca. 100 hydremeter, excl. et fyldigt bibliotek og en skolebogsamling.

Det kan måske undre nogle, at vi anvender tid på at føre disse statistikker, men vi mener, at det giver et godt billede af arkivets virksomhed, men også et godt grundlag over for tilskudsgiverne, som herved må kunne forstå, at arkivet ikke er en kaffeklub, ligesom det er med til at synliggøre arkivet.

Det er ikke et stort arbejde at lave disse statistikker, når blot det tilrettelægges fornuftigt. Vi skønner, at vi max. bruger en time årligt for at lave en opgørelse over antal af henvendelser og afleveringer.

Vi har i det forløbne år medvirket ved to arrangementer for Turistforeningen, og her har der været 50 deltagere. Desuden har vi bidraget med stof til kommunens og dommerkontorets hjemmesider, hvor vi har redegjort både for kommunens og retskredsens historie.

Endelig har vi på opfordring skrevet tre jubilæumshæfter, alle besluttet og betalt af foreninger og lignende. Det drejer sig om hæfter for Holsted Plantage, Stenderup Kirke og Føvling Forsamlingshus, alle i forbindelse med 100 års jubilæum.

For at styrke økonomien, men også som et led i arkivets PR-virksomhed, har vi som tidligere deltaget i forskellige markeder og messer. Det blev til fire det forløbne år. Her har vi solgt vores egne udgivelser og nogle af de jubilæumshæfter, vi har modtaget som vederlag for »forfattereskabet«, men selvom salget ikke altid har været stort, har vi herigennem vist vores ansigt, skabt nogle kontakter og gjort folk interesseret i egnens historie.

En enkelt af de modtagne afleveringer skal nævnes her. Den kom fra en fjern slægtning af en for længe af dødt arrestforvarer i Holsted. Holsted havde fra tinghusets opførelse i 1845 og indtil 1939 en arrest, hvor der var plads til 12 arrestanter. Som arrestforvarer blev der ofte ansat en tidligere underofficer fra hæren, der her kunne supplere den beskedne pension med en ligeså beskedne løn som arrestforvarer. En sådan var Fr. Grøn Madsen, der var ansat fra 1894 til 1905. Han har efterladt sin en regnskabsbog, ganske vist tidligere brugt af en anden handlende i byen, vores første bogtrykker, som hed Vandt. Madsen har minutøst indført alle sine indtægter og udgifter som arrestforvarer i bogen. En af indtægterne var kost til arrestanterne. Det var lidt forskelligt, hvad

han fik for det, men som oftest var det under 1 kr. pr. arrestant pr. dag. Han havde desuden lidt landbrug, tre køer og seks svin. Det gav også lidt indtægt ved siden af den førnævnte beskedne pension, 112,50 kr. i oktober kvartal 1895. Endelig kunne han få lidt penge for andre gøremål, ligesyn 50 øre, vidne i retten 1 kr. osv. Manden har sikkert været tilfreds. Stillingen som arrestforvarer gav i en lille by som Holsted en vis status.

Da han måtte opgive sin stilling som arrestforvarer, flyttede han til byens ældste hus, Brohuset, hvor han åbnede en bundtmagerforretning. Det var ikke en forretning, der gav det voldsomme overskud. Snarere må man sige, det var lige fra hånden til munden. Forretningen fortsatte dog til udgangen af 1917, hvor den sidste måneds varesalg var 15,10 kr. Lokalerne blev nu udlejet, men det gav ikke nok. Hvis han ikke havde fået understøttelse fra sine børn, var han død af sult. Kassebogen slutter i 1920.

Når man ser de små tal, må man smile og ryste på hovedet, men sådan var forholdene dengang. Selv om man ikke er så gammel, at man kan huske de tider, behøver man blot at tænke 50 år tilbage, hvad var lønningerne og hvad kostede varerne – det stod i forhold til hinanden, dog har man i dag et større spillerum end for 50 år siden.

Hovborg Lokalhistoriske Arkiv

Hovborg Skole, Lindevej 5, 6682 Hovborg

Åbningstid: Tirsdag kl. 15.00-17.00

Ledere: Henry Søholm, Sandagervej 7, 6682 Hovborg

Tlf.: 75 39 60 69 og

Henry Pedersen, Sandagervej 5, 6682 Hovborg.

Tlf.: 75 39 62 57

Arkivets postadresse: Sandagervej 5, 6682 Hovborg

Arkivet i Hovborg har haft et rigtigt godt år, dog med lidt lavere besøgstal end foregående år, men med stigende aktiviteter på andre områder. Efter arkivet har fået telefon, er henvendelserne blevet meget hyppigere end tidligere. Antallet af afleveringer har været lidt dalende, men ikke meget.

Indsamlingen af billedmateriale om huse i og uden for Hovborg er så godt som afsluttet, selvom vi jo løbende ønsker at supplere samlingen med billeder eller kopier af billeder, som arkivet ikke har i forvejen.

Vi er kommet et godt skridt videre med at interviewe ældre borgere, men det er et meget stort og tidskrævende arbejde. Det vil blive prioriteret højt i den kommende tid.

Den helt store begivenhed i 2003 er skolens 100-års jubilæum. I den forbindelse vil arkivet lave en udstilling om skolen i gamle dage. Udstillingen kædes sammen med en emneuge med samme tema, der afholdes på skolen den sidste uge i oktober (skolens jubilæum er den 1. november). I de mange hundreder indbydelser fra jubilæumsudvalget til tidligere elever vil der fra arkivet være en opfordring til at lade arkivet låne gamle billeder fra skolen og/eller fra Hovborg. Det er en enestående chance for at samle billeder, som vi endnu ikke har kendskab til, og til forhåbentligt at lave en rigtig spændende billedudstilling i forbindelse med jubilæet.

Arkivet ser med fortrøstning på fremtiden, da interessen for historie er stor i Hovborg. En stor tak til Henry Søholm Jensen og Kristian Jakobsen, som hver eneste tirsdag året rundt er at finde på arkivet. Uden deres viden og entusiasme ville arkivet i Hovborg være ringe stillet.

Ribe Kommune

Farup Sogns Lokalhistoriske Arkiv

Projekthuset, Hillerupvej 13, 6760 Ribe

Åbningstid: 1. mandag hver måned kl. 15.00-17.00 samt efter aftale med lederen

Leder: Agnete Toft, Farup Kirkevej 29 B, Farup, 6760 Ribe. Tlf.: 75 42 12 69

Arkivets postadresse: Farup Kirkevej 29 B, Farup, 6760 Ribe

Vi har haft nogle henvendelser angående kirkebøgerne og fået nogle billeder og protokoller.

Det er stadig lidt uvis, hvor vi kan få lokaler til arkivet, men vi håber, der snart findes en løsning.

Hviding Sognearkiv

Egecenteret, Ribevej 2 B, Egebæk, 6760 Ribe

Åbningstid: Efter aftale med lederen

Leder: Anne Lorenzen, Hviding Kirkevej 22, 6760 Ribe

Tlf.: 75 44 51 27

Arkivets postadresse: Hviding Kirkevej 22, 6760 Ribe

Arkivet har i det forløbne år kun modtaget få afleveringer. Til gengæld er en af afleveringerne temmelig omfangsrig. Hviding Skole er blevet nedlagt, og herfra har vi bl.a. modtaget en del skole- og konfirmationsbilleder.

Skoleindleveringen bevirkede samtidig, at vi aktivt gik i gang med at supplere vores billedsamling af konfirmati-

ons- og skolebilleder. Vi har således en komplet samling af konfirmationsbilleder fra 1957-1993.

Vi har haft et par henvendelser om slægtsforhold, men besøgende er det desværre småt med.

Jernved Sognearkiv

Jernved Skole, Aktivitetshuset, Kirkebakken 33, Jernved, 6771 Gredstedbro

Åbningstid: 1. tirsdag hver måned kl. 19.00-20.00 samt efter aftale med lederen

Leder: Jens Chr. Jensen, Gulerodsmarken 1, 6771 Gredstedbro Tlf.: 75 43 14 58

Arkivets postadresse: Gulerodsmarken 1, 6771 Gredstedbro

Jernved Sognearkiv havde et spændende år i år 2002. Vi fik nye lokaler i det nye aktivitetshus, som beboerne i Jernved har bygget. Det er et dejligt lokale med brandsikker boks, som vi betingede os i planlægningen. Vi har gratis husleje, lys og varme.

Ved indvielsen havde vi åbent-hus med mange besøgende, og senere arrangerede aktivitetshuset loppemarked. I den forbindelse havde vi også åbent og dermed igen mange gæster. Den aften havde vi inviteret kommunens lokalarkiver, for at de kunne bese vores nye omgivelser. I forbindelse med flytningen har vi forsøgsvis lavet åbningstid hver tirsdag eftermiddag fra kl. 14.00 til 17.00 og håbede dermed på flere besøgende, men det gav ikke den succes, vi havde håbet på.

I årets løb fik vi gode indleveringer, bl.a. elevbilleder fra Gredstedbro Skole over en årrække på en snes år, hvor vi med besvær fik sat navne på eleverne, som så bliver registreret på computeren. Vi har også kunnet mærke en større interesse og forståelse for afleveringer fra sognets beboere efter åbent-hus arrangementerne.

Kalvslund Sognearkiv

Kalvslund Skole, Koldingvej 115, Kalvslund, 6760 Ribe

Åbningstid: Efter aftale på tlf.: 75 43 70 07 eller 75 42 01 84

Leder: Jørgen Jørgensen, Østervej 26, Kalvslund, 6760 Ribe. Tlf.: 75 43 70 07

Arkivets postadresse: Østervej 26, Kalvslund, 6760 Ribe

Arkivet har igen haft et roligt år med en del afleveringer, besøg og forespørgsler. Af afleveringer af særlig interesse kan nævnes fæstekontrakter, skøder, aftægtskontrakter og et testamente samt familie billeder fra en gammel slægtsgård, som nu er blevet udstykket og nedlagt. Endvidere

har vi modtaget et matrikelkort fra 1878 over den del af sognet, der blev tysk efter 1864.

Angående forespørgsler har vi flere gange kunnet hjælpe folk med oplysninger om familieforhold. Arbejdet med gårdhistorie om ejer- og familieforhold ulbager i tiden samt oprettelsen af ejendomme på udmarkerne i nyere tid fortsætter.

Ribe Byhistoriske Arkiv

Ribe Folkebibliotek, Giørtz Plads, 6760 Ribe

Tlf.: 75 42 17 00. Fax: 75 42 28 43

E-mail: arkivet@ribekom.dk

Åbningstid: Mandag-torsdag kl. 13.00-16.00, 1. torsdag hver måned tillige kl. 16.00-18.00 (oktober-marts)

Leder: Karen Margrethe Melbye

I maj måned kunne Ribe Tulipanfest fejre 50-års fødselsdag. I den anledning lavede arkivet en udstilling med avisartikler fra de første fester. Vi havde på det tidspunkt ingen billeder, der dokumenterede begivenhederne de første år. Udstillingen kom en ripenser, nu bosat i det nordlige Jylland, for øre. Han forærede os 60 amatør-fotos fra Tulipanfesterne 1952-1960.

I juli måned havde arkivet endnu en udstilling. Emnet var denne gang 50-året for domorganist Rued Langgaards død. Senere på året lagde Ribe Folkebibliotek hus til Det Kongelige Biblioteks store udstilling om komponisten Rued Langgaards liv.

I sensommeren fik arkivet et tilbud fra en indehaver af Ribe Stiftstidende 1812-1974. Tilbuddet lød på deponering af avisen indtil 2027. Det var jo et fint tilbud, men hvor opbevarer man 170 stk. indbundne aviser, hvoraf en del er kæmpestore og tunge? Vi havde ikke selv plads. Kommunens institutioner blev spurgt om opbevaringsmulighed for samlingen, og det resulterede i, at aviserne nu står trygt og godt i det tidligere CF-sikringsrum under Valdemarskolen. Civilforsvaret i Ribe stillede med fire mand og en bil, da aviserne skulle i hus, og vi er CF dybt taknemmelige for den store hjælp. I øjeblikket søger vi fondspenget til mikrofilmning af avisen, der begyndte at udkomme i 1786.

Arkivet har haft 473 henvendelser, og der er indkommet 76 afleveringer. Vi kan tydeligt mærke e-mailens indtog i slægtsforsker-sammenhænge. En stor del af henvendelserne via e-mails kommer fra USA. Arkivet har stillet materiale til rådighed for Ribe-kalenderen 2003 og årbogen By Marsk og Geest 2002. Begge publikationer udgives på forlaget Liljebjerget i Ribe.

Tulipanfesten i Ribe fejrede sit 50 års jubilæum i 2002. I den anledning lavede Ribe Byhistoriske Arkiv en udstilling om emnet. Her ses et billede fra tulipanfesten i et af årene 1952-1960. I baggrunden skimtes Ribe Instrument Sliberi. Foto: Ribe Byhistoriske Arkiv.

Historisk Arkiv i Seem Sogn

Seem-Varming Skole, Varmingvej 2, 6760 Ribe

Åbningstid: Mandag-fredag kl. 9.30-11.30, dog med enkelte undtagelser

Leder: Søren Mulvad, Varming Vesterby 9, 6760 Ribe
Tlf.: 75 44 11 77

Arkivets postadresse: Varming Vesterby 9, 6760 Ribe
E-mail: sergeiradonetskij@yahoo.com

I januar måned 2002 inviterede »afviklingsudvalget« af Seem-Varming Brugs til tømning af loft og butiksarkiv. Her viste sig mængder af interessant materiale, men af hensyn til yderst knebne hyldemetre valgte jeg at gemme

alle protokoller og kassere alt fakturamateriale og bestillingslister. Hele herligheden henligger endnu uregistreret.

Der er sendt en slægtsoversigt vedr. slægten Riis, som i flere generationer ejede Seemgaard. Heri fandtes adskilligt nyt, som arkivaren tidligere har søgt opklaret.

Arkivet har leveret noget materiale til en ph.d.-studerende vedr. gymnastikinspektør Else Thomsen, den eneste »kendte person« fra Seem Sogn iflg. Trap Danmarks beskrivelse. Der er spurgt, om arkivet har materiale om en slægt Lehmann, som tidligere var ret udbredt i lokalområdet. Kopier er sendt til spørgeren. Der har været yv besøgende i årets løb.

Der arbejdes pt. på en fotoregistrant over boliger og beboere i Seem Sogn frem til år 2000, og den forventes afsluttet i løbet af 2003.

Spandet Sognearkiv

Arnumvej 9, Spandet, 6760 Ribe

Åbningstid: Efter aftale med lederen

Leder: Dinne Christiansen, Stationsvej 5, Spandet,

6760 Ribe. Tlf.: 74 86 72 43

Arkivets postadresse: Stationsvej 5, Spandet, 6760 Ribe

I året 2002 har arkivet haft de tilbagevendende aktiviteter, som en udstilling i foråret, hvor emnet var Grænsen i Spandet 1864-1920. Arkivet har deltaget i »Spandet By Night« med udstillingen En aflevering fra et dødsbo, og har arrangeret gåturen Kend dit sogn, hvor vi gik en bytur, og emnet var erhverv før og nu. Efterfølgende har vi inviteret personer med kendskab og god hukommelse til en fortælleeftermiddag om gåturens emne, og her har vi så skrevet referat af oplysningerne. Vi fik rigtig mange gode oplysninger.

Af særlige afleveringer kan nævnes en spolefilm fra ringriderforeningens 30 og 50 års jubilæum, et kopi-bånd af en radioudsendelse, hvor en borger fra sognet fortalte om sin far, som var i russisk fangenskab under Første Verdenskrig, samt en landmands dagbøger 1940-1999.

Arkivet har fået lavet en revideret udgave af folderen om Spandet Sognearkiv. Vi har haft forespørgsler om slægter både pr. brev og ved personlige besøg. Desuden har vi haft 34 registreringsaftener.

Lokalhistorisk Arkiv for Vester Vedsted Sogn

Vadehavscentret, Okholmvej 5, Vester Vedsted,

6760 Ribe

Åbningstid: Efter aftale

Formand: Etlly Fønss, Harevej 26, Egebæk, 6760 Ribe

Tlf.: 75 44 57 70

Arkivets postadresse: Harevej 26, Egebæk, 6760 Ribe

Som alt i denne verden går det op og ned, således også for Lokalhistorisk Arkiv for Vester Vedsted Sogn. Vi har været inde i en svær periode med megen sygdom og fravær, som blandt andet har medført store problemer med vores Arkibas-system. Vores dyrt købte erfaring er, at der i ethvert arkiv mindst bør være to eller tre, der er godt inde i systemet. For et lille arkiv som vores er det imidlertid svært hele tiden at have både økonomisk og tidsmæssigt overskud til at sende folk på Arkibas-kurser.

Vi har i det forgangne år haft to ud af syv medlemmer med på kurset, og vi har haft besøg af amtskonsulent Richard Bøllund. Håbet er, at vi efter endnu et besøg af amtskonsulenten kan begynde at se lysere tider i møde og komme til at fungere som arkiv igen.

Af oven for nævnte grunde har vores skoleudstilling fået lov til at vare to år, men den 1. februar i år åbnede vi udstillingen Kroerne i Vester Vedsted Sogn. Det viste sig, at der havde været ikke mindre end syv kroer i vores lille sogn, dog ikke på samme tid. Udstillingen bygger bl.a. på en meget stor og velordnet aflevering om Egebæk Kro, som vi modtog i 2001 fra fhv. forskningsbibliotekar Kirsten Weber, Frederiksberg. Kirsten Weber er barnebarn til den sidste kroejner på Egebæk Kro, så denne kros historie er meget veldokumenteret, idet Kirsten Weber og hendes familie har været meget omhyggelige med at gemme alt af historisk betydning fra kroen.

For læsere af Mark og Montre 1965 kan vi henvise til artiklen Fra Andrea Andersdatters piedestal, som er skrevet af Kirsten Weber. Den her omtalte piedestal stod i kromandens stue på Egebæk Kro. Det har været spændende at sætte fokus på kroerne og deres historie, som samtidig viser noget om landsbyernes og samfærdsels historie. I en ellers svær periode har arbejdet med udstillingen været et lyspunkt.

Vilslev Sognearkiv

Kongeådal Skole, Kongeådal 17, 6771 Gredstedbro

Åbningstid: Efter aftale med lederen

Leder: Christian Nielsen, Væesvej 6, 6771 Gredstedbro

Tlf.: 75 43 11 53

Arkivets postadresse: Væesvej 6, 6771 Gredstedbro

Det har igen været et stille år med kun et par enkelte afleveringer. Der har i det forløbne år været otte besøgende, der søgte efter slægten. Der har været en del skriftlige forespørgsler, som vi har kunnet besvare positivt. Tre af forespørgslerne har været fra Amerika, hvortil vi har sendt en hel slægtshistorie. Alt vores registrering foregår nu i Arkibas.

Varde Kommune

Alslev Sognearkiv

Bredgade 39, 1., Alslev, 6800 Varde

Åbningstid: Mandag kl. 19.30-21.30 samt efter aftale

med lederen. Leder: Carsten Carstensen, Toftnæsvej 11,

Toftnæs, 6800 Varde. Tlf.: 75 26 91 83

Arkivets postadresse: Toftnæsvej 11, Toftnæs, 6800 Varde

Året 2002 blev for Alslev Sognearkiv et edb-år, idet vi i årets løb fik installeret en PC, og der var en masse ting, som skulle føres ind på maskinen.

Der har været god interesse for arkivet i det forløbne år med mange besøgende (86), og af afleveringer har vi modtaget i alt 17. Vi har i årets løb arbejdet med at affotografere og registrere de gamle gravsten fra Alslev Kirkegård, inden de midt på året skulle fjernes fra kirkegården. Det drejer sig om ca. 90 fotos, som er sat i mappe, med den tekst der stod på gravstenen.

Vi har i årets løb været til to kurser i Helle Hallen, først til et om arkivering og senere et opfølgende om søgesystemer og brug af dem. Det var gode kurser, som vi som nybegyndere fik meget ud af.

Billum Lokalhistoriske Arkiv

Billum Skole, Kildegårdsvej 20, 6852 Billum
 Åbningstid: Efter aftale med lederen
 Leder: Gunhild Jeppesen, Kirkebyvej 17, 6852 Billum
 Tlf.: 75 25 82 41
 Arkivets postadresse: Kirkebyvej 17, 6852 Billum

Beretningen ligner sidste års – vi har stadig ikke fået løst det store problem med lokaler til arkivet. Vi håber, der snart kommer en løsning. Der arbejdes ihærdigt med sagen.

Arkivet har modtaget afleveringer og har også kunnet servicere alle, der har henvendt sig for at søge oplysninger. Det er altid en stor glæde at kunne hjælpe med historiske oplysninger til vores lokale område.

Horne Sognearkiv

Horne Skole, Mælkevejen 1, Horne, 6800 Varde
 Åbningstid: 1. onsdag hver måned kl. 14.00-17.00, dog ikke i juni, juli og august
 Leder: Anna Uhr Schmidt, Solvangen 12, Horne, 6800 Varde. Tlf.: 75 26 01 06
 Arkivets postadresse: Mælkevejen 1, Horne, 6800 Varde

Det har igen i år været et roligt arbejdsår i arkivet. Arkivet har kun modtaget få afleveringer, men vi har heller ikke fået gang i et opfølgende arbejde. Vi registrerer stadig en del skole- og konfirmandbilleder, hvilket giver os et ret omfattende tekst- og billedmateriale.

Arkivet har haft en del henvendelser om personer og også hjulpet nogle der forsker i slægten. Det lykkes ofte at hjælpe på vej.

Som sædvanlig er det en rimelig succes med åbent-hus i forbindelse med skolefest og lignende, det giver altid

besøg, hvorimod der i det daglige ikke er så mange gæster.

Idrætsforeningen vil i 2003 fejre 100 års jubilæum, så der har vi i årets løb kunnet bidrage med billeder og andet materiale. Efter mange forsøg forskellige steder er det nu lykkedes os at få den gamle VC45 kassette overført til almindelig video. Vi fandt frem til et firma i Ry, der kunne hjælpe os. Vi er godt tilfreds med resultatet og kan anbefale firmaet. Endelig har vi modtaget to kassettebånd med optagelser fra udsendelser om to generationer fra Radio Syd, henholdsvis far og søn og mor og datter. Til yderlig orientering skal vi meddele, at arkivets adresse er ændret, så den nu er Horne Skole, Mælkevejen 1, Horne 6800 Varde.

Janderup Lokalhistoriske Arkiv

Aktivitetshuset, Nybrovej 32, 6851 Janderup.
 Tlf.: 75 25 85 45
 Åbningstid: Mandag og tirsdag kl. 9.00-12.00, samt 1. onsdag i hver måned kl. 19.00-21.00. Lukket i juni, juli og august
 Leder: Viggo Mikkelsen, Hebovej 39, 6851 Janderup
 Tlf.: 75 25 80 92
 Arkivets postadresse: Hebovej 39, 6851 Janderup
 Hjemmeside: www.janderup.dk/historie

Året 2002 var særdeles begivenhedsrigt for arkivet. Vi fik et splinternyt arkiv på 60 m², heraf 16 m² brandsikret rum, indrettet i det nye Aktivitetshus på Nybrovej 32 i Janderup.

Den 25. februar begyndte pakningen af arkivalierne og nedtagningen af hylder og billeder. Til hjælp i weekenderne havde vi Ole Mikkelsen, der tog sig af det tekniske og de tunge løft. Den 7. marts var flytningen tilendebragt og alt bragt på plads. Den 9. marts var der gymnastikopvisning i den nye hal, og arkivet holdt åbent-hus med besøg af 31 personer, der alle glædede sig over vores nye lokaler.

Den 28. maj indviede vi arkivet med en reception for de indbudte naboarkiver, formanden for RAL Jørgen Dieckmann Rasmussen og amtskonsulent Richard Bøllund. Vi serverede vin og kage for de 18 fremmødte gæster. Jørgen Dieckmann Rasmussen, Esbjerg og Jens Lindby, Varde, holdt taler, hvor de udtrykte deres beundring for vores fine lokaler.

Den 30. maj havde Janderup Gymnastikforening 100 års jubilæum med opvisning i hallen. Arkivet arrangerede i dagens anledning en udstilling i Aktivitetshusets foahal med billeder og avisudklip om gymnastik og idræt i

Arkivet i Janderup fik i 2002 et helt nyt arkiv med brandsikkert arkivrums. Her ses Willy Laursen og Viggo Mikkelsen på arbejde i de nye lokaler. Foto: Janderup Lokalhistoriske Arkiv.

Janderup Sogn igennem 100 år. Samme aften havde arkivet åbent-hus med besøg af 53 personer.

Ved udstillingen Folk og Kultur på Janderup Skole deltog arkivet med en udstilling om livet ved Varde Å og Janderup Enge. Her blev der vist billeder og avisudklip om høbjergning, græssende kreaturer, engvanding, fiskeri, lystsejlsads og stormfloder.

I årets løb har 192 personer lagt vejen forbi, og der blev registreret 48 afleveringer. Alle billeder af gårde, huse og personer på Oksbølvej, Præstegårdsvej, Præstevangen, Sdr. Hebovej og St. Hebovej er blevet registreret.

Vi takker vores donatorer og alle de, der har vist interesse for arkivet. Husk at vi er sognets hukommelse.

Thorstrup Sognearkiv

Omsorgscentret Birgittegården, Falkevej, Sig,
6800 Varde

Åbningstid: Sidste tirsdag hver måned kl. 19.30-21.30
eller efter aftale med Ellen Rasmussen, Vesterbækvej 6,
Sig, 6800 Varde. Tlf.: 75 26 40 31

Leder: Svenning Olesen, Ølgårdsvej 6, Sig, 6800 Varde
Tlf.: 75 26 42 90

Arkivets postadresse: Vesterbækvej 6, Sig, 6800 Varde

Arkivet har i årets løb modtaget ti afleveringer og registreret 122 billeder, men ellers må 2002 betragtes som et roligt

år, hvor vi har forsøgt at komme til bunds i noget af det uregistrerede materiale. Især omregistrering af gamle hus- og gårdmapper har været tidsrøvende, da billeder og oplysninger var anbragt i plastlommer og fastgjort med tape.

Arkivet har forøget arbejdsstyrken med et par interesserede hjælpere, som bl.a. også har været på registreringskursus. Vi forsøgte med dette initiativ at være på forkant med den personudskiftning, der ad åre bliver aktuelt i arkivudvalget.

Vi deltog den 9. november i Arkivernes Dag med et åbent-hus arrangement. Kun få besøgende fandt vej til arkivet den dag, men ellers har vi haft pæne besøgstal og adskillige forespørgsler af personer udefra, som søgte oplysninger om forfædre, der har været bosat her.

Varde Lokalhistoriske Arkiv

Rådhuset, Torvet 7 A, 6800 Varde. Tlf.: 75 22 37 74

Åbningstid: Tirsdag kl. 9.00-12.00 samt formiddage efter aftale med lederen

Leder: Jens Lindby. Tlf.: 97 37 62 87

E-mail: lokalarkiv@vardebib.dk

Hjemmeside: www.varde.lokalarkiver.dk

Varde Lokalhistoriske Arkiv har atter haft et godt år. Der er meget positivt at nævne, og noget af dette vil blive omtalt i det følgende. Der er selvfølgelig også noget, der fortjener at blive kritiseret, men alt i alt er det helt sikkert det positive, der springer i tankerne, når man sidder og tænker tilbage på året der gik.

Der har været en kraftig stigning i antallet af indleveringer i 2002. I alt 69 afleveringer mod 55 sidste år. En stigning på 24%. Det kan selvfølgelig være en tilfældighed, men vi vælger nu at mene, at her ser vi en tendens. En ting er i hvert fald sikkert: Mængden af billeder, der bliver afleveret til arkiverne, vil stige kraftigt i de kommende år. Enhver af os kan blot tænke på, hvor mange fotoalbums vi selv har derhjemme. Når disse albums begynder at komme til arkiverne (og det er de såmænd allerede!), vil arbejdet væsentligt forøges, og vi må finde ud af at håndtere disse mængder.

Af indkomster kan nævnes følgende udvalgte: Erindringer af Anton Torngaard (tidl. Bankdirektør i Handelsbanken) og Albert Sørensen (tidligere Duplikeringsbureau i Lundgade) samt barndoms-erindringer fra Gelleruplund, en smalfilm (som vi har fået overspillet til video) fra befrielsen her i Varde samt i Oksbøl, en del gamle fotos og oplysninger i øvrigt om gårde og slægter i Gellerup, efter vi havde bragt en efterlysning i avisen. Arkivet har desuden modtaget ca. 2.000 pressefotos fra

René Hollmann. Her har vi prøvet noget nyt, nemlig at udfærdige en skriftlig kontrakt om arkivets brug af billeder i fremtiden, der på den ene side garanterer lov om ophavsret, og på den anden side giver arkivet mulighed for at benytte billederne. Det er vores landsorganisation SLA, der har udfærdiget denne standardkontrakt, som vi helt sikkert vil begynde at bruge. Tak til SLA for det. Herudover er indkommet en tyk scrapbog fra Friform 1992-99 (frivilligt socialt arbejde i Varde), to store fotoafleveringer vedr. direktør L. C. Thorup, Jerntrådspinderiet og Vald. Clemmensen, bestyrer i RAV-huset samt en scrapbog angående en beboerprotest i 1978 omkring trafikforholdene i Varde.

Med de stigende antal indkomster følger også et forøget arbejde med registrering af materialet. Især er billedregistreringen steget, hvilket har belastet vores mand på dette område. Med hensyn til indtastning af de gamle registerkort til edb går det rask fremad. Varde Lokalhistoriske Arkiv er snart 50 år gammelt, og mange registreringer i hånden er i de senere år blevet indtastet i edb-programmet Arkibas. Der mangler efterhånden kun ca. 15%. Som noget nyt er vi nu begyndt at indtaste de mange registreringer af avisartikler ca. 1950-1990, og efterhånden bliver opslag i vores database et fantastisk redskab. Således er pt. ca. 7.000 personnavne i Arkibas.

Formidling er der også blevet plads til i 2002. Der blev i forbindelse med Varde Købstads 500 års jubilæum i 1942 optaget en smallfilm af det daværende kronprinspar besøg i byen. Ligeledes blev der ved 550-års jubilæet i 1992 optaget en video af Dronning Margrethe og Prins Henriks besøg. Disse to optagelser har arkivet samlet på én video og udgivet med støtte fra Andelskassen i Varde. Der har været et godt salg af denne video.

Borgerlisten fra 1735 har vi også arbejdet med. En fuldstændig fortegnelse over byens mandlige indbyggere, erhverv og formue har vi renskrevet, og listen kommer i nær fremtid ud på Internettet.

Til Arkivernes Dag havde arkivet lavet en lille fotoudstilling omkring Vestbanen og holdt åbent-hus lørdag kl. 10.00-12.00. Der var et fint besøg. Arkivet er i besiddelse af ganske mange fotos fra banegårdens bygning fra 1903, og mange af disse billeder er med på fotoudstillingen og også med i den nye bog *Fra Vestbanen til Arriva*.

Generelt kan nævnes, at vores lokaler fortsat trænger til at blive renoveret, men det er jo et større arbejde, som vi håber vil blive mulig med tiden. I kælderens er der ved at være pladsproblemer.

Økonomien hænger sammen, fordi vi er meget sparsommelige. Varde Kommune får udført et kæmpemæs-

sigt arbejde for billige penge. Arkivets drift koster kun 27.000 kr. for kommunen. Arkivet har modtaget 6.000 kr. fra Lokalhistorisk Forening og selv tjent 3.000 kr. Udgifterne har især været til hardware, og ved årets udgang var arkivet næsten helt ajour på edb-området. Der er nu en PC til hver af de otte medarbejdere. PC'erne er forbundet i netværk og har Arkibas og Internet-adgang. Vores edb-medarbejder bruger meget tid på vores nye hjemmeside, som er meget flot. Den findes på adressen www.varde.lokalarkiver.dk. På hjemmesiden kommer efterhånden også forskellige artikler, som medarbejdere og andre har skrevet.

Personalemæssigt udfører medarbejderne frivilligt et stort, stort arbejde. Det er uvurderligt og bør påskønnes ved enhver lejlighed. Yderligere kom en ny medarbejder til sidst på året, nemlig Elly Jensen, som allerede er faldet godt til blandt den herskende mandejargon på stedet. Elly er efterhånden blevet indviet i den svære kunst at registrere og arbejder foreløbigt tre formiddage om ugen.

Samarbejdet med de øvrige arkiver i kommunen samt vores øvrige samarbejdspartnere har forløbet tilfredsstillende, og jeg håber, det kan yderligere forøges i det kommende år. Vi håber, arkivet kan fortsætte sit arbejde uden indblanding udefra i de kommende år. Kommunen har ønsket en sammenlægning med museet på grund af den økonomiske situation. Ret beset angår dette jo ikke arkivet. Arkivet har indtil videre argumenteret kraftigt for vores selvstændighed som selvejende institution.

Vejen Kommune

Lokalhistorisk Arkiv for Vejen Kommune

Østergade 2, 6600 Vejen. Tlf.: 79 96 52 75

Åbningstid: Tirsdag kl. 10.00-16.00 og onsdag kl. 10.00-17.00

Leder: Linda Klitmøller

E-mail: benteh@vejenkommune.dk

Som nævnt i sidste års beretning er Lokalhistorisk Arkiv for Vejen Kommune gået i gang med en systematisk ordning og nyregistrering af hele arkivet i Arkibas. Det er et omfattende og tidsrøvende arbejde, da vi i en del tilfælde må begynde helt fra bunden. I skrivende stund har vi nået at registrere omkring 800 arkivfonde og lidt over 3.000 fotografier, så der er stadig et stykke vej til målet, selvom vi så småt begynder at kunne skimte målstregen i horisonten.

Sideløbende med denne systematiske registrering arbejder vi med god hjælp fra frivillige på at få de mange arkivalier, som vi i sin tid modtog fra gården Grønvang, ordnet og registreret. Dette arkiv indeholder foruden familien Lauridsen privatarkiv arkivalier fra en lang række af Vejen bys tidlige industrivirksomheder. Sidste år lykkedes det os at få registreret Margarinefabrikken Alfa, Cikoriefabrikken Nørrejylland, Cikorietørreriet Ryomgård (som var et aktieselskab med hjemsted i Vejen og tørreri i Ryomgård på Djursland), Kedelmaskinfabrikken Mjølner og Vejen Andelssvineslagteri.

Arkivet fik for år tilbage overdraget Askov-fotografernes store samling af glaspladenegativer. Samlingen vejer langt over et tons og omfatter mange tusinde negativer, hvor en del er portrætter af elever ved Askov Højskole og Ladelund Landbrugsskole. Da arkivet lider under mangel på magasinplads, har de mange kasser med glasplader været opbevaret på Egns museet på Sønderskov. I 2002 gik vi i gang med en foreløbig registrering af pladerne. Målet er at få alle relevante oplysninger om hvert enkelt negativ registreret samlet på et sted. I øjeblikket ligger de spredt, dels på negativkuvetterne, dels i protokollerne. Sidste år lykkedes det os at få pakket og registreret lidt over 1.500 glaspladenegativer, før projektet gik midlertidigt i stå på grund af pengemangel. Negativæsker og foldekuverter er temmelig dyre i indkøb.

Lokalhistorisk Arkiv deltog den 30. august 2002 for første gang i »Vejen By Night«. Aftenens tema var trold, og arkivets bidrag var en kulturhistorisk udstilling om brugen af Niels Hansen Jacobsens skulptur »Trolde lugter menneskekød« i markedsføringen af Vejen. Vi viste, at trolde havde været flittigt brugt af såvel Vejen Kommune som private erhvervsvirksomheder i deres markedsføring samtidig med, at den var et yndet motiv på souvenirs fra byen, men omfanget af genstande m.m. med gengivelser af trolde kom alligevel fuldstændig bag på os. Det var kun muligt at vise en mindre del af de mange genstande den aften.

Arkivet nåede i 2002 op på knap 600 besøgende, modtog 66 afleveringer og besvarede en lang række telefoniske og skriftlige forespørgsler. Dertil kom, at arkivlederen holdt otte foredrag på skoler og i foreninger, og som et kuriosum lykkedes det hende hele to gange at tilkalde brandvæsenet ved en fejltagelse, hvilket sled en smule på økonomien.

Ølgod Kommune

Ansager Lokalhistoriske Arkiv

Områdecentret, Præstegårdsvej 5, 6823 Ansager

Tlf.: 75 29 62 29

Åbningstid: Onsdag kl. 14.00-16.00 samt efter aftale med lederen

Leder: Ruth Schlein Jensen, Kanalvej 4, 6823 Ansager

Tlf.: 75 29 71 56

Arkivets postadresse: Kanalvej 4, 6823 Ansager

E-mail: ansager-arkiv@e-boks.dk

Hjemmeside: www.ala.subnet.dk

Arkivet har i 2002 modtaget 23 afleveringer. En af afleveringerne er meget stor og stammer fra en tidligere arkivmedarbejder. Vi har haft mange forespørgsler via e-mail og en del besøg, såvel af enkeltpersoner som af grupper. To gange i det forløbne år har vi haft besøg af 3. klasse fra Ansager Skole, og et hold fra Ansager FDF har også været på besøg. I forbindelse med Vennekredsens Julemarked holdt vi åben, og vi har flere gange vist vores nye film om Ansager.

Vi arbejder for tiden med omregistrering af de over 1.000 billeder, vi har liggende. Nyt materiel er det også blevet til. Således har vi fået et digitalkamera og en ny printer, hvilket inspirerede os til at lave en udstilling med billeder fra Ansager by før og nu. Endnu er den ikke helt færdig, men vi regner med at indbyde til åbning af den

Postkort fra Ansager. Bygningen i midten er købmandsgården bygget i 1906. Foto: Ansager Lokalhistoriske Arkiv.

ret snart. Vi har endvidere en ny udgivelse på tapetet, men også her regner vi med at blive færdige en gang i det nye år.

Skovlund Sognearkiv

Vesterled, Borgergade 24, Skovlund, 6823 Ansager

Åbningstid: Efter aftale med lederen

Leder: Kaj Knudsen, Ansagervej 20, 6823 Ansager

Tlf.: 75 29 20 70. Fax: 75 29 24 70

Arkivets postadresse: Ansagervej 20, 6823 Ansager

2002 vil især blive husket for arkivets udgivelse af publikationen *Skovlund Ostekar*. I et fornemt fotografisk tryk er kunstneren Laila Westergaards granitbilledfrise gengivet og beskrevet i den lille 16-siders publikation.

Ostekarret er opstillet på Skovlund Torv, hvor Skovlund Andelsmejeri tidligere har ligget fra 1883 til 1979. Ostekarret er udhugget af en tre tons tung bornholmsk granitblok og måler 120 cm i diameter. Som tre tøndebånd rundt om ostekarret er indhugget over 40 motiver fra mejeriets og Skovlunds historie.

Ostekarret og granitfriserne har naturligt samlet stor interesse på Torvet, for på den ene eller anden måde illustrerer de enkelte motiver på friserne dele af alle Skovlundborgeres personlige historie. Med denne publikation, som beskriver motivernes personer, redskaber, dokumenter eller bygninger, har ostekarret fået mund og mæle. Og hvis man sætter sig lidt på bænken over for ostekarret, behøver man sjældent at vente længe, før en ældre Skovlundborger er parat til at fortælle en rigtig historie om et af motiverne!

Det er Kaj Knudsen, som har leveret teksten til publikationen, og Niels Winther Christensen som står for de skarpe og præcise billeder. Publikationen blev udgivet kort før jul 2002. Om den er gået som kalendergave, mandelgave eller julegave, ved vi ikke, men til nuværende og gamle Skovlundborgere har det utvivlsomt været årets bedst solgte publikation!

På arkivet har vi arbejdet med at få Skovlund Mejeris historie samlet. Det har været et spændende arbejde, som har sendt forgreninger ud i alle retninger. Blandt andet har vi sat fokus på mælkekuskene, som gennem årene har leveret en stor del af det daglige slid, som var en forudsætning for, at smørkærnen kunne køre og ostekarret boble hver eneste dag gennem mejeriets 96-årige historie. Vi afholdt i efteråret 2002 et mælkekuskemøde på lokalarkivet og glædede os over at have flere mælkekuske med, som havde kørt med hestevogn helt tilbage fra 1950'erne. Det bør tilføjes, at her var ingen krogede og

krumme rygge, nærmest tværtimod. I dag ville Arbejdstilsynet for længst have grebet ind mod et samlet løft af 2-3.000 kilo mælk i mælkejunger dag ud og dag ind, år efter år!

Vi bør også nævne Ølgod Museums flotte udstilling om »Hvad man gemmer på i Skovlund«. Det var meget professionelt sat op og trak mange Skovlundborgere til museet i Ølgod. Ja, og så må vi heller ikke glemme det daglige vedvarende arbejde med at samle og arkivere alle store og små nyheder om Skovlundborgerne og deres mange gøremål. For historien tükker fremad uden stop og sikrer, at lokalarkiverne aldrig bliver arbejdsløse.

Tistrup-Hodde Lokalhistoriske Arkiv

Tistrupslund Områdecener, Søndergade 38,

6862 Tistrup

Åbningstid: Efter aftale med lederen

Leder: Svend Svendsen, Elmevej 10, 6862 Tistrup

Tlf.: 75 29 92 80

Fra den 1. juli 2002 har arkivet fået ny leder. Den første opgave for den nye arkivleder bestod i at skaffe større PC og skanner.

Indtil dato og nok et stykke tid endnu vil den meste tid for arkivlederen dreje sig om at få overblik over arkivets samlinger og forhåbentligt få gennemgået dem. Hertil er der megen hjælp og støtte af Børge Andersen og de øvrige medarbejdere.

Arkivet har det forløbne år haft en del henvendelser fra folk, der arbejder med deres slægts historie. Vi har i stor udstrækning kunne hjælpe dem med oplysninger fra arkivets materialer og ved hjælp fra lokale folk i området.

I forbindelse med Tistrup Skoles 50 års jubilæum har vi stillet materialer til rådighed for skolen. I samme anledning havde vi besøg af 8. klasserne, der arbejdede med skoler før og nu i skoledistriktet. I anledning af Tistrup Boldklubs 100 års jubilæum var vi også behjælpelig med materialer.

Arkivet har fået en hel del afleveringer i årets løb, blandt andet fik vi fra boldklubben en hel del billedmateriale.

Julemarkedet på Tistrupslund deltog vi i som sædvanligt. Vi lagde billeder frem til genkendelse. I forlængelse heraf har vi udlånt billeder for at få oplyst navnene på personerne på billederne. Til julemessen i Janus-bygningen lavede vi en diasserie med gamle og nye billeder fra arkivets område.

Vi har for Tistrup Menighedsråd fotograferet gamle gravsten, der skulle destrueres. Disse fotos, både negativer og digitale billeder, opbevares nu på arkivet.

Ølgod-Strellev Lokalhistoriske Arkiv

Kulturhuset, Vestergade 5-7, 6870 Ølgod

Tlf.: 75 24 50 11, lok. 5

Åbningstid: Tirsdag kl. 14.00-17.00

Leder: Nich. Riis, Bakkevej 17, 6870 Ølgod.

Tlf.: 75 24 56 51

E-mail: post@oelgodmuseum.dk

Hvert år omkring generalforsamlingen er tiden til at se tilbage på det forløbne år. Man ser på, hvorledes året er gået samtidig med, at vi tænker på, hvorledes fremtiden skal udvikle sig.

Tidens forjagede tempo og profitjageri fornemmes ikke altid på lokalarkivet med de mange arkivalier, der fortæller om en fortid med slidsomme hverdage. I forhold til i dag var tempoet dengang dog på et noget andet niveau. På lokalarkivet kører tempoet ikke konstant i allerhøjeste gear. Man giver sig tid til at drøfte interessante opdagelser f.eks. et gammelt dokument, en beskrivelse af et hændelsesforløb, eller man fordyber sig i et gammelt fotografi eller billede.

Man besvarer selvfølgelig forespørgsler fra andre lokalarkiver eller privatpersoner, og det sker meget ofte, at vi skal søge tilbage i f.eks. kirkebøger og folketællingslister. Af og til skal vi søge i gamle eksemplarer af Ølgod Ugeblad, i avisudklip eller vi skal på jagt i gamle fotos i vores store billedsamling.

I dagligdagen er vi meget opmærksomme på, hvad der sker rundt omkring os i nærsamfundet. Den hurtige udvikling gør, at dagens begivenheder allerede er historie i morgen. Det moderate tempo må imidlertid ikke forveksles med, at der ingenting sker – hos arkivfolkene er motivationen og entusiasmen absolut i højsædet.

Den skelsættende begivenhed i 2002 var arkivflytningen, der fandt sted den 4. februar. De nye lokaler på 1. salen over Erhvervskontoret giver os bedre arbejdsforhold med funktionsdygtige arbejdspladser, som vi i allerhøjeste grad får brug for, når vi går i gang med edb-registreringen.

Folkene, der hjalp til med flytningen, var til stor hjælp. Alt fra det gamle arkiv bagerst i biblioteket blev flyttet op på 1. salen over Erhvervskontoret og anbragt på de nyopsatte hylder. Fra det gamle arkiv er lokalsamlingen, der hører under bibliotekets ansvarsområde, flyttet med op i de nye lokaliteter. Lokalsamlingen er til stor nytte for mange besøgende og særlig for slægtsforskere.

Sideløbende med alt det, der skal gøres i kølvandet på flytningen, tager vi os selvfølgelig også af de afleveringer, som vi heldigvis fortsat modtager i samme omfang som

hidtil. I den forbindelse kan nævnes projektet Mit liv i år 2000, hvor Gudrun Lysgaard og Ina Jensen har gjort sig meget flot bemærket med deres bidrag. Begge deres projekter er modtaget på lokalarkivet, hvor de bliver opbevaret og i fremtiden vil være tilgængelige og være et vidnesbyrd om livet og hverdagen i år 2000.

I årets løb har vi deltaget i det årligt tilbagevendende arrangement Arkivernes Dag, og i den anledning var der åbent-hus på arkivet, hvor vi i dagens anledning bød på kaffe og en lille kage. Vi havde også dørene åbne på vid gab i forbindelse med kulturforeningens arrangement i Kulturhuset.

Vi var glade for, at gæster disse dage fandt vej til vores arkiv, og i det hele taget er vi meget glade for at have besøgende i vores lokaler. Et lokalhistorisk arkivs opgave er selvfølgelig at modtage, registrere og opbevare lokalhistoriske arkivalier, ligesom vi også skal stå for formidling, dvs. udbrede kendskabet til arkivalierne og vores lokalarkiv.

Vi kan konstatere, at der er en øget tilgang af slægtsforskere, som vi glæder os meget over. Det må erkendes, at det først og fremmest er de lidt ældre årgange, der forsker i anerne. Det kan f.eks. skyldes, at mange føler en interesse i slægtsforskning, efter en aktiv jobtilværelse er slut. Det kan også skyldes en række TV-udsendelser med titlen På sporet af slægten samt kurser i slægtsforskning, der har været medvirkende til at give folk blod på tanden.

Slægtsforskerne ved arkivet er opmærksomme på, at landsarkiverne har skåret ned på åbningstiden med en hel dag, idet mandag er blevet lukkedag, og det betyder antagelig endnu flere besøgende de øvrige dage. Med vores afstand til f.eks. Landsarkivet i Viborg er det meget vanskeligt at være fremme i så god tid, at man med rimelighed kan være sikker på at få en plads i læsesalen.

Sluttelig skal lyde en stor tak til alle medarbejdere, samarbejdspartnere blandt andre lokalarkiver og privatpersoner, der i løbet af året henvender sig. Vi håber meget på, at endnu flere vil gøre brug af arkivet, for at vi på den måde kan udvikle os.

**Af Historisk Samfund For Ribe Amts
tidligere udgivelser kan følgende
stadig leveres:**

Lille vejledning i læsning af gotisk skrift. Af H. K. Kristensen. 16 s. Kr. 20,00

Peder Hegelunds Almanakoptegnelser 1565–1614, bd. I-II. Af Bue Kaae. 1.080 s. Kr. 225,00

Træet i Stenen. Om billedhuggeren N. Hansen Jacobsen. Af Lise Burgaard og Agner Frandsen. Kr. 70,00

Fra kommis til museumsleder. Søren Manøes erindringer. 97 s. Kr. 70,00

Stavnsbånd og Vestjylland – blev bonden fri? Af Jørgen Dieckmann Rasmussen. 33 s. Kr. 45,00

Ribe Domkirke, hæfte I-II og hæfte III-IV. Danmarks Kirker. Nationalmuseet. Kr. 50,00 pr. dobbelthæfte.

En landsbydreng blev læge. J. P. Karkovs erindringer. 66 s. Kr. 48,00

De store skibe – deres ø og mennesker. Videofilm. Fanø omkring 1900. Af Hrolf Thorulf m. fl. Kr. 98,00

Besættelsestidshistorier fra Ribe Amt. Redigeret af Jørgen Dieckmann Rasmussen og Birgitte Herreborg Thomsen på grundlag af oplæg fra lokalarkiverne. Kr. 138,00

En Esbjergdreng fortæller – om løse typer og aviser. Af Sigurd

Broch. 68 s. Kr. 60,00

Seem Sogns Historie. Af Søren Mulvad. Kr. 150,00

Register til Fra Ribe Amt 1902-2002. Kr. 100,00.

Bidrag til landbrugets historie i Varde-egnen. Af Chr. Mathiesen 1881. Ny udgave 1982. 94 s. Kr. 50,00

Oluf Nielsens herredsbeskrivelser:

Malt Herred 1870. Fotografisk optryk 1976. 194 s. Kr. 45,00

Slavs Herred 1868. Fotografisk optryk 1981. 62 s. Kr. 45,00

Vester Horne Herred 1865-67. Fotografisk optryk 1984. 66 s. Kr. 75,00

Skads Herred 1862. Fotografisk optryk 1985. 176 s. Kr. 100,00

Tilbud.

Kjære Broder, breve fra Terkel Kristensen 1866-1918. Ved Flemming Just. 188 s. Kr. 50,00

Breve fra Niels Kristensen 1865-1913 – et tidsbillede fra Aal sogn. Ved Frode Sørensen. 176 s. Kr. 50,00.

Folk og Folkestyre i 150 år. Udg. Af Ribe Amts Lokalarkiver og Historisk Samfund for Ribe Amt. 116s. Kr. 50,00.

Alle tre bøger for Kr. 100,00.

Ældre årgange af Fra Ribe Amt. Forespørg på ekspeditionen:

Byagervej 41, 6650 Brørup. Tlf. 75383024.

Historisk Samfund modtager gerne ældre årgange af Fra Ribe Amt.

INDHOLD

Husted, Vagn:

Endrup Møllekro 3

Bruhn, Verner:

Folk på Tinge – Ribekredsen 15

Sørensen, Ejvind:

De byggede riget 35

Manøe, Søren:

Erindringer, Christian Gravesen 41

Juhl, Magne:

En gravsten i Jernved Kirke 57

Manøe, Søren:

Et besøg i Aastrup præstegård 61

Tygesen, Sven Erneberg:

Mit Forsamlingshus i Føvling 65

Mulvad, Søren:

Hvem trak bukserne af Johannes? 77

Andersen, Jørgen:

Et værtshusdynasti i Esbjerg 81

Bruhn, Verner:

Den første lille tryksag 99

Historisk Samfunds 100 års jubilæum 103

Et udvalg af historisk litteratur om Ribe Amt 125

Generalforsamling og årsmøde

Regnskab 2002 135

Nye medlemmer 2002 136

Register 137

Fra lokalarkivernes arbejdsmark 141

Beretninger fra amtets lokalarkiver 144